STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03789

DI YUDISHE MELUKHE UN ANDERE ZAKHEN

Lamed Shapiro

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ל. שאפירא

די יודישע מלוכה

און אנדערע זאכען

פארלאג „נײ־צײט“.

PJ
5129
.S53
Y8
1919

Copyright by L. Cahan, 1919.
All rights reserved, that of translation
rests with the author.

אינהאלט:

די יודישע מלוכה — — — — — — — 5
ווייסע חלה — — — — — — — — 65
אין דער טויטער שטאָדט — — — — 83
שפוך חמתך — — — — — — — 115
דער קוש — — — — — — — — 129
דער צלם — — — — — — — — — — 137
רויך — — — — — — — — — — 163
דער נס — — — — — — — — — 177
אויפ'ן ים: נאַכט — שווייגען — דער
אייזבאַרג — העלשטערן — דער
ריח פון לאַנד — — — — — — 191
שטאַרקער! — — — — — — — — 231
ער און זיין דיענער — — — — — 245
בערטע — — — — — — — — — 253
גוטעפריינד — — — — — — — 267
פרינציפּען — — — — — — — — 275
דער רב און די רביצין — — — — — 281
די פליגעל — — — — — — — — 287
צווישען פעלדער — — — — — — 293
מירטעלע — — — — — — — — 301
מיעד — — — — — — — — — — 311

די יודישע מלוכת.

די יודישע מלוכה.

א.

די ברייטע דעמבענע טיר פון דער שוהל צו דער עזרת־נשים איז שטענדיג געשלאָסען. אין איהר מיט, ביי דער הויך פון א מענשענ׳ס אויגען, איז אויסגעשניטען א קליינע עפנונג, א ביסעל גרעסער פון א מענשענ׳ס פנים, אויבען בויגענפאָרם און אונטען גלייך. דאָס שטיקעל האָלץ וואָס מ׳האָט פון דער ברייטער דעמ־בענער ברוסט אַרויסגעשניטען הענגט אויף צוויי שאַרנירען, און ס׳איז א טירל.

איצט איז עס אָפען, און אין דער עפנונג שטעהט א יונג ווייבערש געזיכט, געצוימט אין א ווייסען זיידענעם טיכעל. דאָס געזיכט איז לענגליך און אויסגעפּילט ווי א פלוים, א ביסעל אויס־געבלאָסט פונ׳ם תענית, אָבער די בלאַסקייט איז דורכזיכטיג און פריש. צוויי גרויסע בלויע אויגען קוקען נייגעריג צו די מענער אין שוהל אריין, און פון אונטערן טיכעל האָט זיך אַרויסגעשלאָ־גען א פערשיים לעקעל, דיק און געשלענגעלט, און העל ווי לייכטער טערקישער טאַבאַק.

דאָס טאָר מען נישט.

נעבען ארון־קודש — און נעבען זיין פאָטער — שטעהט מנחם דעם רב׳ס, מיט די עלעבויגענס אויף זיין שטענדער און דעם קאָפּ אין די הענד. זיין טלית — מיט זילבערנע עטרות און נאָך גאָר, גאָר א נייער — איז אריבערגעוואָרפען איבער די אויגען. אָבער ער זעהט. ער זעהט.

די לופט אין שוהל איז פול מיט קדושה און התפשטות הגשמיות. דער ריח פון די ברענענדע וועקסענע ליכט איז שווער,

שארף און געווירצט; און פונ׳ם בלאנדען לעקעל ציהט זיך א דינער, דינינקער פארעם פון זינדיגקייט — ציהט און ציהט דורך די לענג פון דער שוהל, און וויקעלט זיך ווי שפינוועבס ארום מנחם׳ס הארצען, און מישט א ביסעל זיינע רעיונות. ער פערמאכט זיינע אויגען און עפענט דאס מויל, און עטהעמט לאנגזאם און טיעף.

ב.

צו קרוש־לבנה איז דער הימעל געווען ציכטיג און קיהל, און יודען האבען געוואונשען איינער דעם אנדערן א חתימת טובה, און יעדערער האט לאנגזאם און פערטראכט געצווינגען צו זיין היים, נישט וויסענדיג אז ער שמייכעלט געלאסען און ווייך.

איינגעוויקעלט אין זיין שלאפראק און מיט א ספר אין האנד, האט דער רב געווארט אין זאל ביי א גלאז טיי, ביז די שנור און די קעכין וועלען גרייטען צום טיש. די רביצין, שווער און צענגסען ווי א שטיק טייג, איז געזעסען אנטקעגען איהם אויפ׳ן ברייטען אלטמארישען דיוואן. פון א חולאת האט זי פערלוירען דאס לשון, און דאס מויל האט זיך ביי איהר אויסגעקרימט, און אז זי האט עפעס געוואלט האט זי געזאגט „מע״. מנחם איז געשטאנען ביי א פענסטער, האט זיך פון צייט צו צייט געגלעט דאס שווארצע בערדעל — און נישט געקוקט אויף עטלען. און דאס ווייבעל האט געגרייט צום טיש — און נישט געקוקט אויף איהם.

דערנאך האט מען זיך געוואשען און געזעצט צו׳ם טיש. ס׳האט געגעסען אהן זשערנעקייט, געשמועסט שטיל וועגען דער סוכה וואס מ׳דארף מארגען בויען, וועגען „סכך״, און נאך זאכען. אז עטעל האט געטיילט די זופ האט זי זעהר שטארק געקוקט אין די טעלער, און מנחם האט בשעת מעשה — א ביסעל מיט אימפעט — איבערגעגעבען דעם פאטער וואס דער בעל „ישן וחדש״ זאגט וועגען דעם עניין „עבודה״. דער רב האט, צווישען עסען און רעדען, געקוקט אין זיין ספר. די רביצין, זיצענדיג אין אן אלטען

פאטערשטוהל, האט גאנץ גוט געזעהען, אז די יונגעלייט קוקען נישט איינס אויף ס'צווייטע, און דער ווינקעל פון איהר מויל האט זיך נאך מעהר אויפגעהויבען. ביי איהר איז עס געווען א שמייכעל.

דאס יודישע שטעדטעל איז געליגען אין טאל, די גוי'אישע הייזער זענען געווען צעשאטען איבער די ארומיגע בערג, און ביי־נאכט האבען זיך פון דארטען געהערט אויסגעשרייען, געלעכטער, געזאנג, אמאל אומעטיג, אמאל פערשייט, נאר אלעמאל זיס און מיעף. אין שטילען און פינסטערן זאל האט דער אלטער וואנד־זייגער געמורמעלט אין דרימעל: טיק... טאק.

ג.

די צייט איז געגאנגען, און ליגענדיג אויף דער וועלט, האט די נאכט געשטיקט און געלאשען אונטער זיך איינעם נאכ'ן צווייטען די שארפערע קלאנגען, ביז איבער דער ערד און דורך די לופט איז געגאנגען בלויז א שארך, א פליסטער, א זיפץ שוואך ווי אן אטהעם — און דאס איז געווען שטילקייט. איין מאל נאך איז פון ערגעץ וויט געקומען א שפיציגער אויסגעשריי פון אנגסט און וועהטאג, אפשר א לעצטער אין א לעבען, נאר די נאכט האט איהם אבגעהאקט ווי מיט א מעסער — און די שטילקייט האט זיך קוים און גלייכמעסיג געוויעגט איבער דער שטאדט. דאן זענען די ארו־מיגע הייזער זיך צונויפגעלאפען אויפ'ן פיערקאנטיגען פלאץ פון מארק, און האבען געקוקט איינס צו'ם צווייטען מיט פערלאשענע אויגען, און זיך געוויעגט און געשאקעלט ווי שאטענס, און זיך לאנג געשעפטשעט וועגען זאכען אין שטומער אויפרעגונג. ביז א האהן האט אויסגעקרעהט, און דער בליק פון א ליכט האט געטהון א שפריץ ארויס פון א פענסטער, רויט און אומגעריכט. דאס גע־זעמעל האט אויפגעצאפעלט און זיך צעשאטען. די הייזער זענען געשטאנען אויף זייערע ערטער, און די פענסטער אויף דער מערב־זייט פון מארק האבען מאט און וואסעריג געשימערט.

דאס ליכט האט זיך אנגעצונדען אין קיך פונ'ם רב'ס הויז.

סלאווע די קעכין האט זיך שוין געוואשען און געזאגט ברכה און, זאגענדיג, האט זי שוין געטהון.

די געראומיגע קיך האט זיך געצויגט ענג ארום דער אלטער. סלאווע איז געווען הויך און געבויגען, און געבויט הויפטזעכליך פון ברייטע ביינער און שווארצער, טרוקענער, פארמעטענער הויט. ברעמען ווי א סטריכע, אויגען — קליינע און פינסטערע לעבער, א נאז אהן ספקות, לאנגע ווינקעלדיגע הענד, און א גאנג א פלאכער און מיט א שאר. דער קאפ האט זיך אפט געווארפען פון זייט צו זייט, און די שווארצע לעבער האבען נישט איינפאך געקוקט, נאר דרינגליך געפארשט.

עס האט געהייסען, אז זי איז קעכין. אבער זי האט געראמט די חדרים, געפוצט און געשייערט כלים, בענעהט דאס הויז, אויפגעפאסט אויף די רביצין, געפיהרט די הוצאה און געגעבען עסען — געמישט זיך אפילו אין שאלות פסקנ'ען. זי האט געטהון אלצדינג; נישט זעהר געשווינד, נישט זעהר גוט — כמעט שלעכט — נאר אלעס אין הויז און זאכען אויסער'ן הויז. ארויסנעהמען וואס פון איהרע הענד איז געווען אוממעגליך.

די יודינע האט געהאט א סך קינדער — צוועלף אדער פופצעהן — ערגעץ איבער דער וועלט, נאר זי האט שוין אז זיי געדענקט באלד אזוי פיעל ווי זיי אן איהר. דא האט זי בעזעסען דעם רב'ס הויז — בעזעסען אבסאלוט.

פערקנעטענדיג די חלה האט זי געזאגט:

— מ'זאגט, יאקבי, אז פיער מאל נאכאנאנד.

שפעטער, פערשארענדיג אן א זייט פון אויוועז די גליהענדע קויהלען, האט זי זיך געאויסערט:

— איך וועל סייווי גאר נישט —

נאר דער סוף איז ארויסגעקומען א מורמעל.

זי האט זעלטען און ווייניג גערעדט מיט מענשען, און זעהר אפט מיט זיך. אמאל האבען איהרע רעד געהאט א פערבינדונג מיט איהר ארבייט אדער נאהנטער אומגעבונג, נאר עפטער איז

נישט מעגליך געווען צו וויסען אין וועלכע מקומות זי געפינט זיך.

די חלה איז שוין געזעסען אין אויווען. די אלטע האט פער־קוקט ארוים דורך דאס פענסטער. דער הימעל האט געבלאסט און זיך געמינעט ווי פערלמוטער. זי האט אויפגעהויבען א האנד און געעפענט דאס מויל, נאר דערהערענדיג טריט ביי דער טיר פון עסצימער, האט זי אומגעדרעהט דאס פנים און אהן א שטרויכעל געזאגט:

— זאם זיך נישט, איך וועל האבען א פרישע פוטערבולקע צו דער קאווע.

מנחם, מיט'ן טלית־זאק אונטער'ן ארם, האט ארויסגעמור־מעלט „גוט־מארגען" און איז פארבייגעגאנגען צו דער דרויסענדי־גער טיר. די פרישקייט פון פריהמארגען האט איהם אויפגעהוי־בען די ברוסט אין א טיעפען ציה פון אטהעם. דאס פענסטער פונ'ם יונגען פארל'ס צימער איז, נאך פון ביינאכט, געשטאנען אפען און שטום, און געהענדיג פארביי, האט ער געשיקט אהין א קורצען וויטיגען בליק, האט פערמאכט א ווילע די אויגען און זיי ווידער געעפענט.

אין קיך איז די אלטע סלאווע נאך אלץ געשטאנען מיט א האנד אין דער לופטען. זי האט פערגעסען.

ד.

דער רב איז דורכגעגאנגען דורכ'ן זאל זיך צוצולעגען ביי זיך אין צימער. מנחם, ביי א טישעל נעבען לינקען פענסטער, האט געשפיעלט אין דאס מיט גרשון דעם שוחט.

— ע, אי'ם חול־המועד! — האט דער רב פארגעווארפען — און גלייך פערלוירען דעם אינטערעס.

— ההררר! — האט גרשון אבגעהירזשעט. — שיחת חולין — מילתא דבדיחותא — וואס איז די נפקא מינה? ההררר!

מיט צעשפרייטע פינגער פון דער לינקער האנד האט ער דאס

טאַמעטענע קאַפּעל אַרויפגערוקט פון׳ם נאַקען צו דער קרוין פון קאָפּ, און מיט דער רעכטער האָט ער מיט אַ ברייטען זשעסט אַרי־בערגעשטעלט אַ „ציעגעל" און געמאַכט איינעם פון די שלעכטע גענג מיט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט.

— איהר זענט אַ וויסטער קאַליקע! — האָט איהם מנחם געלויבט און איהם אַהן רחמנות בעשטראָפט פאַר׳ן פאַלשען שרים.

— ההההרר! געהערט — שוין געהערט — מיינסט, ביזט קליגער פון דער גאַנצער וועלט — ההההרר!

ער האָט זיך נישט גענומען צו׳ם האַרצען. אדרבה, עס האָט אויסגעזעהען, ווי דער חורבן וואָס דער געגנער האָט אַנגעמאַכט אין זיין לאַגער וואָלט איהם שטאַרק אַמוזירט. ער האָט געהיר־זשעט, זיך געוואָרפען פון איין זייט ברעט צו דער צווייטער און געמאַכט איין גאַנג ערגער פון אַנדערן. אַזוי האָט ער געשפּיעלט.

אַ גרויסער, אַ ביינעריגער און אַן אומגעלומפּערטער, מיט אַ פייעריגער באָרד וואָס האָט האַרט געשטאַרצט אין דער לופטען, מיט קליינע, שפּיציגע אייגלעך און אַ בלויליכער נאָז — האָט ער אַ היבש ביסעל אויסגעזעהען ווי אַ פּרא אדם. זיין הירזשענדיג גע־לעכטערל און דאָס אָבגעהאַקטע רעדען האָבען דעם איינדרוק נישט שוואַכער געמאַכט.

דער שוחט איז געווען ווייט נישט קיין למדן. האָט ליעב געהאַט אַ שמחה׳לע, אַ שנעפּסעל און אַ געשמאַקען און ממשות׳דיגען ביסען. מיט׳ן חלף איז ער געווען אַ מייסטער, און אין שטאָדט האָט מען געזאָגט, אַז אַחוץ קוילען אַן אָקס, קאָן ער איהם אויך אָוועקלעגען מיט די אייגענע הענד.

פון צייט צו צייט פּלעגט ער אַריינקומען צו׳ם רב אין הויז צו שפּיעלען מיט מנחם׳ן אין דאָם און שמועסען מיט איהם אַ ביס־סעל וועגען „חקירה". עס האָט נים אויסגעזעהען, אַז חקירה זאָל איהם אַנגעהן מעהר ווי דער דאָם. וואָס זאָגט עפּעס „דאָם בלאָט"? און וואָס הערט מען פון דעם דאַזיגען פון די חסידי

אומות העולם — ווי הייסט ער דארטען — דעם גראף — אן אמת'ער גראף, אה? — ההההרר! וואס א גוי נישט קאן!... און „מעשי מרכבה". אט דאס הייסט א כלי — א מאשינקע — אדרבה, לאָ־מיר זעהן, אז... — ער האט נישט אלעמאל פערשטאנען וואס מנחם האט געזאגט. נאר ער האט אלעמאל ארויסגעצייגט א שטירמישע הנאה, געעפענט א מויל ווי א טויער און צופריעדען געחיר־זשעט.

א מיידעלשע פיגור האט זיך ארויסגעשלייכט פונ'ם פאר־פאלק'ס צימער און דורכגעשניטען א ווינקעל פון זאל. דער קאפ און אפילו די הענד זענען געווען פערהילט אין א שווארצען זיי־דענעם טיכעל, און מ'האט גארנישט געזעהען. מנחם האט זיך מעהר פערטיעפט אין דאס דאמבערעט. גרשון דער שוחט האט גענומען א שפיץ פון זיין בארד צווישען די פינגער פון זיין לינ־קער האנד, און נאכגעשיקט דער שלאנקער פיגור א מאדנעם בליק — שפיציג און פריקרע. די מעשה איז — ער האט זי אמאל — דורך א צופאל, און אהן איהר וויסען — געזעהען אין באד. אינגאנצען! פון קאפ ביז די פיס, ההההרר! די הויט און, דער עיקר, די פיגור פון א — בתולה, יא, בתו־לה! — האבען איהם פערבלענדט און במועל ממש אבגעבריהט.

דער יוד האט אויסגעקנאקט די פינגער פוןביידע הענד מיט איין בראך און פערקריצט מיט די שטארקע ווייסע צייהן.

ח.

ביימאג האט די לופט אין שוהל זיך גערעגט און געציטערט אונטער ראלען און וועלען פון קלאנג. מנחם דעם רב'ס, איינער אליין אין מערב־זייט ביי'ם טיש, האט געלערנט אויף א קול.

דער רב האט גערעדט ווענים. דאס טראכטען איז געווען פאר איהם א פרייער טראקט, נאר די וועגען פון רעדען זענען איהם פארנעקומען טונקעל און שמאל. נאך א זאץ אדער צוויי וועגען דעם תוך פון אן ענין פלעגט ער ווערען מיעד און ארייגפאלען אין

היסח הדעת. דאס האט מיט דער צייט גיווירקט אפילו אויף זיין נעהער.

דער זוהן, פערקעהרט, האט ליעב געהאט דעם קלאנג, — יעדען קלאנג, מיט א פארצוג פאר מוזיקאלישע טענער; און נישט איינמאל האט ער — מיט א געמישטען געפיהל פון פערגניגען און פערלעגענהייט — זיך צוגעהערט צו'ם געקלאנג פון די גלעקער ביי'ם פוילישען קאסציאל און ביי דער רוסישער צערקווע, וואס זענען געשטאנען איינס געגענ'איבער דעם צווייטען, אויף א בערגעל ביי'ם ארויספאהר פון שטאדט.

ער האט ליעב געהאט צו הערען אויך זיין אייגענע שטים. ער האט גערעדט גלאט, קיילעכיג, אומגעשטרויכעלט, און א נישט־ארויסגעזאגטער געדאנק האט זיך איהם געמאלען צעפלאטשען און שיטער ווי א קנויל פון דאמף. ער האט אפילו געזונגען א ביסעל, מיט א באריטאן — עטוואס זיסליך, אבער אומגעריכט שטארק פאר זיין לייכטע פיגור. נאר ליעבער פון אלעם איז איהם געווען דער ניגון ביי'ם לערנען. דא איז געווען פלאץ פאר פיינעם חתוך הדבור — פאר טריאומפירענדע טענער ביי'ם גרייכען א שלום — פאר פליסיגען איבערגאנג פון רעד צו געזאנג. און ער האט זיך אפט און גערן „געציקעלט".

ער האט געלערנט, און די שוהל האט געענטפערט. די אלטע ווענד ארום דעם ברייטען און הויכען חלל האבען זיך אבגערופען אויפ'ן מינדסטען קלאנג, ווי דינע בלעטער פון טרוקענעם האלץ. די קלאנגען האבען זיך ווידערהאלט, זיך געדאפעלט, זיך מולטיפליצירט — זיך געהויבען און געניעדערט, ווי דער שוואל און פאל פון ים אין א געמיטליכען טאג — און געשפריצט און געשוימט ארויס און אריבער דורך די אפענע פענסטער. און אז מנחם האט זיך שליסליך דערפיהלט מיעד און איז אויפגעשטאנען פון טיש, האט א שמייכעל פון הנאה אהן זיין וויסען געשוועבט אויף זיין געזיכט, די אויגען האבען געשימערט שוואך און פער'חלומ'ט, און דער קערפער האט זיך געדרעהט און געצויגען אין ווייכער מאטקייט, ווי אויסגעבאדען אין וועלענשלאג פון קלאנג.

די טיר האט זיך צוגעמאכט הינטער איהם. זיינע טריט, ווייך און פלאך, ווי פון פיס אין פאנטאפעל, האבען זיך דערווייטערט און זענען אבגעשטארבען. די שוהל איז געבליבען אליין.

און דעמאלט האבעןביידע האלבטירען פון ארון זיך לאנגזאם און קלאנגלאז איבערגעדרעהט אויף זייערע שארנירען און זיך צע־עפענט פון זיך אליין. —

פון הויכען פענסטער אין דרום־מערב געהט א גאלדפאס דורך די שוהל, דיאגאנאל און בארג־אראב. זיין ברעג איז געשניטען דין און גראד, ווי מיט א מעסער. דאס איז א גרעניץ — א טויטע גרע־ניץ, אהן דעם מינדסטען איבערגאנג — צווישען א וועלט פון אונ־צעהליגע בעגילדטע עפעסען אין האסטיגען געדרענג, און צווישען א וועלט פון בלאסען דורכזיכטיגען גארנישט. דער פאס פער־זינקט ערגעץ ביי דער טיר, אין ווינקעל געגענ'איבער.

שטיל. —

א שפערלינג איז געקומען צו פליהען מיט די שטראהלען פון דער זון און זיך אוועקגעשטעלט אויפ'ן אונטערשטידעל פון פענס־טער. ער האט אווארף געטהאן מיט'ן קעפעל אהער און אהין, פלינק און נייגעריג איבערגעדרעהט מיט די אייגלעך איבער'ן שטח פון דער שוהל און געזאגט: פי־פי. דאס עכא האט פלוצים ער־וואכט, אונטערגעחאפט דעם קורצען געבראכענעם פייף און איהם צעשאסען אויף טויזענד שפריצלעך. דער שפערלינג האט זיך דער־שראקען און איז אוועקגעפליגען קרום און פלאטערדיג. דאס עכא איז צוגעפאלען צוריק צו די ווינקלען, צו'ם באלקען, צו'ם באדען.

עס איז שטיל. —

זעהר שטיל. און ווי די מינוטען — אדער שטונדען — אדער יאהרען — געהען אדורך און פארביי, ווערט די שטילקייט טיעפער, געדיכטער, שטייפער, ביז זי הויבט זיך אן צו ציטערן, ווי א גע־שפאנטע סטרונע — און פלאצט ארויס אין אן איינציגען דריבנעם, מעטאלענעם קלאנג, וואס שטעכט דורך דעם גאנצען חלל ביז אין די ווייטסטע ווינקלען...

געווען, אדער נים געווען? דער קלאנג איז געקומען שפיציג און ממשות'דיג, ווי א שטאהלענע נאדעל. נאר דאס אלטע עכא איז געבליבען אומגעשטערט. —

אין לאנגע ציילען ציהען זיך די שטענדערס איבער דער ברייט פון דער שוהל. און ביסלעכווייז ווערען זייערע גראדע ליניעס צעשוואומען, די שארפע ווינקלען פעררונדען זיך, אומבעוועגליכע גליעדער און פארמען ערשיינען אין שטייפער, נאר בייגזאמער פלאסטיק — און א מחנה שטעהט אין שטרמער ערווארטונג, די אקסלען געהויבען, די קעפ געבויגען, די שטערענס געווענדעט צו מזרח. אין דער טונקעלהיים פון אפענעם ארון שימערען שוואך קאלירטע שאטענס, מיט ווארנים־וואו א רוהיגען זילבערנעם אבשיין — און איבער'ן ארון שטעהען צוויי לאנגע הענד מיט אויסגעשפרייטע פינגער — שטעהען הויך און אומבעוועגליך איבער דער אומבעוועגליכער מחנה. דאן ווערט א קלאנג געבוירען אין דער טיעפעניש פון ארון — און וואקסט אויס און ארויס — און איבער דער שוהל נעהמט א לאנגע און שטייגענדע תרועה, הארב און בימער און קרעפטיג, ווי דער אטהעם פון פראסט: טא־א־רא־א־א!

ג.

דאס איז אויסגעקומען א וואכען דריי נאך סוכות, און עס האט זיך אנגעפאנגען אין א מארק־טאג. אויפ'ן דריטען טאג איז געווארען שטיל. האלבען טאג האבען זיך אפילו א פאר קראמען געעפענט, נאר ארום דריי האבען זיי זיך ווידער צוגעמאכט: גאנץ קריוואדוב איז זיך צונויפגעקומען אין דער גרויסער שוהל. מ'האט געעפענט די דעמבענע טיר, און פון ביידע עזרות איז געווארען איינע: מענער, ווייבער און קינדער — אלע זענען געווען צוזאמען. עס האט זיך ארויסגעצייגט, אז אלע דערוואקסענע פאסטען היינט — אהן א כרוז פונ'ם רב.

דער רב איז נעגאנגען פאר'ן עמוד. ער האט מסדר געווען

א פּאָר תּפלות לוים דער געלעגענהייט, האָט געזאָגט „שמע קולנו" און „אפּפונו מים ער נפש", דערנאָך איז ער אַריבערגעגאַנגען צו'ם בעלעמער. די רביצין האָט מען שוין דאָרטען פריהער אוועקגע־זעצט אויף דער הינטערשטער באַנק. דער ווינקעל פון מויל איז ביי איהר געווען הויך פּעררימען, איין אויג אויפגעשלאָגען און פערלאָפען מים בלוט, און מיט'ן צווייטען האָט זי — געקוקט. —

דער עולם האָט זיך צונויפגעשלאָגען אַרום בעלעמער. אין די הינטערשטע רייהען איז געשטאַנען אַ מיידעלשע פיגור מיט אַ שוואַרצער שאַל איבער'ן קאָפּ און איבער'ן גאַנצען פּנים. דאָס איז געווען דעם רב'ס שנור.

גרשון דער שוחט האָט זיך אַרומגערדרעהט איבער דער שוהל, מיט זיין רעכטער האַנד אַרומגעבונדען און אויפגעהאָנגען אויף אַ טיכעל פון האַלז אַראָב. סלאָווע די קעכין האָט זיך איינגאַנצען פערדרוקט אין אַ ווינקעל ביי דער מערב־וואַנד, וואו קיין מענשען זענען נישט געווען, און געמאַכט מיט די ליפּען.

צו הזכרת נשמות האָט אַ פרוי ערגעץ פון אַ זיים אויסגע־שריגען אויף אַ קול, — לאַנג, אויסגעצויגען און מאַרולירט. דער רב האָט אָבגעהויבען דעם טלית פון איבער'ן קאָפּ, האָט ענטפּלעקט אַ בלאַס און רוהיג געזיכט, און האָט שטרענגליך געזאָגט: שאַ!

— דאָס איז חנא דעם טרעגער'ס... אַלמנה, — האָט עמיצער שטיל אונטערגעזאָגט.

דער רב האָט געשוויגען אַ ווייַלע און דערנאָך געזאָגט ווייַ־כער:

— מ'דאַרף נישט וויינען.

די פרויענשטים האָט זיך אָבגעהאַקט מיט אַ סקריפּ און אַ דינעם קוויטש, ווי אַ פערזשאַווערטער שאַרניר וואָלט זיך איבער־געדרעהט, און איז געבליבען שטיל.

דערנאָך האָט מען געבראַכט טינט און אַ גענזענע פעדער, און שמעיה סופר האָט גענומען פערשרייבען אין פּנקס פון דער שטאָדט די געשעהענישען פון די לעצטע דריי טעג. דאָס איז געווען אַ קינה און אַ חראָניק צוזאַמען, העברעאיש און יודיש געמישט, פערפאַסט

פסוקים־ווייז פון עטליכע פערזאן. דער רב האט געמאכט די התחלה, אנדערע האבען פארטגעזעצט, און געלעזען האט זיך עס אזוי:

„רְאֵה ה׳ מֶה הָיָה לָנוּ וויא שָׁאף צוּ דֶער שְׁחִיטָה וַאנִין מִיר גִיפִיהרְט אוּנ זֵייא הָאבִּין רַאבִּירְט אוּנְזֶר הָאבּ אוּנ גוּטְץ אוּנ זֵייא הָאבִּין פַארשְׁוֶועכְט דֵיין נָאמֶן צְוִוי־שֶׁן דִיא פֶעלְקֶר...“

נאר אינמיטען איז מען געבליבען שטעהן. א ווינד האט א רים געטהאן דורך די שוהל, אן אפען פענסטער האט זיך צוגעהאקט מיט א בראזג, און מ׳האט געהערט ווי די ארויסגעפלויגענע שויבען ברעכען זיך דרויסען אן די ערד. און אז דער רב האט דערזעהען אלעמענ׳ס אויגען געווענדט צו דער טיר, האט ער זיך אומגעקוקט צו יענער זייט — און זיך תיכף אנגעשפארט מיט דער האנד אן טיש. די רביצין האט פרובירט זיך אויפצוהייבען פון דער באנק, נאר זי האט נישט געקאנט און איז שווער אוועקגעפאלען צוריק.

די גאנצע דריי טעג האט קיינער מנחם דעם רב׳ס נישט געזעהען, און אלע האבען גערעכענט, אז ער ליעגט ערגעץ א געהרג׳עטער. ער איז געשטאנען א ווילע אין טיר, דערנאך איז ער צוגעגאנגען צו׳ם בעלעמער.

זיינע קליידער זענען געווען צעקנייטשט, אבער גאנץ, און קיין סימנים פון געוואלט האט מען אויף איהם נישט געזעהען. זיין פנים איז געווען אומגעוואשען און נישט־אויסגעשלאפען, נאר זיינע אויגען האבען געקוקט ווי געוועהנליך — אזוי ווייט געוועהנ־

ליד, אז די קעלט פון שרעק האט א וועה געטהון איבער דער שוהל. ער האט געריכבערט א דין פאפּיראסעל.

דער רב האט געעפענט דאס מויל און עס צוריק צוגעמאכט. מנחם האט געלאסען בעמערקט:

— איהר זאגט שוין ווידער? זאגט, זאגט — איהר זענט אלעמאל געווען א פאלק פון זאגערס און זאגערינס.

דער עולם האט זיך אומרוהיג א רודער געטהון. דער רב האט געקוקט אויפ'ן זוהן. עס איז געווען זעהר שטיל.

— נו, וואס זענט איהר אנטשוויגען געווארען? — מנחם האט בעמערקט דעם פּנקס און א לאך געטהון. — גאר פערגעסען. שמעיה, פערגעס נישט צו פערשרייבען די „קדושים": חנא טרע־גער איז דאך אומגעקומען על קדוש השם, און בעריל גנב אויך, און גיטעל די סאלדאטקע האט געהאט אויף זיך אכט גוים — אלץ על קדוש השם!

זיין מאן צולעצט איז געווארען גראב ווי די ווערטער, און האט געווירקט ווי א שמייז מיט א בייטש. דער עולם האט זיך א רוק געטהון אהינטער, צעדולט און פערלוירען.

דער רב האט פּלוצים צוריקגעקראגען דאס לשון, נאר גע־רעדט האט ער נארישע רעד — מיט א חריפ און א קוויטש:

— אזוי גאר! און ווער האט בעשאפען די וועלט, און דעם ים, און די זיעבען הימלען — דו אפשר, הא? ! דו אפשר, הא? !

זיין איינגעשרומפּענע פיגור אין דער צעריסענער זופּיצע האט זיך געהויבען ארויף און אראב, ארויף און אראב, און אינגאנצען האט ער אויסגעקוקט ווי א קליין העהנדעל, נאס און צעשויבערט.

מנחם האט פערקריצט מיט די צייהנער.

— און ווער האט בעשאפען די באד און די בעדערין — איך אפשר, הא? און ווער האט בעשאפען צימעס פון פּאטאליעס, און ציעגענע בערד, און דער באבע טריינע'ס וואטאווע מאיטקעס — איך אפשר, הא? רבונו של עולם, האר פון דער וועלט, דו גרוי־סער בעשעפער פון טריינע'ס מאיטקעס — נעהם אונטער דיינע

פליגלען די נשמות פון די דאזיגע קדושים, וואס זענען פערפייניגט געווארען צו'ם כבוד און ליבּ פון דיין היילינגען נאמען — יהוה!

— ער איז משוגע געווארען! — האט עמיצער אויסגעשריע־גען מיט א פערציטערטער שטים.

דער רב האט נישט געהערט זיין זוהנ'ס רעד, און האט גע־טענה'ט:

— און ווער האט ארויסגעצויגען דאס פאלק ישראל פונ'ם לאנד מצרים, און געפיהרט זיי פערציג יאהר דורך דער מדבר, און געבראכט זיי צו'ם לאנד וואס ער האט פערשפראכען צו אברהם, יצחק ויעקב — דו אפשר, הא?

— אהא! פראצענט אויפ'ן אלטען וועקסעלע!... אין כווי־זענד מצרים'ס זענען מיר שוין איבערגעווען פון דעמאלט אן — טויזענד מדבריות דורכגעגאנגען — און געבליבען אין קנעכטשאפט ער היום הזה — און דער אלטער וואכערניק מאהנט נאך אלץ! נאך אלץ זיך נישט אויסגעצאהלט פאר'ן אויסגעוועבטען שנאפס!

דער כעס האט ענדליך איבערגעריסעלט דעם עולם. עס האָ־בען זיך געהערט שטימען:

— פאר אונזערע זינד — פאר אזעלכע כופרים ווי דו — פאר די פושעי ישראל שטראפט אונז גאט!

— פאר א י י ע ר ע זינד, הא־הא! היהנער האבען געזינ־דיגט! עמיצער האט געמוזט איבערהיפען א ווארט אין „קטורת" היינטיגס יאהר, הא־הא־הא! איהר האט דען כח צו זינדיגען? איהר האט דען ש כ ל צו זינדיגען? נאר לעבעדיגע מענשען קאנען זינדיגען, און איהר זענט נבלות, פגרים מתים! און ס'אר א בריה ער איז עס, דער גאט אייערער! אז אל קנא ונוקם, בע־ריהמט ער זיך: דאס מיינט ער — געגען אייך! געגען „זיי" קאן ער גארנישט טהון. א פאטער וואס קאן שטראפען זיין קינד מיט רציחה און אכזריות, נאר אננעהמען זיך פאר דעם געגען אנ־דערע — דאס נישט! קהילה קדושה! דער ראש אייערער, דער מורה הוראה פון שטאדט — איהר האט זיך געמעגט פערגינגען זעהן מיט אייערע אייגענע אויגען, ווי אזוי א שטינקענדיגער גוי

האט איהם געשמיסען, — האט איהם אבגעדעקט דעם מחילה און אנדערע פערבארגענע איברים פון גוף — און האט איהם געפייניגט, און האט איהם מבייש געווען —

ער האט פלוצים אבגעהאקט, און אז ענדערונג איז אין איהם פארגעקומען אזוי אומגעריכט, אז דער עולם איז געבליבען פערבליפט. זיינע ליפען האט זיך צונויפגעשנורעוועט ווי ביי אן אשה צנועה, און זיין שטים איז געגאנגען דורך די נאז, און דער טאן איז געווען זיסליך און גיפטיג:

— אט „זייערער", זעהט איהר, איז א גאט! א „גאט פון ליעבע" איז ער. א פליעג אויף דער וואנד וועט ער נישט אנריהרען. און זעהט, וואס ער קאן בעווייזען! און זעהט ווי ער פיהרט זיין וועלט — ז י י ן וועלט, זי איז ז י י נ ע. א גאט, מיינע ליעבע יודען, דארף זיך אויך צו'ן עפעס טויגען. א גאט, מיינע בריידער און שוועסטער, דארף עפעס ק א נ ע ן. אויף נ י ש ט קאנען — זענט איהר אויך געטער.

ביים רב, וועלכער האט כמעט די גאנצע צייט עפעס געקווי־טשעט, האבען זיך פלוצים אויסגעלאזען די רעד. ער האט זיך אויסגעגלייכט און געקוקט אויפ'ן זוהן ווי אויף א פרעמדען. די דינע בלאסע ליפען האבען זיך צוזאמענגעדריקט, און די אויגען האבען געקוקט אויפמערקזאם, פינסטער און הארט.

גרשון דער שוחט איז געשטאנען א ביסעל אן א זייט האט געארבייט מיט די פינגער פון דער לינקער האנד אין זיין פייערי־נער בארד, געמאכט העויות מיט די גראבע ליפען און געקוקט אויף מנחם'ן אזוי, אז עס איז אוממעגליך געווען צו וויסען — צי וויל ער לאכען, צי איז ער אין כעס.

און דא האט זיך א מיידעלשע פיגור דורכגעשטופט צו'ם בעלעמער, די שאל האט זיך אראבגעהויבען פון קאפ, און א געזיכט האט זיך אנטפלעקט — אין בלאסע פלעקען, ווי אויסגעשמירט אין ווייסער לעהם.

— מנחם! — האט זי געזאגט. — מנחם!

דער יונגערמאַן האָט צעעפּענט דאָס מויל ווי אַ פיש אויס'ן וואַסער.

— אַוועק פון מיר! — האָט ער קוים אַרויסגערעדט.

זיינע אויגען זענען געוואָרען קיילעכיג און האָבען געטהון אַ פאָהר אַרויס פון אונטער'ן שטערן. ער האָט זיך אָנגעהאַפּט פאַר'ן קאָפּ און אומגעריכט אַרויסגעקוויטשעט:

— אַוועק פון מיר, דו — דו אומריינע כלי! ליעבערשט וואָלסטו געווען אַ זונה, און אַליין געלאָפען צו'ם געלען גוי!

עמיצער האָט אונטערגעהאַפּט דאָס ווייבעל, שוין ביי'ם באַדען, אונטער די אָרעמס און זי אַוועקגעטראָגען צו'ן אַ באַנק.

מנחם האָט זיך פּלוצים ווי בערוהיגט און זיך געווענדט צו'ם גאַנצען עולם מיט קאַלטער רציחה:

— הערט זיך איין, איהר — פאַר אַזעלכע ווי איהר איז זיך נישטאָ וואָס צו שעמען. שוין באַלד אַ יאָהר נאָך אונזער חתונה, און איך האָב זי נאָך נישט אָנגעריהרט. איך האָב זי נאָך נישט געזעהען. איך האָב זי ליעב געהאַט ווי יעקב האָט ליעב געהאַט לבן'ס יונגערע טאָכטער — נאָר כ'האָב זיך געשעמט. און דאָ איז געקומען אַ גוי און האָט זיך איין איהר געגראָבען, ווי אַ חזיר אין אַ קופּע מיסט. — ער האָט אַ וויש געטהון דעם שוויים פון שטערן. — מילא, דאָס זענען „זיי“ — דאָס איז ז י י ע ר אַרבייט. נאָר די גאַנצע צייט — איהר הערט? — די גאַנצע צייט בין איך געליעגען בעהאַלטען אין הויף. געליעגען — אין אַ ווינקעל — פון הויף — און צוגעקוקט. ד אָ ס — איז אייער אַרבייט. דאָס איז א י י ע ר אַרבייט. אייער תורה, אייער ווערימדיג לעבען, אייערע געננג — דאָס איז סם־המות. און ביי מיין אומגליק שווער איך אייך — איך וועל אַנווענדען אַלע מיינע קרעפטען צו העלפען אייך אויסצוראָטען פון דער וועלט!

— הההררר! — האָט גרשון דער שוחט פּלוצים אָבגעהירזשעט.

דער רב איז צוגעטראָטען נעהנטער, האָט אָנגעוויזען אויף די טיר און רוהיג געזאָגט:

— געה.

דער זוהן האט געענטפערט מיט א בליק פון שנאה און א קריץ מיט די ציינער. זיינע טריט האבען געקלונגען איבער דער שוהל פעסט און געמאסטען. דער רב האט זיך געשטעלט מיט'ן פנים צו מזרח און שטיל, אבער דייטליך אנגעהויבען:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבה...

פון א ווינקעל זענען געקומען דורך די שטילקייט טויבליכע קלעפ. דאס האט חנא טרעגער'ס אלמנה זיך שטום געשלאגען מיט'ן פנים אן שטענדער.

די רביצין האט פערקרימט מיט די אויגען צו דער טיר און געזאגט: „מע". דערנאך איז זי געשטארבען.

ז.

וואכען לאנג האבען די רעגענס געוויינט און געפרעסען די ערד, און איין נאכט האט א ווינד אוועקגעטראגען די וואלקענס, און אז די זון איז אויפגעגאנגען איז דאס לאנד געליגען אין די ביינעריגע ארעמס פון א ביטערן פראסט, און די רויהע אויבער־פלאך פון דער ערד, פערגליווערט אין איהר צעפרעסענקייט, האט געקלונגען ווי גוס'אייזען אונטער די פיס. צו'ם אווענד איז א שניי־שטורם געקומען צו לויפען פון מרחקים, האט א גאנצע נאכט גע־פייפט אין די קוימענס און געטאנצט א קאנקאן אויפ'ן פלאץ פונ'ם מארק, און איז פערשוואונדען מיט'ן טאג צו־גלייך, אויף זיין וועג צו מרחקים. די קעלט האט אבגעלאזען א וויילע, דער־נאך ווידער זיך איינגעביסען מיט די שפיציגע ציינער אין די הילפ־לאזע ערד, און וויכערס נאך וויכערס האבען מיט ברוטאלען נצחון געלאפירט איבער דער שטאדט, און איבער איהר קאפ האבען ניעדריגע גרוי־בלינדע וואלקענס זיך געביטען אויף בלאסע פערפרויר־ענע הימלען, און בלאסע פערפרוירענע הימלען אויף בלינדע און ניעדריגע וואלקענס. און דאן האבען די הארטע ארעמס נאכגע־לאזען, און די האלב־דערשטיקטע ערד איז אוועקגעפאלען אהינ־

טער און האט טיעף און ווארם אבגעצויגען דעם אטהעם. די פער־הילצערטע גליעדער האבען גענומען אבגעהן, זאפטען האבען קור־סירט אינ'ם מאטען און ציטערנדען קערפער, ריחות זענען געשוואר־מען דורך די לופט, און פון צייט צו צייט זענען אומבעשטימטע קלאנגען, צווישען א חליפ און א דינעם לאד, געשפרונגען פון ער־נעץ און פערשעמט געחאפט זיך צוריק. גרינס האט א שפריץ געטהון פון דער ערד און זיך צעוואקסען און צעגאסען ווי א פער־פלייצונג, און זיך פערטיעפט און פערטונקעלט, און — דער זומער איז געקומען. ער איז געקומען אין רייכע און פארביגע קליידער, געקומען לעבהאפט און פאמיליאר, און געווארען וואס א מאל צו־דרינגליכער און שטירמישער — ביז די געקווילטע און פער־שכור'טע ערד איז אריינגעפאלען מאל נאך מאל אין ספאזמען פון ברויזענדער היסטעריע, און האט לאנג זיך געצאפעלט אין הייסער פערגעסענהייט, און איז שליסליך געבליבען ליעגען אין גאלד־רויטען גליה, ערשעפט פון עקסטאזען פון פערגעהן און געבעהרען. און ווידער איז געקומען דער ווייסער ווינטער. און ווידער האט נאכגעפאלגט דער רויטער זומער, און א יאהר נאך א יאהר האט זיך געקייקעלט איבער דער שטאדט — אמאל שטיר־מיש און רעש'דיג ווי א לויפענדער צוג, אמאל גלאט און געלאסען ווי דאס וואסער אין טייך.

חמורנע האט געפלאסען, דורך ווינטער און זומער, דאס לעבען אין שטאדט. די בעציהונגען צווישען יודען און גוים זענען געווען הארט און ווינקעלדיג. יודען האבען געווארט אויף יארידען און מארקטעג און זיך געשראקען פאר זיי. פון אנדערע שטעדט הא־בען געגרייכט אהער שלעכטע גרוסען. גזירות, רדיפות און נגישות האבען זיך געמעהרט און געפרוכפערט און זיך אנגערוקט פון אלע זייטען. שטערענס זענען געווען פערוואלקענט, און אויגען האבען געקוקט מיט שטוינען און האבען דייטליך און בייז גערעדט, אז דאס האט קיין זין נישט — אז דאס האט נישט קיין זין!

דעם רב'ס הויז האט שטענדיג געשוויגען. די שנור איז אוועק־

געפאהרען אהין פון וואנען זי איז געקומען, און סלאווע האט געפיהרט דאס גאנצע הויז. די אלטע האט זיך ווייניג געענדערט, נאר געווארען א ביסעל טויבליך און גערעדט אהן אויפהער צו זיך אליין. דער רב איז געווארען נאך קלענער און איינגעשרומפע־נער, און זיין פנים, מיט דינע און בלאסע ליפען, האט געקוקט מאגער און פייגעלש. דורך די נעכט איז ער געליגען אויף זיין בעט מיט אפענע אויגען, און אין זאל האט דער אלטער זייגער גע־הארכעלט און געשטאמעלט און געמורמעלט ווי אן עובר בטל, און פון צייט צו צייט געהוסט און זיך געווארגען — אין א פערזוך צו מעלדען דער וועלט וואו עס האלט מיט דער נאכט.

ווען־ניט־ווען פלעגט גרשון דער שוחט אריינקומען זיך „דורכ־שמועסען" מיט'ן רב. זיין האנד האט זיך פערהיילט — מ'האט דערצעהלט, אז די וואס האבען זי איהם צעבראכען האבען זיך פון איהם נישט געגארט — און קיין אויסערע סימנים זענען אויף איהם נישט געבליבען, נאר געהירזשעט האט ער איצט מיט ווע־ניגער הנאה און פיעל זעלטענער: ער האט זיך בעגניגט מיט די שמעלען וואו עס האט זיך געפאסט אם וועניגסטען.

דאס זענען געווען מאדנע שמועסען — כמעט אהן ווערטער. דער רב האט שוין איצט מיט שוועריגקייט ארויסגעבראכט א ווארט, און גרשון האט פון אלעמאל גערעדט אבגעהאקט, שפענערווייז. מיט'ן רב איז עפעס נישט שייך געווען צו רעדען וועגען „חקירה", פלעגט דער שוחט זיך ווארפען און זיך דרעהען און ארויפקומען אויף די קאנקרעטע טעמע „כלל ישראל". — כ'מיין — וואס איז דער פשט „כלל ישראל"? און אויב א יוד איז א נשבה בין העכו"ם? כ'מיין — איז דען דין פונ'ם פרט אזוי ווי דער דין פונ'ם כלל, אדער איפכא מסתברא, אה? — ער האט געשוויצט פון אנ־שטרענגונג ארויסצוברענגען זיינע נעבעלהאפטע רעיונות, האט ארומגעשפאנט הין און צוריק איבער'ן אומבעלויכטענעם זאל, און די ברעטער פון דיל האבען געסקריפעט אונטער זיינע פיס נערוו'עז און אומגעריכט־הויך, ווי זיינע זאצען. דער רב האט אלע מאל

געקוקט ערגעץ אריבער, אין פענסטער אדער אויפ'ן באלקען, נאר ער האט איהם פערשטאנען אויף עפעס א מין אופן, דען ער האט אריינגעשטעלט א זעלטען ווארט און זיך אריינגעפאסט. די לאנגע פויזען זענען געוועהנליך אויסגעפילט געווארען פון א ווייטען, נאר דייטליכען געמורמעל: סלאווע ביי זיך אין קיך.

ח.

ביי גרשון דעם שוחט, דעם מייסטער פון חלף, האבען לעצ־טענם אנגעהויבען טרעפען אומגעוועהנליכע זאכען: ער האט געמאכט טרפות. ער האט נישט דערקוילעט. ער האט איבערגע־קוילעט. ער האט געשניטען קרום. ווייבער האבען זיך געוואונ־דערט און זיך געבלאזען, נאר דערווייל נאך יעדע פאר זיך און נישט געוואוסט איינע פון דער צווייטער. ביז גנעסיע די שוחט'־קע — א יודינע א שרייערין און א שילטערין, א קליפה וואס האט געפרעסען דאס גאנצע הויז און זיך אליין מעהר פון אלעמען — איז ארוים מיט א גוואלד: ער איז משוגע געווארען, דער שיינער שוחט איהרער! שוין חדשים אז ער עסט נישט קיין פלייש און קיין פליישיגס — פריהער געזאגט, ער איז קראנק, דערנאך — ער האט פיינד — פיינד גאר! — און איצט האט עס ארויסגעפלאצט: ער וויל נישט קוילען! ער ענטזאגט זיך איינגאנצען צו קוילען. ער וויל נישט, זאגט ער, זיין קיין שופך דם. גוואלד, וואס שווייגען יודען!

יודען האבען געלאכט און נישט געגלויבט. נאר דאנערשטאג אין דער פריה האבען די קצבים געשטורמט גרשון'ס הויז, און דער בעל טאקסע איז ארוים פון דארט א פערשוויצטער און גע־קוועטשט מיט די אקסלען. די קצבים האבען געליארמט, אז זיי וועלען איהם בינדען — נאר זיך בעקלערט, אז וואס וועלען זיי האבען פון א געבונדענעם שוחט, האבען זיי גענומען ביי איהם זיך בעטען, און וויעדער שרייען, און וויעדער בעטען — און גאר־נישט.

בעלי־בתים האבען געשטויגט. ער איז פון זיינע אראב, צי

וואס? וואו האט מען געהערט ביי יודען אזעלכע זאכען? א חוכא ומלולא, און גאר! מ'האט דערצעהלט דעם רב וועגען דעם. ער האט אויפגעהויבען די ברעמען און געזאגט: „אה?“ — האט מען נאכאמאל דערצעהלט. ער האט געשוויגען, און דער גבאי פון שוהל, וואס האט איהם איבערגעגעבען די מעשה, האט זיך גע־שטעלט פון פוס אויף פוס און נישט געוואוסט וואס ווייטער צו טהון. ענדליך האט דער רב געהייסען צושיקען גרשונ'ען צו'ן איהם. נאר דער שוחט האט זיך ערגעץ אויסבעהאלטען — מ'האט איהם נישט געקאנט געפינען. די שטאדט איז געבליבען אויף שבת אהן פלייש.

שבת צו־נאכטס איז גרשון אליין געקומען צו'ם רב. אנ־שטאט „גוט־וואך“ האט ער גלייך ביי'ם אריינקומען אבגעהיר־זשעט אויף זיינע פיינסטע טענער און מיט אינטערעס פערקוקט אין א ווינקעל פון זאל, וואו עס איז לחלוטין נישט געווען וואס צו זעהן.

דער רב האט אויף איהם אנגעשטעלט זיינע אויגען און האט איהם ענדליך דאך דערזעהען, און צווישען די צוויי איז פארגע־קומען איינער פון זייערע שמועסען. דער רב האט זיך מכין געווען און געזאגט:

— סטייטש?

גרשון האט געענטפערט מיט א צווייטען הילכיגען הירזש.

— נו? — האט דער רב ווייטער געפארשט.

— ואת הדם לא תאכלו! — האט גרשון בעגרינדעט מיט א געמאכטער פעסטקייט.

— לא תאכלו, — האט דער רב געזאגט.

די געמאכטע פעסטקייט האט זיך אויגענבליקליך אויסגע־דעמפט. גרשון האט פערלוירען דעם צוטרוי צו פסוקים. מיט א פסוק ווייסט קיינמאל נישט וואו דו האלטסט.

— כי הדם הוא הנפש, — האט ער פון דערמטוועגען געמאכט א צווייטען פערזוך, מיט דייטליכען פערדראכט אינ'ם טאן.

— והבשר תאכל. ווי זשע קאן דאס געמאלט זיין?

נאָר דער רב האָט שוין פערלוירען די געדולד, און האָט צו־געלעגט:

— און סתם — וואָס איז עס פאַר אַ שטות? ווי קומסטו דערצו?

גרשון האָט געשוויגען. דער רב איז געוואָרען אומרוהיג. אַ כונקלער ענין — ער האָט גאָר קיינמאָל דערפון נישט געטראַכט. און יענער שווייגט. וואָס זשע שווייגט ער?

ביי'ם שוחט'ס אַוועקגאַנג האָט איהם דער רב נאָכגעשיקט:

— דו האָסט די וועלט נישט בעשאַפען.

גרשון האָט צוגעגעבען, אַז ניין, נישט ער. ער איז אַוועק אַהיים און געשיקט זאָגען דעם גבאי, ער זאָל אַראָבברענגען פון ערגעץ אַן אַנדער שוחט.

דער גבאי איז געווען אין כעס. און האָט עס שוין געהאַט אָב־געטהון. נאָר אַז דער נייער שוחט איז געקומען האָבען בעלי־בתים פון דעסטוועגען גע'פסקנ'ט, ער זאָל בעלוינען גרשונ'ען פאַר די חזקה. און ווידער איז גנעסיע אַרום מיט אַ ליאַרם, ביים גבאי אין הויז, אַז — ער נעהמט נישט! ער'ט נישט נעהמען, זאָגט ער קיין חזקה־געלד. ער וויל, נישט אַנדערש, זי זאָל געהן מיט איהרע קינדער איבער די הייזער. ניין, זי וועט איהם אָב'גט'ן, אַ:ן אַ סוף זאָל עס נעהמען! צוואַנציג יאָהר אָבגעפּלאָגט זיך מיט דעם דאָזיגען גזלן, דעם רוצח — דעם... דעם... — וויפיעל איז דער שעור?

דער גבאי האָט זי בערוהיגט: מ'וועט געבען דאָס געלד איהר אין די הענד אַריין — זאָל זי עפענען עפּעס אַ קרעמעל, צי וואָס. נאָר די אַרורה האָט איהם אָבגעזידעלט פון קאָפּ ביז די פיס. ז י וועט נעהמען חזקה־געלד? נישט דערהאַרען וועלען איהרע שונאים און וועט איהר ביז גינט. ווי קומט צו'ן איהר אַ חזקה? זי איז נישט דער שוחט — זי איז די שוחט'קע. און ע ר לעבט נאָך, נישט דערלעבען זאָל ער ביז איבעראיאָהר, דער רוצח, וואָס צאַפּט איהר דאָס בלוט שוין צוואַנציג יאָהר ווי איין טאָג!

דער סוף איז געווען, זי האט נישט גענומען — און נישט גענומען.

שטארט איז געווען אין דער גרעסטער פערלעגענהייט. א געזינדעל פון משוגעים! און וואס טהוט מען מיט אזא'ן אנשי־קעניש? ווייל שכנות האבען דערצעהלט, אז מ'הונגערט שוין ביי גרשונ'ען אין הויז. מילא — מ'וועט איהם צונויפשטעלען א קנעלונג.

מ'האט פרובירט. עס האט זיך ארויסגעשטעלט, אז דער יוד איז א גאנץ קנאפער למדן. עלטערע יונגלעך האבען ביי איהם גארנישט וואס צו לערנען. ביסלעכווייז זענען די גרעסערע קינדער פערשוואונדען, און קלענערע — און א פאר מיידלער — האבען פערנומען זייער פלאץ. גרשון איז געווארען א דרדקי־מלמד. נאר זיין נאמען איז פערבליבען „גרשון שוחט".

ט.

פאר פסח איז גרשון איינמאל אריין צו'ם רב אינמיטען טאג. אויף זיין געזיכט איז געליגען א משונה'דיגער אויסדרוק פון נצחון. ער האט געבראכט „דאס בלאט". אט דא־א שטעהט עס געשריבען.

דער רב האט אריינגעקוקט, און צו'ם ערשטען מאל פאר יאה־רען האט א בלאסער שמייכעל א שוועב געטהון איבער זיינע דינע ליפען. גרשון האט סימפאטיזירט: ההההרררר!

— און א משומד! — האט ער צוגעלעגט — און געבליבען שטעהן דערשראקען, מיט אן אפען מויל. דער רב איז געווארען זעהר בלייך, און זיין פנים האט זיך אויסגעצויגען ווי פון גוסי־גרשון האט זיך אבגעטראגען, און דער רב האט לענגליך געקוקט אין פענסטער.

דער יודישער עולם האט נישט גלייך פערשטאנען דאס וויים. מ'האט שוין פריהער געהערט פונ'ם „משוגע'נעם משומד". עפעס א מאנאר — א גע'שמד'טער יוד — האט זיך געלאזען הערען די

לעצטע צייט. ער איז געווען א רעדנער פון ווילדער קראפט. זיין שטים, זיינע זשעסטען, זיין מימיק — אלעס איז געווען אומער־ווארטעט, אויסטערליש, ביזארר, און זיינע צוהערער — מייסטענס פון פראסטען, פויערשען עולם — האבען געפיעבערט פון אויפרע־גונג. זיין טעמע איז געווען — יודען. און דאס איז געווען זיין לעצטער אויפטהו.

יודען האבען גערריקט מיט די אקסלען. בלוט — מצות — פסח... פלוידעריי. ווער וועט איהם גלויבען? נישמעהר, דער ענין איז נישט געווען אינגאנצען אומבעקאנט. בלוט אויף פסח — „עלילת־דם", הייסט עס? דאס האט דערמאנט די „ימי־הבינים". אויך — „גאנטא", „חמעלניצקי", „האידאמאטשינא". האלב־פערגעסענע, אבער בעקאנטע נעמען; א סארט מאדנע אייגענטום, וואס יודען וואלטען עס אפשר — א ז ע ס א י ז ש ו י ן ד א — נישט אוועקגעגעבען. דער אינטערעס איז געווארען שארפער, ענגסטליכער, ביטערער. עס האט זיך אויפגעזוכט דער פערלוירע־נער עק פונ'ם פאדעם. און מיטאמאל איז דאס לעבען געווארען פול מיט טרויער און הערליכקייט, ווי א געוואלטיגע שרפה אין מיטען פון דער נאכט.

י.

מיט דער צייט איז דער שטורם פון עלילת־דם פאריבער. די פאלגען זענען אריינגעפיהרט געווארען אין די פנקסים פון פיעלע יודישע שטעדט. און איידער די אותיות האבען אנגעהויבען בלאס צו ווערען, איז געקומען די מלחמה.

יא.

בייטאג האט מען נאך גארנישט געהערט, נאר די פינסטער־ניש פלעגט שוין ברענגען פון מערב־זייט א ווייט געמורמעל — א מאל א קורצען ברום, א מאל א לאנג, צעצויגען געראל. פארביי דער שטאדט, איבער'ן הויפט־טראקט פונ'ם לאנגען און שמאלען

ג א ל א ר א ו ו ע ר אויעזד, האבען ווי טאג אזוי נאכט געצויגען מחנות פון יודען וואס מ׳האט ארויסגעטריבען פון די שטעדט ביי׳ם פראנט: איצט האט עס געהייסען, אז יודען זענען שפיאנען און פערראטען דאס לאנד צו׳ם שונא. אויף איין שטעל האט דער טראקט גערינגעלט א נאהנטען בארג אויף זיין פנים געווענדט צו דער שטאדט, און פון קריוואדוב האט מען געזעהען דעם ענדלאזען לאנגזאמען פלוס פון פוסגעהער, דורכגעמישט מיט וואר־ניט־וואו א הויך־געפאקטע וואגען, מייסטענס געשפאנט צו אקסען, און א מאל אויך א רייטער אויף א מאגערער קליאטשע. ביינאכט האבען דארט ארומגעטאנצט די רויטע, שכור׳ע אויגען פון פאקלען, און עס האט זיך געשפרייט איבער׳ן לאנד — אונטער דער בעגלייטונג פון דער טעגליך־שטייגענדער קאנאנאדע — א סקריפען פון אקסען, א הירזשען פון פערד, א רעווען פון אקסען, און דאס פערשטיקטע, פערמישטע גערויש פונ׳ם מענשליכען שטראם.

פיעלע פון די וואנדערער האבען געמאכט א בעזוך אין שטאדט געבעטען שפייז אדער וואסער, קארג און אפאטיש דערצעהלט וועגען דעם וואס עס טהוט זיך אין אנדערע שטעדט, און צוריק אריינגעטריפט אין שטראם. מ׳האט גערעדט, אז איינגיכען וועט עס אנקומען אויך צו קריוואדוב, און אז מ׳וואלט בעדארפט אנגעהמען מיטלען. אבער מ׳האט קיין זאך נישט געטהון, און דערצו — וואס פאר מיטלען? קיינער קויפט נישט. א פאר מענשען האבען אנגעבאטען צו פערקויפען זייערע הייזער און חפצים צו שטאדטישע פערמעגליכע פויערען, נאר יענע האבען געענטפערט: „צו וואס זאלען מיר קויפען פאר געלד?"

דער שליאך ארום בארג האט זיך גוט אנגעזעהען פון די פענסטער פון זאל, און דער רב איז געזעסען און ארויסגעקוקט גאנצענע טעג און שפעט אין די נעכט. זיין קאפ איז שוין געווען גרוי דורכאוים, זיין שטערן ווייס און עטוואס דורכזיכטיג, און דער בליק פון די אויגען קיהל און לויטער ווי קרישטאל און זעהר רוהיג. און אזוי איז ער געזעסען און געטראכט וועגען דעם וואס

ער זעהט, וועגען זאכען ארום דעם, און וועגען זאכען ווייט פון דעם, אין צייט ווי אין ארט.

דער יוד האט אבגעטראכט א לעבען, און צום סוף זענען פיעלע זאכען געווארען פאר איהם זעהר קלאר, און אנדערע זענען געבליבען אומפערשטענדליך, הגם נישט צו'ם בעאומרוהיגען. צווישען אנדערעם, ווען זיינע אויגען האבען זיך אבגעשטעלט אויף סלאווע'ן, האט אין זיי אויפגעשימערט א שוואכע ־ײן פּז אינטערעס.

די אלטע האט נאך אלץ געפיהרט דאס הויז, נאר געטהון זאכען אהן טאלק און מיט א געוויסען צעטראגענעם אימפעט. זי האט שטענדיג גערעדט צו זיך, אפילו אין דער אנוועזענהייט פון זייטיגע מענשען, נאר אויסערסט פראגמענטאריש, און אויב איהרע געדאנקען האבען זיך געקייטעלט, זענען פיעלע רינגען געבליבען אינוועניג אין איהר. אין אלעם איבריגען האט די עלטער אויף איהר נישט געווירקט. פערקעהרט, איהר פיגור איז ווי געווארען דראהטיגער, און איהרע בעוועגונגען העפטיג, ווי דער שוואונג פון א שפּרינגפעדער, נאר אהן קיילעכדיגקייט. פאר א זייטיגען מענשען האט זי געשיינט צו זיין א ביסעל צעמישט, נאר דער רב האט עס אויפגענומען נישט אזוי, הגם קיין קלארע אויפפאסונג האט ער זיך נישט געקאנט שאפען. זי האט מיט קיין ווארט נישט ארויסגעצייגט, אז צו'ן איהר גרייכט וואס פון דעם וואס עס טהוט זיך אויף דער וועלט, אדער מיט יודען. געהאנדעלט האט זי מיט דעמאילען פון נאהנטער אומגעבונג, און גערעדט און געטראכט פון גאט ווייסט וואס.

*

לסוף איז געקומען דער טאג פאר די שטאדט קריוואדוב. דער איספראווניק — „פאפיערען" — קאזאקען. מ'האט געגעבען דריי טאג צייט, נאר די ערשטע צוויי זענען אוועק אין הכנות וואס האבען געשריעבען און געמעקט, און בעגינען פון דריטען טאג האט דער גאלאראווער טראקט אויפגענומען א נייעם צו־פלוס. די קהילה איז צעבראכען געווארען יעדערער איז געוועזען פאר זיך, און דער מישמאש גרויס, נאר דער עולם האט געצויגען

אין צעדולטער גלייכגילטיגקייט. בלויז קינדער ביי דער ברוסט האבען געוויינט וואר־נים־וואו; עלטערע קינדער איז דער עסק געווען געפעלען.

די יונגערע און מיטעליעהריגע גוים זענען אלע געווען אין שטאדט. זיי האבען ווייניג געאכט אויף די ציהענדע מחנה יודען און זענען געווען פערטראגען אין זייערע אייגענע געשעפטען. אין איינמאל האט צווישען א גרופע זייערע אויסגעבראכען א געשלעג צוליעב דעם שטאדטישען גביר'ס הויז. קיין אלטע לייט איז נישט געווען צו זעהן. ביי דער „צארענע“ האבען עטליכע קליינע שקצימ־לער געווען אנגעהויבען ווארפען שטיינער, נאר א גרויער פיערקאנ־טיגער קאפ מיט צעשויבערטע ברעמען האט זיך ארויסגעשטעקט פון א פענסטער אין איינער פון די חאטעס און אנגעשריגען אויף זיי חמורנע און קורץ — זענען די שקצים פערשוואונדען. עס איז געווען א לאנגער טאג אין תמוז, נאר שפעט ביינאכט האט דער וועג צו'ם בארג נאך אלץ געטונקעלט פון מענשען.

און אזוי ארום איז נישט געווארען די שטאדט קריוואדוב — דער יודישער קריוואדוב, וואס האט נאך חמעלניצקי'ן געצאהלט צינזען אין בלוט. —

יב.

דער הויפטשטראם איבער'ן טראקט איז געגאנגען געדיכט, לאנגזאם, און האט אומווידערשטעהליך געמאהלען און צעלאזען אין זיך די זייטיגע צופלוסען, אזוי אז משפחות האבען קוים בעוויזען צו האלטען זיך צוזאמען. קאזאקען אויף פערד האבען שיטער געריטען פון ביידע זייטען און פון צייט צו צייט געמונטערט די אבשטעהענדע אויף זייער אייגענעם שטייגער. דא האט מען שוין וואר־נים־וואו געהערט דאס דיגע און שטילע געוויין פון א פרוי.

דער רב׳ האט לאנגזאם געשפאנט מיט'ן טלית־זאק אונטער'ן

ארם, און סלאווע איז געגאנגען נעבען איהם. די נאכט איז געווען א הייסע, נאר אין אפענעם פעלד איז זי געווען ערטרעגליך. אז מ'האט אומגערינגעלט דעם בארג, האט זיך מיטאמאל אויפגעווי־קעלט פאר די אויגען א ברייטע, אומבעקאנטע וועלט, מיט ווייטע, בייזע פייערן אין מערב־זייט, און לאנגע שאטענס זענען געלאפען איבער'ן לאנד, און גרויסע צעפלאסענע פלעקען זענען ערטערוויז פלוצים ארויסגעטראטען פון דער פינסטערניש און צוריק אין איהר פערשוואונדען, און דער דונער פון קאנאנען האט זיך מיט הרחבת געקייקעלט פון האריזאנט צו האריזאנט. די קאנאנאדע, אין אלגע־מיין פון מערב, האט זיך ווי אויסגעבויגען און צוגעטראטען נעהנ־טער פון דרום־מערב־ווינקעל, און דארט איז דער הימעל געווען בלוט־רויט, און די רויטקייט האט געפלאטערט ווי א פאהן און נישט גערוהט קיין מינוט. ווינטלעך האבען געבראכט פון דער ווייטען דינע און מאמענטאלע, נאר הארבע און בייסיגע ריחות פון ברענענדען האלץ און אנדערע שטאפען. הויך איבער'ן קאפ האבען פון צעפלעקטען הימעל ארויסגעקוקט שטערען — וויים און צוריקגעצויגענע, געל און מאט ווי פון אויסגעפוצטען מעש. ניעדריג אין מזרח האט א קליינער שטערן געפינטעלט מיט אן אויג און נישט פערשטאנען.

דורך די נאכט איז דער ענדלאזער קאראוואן געווארען נע־דיכט און געדיכטער. עס איז צוגעקומען די יודישע בעפעלקערונג פון פאלאראט, באלניק, מאראוואן און משער־נאפאליע, פון דער איינציגער אין דער גובערניע יודישער פויערן־קאלאניע באכטשא, פון די עטליכע קליינינקע שטעד־טעלעך וואס האבען געבילדעט דעם צוואָרפענעם ראסלא־ווער סטאן. דורך די נאכט איז אויך די לופט געווארען געדיכ־טער, און אז דער טאג איז געקומען איז דער ווייטער רויטער גליה אויפ'ן הימעל פערגאנגען, און א שיטערער נעבעל געמישט מיט רויך האט געוואסערט די ווייטקייט און פערצויגען די נאהנטע פנים'ער מיט א גרויען, מרה־שחורה'דיגען הויך. די בעוועגונג פון

דער מחנה איז געווארען נאך לאנגזאמער, און יעדער פון די ניי־
צוגעקומענע מענשען האט זיך איינגיכען אריינגעוויעגט אין דעם
איינטאניגען גאנג און געשפאנט מעכאניש און שלעפעריג, ווי אין
א וועג פון אייביג ביז אייביג. די געצעהלטע פוהרען האבען גע־
סקריפעט שטיל און פערלוירען, און די אקסען האבען געוואקעלט
פארויס מיט אראבגעלאזענע קעפ און האלב־פערמאכטע אויגען,
און בלויז צייטענווייז און ערגעץ־וואו האט אן אקס געהויבען אן
אויגענלעדעל, געוויזען א מאטען פערגלעזערטען באל, און צוריק
איהם פערדעקט. מאנכע פון די פוהרלעך זענען געווען גוי'אישע,
און זייערע אייגענטימער האבען זיך אנגעדונגען פאר זעהר הויי־
כע פרייזען, נאר איצט האבען זיי זיך געוויענט אויף זייערע קעל־
ניעס מיט אזא'ן אפאטיע ווי זיי וואלטען אליין אויך געהערען צו'ם
גירוש. א גוי מיט א מאגערען יונגליכען פנים אויף איינער פון
די פוהרען האט געפינטעלט און געפינטעלט מיט די אויגען — און
פלוצים פערצויגען א לאנג און אן אומעטיג ליעדעל, אין טענער פון
נאז ארויס, פערטראכט און פערלוירען, ווי ער וואלט זיך געפינען
איינער אליין אויף א שטילען פערוואַרפענעם וועג. א יודישער בעל־
עגלה, וואס איז געפאהרען דירעקט הינטער איהם, האט געעפענט
דאס מויל און אויפגעהויבען א ווײלע אויף איהם זיינע אויגען —
און צוריק אראבגעלאזען דעם קאפ אויף זיין ברוסט. די שטונדען
האבען געטריפט ווי טראפענס געשמאלצענעם פעך.

מענשען האבען אנגעהויבען אוועקפאלען. די קאזאקען האבען
תחלת געטריבען, מיט זידלעריי און נאגאיקעס, נאר די צאהל פון
געפאלענע און אבגעשטאנענע איז געוואקסען און די קאזאקען, מיט
פערצארנטע פנימ'ער, האבען זיך אנגעהויבען מאכען נישט זעהענ־
דיג. וואוהין, אייגענטליך, איז מען געגאנגען? קיינער האט רעכט
נישט געוואוסט. די קאזאקען האבען געהאט אומקלארע און ווי־
דערשפרעכליכע בעפעהלען, געגעבען אהן טאלק, אדער מיט א פער־
בארגענער כונה—אדער ביידערליי. פיעלע האבען שוין געהאט פער־
צעהרט דאס ביסעל שפייז וואס זיי האבען בעוויזען מיטצונעה־

מען, און קינדער האָבן געוויינט. נאָך ערגער איז עס געווען מיט'ן דאָרשט, און דאָס האָט פּעראַורזאַכט — דאָרט וואו אַ קניע פונ'ם פלאַכען און בלאָטיגען ל ע ה ל י ט ש איז צוגעקומען ניט ווייט פונ'ם טראַקט — אַ געדרענג אויף שטונדען לאַנג, וועהרענד פון הינטען האָבען געשפּאַרט ווי אַ לאַווינע אַלץ נייע און נייע מחנות.

פון דער בעדרייטענדער שטאָדט ק אַ ר אַ ו ו אַ י זענען יודען אַרויסגעקומען אַנטקעגען מיט ברויט און וואַסער. נאָר איידער מ'האָט בעוויזען צו פערטיילען די קאַרגע און מאָגערע הילף, איז דאָס געדרענג אינ'ם טאָל ביי דער שטאָדט געוואָרען אַזוי גרויס, אַז די בעוועגונג האָט זיך אָבגעשטעלט. מענשען זענען געווען צונויפגעדריקט ווי אַ וואַנד. ווייבער האָבען גע'חלש'ט אָדער גע־קוויטשעט עפּעס וועגען זייערע קינדער, אַ פּאָר פערד האָבען זיך דערשראָקען, געטאַנצט אין שפּאַן און געבריקעט אין די געדיכטע מאַסע, און פון ווייטען האָבען זיך געלאָזט הערען געשרייען און זידלערייען פון די קאַזאַקען, דער פייף פון נאַגאַיקעס און אויסגע־שרייען פון וועהטאָג און שרעק. אין עטליכע מינוט אַרום האָט די גאַנצע מאַסע אַ ציטער געטהון און זיך אַוועקגעריסען ווי דאָס אייז אויף אַ נאַרוואַס געעפענטען טייך. דער ריס איז געקומען פּלוצים און מיט אַ געוואַלטיגען אימפּעט, מיט אַ שטורם פון פער־שיעדענע זייטען פּאַראַמאַל, מיט אַ געדרעה אין בויגענס און רע־דער — און אין איין מאָמענט זענען הונדערטער מענשען צעטראָ־טען געוואָרען אויף טויט און כוויזענדער פאַמיליעס זענען צעשיידט און צעשאָטען געוואָרען אויף שטענדיג, מיט יעמערליכע געשרייען, מיט פערצווייפעלט אויסגעשטרעקטע הענד צו אַוועקשווי־מענדע פּנימ'ער, מיט ווילדען, האָפנונגסלאָזען ראַנגלען זיך פון איינע, און מיט שטומע און אַפּאַטישע בליקען פון אַנדערע. דער חורבן איז געקומען ווי אַן עקספּלאָזיע — אויגענבליקליך און נישט צום איבערמאַכען.

אין דעם געדרענג האָט מען דעם קריוואָדובער רב צוגע־

קוועטשט די ברוסט. דער אלטער איז געהאנגען אהן אטהעם ווי שטייף איינגעוויקעלט אין א קנויל פון מענשען. עס איז איהם געווארען פינסטער אין די אויגען, און די געדאנקען האבען זיך ביי איהם געמישט. דערנאך האט עס איהם אוועקגעטראגען ווי א שפענדעל, און אין שמאלסטען טייל פון טאל, וואו דער שטראם האט געווילדעוועט און געשלאגען ארויף צו די ברעגען, האט ער איהם ארויפגעווארפען אויף א בערגעל און אבגעפלאסען ווייטער. ער איז געקומען א ביסעל צו זיך, ליעגענדיג אויף דער ערד. דער שטראם האט אלץ געריסען און געריסען, געשוימט צו די ברעגען און עפטערס צוגעקומען נאהנט צו'ן איהם. די געפאהר צעטראטען צו ווערען אונטער די פיס פון די לויפענדע איז געווען גרויס, און דער רב האט פרובירט זיך אויפהייבען — און איז אוועקגעפאלען צוריק. זיינע אויגען האבען זיך געעפענט א ביסעל ברייטער און די אויערען זיך אויפגעשפיצט, ווי ער וואלט זיך צוהערען צו'ן עפעס אינוועניג אין זיך. ער האט א שאקעל געטהאן מיט'ן קאפ. פארוואס דען נישט? שוין טאקע צייט. ער האט פון דעסטוועגען זיך אנגעטהון א כח און לאנגזאם, צאהל ביי צאהל, זיך ארויפגערוקט העכער אויפ'ן בארג. ער האט זיך אנגעשפארט מיט'ן קאפ אן א שטיין און אויסגעצויגען דעם קליינעם אלטען גוף. קיין שמערצען האט ער נישט געפיהלט, נאר ער איז געווען זעהר שוואך, און די שוואכקייט איז געוואקסען פון מינוט.

פון דאנען האט זיך געעפענט א ברייטער אויסקוק אויף מיילען ארום, און פאר איהם איז קלאר געווארען די אורזאך פון געדרענג.

ביי קאראוואי האט זיך ארייגעגאסען אין גאלאראוועך טראקט א ברייטער ווייכער שליאך, וואס איז געקומען פון דרום־מערב, פון ראיאן ג א ר נ י פ א ל י ע ץ, און האט געבראכט מיט זיך א שטראם עמיגראנטען פון דער שטאדט פ א ל י ע ץ און אומגעגענד. אויסערדעם האט אויף דעמזעלבען פלאץ געשניטען דעם טראקט, אונטער א שארפען ווינקעל, א הויכער און שמאלער

שאסיי, און אויף איהם האט זיך געוויזען פון ווייטען א לאנגער אקסענצוג מיט פוראזש פאר דאס מיליטער, אויף זיין וועג צו דער דרום־מערב־אייזענבאהן. דער זייטיגער צופלוס פון שליאך האט זיך אריינגעשניטען אין הויפטשטראס, און די כמעט פערראפפעל־טע מאסע האט זיך פערקלעמט אין טאל. דער שאסיי האט בע־דארפט געהאלטען ווערען פריי פאר די מיליטערישע אינטענדאנ־טור — און דער קאזאצקער עסקארט האט זיך פערלוירען. פריי־הער האט מען גענומען טרייבען די מחנה איןביידע ריכטונגען אויף יענערזייט קרייצוועג — איבער'ן טראקט און איבער'ן שאַ־סיי; דערנאך האט מען זיך בעדענקט, און געטריבען צוריק פון שאסיי צום טראקט אליין; דערנאך זענען עטליכע קאזאקען אוועקגעפלויגען צוריק מיט א בעפעהל אבצושטעלען דעם שטראם ערגעץ־וואו העכער פון קאראוואי — מ'מוז דורכלאזען דעם „אבאז“. דער מישמאש איז דערוואקסען צו'ן א קאטאסטראפע.

דער רב איז געליגען אויפ'ן בערגעל און געעטהעמט אין לאנגע צוגען, זיין קערפער איז צונעפאלען צו'ם באדען לויז און פלאך, ווי א לעדיגער זאק, נאר די אויגען האבען רוהיג און לאנגזאם געשוועבט איבער דער פאניק אין דער מחנה, איבער דעם אפענעם פליין, איבער'ן פערהויכטען האריזאנט. די פעלדער ארום זענען דאס יאהר געבליבען אויף גאט'ס בעראט און האבען געבילדעט א ים פון פערנעלטע, פערדארטע גראזען און פון בלאסען טרוקענעם חיי אין פיעלע ערטער צונעטראטען צו דער ערד. און נאר אין איין פלאץ איז פרעמד געליגען א פיערקאנטיגער פלעק פון פריי־שען גרינס און גאלד — אן איינציג בעארביים שטיק פעלד אין מיטען דער פערוואהרלאזער סטעפ. צו מזרח, מיט עטליכע מייל ווייטער, האט די ערד זיך געבראכען און געוויזען אונטערבאדען פון געלער לעהם, געמישט מיט ריעזיגע ברוינע שטיינער: דארט האבען זיך אנגעפאנגען די בעריהמטע „יארען“ — שפאלטען אין דער קארע פון דער ערד אויף הונדערטער פוס אין די טיעף און — מיט קאַ־פריזנע זיגזאגען — אויף הונדערטער מייל אין די לענג. פארביי

דעם בעארבייטעטען פעלד איז געגאנגען א שמאלער, ווייסליכער דארפישער וועג. אויף איהם איז נישט געווען צו זעהן קיין איינ־ציגען סימן פון לעבען. אין רוה און אין איינזאמקייט האט ער געצויגען צווישען די גראזען — געצויגען און געצויגען ערגעץ זעהר ווייט, געווארען אלץ דינער און דינער, ביז דאס אויג האט מעהר נישט געקאנט דעם דינעם ווייסליכען פאדעם אונטערשיידען פון דער ארומיגער סטעפ. וואוהין, א שטייגער, האט געפיהרט דער ראזיגער וועג?

יג.

אינ'ם געדרענג ביי קאראוואי האט גרשון שוחט פערלוירען זיין היטעל און זיין פאמיליע.

ער האט זיך ענדליך דורכגעשלאגען א וועג פון שטראם ארויס און איז עטליכע מייל געלאפען ביי דער זייט, געשריען, גערופען, געמאכט מיט די הענד, ביז ער איז געווארען הייזעריג, און זיינע געשרייען זענען ארויסגעקומען האלב מיט א חריפ, האלב מיט א קוויטש. ביסלעכווייז האט ער זיך איינגעשטילט. ער האט זיך געשלעפט דערשלאגען און צערולט, מיט אן אראבגעלאזענעם קאפ, און צו'ן איהם איז נישט דערגאנגען דער קלאנג, וואס האט זיך פערשפרייט צווישען דער מחנה — אז אין ט א ס ל י א נ י צ י טשעפעט מען זיך.

דער טראקט האט געשניטען דאס גרויסע אינדוסטריעלע דארף אין דער סאמע מיט. דארט האבען זיך געפונען גרויסע ציגעלניעס, זעהר פיעלע קליינע קוזניעס וואו מ'האט געמאכט האנד־געשמיעד־טע נעגעל, און א סאמאווארענפאבריק. די ארבייטער האבען זיך געקליבען ארום טראקט, געלאכט און געווארפען שטיינער. די קאז־זאקען האבען זיך קלאמערשט געבייזערט, נאר די אנפאלער, מייס־טענס יונגע שקצים, האבען געזעהען — און געווארען וואס א מאל דרייסטער. ביי'ם אריינגאנג און ארויסגאנג פון דארף האט מען איינצעלנע מענשען בערויבט און געשלאגען.

גרשון האט זיך געהאפט שפעט. ער האט זיך געפונען א

טרים צוואנציג פון טראקט, און דערזעהענדיג וואס עס קומט פאר, האט ער זיך מיט א צאפּעל, נאר לאנגזאם, ווי אהן כונה, גענומען רוקען נעהנטער צו דער מחנה. א שייגעץ האט איהם בעמערקט מיט א לאך, און א ציה געטהון זיינען א חבר ביי'ם ארבעל. גרשון האט געקוקט אן א זייט און זיך אוועקגערוקט פון טראקט, ווי ער וואלט עפּעס זוכען. מיט א ווינקעל פון אויג האט ער געזעהען, אז די צוויי שקצים געהען צו'ן איהם. זיינע קניע האבען געציטערט אונטער איהם, און ער האט זיך האסטיג א קעהר געטהון אהינ־טער און זיך געלאזען צו דער מחנה אין א קרומער ליניע, נאר איהם אנטקעגען איז געקומען א דריטער שייגעץ. ער האט זיך א ווארף געטהון וויעדער פארויס, נאר ער איז שוין געווען אבגע־שניטען פון דער מחמה, ווי א שאף פון דער סטאדע, און — ווי א שאף אבגעשניטען פון דער סטאדע, האט ער זיך זינלאז דערוויי־טערט אין פעלד אריין.

דאס געיעג איז אנגעגאנגען געלאסען, כמעט געמיטליך. די שקצים האבען זיך געהאלטען אבגעשיידט איינער פון אנדערן, נאר נישט צו ווייט, און האבען זיך בעוועגט ארום גרשונ'ען אין א פלאכען בויגען. זיי האבען פרעהליך געוואונקען איינער צו'ם צווייטען, ווי עפּעס וואלט זיי שטארק אמוזירט.

דער טראקט האט זיך אלץ דערווייטערט. גרשון'ס נערווען האבען נישט אויסגעהאלטען, און ער האט זיך פּלוצים געלאזען לויפען מיט אלע זיינע כחות. די שקצים הינטער איהם האבען ארויסגעלאזען א הילכיג געלעכטער: מיט'ן קליינעם קאפּעל אויפ'ן קאפּ, מיט צעפּאכטע פּאלעס און אומגעשיקטע און האסטיגע לאנגע פיס, האט ער אויסגעזעהען ווי עפּעס א משונה'דיגער לעכערליכער פויגעל. ער האט דערזעהען עפּעס א בערגעל, איז פערלאפען ארום דעם — און געבליבען שטעהן ווי א פערגליווערטער ביי'ם סאמע ברעג פון אן אבגרונד. איינער פון די שקצים איז איהם געקומען אנטקעגען, א צווייטער האט זיך בעוויזען אויפ'ן קאפּ פונ'ם בערגעל. נישט אומקוקענדיג זיך, האט גרשון געוואוסט, אז דער דריטער איז הינטער זיין פּלייצע.

די יאַגד האָט זיך איינגעגעבען גענוי ווי זיי האָבען געוואָלט: די הויכע אומגעלומפּערטע פיגור האָט זיך געפונען ביי אַ קניע פון די גרויסע יאָרען. די שקצים האָבען געשצירעט ווייסע, יונגע ציינער. עס איז געווען צו זעהן, אַז עס איז זיי גוט און פרעהליך.

גרשון האָט געוואָרפען אַ זייטיגען בליק אין יאָר אריין. עס איז געווען זעהר טיעף, און פון דאָרט וואו ער איז געשטאַנען האָט מען קיין גרונד נישט געזעהען. דער בראַך איז געגאַנגען אַראָב ווי אַ וואַנד, ערטערווייז דורכגעשטאָכען פון אַ שפּיציגען שטיין. פון איין אָרט האָט קרום אַרויסגעשטאַרצט פון דער וואַנד אַ שווינד־זיכטיגע ווערבע. די זייט געגענאיבער, מיט עטליכע צעהנדליג פוס ווייטער, האָט געצייגט אַ פּאָר איבערגעקעהרטע טעראַסען, ווי אַ טרעפּ מיט'ן קאָפּ אַראָב.

גרשונ'ען איז געווען קאַלט, נאָר עס האָט איהם געטריקענט אין האַלז, און אַז ער האָט גענפּענט דאָס מויל און געזאָגט עפּעס, האָט מען גאַרנישט ניט געהערט, און די שקצים האָבען אַ ווייל‍ע נייגעריג צוגעקוקט ווי ער מאַכט שטום מיט די ליפּען. דערנאָך האָט איינער פון זיי, מיט אַ גוטמוטיגען קיילעכדיגען ווייבערשען פּנים, זיך צעלאַכט און מיט אַ פּאַטש איהם אַראָבגעשלאָגען דאָס קאַפּעל פון קאָפּ. אַ צווייטער האָט געזאָגט: „ניין", האָט עס אויפגעהויבען און עס צוריק אַרויפגעזעצט, זעהר פּאַרזיכטיג, צו גרשונ'ען אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, אַ ביסעל אַראָבגערוקט פאָרויס. ער האָט ווירקליך אויסגעזעהען זעהר קאָמיש.

— ראוואי הראשי *), — האָט געזאָגט דער וואָס האָט איהם אַנגעטהון דאָס קאַפּעל.

גרשון האָט דורכגעשלאָגען דעם האַלז מיט אַ הוסט און געענטפערט:

— ני **).

*) גיעב געלד.

**) ניין.

ער האט געמיינט דערמיט — ער האט נישט. ער האט קוים — און שלעכט — געוואוסט עטליכע ווערטער אין „גוי'איש".

דער שייגעץ האט פערשמעלערט זיינע אויגען.

— ני ?...

ער איז צוגעטראטען נעהנטער און גענומען איהם בעזוכען.

— ער האט גארנישט. — האט ער געזאגט צו די אנדערע צוויי, און פלוצים האט ער איהם גראב מבייש געווען און דערביי פערשאפט א שרעקליכען וועהטאג.

גרשון האט ארויסגעלאזט א קרעכץ און איהם אנגעחאפט ביי א האנד. דער שייגעץ איז געבליבען שטעהן א סעקונדע. דערנאך האט ער ארויסגעדרעהט זיין האנד פון גרשון'ס, האט זיך אנגעשפארט מיט ביידע הענד אן יענעמ'ס ברוסט און גענומען איהם שטופען אהינטער, לאנגזאם, זעהר לאנגזאם. און דערביי האט ער איהם געקוקט גלייך אין די אויגען מילד און פריינדליך. די אנדערע צוויי שקצים האבען געשמייכעלט.

גרשונ'ען האבען געשטאכען די האר אין קאפ.

— זשינקא *)... — האט ער ארויסגעסאפעט און זיך נישט געלאזען. — דיטע **).

— ניטשאהא ***), — האט איהם דער שייגעץ בערוהיגט מיט ווייכקייט, און ווייטער געשטופט.

גרשון האט אנגעהויבען וויינען, פריהער שטיל, דערנאך העכער. זיין מויל האט זיך אויסגעקרימט, דער קין האט זיך ארויסגערוקט פארויס, און די שטים איז געגאנגען ארויף און אראב — דין, פערצווייפעלט און ביטער, ווי דאס געוויין פון א קינד. די שקצים פון ביידע זייטען האבען זיך נישט גערירט פון די ערטער. ביידע, ווי איינער, האבען צוזאמענגעדריקט די ציינער, זייערע ליפען

---

*) א ווייב.

**) קינדער.

***) עס מאכט נישט אוים.

האבען זיך צעעפענט, און די אויגען האבען געקוקט גרויס און פינקעלדיג.

די צוויי האבען זיך געראנגעלט ביי'ם סאמע אבגרונד, יעדערער אין די צונויפגעשלייפטע ארעמס פון צווייטען. ביסלעכווייז איז גרשון'ס געוויין שטילער געווארען, ביז די ענגשאפט אין דער ברוסט האט עס אינגאנצען פערשטיקט. איצט איז איהם געווען ווארעמער, פיעל ווארעמער — גרויסע טראפענס שוויים זענען ארויסגעטראטען אויף זיין שטערן. פון אונטער זיין פוס האט זיך עפעס אזוינס ארויסגעגליטשט און זיך אוועקגעשאטען ערגעץ אראב. די טראפענס שוויים זענען געווארען גרעסער און געדיכטער, און א פאר פון זיי האבען זיך אראבגעקייקעלט צו'ן איהם אין מויל אריין. זיין רוקען האט זיך אויפגעהויקערט, ווי ביי א קאץ, און די ברוסט האט זיך גענומען בייגען פארויס, לאנגזאם, מיט אבשטעלען, נאר פאראויס און פאראויס און קיין איין מאל נישט צוריק.

זיין געגנער'ס פנים האט פערלוירען די גיפטיגע מילדקייט: עס האט זיך אויסגעצויגען, געווארען אנגעשטרענגט און פינסטער, און געוויזען צוויי גרויסע — גרעסער ווי פריהער — אויגען. איינמאל האט דער שייגעץ געעפענט דאס מויל, נאר געזאגט האט ער גארנישט, און דאס מויל איז אזוי פערבליבען אפען, וויל גרשון האט דאן אויף א קורצען אויגענבליק פאנאנדערגענומען זיינע ארעמס און זיי ווידער ארומגעשלאסען ארום יענעמ'ס ברוסט. דעם שייגעץ'ס גוף איז געווארען לויז און זיך גענומען אראבלאזען צו דער ערד, נאר גרשון האט איהם ניט געלאזען פאלען: ער האט איהם אויפגעהויבען, זיך א דרעה געטהון ארום זיך ווי א ראד און — ווען ער איז געווען מיט'ן פנים צו'ם יאר — פאנאנדערגענומען די הענד. די פיגור מיט די אראבגעפאלענע הענד, ארויסגעקראכענע אויגען און אונטערגעבויגענע פיס איז אבגעפלויגען א ביסעל איבער'ן אבגרונד, אויף איין הויך מיט'ן ראנד, און פלוצים האט זי זיך אונטערגעטוקט און איז אהן א קלאנג פערשוואונדען פון אויג.

די צוויי שקצים האבען געפינטעלט מיט די אויגען. אינ'ם שוואונג ארום זיך האט עס גרשונ'ען אבגעווארפען א ביסעל פון אבגרונד. זיין פייעריגע בארד האט געשטארצט אין אלע זייטען, און די אויגען זענען פערלאפען מיט בלוט. ער האט א לאך גע־טהון.

ביי דעם דאזיגען לאך האט איינער פון די שקצים אויפגעהערט צו פינטלען מיט די אויגען, האט א שפרונג געטהון אריבער דאס בערגעל און איז אנטלאפען. אויף דאס ווייבערשע פנים פון צוויי־טען האט זיך גרשון'ס האנד אראבגעלאזען ווי א שייט האלץ. ער איז געפאלען מיט א קרעכץ, און גרשון איז ארויף אויף איהם מיט זיין גאנצען גוף און אוועקגעלעגט אויף זיין פנים א ביינעריגע האנד מיט פערבויגענע פינגער. איינער פון די פינגער האט געטראפען אין אן אויג, און דער שייגעץ האט ארויסגעלאזען א שרעקליכען קוויטש.

— שריי נישט, — האט גרשון געזאגט און טיעפער איינגע־גראבען די פינגער וואו ער האט זיי געהאלטען.

דער קוויטש איז געקומען שארפער און לענגער, און א האנד האט זיך אנגעהאפט אן זיינע און אריינגעטראפען פינגער צווישען פינגער.

— שריי נישט!

ער האט פערקריצט מיט די צייהנער און א דרעה געטהון מיט זיינע פינגער. דעם שייגעץ'ס האנד האט זיך ארויסגע־גליטשט פון זיינער ווי א טויטע. די געשרייען זענען געווארען שפיציגער און האבען געשטאכען אין קאפ.

— ווענסט נישט שווייגען?

מיט א הארטען, ווארצעלדיגען פויסט האט ער דערלאנגט א זעץ נאך א זעץ דעם שייגעץ אין זייט, אין די ריפען אריין. עס האט אבגעקלונגען ווי פון א לעדיגען פאס — און די שטעכיגע שטים האט פערלוירען דעם קוויטש און איז געווארען דומפ און הייזעריג. נאר פון גרשון'ס אויגען איז שוין פערשוואונדען דער לעצטער אבשיין פון געדאנק. זיי האבען געברענט גרין, זיך ווי

איבערגעדרעהט, און דער בליק האט געוואנדערט ווי ארוים פון פאקוס. ער איז צוגעפאלען פלאך, זיך איינגעביסען מיט די צייהן אין עפעס ווייכס און גליטשיגס, און זיינע הענד זענען געגאנגען איבער'ן צאפעלדיגען גוף אונטער איהם, און די פינגער האבען געזוכט צארטע שטעלען, און גריסען און געקלעמט פלייש און ביין מיט דער טויטער הארטקייט פון אייזערנע צוואנגען. איינמאל האט ער פערשאפט דעם געפייניגטען גוף אזעלכע יסורים, אז די אונטערגעריסענע שטים האט ווידער געפונען די הויכע — די העכסטע, אינגאנצען נישט מענשליכע — טענער, נאר גרשון האט נישט אבגעלאזען וואס ער האט געהאלטען ביז זיינע פערקלעמטע פינגער זענען זיך כמעט צוזאמענגעקומען אין א פערמאכטען פויסט. פון זיין אייגענעם האלז האבען זיך געריסען אלערליי קלאנגען: ער האט געהריפעט, געהירזשעט, געקוויטשעט ווי א קליין הינטעל, און פון צייט צו צייט איז ער אריינגעפאלען אין א קיצעלדיגען „חי־חי“. דער שוויים האט געשטראמט דורך זיין הויט ווי דורך א רעשעטע, זיינע ארגאנען האבען אלע פאראמאל שטירמיש פונקציאנירט אויף זייערע פערשיעדענע אופנים און פערשפרייט ארום איהם א שווערען גערוך. דאס גרויסע געשטעל פון ביינער, פלייש און בלוט האט געפיעבערט אין א פאראקסיזם פון טיעפען, שטאק־בלינדען לעבען.

שפעטער — פיעל שפעטער — האט ער דערפיהלט, אז ער בעגעגענט נישט קיין ווידערשטאנד, און אין דעמזעלבען מאמענט זענען די כחות ארויסגערונען פון זיין גוף ביז'ן לעצטען טראפען. זיין קערפער האט זיך אראבגעקייקעלט פונ'ם קרבן, האט זיך איבערגעדרעהט און געבליבען ליגען מיט'ן פנים ארויף, צעווייכט און גליהענדיג, ווי נאך א הייסער באד. די ברוסט האט זיך געהויבען הויך, אבער לאנגזאם און שלאף; דאס מויל איז געווען אויפגעריסען, די אויגען — רויט ארום און פערהויכט.

ער האט זיך אויפגעזעצט און זיך ארומגעקוקט. זיין בליק האט אנגעהויבען פון דער ווייטען, האט געוואנדערט ארום דול און

אומזיכער. ביז ער איז צוגעקומען נאהנט און געפאלען אויף עפעס, נאר גרשון האט אבגעווענדט די אויגען אן א זייט. האט בלינד גע־שטופט מיט דער נאז אין די לופט און געטאפט דאס גראז ארום זיך. א פעלדבלימעל איז איהם געקומען צו דער האנד, א געל „לייבענ־מיילכעל“, שוין א ביסעל פערוועלקט. ער האט עס אבגעפליקט, געקוקט אויף דעם, נאר נישט געזעהען. זיין לינקע האנד האט זיך אוועקגעלאזען זוכען עפעס אויף זיין ברוסט. האט זיך פער־טשעפעט אן א קנעפעל פון זיין קאפאטע און זיך גענומען דרעהען ארום דעם דאזיגען קנעפעל. ארום און ארום. פון לינקס צו רעכטס, פון רעכטס צו לינקס. און ווידער ארום און ארום. נישט אומרדע־הענדיג דעם קאפ, האט ער געווארפען א קרומען בליק צו זיין רעכ־טער זייט. נאר דערביי איז איהם געקומען אין וועג דער שפיץ פון זיין אייגענער נאז, און ער האט זיך מיט איהם פעראינטערע־סירט א ווייליע. און פלוצים האט ער שארף אומגעדרעהט דעם קאפ און אנגעשטעלט די אויגען אויפ'ן קערפער דערנעבען.

דער צעבראכענער גוף האט נאך געצוקט און געציטערט. איין פוס איז געווען אויסגעבויגען ביי דער קניע, און די פינגער פון דער לינקער האנד האבען זיך איינגעגראבען אין דער ערד. הארט נעבען איהם אויפ'ן גראז איז געווען בלוט, נישט פיעל.

גרשון איז געזעסען און געקוקט. דער הויך האט גענומען אראבגעהן פון זיינע אויגען, נאר זיי זענען נאך געווען פערגאסען מיט בלוט. ער האט זיי פערשטעלט מיט דער לינקער האנד און אונטערגעשפארט דעם עלענבויגען מיט א קניע.

ער איז אזוי געזעסען לאנג, א שטונדע אדער מעהר. ווען ער האט ענדליך אויפגעהויבען דעם קאפ, איז דאס בלוט שוין געווען אבגעפלאסען פון זיין געזיכט. זיין בליק איז געווען רוהיג און דערוויטערט. דער קין און די אונטערשטע ליפ זענען געהאנ־גען אראב ווי ביי א מת. דער קערפער נעבען איהם האט זיך שוין נישט בעוועגט. נאר ער האט אויף איהם נישט געקוקט און איהם נישט געזעהען.

די לופט איז געווארען רייגער, און די זון, רויט און גרויס, איז געשטאנען ניעדריג אין מערב. פון ווייטען האט נאך שוואך און אומדייטליך געגרייכט אהער דאס געריוש פונ'ם קאראוואן, נאך דא ארום איז געווען זעהר שטיל. ערגעץ נאהנט אין גראז האט א היישעריק געשריענען פון צייט צו צייט — געשריענען קורץ און צעשטרייט, ווי פערזונקען אין געדאנקען. א ווינטעל האט אויפגעעטהעמט און איז גלייך צוריק צונעפאלען צו דער ערד.

גרשון האט געווארפען א בליק אהינטער: ער איז געזעסען מיט'ן רוקען צום יאר — נאהנט. ער האט געמאכט א שוואכען פערזוך זיך אויפצוהייבען, נאר האט זיך באלד פויל אראבגעלאזען צוריק און איז געזעסען א ווײלע אומבעוועגליך. דערנאך האט ער זיך אומגעאיילט אוועקגעלעגט אויפ'ן רוקען. דער קאפ און די אקסלען זענען אויסגעקומען איבער'ן אבגרונד. נאר עס איז געווען ווענינ. ער האט זיך אנגעשפארט מיט ביידע הענד אן גראז און זיך א רוק געטהון פארויס. זיינע פיס האבען גענומען געהן ארויף, תחלת לאנגזאם, דערנאך שנעלער.

יד.

פון קאראוואי, אויפ'ן קאם פון דער מענשליכער וועל, איז די אלטע סלאווע אוועקגעשוואומען איבער'ן לאנד.

די צעשלאגענע ארמעע איז געלאפען צוריק און האט אויפ'ן וועג אויסגעלאזען דאס הארץ צו'ם „פאלק פון שפיאנען". בים־לעכווייז האט זיך אנגעצונדען א גרויסער טייל פון דער בעפעלקע־רונג, און די יאגד איז אנגעגאנגען פון מזרח ביז מערב, פון דרום ביז צפון.

סלאווע איז געווען כמעט אין אלע גרויסע שחיטות אויפ'ן גירוש. אין ג ר א י ע ו ו האט א סאלדאט איהר פערווארגען דעם האלז און זי געהאלטען אזוי ביז זי האט זיך אויפגעהערט צו צאפלען, נאר אז ער איז אוועק האט זי ווידער אנגעפאנגען צו עט־העמען. אויפ'ן וועג צווישען ס א ק א ל און ב י ע ל י ז נ ע האט

זי אויפגעהויבען אַ פערלוירענע קינד, אַ מיידעלע פון אַ יאָהר צוויי, מיט בלויע אייגלעך און ווייכע בעקעלעך, און זיך דערמיט געהאַלטען כמעט דריי וואָכען, און אין ווערכאָווענסקער פּאַגראָם האָט עס אַ גויע דער'הרג'עט ביי איהר אויף די הענד. אין סאָלאָוואָר איז זי געליגען אַ גאַנצען מעת־לעת אונטער דער בריק, ביז די קניע אין וואַסער. זי איז געווען אין דער שרפה פון ווינאָקורער וואַלד — צווישען די אַריינגעוואָרפענע אין טייך הלובאָטש — אין דער מיט פון די קרבנות פון די קוילענוואָרפער אין סטאָווישטש. באַלד דערנאָך, אין אַ דערפעל נעבען סטאָווישטש, האָט זי אַ פּויער געשלאָגען מיט אַ שייט האָלץ און זי געלאָזען ליעגען בעוואוסטלאָז אויף דער ערד — און אין דריי טעג אַרום האָט זי געגריזשעט אַ שישקע ברויט אָנגעריבען מיט קנאָבעל ביי אַ שוועדישען קאָלאָניסט אין הויז. לסוף האָט זי זיך געפונען אין אַ וואַגאָן פון אַ צוג, וואָס איז געלאָפען איבער איינער פון די צענטראַלע גובערניעס. דאָס איז געווען דער בעריהמטער „פערלוירענער צוג“.

אויב עס איז פריהער געווען אַ שאָטען פון אַ פּלאַן און אַ סדר אין דער פערטיילונג פון די עמיגראַנטען איבער'ן לאַנד, איז ער איצטער פערשוואונדען. יעדערער וואָס האָט געקאָנט האָט געטהון וואָס איהם איז איינגעפאַלען, און אַלע האָבען געזוכט בלויז פּטור צו ווערען פון פעראַנטוואָרטליכקייטען. אין אַ שלעפּעריגער צענטראַלער שטאָדט, וואוהין יודען איז ערלויבט געווען צו קומען בלויז אויף עטליכע וואָכען אין יאָהר, צום גרויסען יעהרליכען יאַריד, האָבען זיך איצט אָנגעקליבען זעהר פיעל אַרויסגעטריבענע פון'ם דרום־מערב־ראַיאָן, און מ'איז געשטאָרבען אין די גאַסען פון הונגער. די אָרטיגע מאַכט האָט אויסגעריכט דעם צוג און איהם אַוועקגעשיקט אויף זיינע וואַנדערונגען.

פאַר די לעצטע זעכצעהן שטונדען האָט מען דעם צוג דריי מאָל אַריבערגעוואָרפען אויף אַן אַנדער ליניע און צוויי מאָל געענדערט די ריכטונג: קיינער האָט נישט געוואָלט אַריינלאָזען די

עמיגראנטען, און דערצו איז ער געגאנגען אויסער'ן פאהרפלאן און האט געשטערט דעם פערקעהר. איצט האט ער זיך — צו'ם צווייטען מאל — געקייקעלט צו דרום־מזרח, צווישען קורץ־געשוירענע געלע פעלדער. וואר־ניט־וואו איז געלאפען א שטרייף פיאלעט, און צווישען די הארטע און שיטערע שטענגלעך פון דער אבגעשניטענער גריקע האט דורכגעקוקט די גרויע און מאגערע ערד. די זון איז געשטאנען ניעדריג אויפ'ן הימעל און האט פערקוקט אין די פענסטער פון רעכטס און א ביסעל פון הינטען. אין וואגאן איז געווען ליכטיג און רוים.

א מענש מיט אן אבגעגאלטען קאפ און איינגעפאלענע באקען איז אריינגעקומען דורך די פראנט־טיר און זיך געלאזען געהן דורכ'ן וואגאן צו דער הינטערטיר. ער איז שוין געווען ביי'ם ארויסגאנג, ווען ער האט מיט א ווינקעל פון אויג בעמערקט ביי א פענסטער עפעס אן אלטע יודינע. ער איז געבליבען שטעהן, האט זיך אומגעדרעהט, א קוק געטהון אין יענע זייט, זיך ווידער געלאזען אוועקגעהן און איז ווידער געבליבען שטעהן. ער איז צוגעטראטען נעהנטער צו דער אלטער, האט געקוקט אויף איהר און געשוויגען. דערנאך האט ער געזאגט:

— סלאווע.

זי האט נישט געהערט, געמאכט מיט די ליפען און געהאלטען דעם קאפ אראב. דער מענש האט נאכאמאל געזאגט:

— סלאווע!

זי האט אויפגעהויבען די אויגען צו זיין געזיכט.

— סלאווע, איהר דערקענט מיך נישט?

— פארוואס זאל איך דיך נישט דערקענען? ביזט שיינע דער אלמנה'ס זוהן — חיים דוד שיינע'ס, אה?

דער מענש האט געשוויגען א ווילע און געקוקט אויף איהר.

— איך בין נישט שיינע'ס זוהן, — האט ער געלאסען גע־ענטפערט.

— וואו ביזטו געווען? דיין מאמע האט זיך בעקלאגט אויף

דיך — דערמאַנסט זיך נישט אַ בריעוועל אַנצושרייבען — כּדאַי צו הערעווען אויף קינדער.

זי האָט גערעדט שטרענג און איהם געפּאַרשט מיט די גע־זונקענע אויגען. ער איז געשטאַנען פאַר איהר און פערטראַכט זיך געריבען דעם קין מיט די פינגער פון דער לינקער האַנד.

— איך בין נישט שיינע׳ס זוהן, — האָט ער וויעדערהאָלט.

זי האָט שוין אַן איהם פערגעסען, געקוקט פאַרביי און עפּעס געמורמעלט.

ער האָט זיך אַ ריב געטהון דעם שטערן און איז צוגעטראָטען נעהנטער.

— סלאָווע, וואָס מאַכט די רביצין — די רביצין — די ר־בי־צין?

זי האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ. אין איהרע אויגען האָט זיך בעוויזען אַ שימער פון בעוואוסטזיין.

— די רבי׳צין, — האָט זי איבערגעזאָגט אין פערווירונג.

— יאָ, די רביצין — וואָס מאַכט זי — וואו איז זי — וואו געפינט זי זיך? זי — זי לעבט נאָך?

סלאָווע האָט זיך אַ הייב געטהון פון אָרט און גענומען אַרומ־קוקען די אַנדערע פּאַסאַזשירען. ער האָט געוואָרפען אַ האַסטיגען בליק אַרום.

— זי איז דאָ נימאָ, סלאָווע. וואו האָט איהר זי געלאָזען?

זי האָט אומבעהאָלפען פאַנאַנדערגענומען די הענד. ער איז אַרויס דורך דער הינטערטיר צו די לעצטערע וואַגאָנען. איינגיכען איז ער געקומען צוריק, נאָר סלאָווע איז שוין געווען פערזונקען אין איהרע מחשבות און אין איהרע געבראַקטע מאַנאָלאָגען. ער האָט זיך געמאַכט פּלאַץ נעבען איהר און זיך אוועקגעזעצט.

ער האָט אַראָבגענומען אַ ווייסע דאָס קליינע קאָפּעלישעל. די הויט אויף זיין געגלעטען קאָפּ איז געווען גרוי און בלוטלאָז און די גריבער אין די באַקען טיעף, נאָר זיינע בעוועגונגען האָבען גע־צייגט גיכער איינגעהאַלטענקייט איידער שוואַכקייט. ער האָט

געטראָגען אַ קורץ רעקעל, טונקעל און אָבגעריבען, און הויזען פון דעמזעלבען שטאָף.

דער געגאָלטער האָט קאָלט און האַרט בעקוקט די אַרומיגע. מ'האָט נישט פיעל גערעדט אין וואַגאָן — יודען האָבען זיך לעצ־טענס אָבגעוואוינט פון רעדען. זעלטען־ווען האָבען זיך צוויי געבי־טען מיט אַ וואָרט. נאָר מייסטענס האָט מען שווייגענדיג געקוקט דורך די פענסטער אויף די פאַרביילויפענדע סטעפּ. צוויי קינ־דער האָבען זיך געשפּיעלט אויף דער פּאָדלאָגע.

די שאָטענס פון צוג צו מזרח־זייט זענען געוואָרען לענגער, און ביסלעכווייז איז צוגעפאַלען די נאַכט. אַ קאָנדוקטאָר האָט אַריינגעטראָגען אַ שטיקעל ליכט, אַריינגעשטעלט עס אין דער לאָמ־טערן ביי'ם באַלקען און אָנגעצונדען. די פינסטערניש איז געוואָ־רען מרה־שחורה'דיגער. דער קאָנדוקטאָר האָט געקוקט אומפריינד־ליך און האָט עפּעס געברומט אונטער דער נאָז, און פאַר'ן אַוועק־גאַנג האָט ער זיך אָנגעבייזערט אויף די קינדער.

דער צוג איז פאַרביינגעלאָפען צוויי סטאַנציעס אָהן אָבשטעל און ביי דער דריטער האָט ער זיך פערהאַלטען אויף איין מינוט. עטליכע פּאַסאַזשירען האָבען זיך אַראָבגעכאַפּט אין וואָקזאַל אַריין נאָך הייס וואַסער. צווישען זיי אויך דער געגאָלטער. געהענדיג צוריק מיט דער טיי, געקויפט אין בופעט צוזאַמען מיט'ן אַלטען בלעכענעם קענדעל, האָט ער געהערט ווי דער נאַטשאַלניק פון דער סטאַנציע רעדט מיט די צוויי קאָנדוקטאָרען און מיט'ן מאַשיניסט פון צוג:

— איהר האָט גענומען אויף זיך אַ שענעם עסק, נישטאָ וואָס צו רעדען. ער טעלעגראַפירט מיר, איך זאָל אייך אָבהאַלטען. וואָס הייסט — אָבהאַלטען? וואו וועל איך אַהינטהון דעם צוג? ער וועט אייך נישט אַריינלאָזען — איהר'ט שוין זעהן.

דער מאַשיניסט האָט געשימפט עמיצען, נאָר דער געגאָלטער האָט מעהר נישט געהערט. ער האָט אונטערגעטראָגען סלאָווען אַ

גלאַז טיי; זי האָט געזופּט, זיך געבריהט און געבלאָזען, און זיך ווענינ אומגעקוקט אויף איהם.

די שטילקייט איז וואָגאַז איז געוואָרען געדיכטער. דער עולם איז איינגעשלאָפען זיצענדיג אויף זייערע פּלעצער; אַנדערע האָבען זיך צוזאַמענגעדרעהט אויף דער פּאָדלאָגע. פון צייט צו צייט האָט אַ חליפ פון שלאָף בעטאַנט דאָס שווייגען.

דער צוג האָט נאַכאַנאַנד געסקריפּעט און געקרעכצט אין לויף. די נאַכט איז געגאַנגען. דער געגאַלטער איז געזעסען אין ווינקעל נעבען דער שלאָפענדער סלאָווע׳ן, און איבער זיין איינגעפאַלענעם געזיכט איז אַנגעגאַנגען אַ שפּיעל פון משונה׳דיגע און העסליכע גרימאַסען, אונטער דער פּלאַטערדיגער פינסטערניש פונ׳ם צאַנקענדען ליכטעל.

נאָך האַלבער נאַכט איז דער צוג צוגעקומען צו ר אַ ז י ע ז ד, און נאָך איידער ער איז געבליבען שטעהן האָט שוין דער געגאַלטער געהערט, ווי דער נאַטשאַלניק פון דער וויכטיגער סטאַנציע לויפט אַרום איבער דער פּלאַטפאָרם און קאַכט זיך. מ׳שיקט צוגען, אין דער וועלט אַריין! ווער פאַהרפּלאַן, וואָס פאַהרפּלאַן — מ׳פרעגט גאָר נישט, צי די ליניע איז פריי — צי עס זענען נישטאָ קיין בילבערע פון די זשידעס. נו, וואָס, אַ שטייגער, זאָל ער טהון מיט דעם דאָזיגען צוג — איהם איינשלינגען, וואָס? ער קאָן איהם נישט דורכלאָזען און קאָן איהם נישט שיקען צוריק. באַלד דאַרף דורכגעהן דער יעניסייער פּאָלק, און אויף דער צווייטער ליניע וועט איז אַ האַלבער שמונדע אַרום דורכלויפען אַ קורירער, און — און — רעזערוועו, אַה? נישטאָ קיין רעזערוועו! ער האָט נישט אַנגעגרייט פון זייערטוועגען קיין רעזערוועו! ביי איהם זענען פערנומען אַלע רעזערוועו! וואו וועט ער זיי נעהמען רעזערוועו? שוין צוויי וואָכען אַז זיינע רעזערוועו זענען פערשטעלט מיט פּוראַזש — דער פוראַזש איז שוין באַלד צעפוילט געוואָרען, און קיי־

נער דערמאָנט זיך נישט אָן איהם — נאָר מ'שיקט צו'ן איהם שלעק פון דער גאַנצער וועלט!

ער האָט געשאָלטען, און געהוסט, און געשפּיגען, און געגלאָצט מיט די אויגען אויף די קאָנדוקטאָרען און זיי נישט געלאָזען אויס־רעדען אַ וואָרט. פון לאָקאָמאָטיוו האָט אַראָבגעקוקט דער קאָפּ פונ'ם מאַשיניסט, מיט אַ ליולקע אין מויל, און האָט פלעגמאַטיש געשוויגען. הינטער איהם האָט דער פייערמאַן געגליהט אין דער רויטער שיין פונ'ם אָפענעם אויוועז, וועלכען ער האָט געשטאָפּט מיט קויהלען.

דער שעה איז אַוועקגעלאָפען צו זיך אין קאָנטאָר און די קאָנ־דוקטאָרען נאָך איהם. אין אַ פערטעל שטונדע אַרום זענען זיי געקומען צוריק, און דער צוג האָט זיך גערירט פון אָרט. אינגי־כען האָט די חאַראַקטעריסטישע קלאַפּעריי אונטער די רעדער גע־וויזען, אַז מ'געהט אַריבער אויף אַנדערע רעלסען. דער צוג איז געגאַנגען אַ ווײַלע לאַנגזאַם, דערנאָך געבליבען שטעהן. אין דער ווייטען האָט זיך עפּעס געטהון — און דער צוג האָט זיך ווידער גערירט פון אָרט, און ווידער איז געקומען אַ קלאַפּעריי אונטער די רעדער, אַ מאָל פון איין זייט, אַ מאָל פון דער צווייטער. דאָס מאָל האָבען זיך די וואַגאָנען בעוועגט אין די געגענגעזעצטע ריכ־טונג, וואָס ווייטער אַלץ שנעלער, ביז פאַר'ן געגאַלטען איז גע־וואָרען קלאָר, אַז מ'געהט ערגעץ „צוריק". ער האָט אַ דריק גע־טהון מיט די אַקסלען. צוריק איז צוריק. וואָס מאַכט עס אויס וואוהין? ער האָט אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ אויף די ברוסט, און זיין קערפּער האָט זיך געשאָקעלט פאָרויס און אַהינטער.

יח.

ער האָט פּלוצים אויפגעהויבען דעם קאָפּ און ברייט געעפענט די אויגען. אין וואַגאָן איז געווען פינסטער — דאָס ליכט איז אויס־געגאַנגען — און דער צוג איז געשטאַנען. עס איז געווען זעהר שטיל, און ער האָט פערשטאַנען, אַז ער האָט איינגעדרימעלט, און אַז דער צוג שטעהט שוין לאַנג. דער עולם אַרום איז געשלאָפען

טיעף, דורך די אפענע פענסטער האט געצויגען א פריש ווינטעל, און עס האט געשמעקט שפּעט.

ער האט ארויסגעשטעקט דעם קאפּ פון פענסטער. פינסטער, און מ'זעהט נישט אויף צעהן טריט פאָרויס, אבער קיין סטאַנציע איז דאַ זיכער נישט. ער איז ארויס פון וואגאן, האט אראבגעשטי־גען צו'ם אנשיט און אוועקגעגאַנגען צו'ם לאָקאָמאָטיוו. זיינע אויגען האבען זיך ביסלעכווייז צוגעוועהנט צו דער פינסטערניש. מ'איז, קענטיג, אין מיטען פעלד — מ'זעהט גאָרנישט. אט איז דער לאָקאָמאָטיוו. דאַ איז קיינער נישטאַ, און — דאס פייער־אונטער'ן קעסעל איז אויסגעלאָשען. דער מאַשיניסט, דער פייער־מאַן, ביידע קאָנדוקטאָרען — אלע זענען פערשוואונדען. ער האט אַ לאַף געטהון, קורץ און בייז, און איז אוועק פאָרויס מיט דער ליניע. מיט אַ הונדערט טריט ווייטער האט זיך די ליניע אבגע־האַקט. די ערד אַרום איז געווען צעגראבען און דער אנשיט רויה, נישט פערענדיגט און האט זיך געברעקעלט אונטער די פיס. ביי ביידע זייטען פון וועג, מיט עטליכע טריט ווייטער, האבען געטונ־קעלט אין צייַלען עפּעס הויפענס — אנגעגרייטע שפּאַלעס. דער געגאַלטער האט צוגעשאקעלט מיט'ן קאָפּ: אזוי איז עס.

ער האט פערוויכערט אַ פּאַפּיראָס און גענומען ארומשפּאַ־צירען היִן און צוריק איבער'ן אנשיט. דער זוים פון הימעל אין מזרח האט זיך אויסגעבלאַסט.

איינעניכען האבען זיך אנגעהויבען בעווייזען פון די וואגאַנען ארויס פערשלאָפענע יודען. וואס איז געשעהען? וואס שטעהט מען? וואו זענען די קאָנדוקטאָרען? קיינער האט נישט גע־ענטפערט, נאָר די זאַך איז גלייך געוואָרען קלאָר פאַר אלעמען. עפּעס אַ יודינע האט פּרובירט אנהויבען וויינען, נאָר אַן עלטערע יודינע האט זי געפרעגט: „וואס איז, מוהמע? עס וואַרטען אויף אייך וויכטיגע געשעפטען?" — האט זי זיך פערשעמט און אויפ־געהערט. דער עולם איז נישט געווען דערשראָקען, נאָר אַ ביסעל מטושטש.

אין פעלד האט זיך בעוויזען עפעס א מענש. ער איז געגאַנ־גען צו דער ליניע, און פון זיינע בעוועגונגען איז געווען צו זעהן אז ער איילט זיך, נאר קיין שנעלען פארשריט האט ער נישט גע־מאכט. ענדליך איז ער צוגעקומען נאהנט: א מיטעליעהריגער פויער מיט א הילצערנע פוס און א שטעקען אין האנד.

נו, יא, ווי־דען? ער איז דער וועכטער. ער האט זיך ארוי־בערגעהאפט אין ס'דארף — ווער זאל זיך ריכטען? מ'האט אוועק־געווארפען בויען דעם צווייג אינמיטען דרינען — די מלחמה. מ'הייסט איהם היטען, היט ער. זיין דאגה?

ער האט געפינטעלט מיט די וואסעריגע אויגען און געקוקט דערשראקען: ארום איהם איז געווען אן עולם פון הונדערטער מענשען — מענשען פרעמדע און מאדנע. אין דער געגענד האט מען א יודען געזעהען נישט אפט.

עס האט זיך ארויסגעשטעלט, אז גאר נאהנט, א פאר הונדערט טריט פון דער ליניע, ליעגט א דארף, נאר עס איז געליעגען פלאך, האט מען עס נישט בעמערקט. עס האבען זיך אנגעהויבען בעוויי־זען דארפסלייט, און אז די זון איז ארוים האבען זיך שוין ארומ־גערדעהט צווישען יודישען עולם עלטערע גוים און גויעס, שקצים מיט פלאקסענע קעפ און שיקסלעך מיט רויטע סטענגעס אין די האר.

די עלטערע פויערען האבען גערעדט מיושב'דיג און זיך גע־נומען צייט צו ענטפערען אויף א פראגע. מילך? ניין, נישטא קיין מילך. פארהאן א ביסעל. זעהר ווייניג. נישטא קיין מילך. ברויט? נישט צו פערזינדיגען; אויך — א ביסעל גארטענוואַרג. פאר געלד קאן מען קריגען. וואס פאר זיך איז פאר זיך, און דאס איבריגע קאן מען פערקויפען — פאר וואס זאל מען נישט קאנען? ברויט, דאנקען גאט, איז פארהאן. ברויט איז נאך דערווייל פאר־האן. פארהאן ברויט, יא.

עס האבען זיך בעוויזען שווארצע לאבענס ברויט, ציבעלעס, אוגערקעס, עפעל. א שיקסע האט געבראכט צו טראגען אין איהר פארטוך עטליכע „פארסאלנעטשניקעס" — זוניגע און גרויסע ווי

רעדער, שטייף געפּאַקט מיט ווייס־און־שוואַרצע קערלער. מ׳האָט געקוקט אויף זיי מיט אינטערעס, נאָר געקויפט האָט קיינער נישט, און די שיקסע איז געשטאַנען אין פערלעגנהייט, מיט׳ן צעעפענטען שירעם, און נישט געוואוסט וואָס צו טהון. עטליכע יודען האָבען געבראַכט פון דאָרף קעסלען מיט וואַסער און האָלץ; מ׳האָט צעלעגט פייערען און אויפגעקאָכט דאָס וואַסער — איינינגע האָבען געהאַט טיי און אַנדערע אַ ביסעל צוקער. די זון איז שוין געשטאַנען הויכליך און האָט שטאַרק געבאַקען. עמיצער האָט זיך פרעהליך פאַנאַנדערגעלאַכט.

אַן אַ זייט, אויף די שפּאַלעס, זענען געזעסען אַ יונגעל מיט אַ מיידעל. זי איז געווען כמעט נאָך אַ קינד, אַ זאָהר זעכצעהן־זיעבעצעהן, מיט ברושטינענע אויגען און לאַנגע טונקעלע וויהעס. ער איז געווען מיט אַ פּאָר יאָהר עלטער, שלאַנק, מאָגער, בעוועגליך, מיט רויטע האָר, גרויע אויגען און אַ „קלייענדיג" פּנים. זיי האָבען זיך געביטען מיט לעבענסגעשיכטע און פּלענער — אין קורצע, אומגעדולדיגע זאַצען. ער איז געווען אַ יתום, און האָט זיך געוואָלט דערשלאָגען קיין סיביר: זיינער אַ פעטער פון ווייטען מזרח האָט איהם געשריעבען: „קום צו פאָהרען". זי — האָט געהערט, אַז איהר מוטער — זיי האָבען זיך פערלוירען אין וועג — געפינט זיך אין טשערנאָוואָדסק. דער יונג האָט נישט גערוהט קיין מינוט, האָט אַרומגעטאַנצט, זיך געזעצט, זיך געשטעלט, געשפּאָלטען שפּענער פון אַ שפּאַלע און געשניצט עפּעס מיט אַ מעסערל.

— ווייסט איהר וואָס? — האָט ער פּלוצים געזאָגט און דרייסט אויפגעהויבען צו׳ן איהר אַ שפּיציג נעזעל — איך פאָהר אויך קיין טשערנאָוואָדסק. טשערנאָוואָדסק איז אויך אַ שטאָדט. וואו שטעהט עס געשריעבען — דוקא סיביר?

די לאַנגע וויהעס האָבען זיך אַראָבגעלאָזען איבער די ברושטינענע אויגען.

דער געגאַלטער האָט זיך אַרומגעדרעהט צווישען עולם און צוגעקוקט — מיט אויפגעהויבענע ברעמען און אַ קנייטש אויפ'ן שטערן. ביי איין וואַגאָן איז געוואָרען אַ רעדעל, און ער איז צו־געגאַנגען זעהן. אַ יוד האָט אַרויסגעשלעפּט פון וואַגאָן אַ היל־צערנעם קאַסטען — אַ געוועהנליכען רייזעקאַסטען, מיט בלעכענע בענדער און מעשענע נעגעל — און געעפענט אַ קראַם. קעמעלער, שפּיגעלער, מעסערלער, קאַפּטיבלער און קאָלירטע סטענגעס, און — אַן אַלט בינאָקל. די פויערען אַרום האָבען געקוקט מיט דרך־ארץ, די שיקסעס האָבען געשטורכעט איינע די צווייטע מיט די עלענבויגענס און געחיחיקעט, און דער הענדלער האָט גע'טענה'ט און דעמאָנסטרירט. זיין געזיכט, נאָך גאָר יונג, איז געווען הויך און געדיכט בעוואַקסען מיט האָר, און די קליינע אויגען האָבען געקוקט נאַריש און היטרע. דער גרויסער קאַרטוז אויף זיין קאָפּ און דער לינקער אַרבעל פון זיין קאַפּאָטע זענען געווען אומנאַ־טירליך אויפגעבלאָזען. פון אַרבעל אַרויס איז געלאָפען אַרום זיין האַנד אַ שוואַרצער רימען; ער האָט צייטענווייז גערעדט הויך אויף אַ געבראָכענעם רוסיש, און צייטענווייז געמאַכט מיט די ליפּען ווי צו זיך אַליין. דער געגאַלטער האָט געוואָרפען אַ בליק אויף די קראָם, דערנאָך אויף די רצועה, ווידער אויפ'ן קאַסטען און צוריק אויפ'ן אויפגעשטאַרצטען קאַרטוז — און איז בלאַס געוואָרען און אַרויסגעשעפּטשעט צוויי ווערטער. ער איז אוועק־געגאַנגען און זיך אַראָבגעלאָזען אויף די שפּאַלעס, אַן אָבגעלאָזענער און אַן איינגעהויקערטער. און אַ לאַנגע צייט איז ער געזעסען מיט אַ געבויגענעם קאָפּ און האַלב־פּערלאָשענע אויגען אונטער דער רויטער אלול'דיגער זון.

די גוים זענען זיך בישלעכווייז פאַנאַנדערגעגאַנגען, און מאַנכע פון די יודען זענען אויך אוועק אין דאָרף. דער טאָג האָט זיך געקייקעלט היים און שווער, די לופט איז געווען געדיכט און די זאַמדיגע ערד אַרום דער ליניע האָט ערטערווייז טרוקען געפינקעלט. דער עולם האָט מייסטענס געזוכט שוץ אין די וואַגאָנען, אין שווע־

רען בייטאגיגען דרימעל. אנדערע האבען געשמועסט צווישען זיך און געקוועטשט מיט די אקסלען: וואס ט'עס זיין?

דער געגאלטער האט זיך איינזאם ארומגעבלאנקעט איבער'ן פעלד, און שפעט בייטאג האט ער זיך אוועקגעשלעפט אין דארף אריין. ער איז געגאנגען איבער דער גערדרעהטער הויפטגאס, גע־קוקט אויף די צעפאהרענע הייזלעך מיט די צעקראכענע שטרויהענע דעכער, אויף די איינגעבויגענע פלויטען, אויף די טרוקענע ערד אין די גערטנער. דאס דארף האט אויסגעזעהען ארעם און אבגע־לאזען.

ביי א ווענדונג פון דער גאס איז ער ארויף — פלוצים און הארט — אויף אן עולם מענשען. אויך דא איז דער הענדלער מיט זיין קראם געווען אין דער מיט, און דער געגאלטער האט זיך א קעהר געטהון צוריק, מיט א מינע פון פעררדרוס, נאר באלד איז ער געבליבען שטעהן. זאכען האבען אויסגעזעהען אנדערש ווי אין דער פריה.

דער הענדלער איז געווען רויט און פערשוויצט און האט געקוקט אין אלע זייטען מיט א קרומען שמייכעל. דער עולם ארום — מיטעליעהריגע פויערען, ווייבער און א סך קינדער — איז געשטאנען געריכט און געשוויגען. אייניגע האבען געהאלטען אין די הענד ווער א טיכעל, ווער א שפיגעל, בעקוקט און בעטאפט, אוועקגעלעגט אהן חשק און גענומען עפעס אנדערש. עס איז געווען קלאר, אז קיינער מיינט נישט צו קויפען. פון דעסטוועגען האט זיך יעדערער געשפארט נעהנטער צו'ם יודען מיט זיין קעסטעל. גע־ווען אויך עטליכע אנדערע יודען פונ'ם צוג, און איינער האט מיט רוגזא בעמערקט אויף יודיש:

— איננאנצען נישט בעדארפט ארוים אהער מיט דער „קראם“. דער הסוחר — האנדלען האט זיך איהם פערוואלט איג־מיטען דרינען.

— וואס באלבעטשעט ער דארטען? — האט א פויער גע־זאגט, בייז און פערדעכטליך.

דער הענדלער האט אבגעווישט דעם שוויים פון שטערן און

געמאָלדען, סתם אין דער וועלט אריין, אז ער איז מיער און וויל שוין אוועקגעהן. מ'האָט געשוויגען.

— א הייסער טאָג, חע־חע, — האָט ער זיך געדרעהט פון איינעם צום צווייטען. — איך דענק, איכ'ל שוין געהן.

עמיצער האָט זיך אבגערופען:

— ווער האַלט דיך דאָ? מיר האָבען נאָך אייך נישט גע־שיקט — נאָך קיינעם פון אייך.

נאָר קיינער האָט זיך נישט געריהרט פון אָרט און נישט אוועקגעלעגט די חפצים וואָס זיי האָבען געהאַלטען. א שיינגעצעל האָט זיך דורכגעשפּאַרט פאָרויס און א חאַפּ געטהון א מעסערל. א פויער האָט איהם דערלאַנגט א פּאַטש און אוועקגענומען דאָס מעסערל.

— דיין פּוס זאָל זיך דאָ נישט געפינען, דו הערסט? — האָט ער נעלאָסען געזאָגט. — געה אהיים און פערטרייב די חזירים אין שטאַל.

און אליין האָט ער גענומען בעקוקען דאָס מעסערל און עפּע־נען די קליינגלער איינס נאָכ'ן צווייטען.

אַן אַנדער פויער מיט אַרויסגעקראָכענע אויגען האָט אויסגע־צויגען א האַנד און אַרויסגעשלעפּט פון קאַסטען דאָס בינאָקל. דער געגאַלטער האָט זיך דורכגעשטופּט צו'ן איהם און האַרט אוועקגעלעגט א האַנד אויף זיין אַקסעל.

— לעג אוועק!

דער פויער האָט זיך פערלוירען און האַסטיג אוועקגעלעגט דאָס בינאָקל צוריק. דערנאָך איז ער געוואָרען צונטער רויט, די אויגען זענען איהם נאָך מעהר אַרויס פון קאָפּ, און ער האָט מיט כעס געזאָגט:

— א מיעביע שטאָ? א טי קטאָ בודיעש? *)

— שפּיי אויף זיין צורה! — האָט א גויע אויסגערופען. — נעהמט, ווער עס וויל!

*) וואָס גערט עס דיך אָן? און ווער ביזט דו דאָס אַזוינער?

אין איין אויגענבליק איז דער קאסטען געליגען איבערגע־קעהרט אויף דער ערד, און אלע האבען געהאפּט וואס עס איז געקומען צו דער' האנד. דער גענאלטער האט געוויזען צוויי ציילען צוזאמענגעדריקטע ציינער.

— סווא־לאטש!

דאס איז געקומען ווי א קנאק מיט א בייטש — דייטליך, מיט ברייטקייט, מיט'ן ריכטיגען טראפּ. דאס האט געקלונגען מיט „נאטשאלסטווא" — און הענד האבען זיך אראבגעלאזען, און אויגען זענען געווארען גרוים. און פּלוצים האט דעם פּרעמדענ'ס פּנים אזוי זיך פּערענדערט, אז אלע ארום זענען געבליבען פערבליפט.

זיינע אויגען זענען פערזונקען אין קאפּ און האבען אויפגע־בליצט קליין און שטעכיג. דער קין האט זיך אונטערגעהויבען, די ליפּען האבען זיך געטהון א רוק ארויס און זיך צונויפגעקרויזט ארום א רויטער צונג — און גלייך צו זיי אין די פּנימ'ער אריין האט געשטארט עפּעס אזוינס וואס איז געווען ערשטוינענד ענה־ליך צו'ן א העסליכען, שמוציג־ראזיגען חזיר'שען שנוק.

דער המון האט אויפגעציטערט פון'ם שארפען בים. א טיעף געבריל האט זיך געהויבען אין די הינטערשטע רייהען. א פּרויען־שטים האט ארויסגעקוויטשעט מיט א ריס:

— אויף שטי־קער! צערייסט איהם אויף שטיקער!

די אלטע סלאווע האט האלב געדרימעלט זיצענדיג אויפ'ן ראנד פון אנשיט. דאס געזאנג פון א מיק האט דערלאנגט צו'ן איהר אין אויער. דערנאך האט זיך עס אויסגעצויגען אין א לאנ־גען זיננענדיגען אויסגעשריי, וואס איז פּליסיג געגאנגען ארויף און אראב, אראב און ארויף. זי האט געעפענט די אויגען. די שטים האט איהר דערמאנט עפּעס אזוינס. די שטים איז געוועזען ווילד פּערענדערט, נאר — זי האט דערמאנט עפּעס אזוינס. דערנאך איז געקומען פון וייטען א צווייטער אויסגעשריי. די אלטע איז פּלוצים און יונגענדליך אויפגעשפּרונגען פון ארט. און גענומען

ארומטאנצען פערשמייעט אהער און אהין, און געזוכט עפּעס וואָס:

— אוי וועה איז מיר — איך האָב נאָך די קאָווע נישט צו־געשטעלט! ער איז דאָך נאָך גאָר א ניכטערער!

יו.

א יוד איז געקומען צו לויפען פון דארף, האָט אבגעווישט דאָס בלוט פון פּנים און געזאָגט:

— מ'הרג'עט. די רוצחים האָבען זיך שוין צעיושעט. דאָס גאַנצע דאָרף געהט אהער.

עס האָט א דרעה געטהאָן מיט מענשען ווי א ווינד מיט בלע־טער. מ'איז געלאָפען ווייט צעזעעט איבער'ן פעלד, ווי א צעטרי־בענע סטאַדע, פיעלע מיט קינדער אויף די הענד. דערווייל איז געקומען א שטורם, א זומערדיגער שטורם: פּלוצים — געוואַל־טיג — גראַנדיעז. עס איז געוואָרען כמעט פינסטער, א בליץ האָט אויפגעשפּאָלטען דעם הימעל אויף צווייען, די ערד האָט א ציטער געטהון אונטער די פיס, און אין דער ווייטען האָט א זייל פון שטויב און זאַמד זיך געדרעהט אין דער לופט. און דאַן האָט עס גענומען בליצען און קראַכען אָהן אויפהער, און א שלאַגס־רעגען האָט ווי מיט ריטער געדרעשט און געשמיסען דאָס לייב פון דער ערד.

דער רעגען האָט געבלענדט די אויגען, און אַפּט זענען מענ־שען געפאַלען איבער'ן נישט־גלאַטען צעווייקטען פעלד. די מחנה האָט זיך צעשלאָגען אויף בעזונדערע גרופּען, די גרופּען האָבען פערלוירען איינע די צווייטע פון אויג, און קיינער האָט נישט גע־וואוסט וואוהין מ'לויפט. און אומערוואַרטעט האָט איין גרופּע זיך ארויסגעשלאָגען אויף א ברייטען שליאַך. דער שליאַך איז געווען א ווייכער, און ערטערווייז זענען שוין געשטאַנען קאַלי־זשעס. נאָר עס איז געווען גרינגער צו געהן און — ער האָט גע־

מוזט ערגעץ פיהרען. מ'האט געשריענען און גערופען צו די :ער־
ווארפענע גרופען.

א יוד מיט א לאנגער בארד, וועלכער איז געגאנגען צווישען
די ערשטע, איז פלוצים געבליבען שטעהן און זיך אומגעדרעהט
מיט'ן פנים צו'ם עולם.

— גוואלד, יודען — וואו איז עס געהערט געווארען?

די אבגעשטאנענע זענען אונטערגעקומען איינער נאכ'ן
צווייטען, זיך אבגעשטעלט און געשוויגען. א קורצזיכטיגער בחור
אין ברילען איז צוגעקומען פון א זייט און זיך אבגערופען:

— וואו איז עס געהערט געווארען? ביי א ו נ ז איז עס
געהערט געווארען. און וועט נאך געהערט ווערען. וואס דענקט
איהר טהון דערצו, רב יוד?

דער יוד מיט דער בארד האט זיך אנגעהאפט פאר'ן קאפ.

— לאמיר שילטען גאט און שטארבען!

דער עולם האט געשוויגען. דער בחור האט טרוקען געזאגט:

— שילט אייך גאט וויפיעל איהר ווילט, נאר קומט דער־
ווייל.

דער יוד האט ווילד געדרעהט מיט די אויגען און ווי אהן דעת
וויעדערהאלט:

— לאמיר שילטען גאט און שטארבען!

דער בחור האט אומגעדולדיג א מאך געטהון מיט דער האנד.

— הערט זיך איין, פעטער! אויב איהר האט נישט קיין
טיעפערע חכמות מגלה צו זיין, האלט זיי בעסער ביי זיך. יודען,
לאמיר געהן!

— וואוהין געהן?

— צו וואס געהן?

— ביז וואנען געהן?

דאס איז געקומען פון פערשיעדענע זייטען — אומגעאיילט,
אהן ביטערניש אין די שטימען, און שווער ווי בליי.

— וועגען דעם אלעם וועלען מיר זיך דורכשמועסען אין א
קרעטשמע, ביי א גלעזעל טיי. א היים גלעזעל טיי, מיט א שטי־

קעל ציטריין דערצו, וואלט איצטער נישט געשאדט, אה? — האט דער בחור געשמייכעלט, א ביסעל פערלעגען.

קיינער האט נישט געענטפערט. דער רעגען האט געקלאפט איבער די קעפ און אראבגעשטראמט איבער די געהויקערטע רו־קענס. דער דונער האט נאכאנאנד געהילכט איבער דער וועלט, און עס איז געווען זעהר שטיל.

און דא האט אן אלטע יודינע זיך דורכגעשפארט דורכ'ן עולם און איז אוועק פארויס. דאס דורכגענעצטע קלייד איז צוגעפאלען צום לאנגען ביינעריגען קערפער, די מאגערע פיס האבען געשפרייזט הילצערן. ווי קוליעס, דער קאפ איז געשטאנען א ביסעל געבויגען, און צוויי אויגען ווי לעבער האבען געדרונגען אין די האלב־פינס־טערניש. די גאנצע פיגור האט אויסגעקוקט משונה'דיג און לע־כערליך, ווי אן אלטער טשערנאהאז, א צעפליקטער און א צעשווי־בערטער.

דער יוד מיט דער בארד האט איהר נאכגעקוקט מיט אן אפען מויל, און מאשינאל געמאכט א טראט נאך איהר. דער עולם האט זיך גערירט פון ארט.

פייעריגע זיילען האבען ארומגעטאנצט איבער'ן הימעל, זיך געדרעהט ארום זיך און זיך געווארפען פון האריזאנט צו האריזאנט. עס האט זיך אנגערוקט די נאכט. די אלטע יודינע איז געגאנגען פארויס, האט געמאכט מיט די הענד און גערעדט צו'ן אלע ווינטען.

ווייסע חלה

ווייסע חלה.

א.

אמאָל האָט א שכן מיט א שווערען שטיין איבערגעבראָכען ביי א גאסענהונד א פוס, און אז וואסיא האָט דערזעהען דעם שאַרפען שפּיץ פון ביין, וואָס האָט זיך דורכגעשניטען דורך די פעל, האָט ער געוויינט. און געוויינט האָט ער אזוי: עס האָט ביי איהם גערונען פון די אויגען, פון מויל, פון דער נאָז, דער ווייסער פלאַקסענער קאָפּ אויפ'ן קורצען האַלז איז אריין נאָך טיעפער צווישען די אַקסלען, דאָס גאַנצע פּנים איז געוואָרען אויסגעקרימט און איינגעשרומפּפען, און קיין קול האָט מען פון איהם ניט געהערט. — ער איז דעמאָלט אַלט געווען א יאָהר זיעבען.

שפּעטער האָט ער שוין נישט געוויינט. אַלע אין הויז האָבען געטרונקען, זיך געשלאָגען מיט די שכנים, געשלאָגען איינער דעם צווייטען, די ווייבער, דאָס פערד, די קוה, און מאַנכמאָל, אין גאַנץ גרויסען כעס, געשלאָגען זיך אַליין — מיט די קעפּ אָן וואַנד. מ'האָט געהאַט א קליין שטיקעל פעלד פאַר א גרויסע פאַמיליע, געהאָרעוועט שווער און אומגעלומפּערט, און געוואוינט אַלע אין איין האַטע — מענער, פרויען און קינדער געשלאָפען צוזאַמען אויף דער ערד. דאָס דאָרף איז געווען א קליינס און אָן אָרעמס און ווייטליך פון א שטעדטעל, און דאָס שטעדטעל, וואוהין מ'פלעגט אמאָל פאָהרען אויפ'ן יאַריד, האָט אויסגעזעהן גרויס און רייך אין וואסיא'ס אויגען.

אין שטעדטעל זענען געווען „יודען" — אַזעלכע מענשען וואָס טראָגען מאָדנע מלבושים, זיצען אין קראָמען, עסען ווייסע חלה, און האָבען פערקויפט קריסטוס'ן. דער לעצטער פונקט איז געווען

אביסעל נישט קלאר: ווער איז דער דאָזיגער קריסטוס, און צו וואָס האָבען זיי איהם פערקויפט, און ווער און צו וואָס האָט איהם געקויפט, און וויפיעל האָבען זיי פאַר איהם גענומען — די גאַנצע זאַך איז געווען ווי אין אַ נעבעל. ווייסע חלה, ווידער, האָט ער אַליין אַ פּאָר מאָל געזעהען, מיט די אייגענע אויגען, נאָכמעהר — ער האָט אַמאָל אַוועקגע'גנב'עט אַ שטיקעל און אויפגעגעסען, און דערנאָך געשטאַנען אַ צייט און זיך צוגעהערט צו זיך אַליין, מיט אַן אויסדרוק פון ערוואַרטונג און צווייפעל אויף זיין פּנים. ער האָט גאָרנישט פערשטאַנען, נאָר דער רעספּעקט פאַר דער ווייסער חלה איז אין איהם פערבליבען.

איהם האָט געפעהלט אַ האַלבער ווערשאָק צו דער הויך, פון רעסטוועגען האָט מען איהם צוגענומען, פאַר זיינע ברייטע, אַביסעל געהויקערטע אַקסלען און קורצע דיקע האַלז, וואָס האָבען זיך געפּאַסט צו זיין פאַמיליענגאָמען — ביק. דאָ האָט מען ווידער געשלאָגען — דער סטאַרשי, דער פעלדפעבעל, די אָפיציערען, די סאָלדאַטען צווישען זיך — אַלע. ערלערנען די „סלוושבע“ איז געווען אונמעגליך: ער האָט נישט פערשטאַנען און נישט גע־דענקט. קיין גרויסער בעל־דברן איז ער אויך ניט געווען, און פלעגט עס איהם שטאַרק צושפּאַרען עפּעס צו זאָגען, האָט ער ערשט נישט געקאָנט אַרויסברענגען קיין קלאַנג, נאָר זיין פּנים פלעגט ווערען זעהר אָנגעשטרענגט און דער ניעדריגער שטערן געקנייטשט. נישטמעהר, קאָשע און באָרשטש האָט מען דאָ גע־געבען געגוג. געוועזען דאָ אויך עטליכע יודען, פון די דאָזיגע וואָס האָבען פערקויפט קריסטוס'ן, נאָר אין די זעלנערשע קליי־דער און אָהן דער ווייסער חלה, האָבען זיי אויסגעזעהען כמעט ווי אַלע מענשען.

ב.

מ'איז געפאָהרען אויף באַהנען, געגאַנגען צו־פוס, ווידער גע־פאָהרען און ווידער געגאַנגען, געשטאַנען אויף לאַגער אין פעלד אָדער געווען איינקוואַרטירט אין עפּעס פרעמדע הייזער — אַזוי

לאנג, אזוי ברייט, ביז ביי וואסיל׳ן אין קאפ האט זיך אלעס איבערגעמישט. ער האט שוין נישט געדענקט ווען דאס אלעס האט זיך אנגעהויבען, וואו ער איז געווען און ווער ער איז געווען איידער עס האט זיך אנגעהויבען, אזוי ווי ער וואלט אלעמאל גע־גאנגען פון שטאדט צו שטאדט צווישען צעהן־ און הונדערט־טויזענדער סאלדאטען, אין פרעמדע ערטער מיט מאדנע מענשען וואס רעדען אזוי אז ס׳איז נישט צו פערשטעהן און קוקען דער־שראקען אדער ברוגז. קיין בעזונדער נייעס איז, דאכט זיך, נישט געשעהען, נישטמעהר, דאס שלאגען זיך איז געווארען דער תוך פון לעבען: געשלאגען האבען זיך אלע, און געשלאגען האט מען זיך נישט אזוי זיך, נאר אויף בלוט און טויט — מ׳האט געשא־סען, געהאקט מענשען אויף שטיקלעך, געשטאכען, אפילו געבי־סען מיט די צייהנער צייטענווייז. ער אליין האט אויך געשלאגען, און וואס ווייטער פערביסענער, און וואס ווייטער מיט מעהר הנאה. דאס עסען איז איצט געקומען נישט רעגעלמעסיג, געשלא־פען האט מען ווייניג, געגאנגען און געשלאגען זיך א סך — און דאס אלעס האט איהם שטארק צעטרייסעלט. אלעמאל האט זיך איהם עפעס געוואלט, אלעמאל האט ער עפעס געפיהלט, און אז איהם האט שטארק צוגעשפארט, האט ער געברילט ווי א גע־רייצטער הונד, ווייל זאגען וואס ער וויל האט ער נישט געקאנט.

דאס לאנד ארום איז געווארען אלץ העכער און העכער, קיי־טען ריעזיגע בערג האבען עס געשניטען אין אלע זייטען, און דער ווינטער האט געהערשט איבער זיי ביטער און פערביסען. מ׳איז געקראכען ביז די קניע דורך טאלען פול מיט טרוקענעם, קערנ־דיגען שניי, און אייזקאלטע ווינטען זענען ווי ריבאייזענס גע־גאנגען איבער׳ן פנים און די הענד, נאר די אפיציערען זענען גע־ווען מונטער און אביסעל גוטמוטיגער ווי שטענדיג און האבען גערעדט וועגען נצחונות; און עסען, הגם נישט אלעמאל אין דער צייט, האט מען געגעבען גענוג. ביי די נעכט האט מען מאנכ־מאל ערלויבט פאנאנדערצולעגען פייערען אויפ׳ן שניי, און דאן זענען מאנסטער־שאטענס רוישלאז ארומגעלאפען צווישען די

בערג, און סאָלדאַטען האָבען געזונגען לידער, און וואָסיל האָט אויך געוואָלט זינגען — און האָט געברילט. געשלאָפען איז מען ווי געה'רג'עטע, אָהן שרעק און חלומות, און מיט'ן טאָג האָבען די בערג ווידער און ווידער געענטפערט פון ערגעץ אויפ'ן דונער פון די קאַנאָנען, און מענשען האָבען ווידער געקלעטערט אַרויף און אַרויף.

ג.

א קוריער אויף א פערד איז ווי א ווילדער דורכגעפלויגען דעם לאַגער; אַן אַבטיילונג קאַוואַלעריע, וואָס איז געווען אַוועק פאָרויס, איז פּלוצים אַנגעלאָפען צוריק און זיך פערנומען אַן א זייט; צוויי באַטאַרעען זענען איבערגערוקט געוואָרען פון לינקס אויף רעכטס. די אַרומיגע בערג האָבען זיך אויפגעשפּאָלטען ווי פריש־געעפענטע וואולקאַנען, און א מבול פון פייער, בליי און אייזען איז אַראָבגעקומען אויף דער וועלט.

דאָס האָט געדויערט לאַנג. פּיאָטר קודלאַ איז צעריסען גע־וואָרען אויף שטיקער, דער שענער קריווענקאָ, דער „זאַפּיעוואַלאַ" פון דער ראָטע, איז געליגען מיט'ן פּנים אַראָב אין א קאַליושע בלוט, דער פאַרוטשיק סאַמאָוו, דער וואָס מיט'ן ווייבערשען פּנים'על, האָט פערלוירען א פוס, און ביי'ם ריעז ניימאַן, דעם שטרויהאָריגען עסט, האָט עס אַראָבגעריסען דאָס גאַנצע געזיכט. גע'הרג'עט געוואָרען דער געשטופּעלטער גאַוורילאָוו, גע'הרג'עט געוואָרען פון איין גראַנאַטע ביידע ברידער בולגאַטש, גע'הרג'עט געוואָרען חיים אַסטראָוסקי, יאַן זאַטיקאַ, סטאַשעק פּיעפּרזש און דער קליינער לעט וואָס וואָסיל האָט זיין נאָמען ניט געקאָנט אַרויסרעדען. דערנאָך האָט עס גענומען שניידען גאַנצע צייל־ען ווייז. עס איז געוואָרען אונמעגליך צו האַלטען זיך ווייטער, און דאַן איז אויפגעשפּרונגען נחום ראַטשיק, א לאַנגער מאָגערער יונגערמאַן וואָס האָט שטענדיג געשוויגען, און האָט אָהן קאָ־מאַנדע זיך א וואָרף געטהון פאָרויס. דאָס האָט אויפגעטרייסעלט די צעדולטע סאָלדאַטען מיטאַמאָל. דאָס געבראָכענע, געצייהנטע

בערגעל לינקס־צו, וואס זיינע באטערעו האבען אנגעפיהרט דעם חאר פון שונא'ס ארטילעריע, איז געגומען געווארען כמעט מיט די הוילע הענד, און זיינע פערטיידיגער האט מען אויסגעווארגען ווי די קעץ, נאר שפעטער האט זיך ארויסגעצייגט, אז פון דער גאנצער ראטע זענען פערבליבען בלויז וואסיל און נחום ראטשיק. ראטשיק איז נאכדעם לאנג געליגען אויף דער ערד און געבראכען מיט דער גרינער גאל, און נעבען איהם האט זיך געוואלגערט זיין ביקס מיט'ן „פריקלאד" פערשמירט אין בלוט און מארך. ער איז נישט געווען פערוואונדעט, און אז וואסיל האט איהם געפרעגט וואס איהם איז, האט ער נישט געענטפערט.

אז די נאכט איז געקומען האט מען פערלאזען די גענומענע פאזיציע און זיך געצויגען צוריק. ווי אזוי און פארוואס דאס איז געשעהען האט וואסיל נישט געוואוסט, נאר פון דאן אן האט די ארמעע זיך גענומען אראבשיטען צוריק פון די בערג אזוי ווי שטיינער: וואס ווייטער אלץ האסטיגער, אלץ וועניגער אין ארד־נונג, ביז לסוף איז מען געלאפען, — געלאפען אהן אבשטעל, אהן אויפהער, טאג און נאכט נאכאנאנד. וואסיל האט קיין פלעצער נישט דערקענט און יעדער ארט איז פאר איהם געווען ניי, און אז מ'געהט „צוריק" האט ער בלויז געהערט און געשפירט. די בערג־קייט צוזאמען מיט'ן ווינטער איז שוין לאנג געבליבען הינ־טען, און ארום־און־ארום איז געווען א ברייטער ענדלאזער פליין און פריהלינג אין פולען גאנג, נאר די ארמעע איז אלץ געלאפען און געלאפען. די אפיציערען זענען געווארען ווילד, און האבען געשלאגען די סאלדאטען אהן אורזאך און אהן רחמנות. עטליכע מאל האט מען זיך אבגעשטעלט אויף א קורצע צייט — די קא־נאנען האבען געשריגען, א פייעריגער רעגען האט געשמיסען די ערד, און מענשען זענען געפאלען ווי פליגען — דערנאך איז מען ווייטער געלאפען.

ד.

עמיצער האט געזאגט, אז אין אלעם זענען שולדיג די זשידעם.

ווידער די יורען! קריסטוס'ן האבען זיי פערקויפט, און ווייסע חלה עסען זיי, און דערצו זענען זיי נאך שולדיג אין אלעם. אין וואס — „אין אלעם"? וואסיל האט געקניטשט דעם שטערן און געפּיהלט כעס אויף די יודען און נאך אויף עמיצען. עס האבען זיך בעוויזען עפּעס בלעטלעך, געדרוקטע בלעטלעך אזעלכע, וואס עמיצער האט געטיילט צווישען די סאלדאטען, און ווען מ'איז גע־שטאנען אין די ביוואקען האבען זיך געקליבען רעדלעך ארום די וואס האבען געקאנט לעזען. מ'איז געשטאנען, געהארכט און געשווי־גען, — געשוויגען עפּעס מאדנע, נישט ווי מענשען שווייגען. וואסיל'ן האט אויך עמיצער געגעבען א בלעטעל. ער האט עס בעקוקט, בעטאפּט, אריינגעלעגט אין בוזעם און געגאנגען הערען וואס מ'לעזט. ער האט נישט פערשטאנען א ווארט, אויסער דעם אז עס איז וועגען די זשידעס. וויבאלד אזוי, מוזען דאך די יודען וויסען, האט ער זיך געווענדט צו נחום ראטשיק'ן:

— נא, טשיטאי.

ראטשיק האט א קוק געטהאן אין בלעטעל, געווארפען א צווייטען און מאדנעם בליק אויף וואסיל'ן און גארנישט געזאגט. ער האט געוואלט אוועקווארפען דאס פּאפּיערעל.

— ורוואָרף נישט — נישט דיינס! — איז וואסיל געווארען אויפגערעגט. ער האט עס בעהאלטען אין בוזעם און ארומגע־גאנגען א געשפּאנטער. דערנאך איז ער ווידער צוגעשטאנען צו ראטשיק'ן:

— וואס שטעהט דא געשריבען? ס'איז דאך וועגען דיר! דא איז נחום אויך געווארען אין כעס.

— נו, יא, וועגען מיר. אז איך בין א פעררעטער, פער־שטעהסט? אז איך האב פעררעטען, — נו, אז איך בין א שפּיאָן, אט ווי יענער דייטש וואס מ'האט איהם געפּאקט מיט פּאפּיערלעך און דערשאסען, פערשטעהסט?

וואסיל האט זיך דערשראקען, און דער שטערן האט גענומען ביי איהם שוויצען. ער איז אוועק פון נחום'ן א צעטומעלטער, געטאפּט דאס בלעטעל און זיך געפּיהלט פּאסקודנע. אט דער

נחום מוז זיין א שלעכטער מענש — אזא כעס ארויסגעוויזען, און דערצו איז ער א שפיאן, אליין געזאגט, נאר עפעס איז דא נישט גלאטיג — אזוי נישט קלאר און נישט גלאטיג, אז דער קאפ קנאקט. טפו זאל עס ווערען!

נאך א לאנגען לויפען איז מען ערגעץ געבליבען שטעהן. דעם שונא האט מען שוין עטליכע טעג נישט געזעהען, קיין שיסעריי האט מען נישט געהערט, מ'האט נאר געגראבען טראנשעען און זיך געגרייט צו'ן עפעס. אין א וואך ארום האט זיך עס ווידער אנגעהויבען. עס האט זיך ארויסגעצייגט, אז דער שונא איז ערגעץ גאר נאהענט; ער זיצט אויך הינטער טראנשעען וואס מיט יעדען טאג רוקען זיי זיך אן נעהנטער און נעהנטער, אזוי אז צייטענווייז זעהט מען קעפ ארויסשטעקען איבער דער ברוסטוועהר. מ'האט ווייניג געגעסען, נאך ווייניגער געשלאפען, און געשאסען ערגעץ אהין פון וואנען קוילען זענען געקומען צוריק און געקלאפט אין ערדענעם אנשיט, געזשומעט איבער די קעפ און מאנכמאל זיך איינגעגראבען אין מענשליכע גופים. הארט נעבען וואסיל'ן, ביי זיין לינקער זייט, איז אלעמאל געלעגען נחום ראטשיק. ער האט קיינמאל נישט גערעדט קייןווארט, נאר געלאדען די ביקס און געשאסען, מעכאניש און אומגעאיילט. וואסיל האט איהם נישט געקאנט סובל זיין, און צייטענווייז האט זיך איהם געוואלט א שטאך טהון איהם פון הינטען מיט'ן באיאנעט. איינמאל, ווען די שיסעריי איז געוועזען בעזונדערס פערביסען, האט וואסיל זיך פלוצים דערפיהלט מאדנע אומרוהיג. אויף איין אויגענבליק האט ער זיך אומגעקוקט אויף ראטשיק'ן און דערזעהען, אז יענער ליעגט אין דערזעלבער פאזע וואס פריהער, אויפ'ן בויך, און מיט דער ביקס אין האנד, נאר מיט א לאך אין שטערן. עפעס האט זיך אין וואסיל'ן איבערגעריסען מיט א קנאק. מיט בלינדען כעס האט ער א שטויס געטהון דעם טויטען גוף מיט א פוס און איהם אבגעווארפען פון זיך אן א זייט. דערנאך האט ער גענומען שיקען קוילען אריבער דער ברוסטוועהר איינע נאך דער צווייטער, אהן אכט און אהן טאלק, און דערביי ארויסגע־

שטעלט דעם קאָפּ אונטער'ן גערדיכטען בלייערנעם האַגעל וואָס האָט געקלאַפּט אַרום איהם.

יענע נאַכט האָט ער לאַנג גישט געקאָנט שלאָפען. ער האָט זיך געוואָרפען פון איין זייט אויף די צווייטע און געפלוכט אין דער שטיל. איינמאָל איז ער אויפגעשפּרונגען אין כעס און זיך געלאָזען ערגעץ לויפען, נאָר אין וועג זיך דערמאָנט אַז ראַטשיק איז טויט, און מיט פערדרוס און שאַרפער חרטה זיך אַראָבגעלאָזען צוריק אויף זיין געלעגער. זשידעס — פעררעטער — קריס־טוס'ן פערקויפט — פערהאַנדעלט פאַר אַ גאַרנישט!

און שוין אין שלאָף האָט ער געקריצט מיט די צייהנער און געריסען פון זיך דאָס פלייש.

ה.

פאַרטאָג האָט וואַסיל פּלוצים זיך אויפגעזעצט אויף זיין האַרטען געלעגער אונטער'ן פרייען הימעל. אַ קאַלטער שוויים האָט בעשלאָגען זיין גאַנצען קערפּער. די צייהנער האָבען גע־קלאַפּט אַ צייל אַן אַ צייל, און די אויגען, קיילעכיג און אויפגע־ריסען, האָבען גיעריג געשטאָכען דעם בלינדען חושך. ווער איז דאָ געווען? ווער איז דאָ געווען?

ס'איז געווען שטאָק פינסטער און מורא'דיג שטיל, נאָר ער האָט נאָך געהערט דעם שאָרך פון די ריעזיגע פליגעל און געשפּירט די קעלט פון'ם שוואַרצען מאַנטעל, וואָס האָט מיט'ן זוים זיין פּנים בעריהרט. עמיצער איז ווי אַ פראָסט אַריבער איבער'ן לאַגער, און דער לאַגער איז געבליבען שטום און פערגליווערט, אַן אָפענער קבר פון טויזענדער פּגרים, געטראָפען אין שלאָף, און געטראָפען אין האַרצען. ווער איז דאָ געווען? ווער איז דאָ געווען? —

בייטאָג האָט מען גע'הרג'עט דעם פּאַרוטשיק מוראַטאָוו פון פערטען באַטאַליאָן, יעניסייער פּאָלק. דאָס איז געווען אַ מענש מיט אַ פּנים פון פּאַרמעט, אַ כעסן און אַ שלעכטער, און די קויל וואָס האָט דורכגעבראָכען זיין נאָזביין צווישען די אויגען איז

געקומען פון זיין אייגענעם באטאליאן. אז מ׳האט געפרעגט „ווער״? האט דער באטאליאן נישט געענטפערט, אז מ׳האט געסטראשעט צו בעשטראפען אלעמען האט מען נישט געענטפערט, אז מ׳האט געהייסען אוועקגעבען דאס געוועהר האט מען נישט געענטפערט. מ׳האט אויסגעשטעלט געגען דעם באטאליאן די איבריגע טיילען פון פאלק, נאר אויף די קאמאנדע „פלי!״ האט דער גאנצער פאלק ווי איין מענש אראבגעלאזען די ביקסען צו די פיס. דאן האט מען געבראכט אן אנדער פאלק, און נאך א שיסעריי פון צעהן מינוטען איז פון צעבונטעוועטען באטאליאן קיינער נישט געבליבען.

אויף מארגען האט מען צוויי אפיציערען צעהאקט אויף שטיקער, און אין דריי טאג ארום האבען זיך צוויי קאוואלעריסטען צעשלאגען, און איינגיכען האט זיך א גאנצער פאלק צעשפאלטען אויף צוויי צדדים און געשניטען איינער דעם צווייטען ביז פון זיי אלעמען איז געבליבען א קליין הייפעל מענשען אויף די פיס.

דאן האבען זיך אין דער ארמעע בעוויזען עפעס מענשלעך אין ציווילע קליידער, און ווידער האט מען גענומען טיילען בלעטלעך, און די אפיציערען האבען אונטערגעהאלטען, און אהן לאנגע דרשות, נאר ווי געהובעלט פלעקער און געהאקט אין די קעפ: זשידעס — פעררעטער — שולדיג אין אלעם.

ווידער האט עמיץ וואסיל׳ן געגעבען א בלעטעל, נאר דאס מאל האט ער נישט גענומען. ער האט ארויסגעשלעפט פון בוזעם, מיט ליעבשאפט און דרך־ארץ, ווי א קמיע, א שטיקעל פאפיער, צעקניימשט, אנגעריסען, פערשמאלצען, און פערפלעקט מיט בלוט — און געוויזען: ער האט, און גערענקט. דער פערטיילער, א מאגער מענשעל מיט א זאמדקאלירענער בארד, האט צוגעמאכט איינס פון זיינע קליינע אייגלעך און מיט׳ן צווייטען אנגעקוקט א ווייילע דעם ניעדריגע, ברייטביינינגען סאלדאט מיט׳ן קורצען דיקען האלז און די האלב־ארויסגעקראכענע גרויע און וואסעריגע אויגען — דערנאך האט ער איהם פריינדליך אנגעקלאפט אין פלייצע און איז אוועק מיט א מארנעם שמייכעל אויף די ליפען.

די יודישע סאָלדאַטען זענען ערגעץ פערשוואונדען: מ'האָט זיי אונבעמערקט געזאַמעלט און אַוועקגעשיקט פון דאַנען. קיינער האָט נישט געוואוסט וואוהין. דערפון האָבען זיך אַלע דערפיהלט פרייער און היימישער, און חאָטש די פעלקער זענען געווען פער־שיעדען, איז די דעה געווען איינע. דער פרעמדער, דער פרעמ־דער איז אַוועק!

דערנאָך האָט עמיצער אַרויסגעלאָזען אַ וואָרט: „די יודישע מלוכה".

ג.

דאָס איז געווען דער לעצטער שטאַנד, און ווען ד ע ר איז געבראָכען געוואָרען, האָט מען זיך מעהר אין ערגעץ נישט אָבגע־שטעלט. מ'איז געלאָפען ווי חיות אין אַ שרפה אין סטעפּ — געמישטע מינים, איינציגווייז אָדער גרופּענווייז, אָהן קאָמאַנדירען און אָהן אַ סדר, נאָר אין טויטשרעק זיך געוואָרפען אין יעדען דורכגאַנג וואָס דער שונא האָט געלאָזען פריי. נישט אַלע האָבען געהאַט געוועהר, און אויף קיינעם זענען די קליידער נישט געווען גאַנץ, און דאָס וועש איז געזעסען ווי אַ הויט אויף די נישט־געוואַשע־נע לייבער, און די זומערדיגע זון האָט געבאַקען מיט רציחה, און עסען האָט מען געגעסען ווען מ'האָט געפונען וואָס צו רויבען. אין די שטעדט האָט מען שוין געהערט דאָס היימישע לשון, און אַרום האָבען זיך געשפּרייט די היימישע פעלדער, נאָר געווען זענען זיי נישט צו דערקענען, ווייל דאָס פאַראַיאָהריגע ברויט האָט געפוילט איינגעטראָטען אין דער ערד, און דאָס לאַנד איז געליגען טרוקען און גרוי און צעלעכערט, ווי דער פּגר פון אַ פערצוקטען אָקס, אין וועלכען ווערעם האָבען זיך נעגראָבען און דאָס איינגע־ווייד אַרויסגעפרעסען.

און בעת די חיילות אונטען האָבען געפּויזעט איבער דער ערד ווי נעסטען גרויע ווערים, האָבען שוואַרצע ראָבען גע־שוועבט איבער זייערע קעפּ, און נעקראַקעט טרוקען און דראַבנע, ווי מ'רייסט צעפוילטע לייוונד, און געדרעהט זיך אין פערפּלאָנ־

טערטע קרייזן, און געווארט אויף דאס זייערינגע — און געווארט אויף דאס זייערינגע.

צווישן קאלאוו און זשאדיצא האבן די פערהונגערטע און צעררייצטע לעגיאנען אנגעיאגט גרויסע מחנות יודען וואס מ'האט ארויסגעיאגט פון די גרעניץ־שטעדט, מיט זייערע ווייבער און קינדער, מיט קראנקע און געפעק. עמיצער האט געזאגט: „בעי!" — קורץ און פערדומפפען, ווי דער וויטער כ־בוד פון א הארמאט. וואסיל האט זיך תחלת צוריקגעהאלטען, נאר די קוויטשיגע געשרייען פון די ווייבער און קינדער און דער העס־ליכער שרעק פון די מענער מיט די לאנגע פאות און צעפאכטע קאפאטעס האבען איהם אזוי צעררייצט, אז ער האט זיך אריינ־געשניטען אין די מחנה ווי א צעווילדעטער אקס. זיי האבען גע־קראגען דעם חסד פון שנעלקייט: די ארמעע איז אריבער איבער זיי ווי א סטאדע גאלאפירענדע פערד.

און דאן האט עמיצער — גיפטיג און מיט א קוויטשיג קול'בעל — אויסגערופען:

— די יודישע מלוכה!

דער אויסרוף איז מיטאמאל ארויפגעפלויגען אין דער הויך און ווי א דונער איבער'ן הימעל זיך איבערגעקייקעלט איבער די ווילדע לעגיאנען, זיך אריבערגעווארפען אין די דערפער, אין די שטעדט און דערגרייכט די פערבארגענסטע ווינקלען פון לאנד. די ארמעע האט זיך אווארף געטהון אויף די געגענד מיט בראנד און שווערד. ביינאכט האבען ברענענדע שטעדט בעלויכטען זייער וועג, און בייטאג האט דער רויך פערהויכט די זון און דעם הימעל און אין וואטענע קנוילען זיך געקייקעלט איבער דער ערד, און דערשטיקטע ראבען זיינען צייטענווייז געפאלען צווישען די רויי־הען און אויף די קעפ פון די סאלדאטען. עס האבען געברענט זיקאוו, פאטאפנא, חאלאדנע, סטארי־יוג, שעליובקא; עס זיינען אבגעווישט געווארען פון דער ערד אסטראגאריע, סאווא, ריקא, ביעלאיע־קרילא און סמופניק; ס'איז אוועק מיט'ן רויך די יודי־שע וועבער־שטאדט ביעלאפריאזשא. עס האט געפלאקערט ווי א

שייטערהויפען דער ווינאקורער װאלד, וואו דרייסיג טויזענד יודען האבען געזוכט שוץ און בעהעלטעניש, און דריי טאג נאכאנאנד האבען ביטערע געשרייען, ווי בייזע, ניפטיגע גאזען, זיך געהויבען פון װאלד און זיך געשפרייט איבער דער אומגעגענד. די ביסטרע אבער שמאלע סיניעוואדקא איז אביסעל ניעדריגער פון ליוציין איינגאנצען פערשטאפט געווארען פון מענשליכע גופים און האט פערפלייצט די פלאכע פעלדער. אויף די חורבות פון דאברא־סלאווא איז געזעסען א משוגע'נער, דער איינציגער וואס איז גע־בליבען פון דער שטאדט, און געבילט ווי א הונד.

די חיילות זענען געוואקסען. דער פויער האט פערלאזען דאס דארף, דער בירגער האט אוועקגעווארפען די שטאדט, גלחים מיט איקאנעס און צלמים אין די הענד האבען געפיהרט פראצעסיעס איבער די דערפער און פרום און בעגייסטערט געבענשט דאס פאלק, און „די יודישע מלוכה" איז געװען דאס װארט. די יודען אליין האבען איינגעזעהען, אז זייער לעצטע שטונד האט געשלא־גען — די סאמע לעצטע, און ווער עס איז געבליבען לעבען איז געלאפען שטארבען צווישען יודען, אין דער גרויסער שטאדט מאליאסי, דעם גרעסטען און עלטסטען יודישען צענטר אין לאנד, א מקום־תורה פון פערצעהנטען יאהרהונדערט אן, א שטאדט מיט אלטע שוהלען און גרויסע ישיבות, מיט רבנים און געלעהרטע פון היינטיגער צייט, מיט יחוס פון לומדישען און סוחרישען שטאנד. דא האט מען געפאסט תעניתים בצבור, זיך מתודה געווען אויף חטאים, געבעטען מחילה פון שונאים און גוטעפריינד. עלטערע מענשען האבען געזאגט תהלים און סליחות און מעבר־יבוק, יונ־גערע האבען געברענט תבואות און קליידער, געהאקט מעבעל און אלערליי חפצים, געבראכען און פערניכטעט זאכען וואס האבען געקאנט ברענגען נוצען דער אנקומענדער ארמעע. און זי איז געקומען. געקומען פון אלע זייטען, פון אלע זייטען אנגעצונדען די שטאדט און זיך אריינגעגאסען אין די גאסען. יונגעלייט האבען געפרובט זיך שטעלען אנטקעגען און זענען ארוים מיט רע־װאלווערען אין די הענד. די רעוואלווערען האבען געפישטשעט

ווי קינדערשע ראדביקסלעך, די סאלדאטען האבען געענטפערט מיט א דונער פון געלעכטער, און האבען פון די יונגע לייט גע־צויגען די אדערען איינציגווייז און געבראכען זייערעביינער אויף קליינע טיילען. דערנאך האט מען זיך געלאזען איבער די הייזער, די מענער גע'הרג'עט וואו מ'האט זיי געטראפען און די ווייבער ארויסגעשלעפט אין מארק.

ז.

איין קורצער, קיילעכיגער קלאפ מיט'ן פויסט, און דער שלאס איז אבגעשפרונגען, און די טיר האט זיך געעפענט.

וואסיל האט שוין צוויי מעת־לעת נישט געגעסען און נישט געשלאפען. זיין הויט האט געברענט אין טרוקענער היץ, זיינע ביינער זענען געווען ווי שלעכט צוזאמענגעפאסט, די אויגען אנ־געגאסען מיט בלוט, און דאס געזיכט ביז אונטער זיי פערוואקסען מיט קליינע, פלאקס־ווייסע הערלעך.

— עסען! — האט ער הייזעריג ארויסגעחריפעט.

קיינער האט נישט געענטפערט. ביי'ם טיש איז געשטאנען א לאנגער יוד אין א שווארצען ראק, מיט שווארצע בארד און פאות און חמורנע אויגען. ער האט צעגויפגעדריקט די ליפען און פער־עקשנ'ט געשוויגען. וואסיל האט מיט כעס געמאכט א טריט פארויס און נאכאמאל געזאגט:

— עסען!

נאר ארויסגעקומען איז עס מיט א טאן ניעדריגער. נעבען א פענסטער האט ער דערזעהען נאך א פיגור. א יונגע פרוי, אין ווייסען, מיט א שווארצען קאפ האר. צוויי גרויסע אויגען — קיינמאל געזעהען אזעלכע גרויסע אויגען! — האבען געקוקט אויף איהם און אריבער, און דער קוק פון די אויגען איז געווען אזעל־כער, אז וואסיל האט אויף א רגע א הויב געטהון א האנד צו פערשטעלען זיינע. ער האט דערפיהלט, אז זיינע קניע ציטערען און אז ער געהט אב, ווי נאך א פראסט. וואס איז דאס פאר א פרוי? וואס זענען עס פאר מענשען? גאט! — צו וואס, צו

וואס האבען זיי געדארפט פערקויפען קריסטוס'ן! און דערצו זענען זיי שולדיג אין אלעם — ראטשיק אליין געזאגט — אז מען שען האלטען אין איין שווייגען, און קוקען קוקט מען אלעמאל ערגעץ אריבער, אין אל די שווארציאהרה, און וואס זענען זיי אויסען מיט דעם אלעם! — און ער האט זיך אנגעכאפּט ביים קאפּ מיט ביידע הענד.

ער האט עפּעס דערפיהלט, — און זיך אומגעקוקט. דער יוד איז געשטאנען נעבען איהם, טויט־בלאס און מיט שנאה אין זיינע אויגען. א ווײלע האט וואסיל געקוקט שטומפּיג. און פּלוצים האט ער אנגעכאפּט די שווארצע בארד און זי א ריס געטהון מיט רציחה.

א ווייסע פיגור האט זיך אריינגעשליידערט צווישען זיי. אבער דער כעס האט איהם שוין געשווינדעלט דעם קאפּ און גע־שרפ'עט זיין האלז. ער האט א ריס געטהון די ווייסע פיגור מיט איין האנד. טר־ר־ר! א לאנגער פּאס האט זיך ארויסגעשיילט פונ'ם קלייד מיט'ן העמד צוזאמען און געבליבען הענגען פאר'ן אונטערשטען זוים. עס האט געגעבען א פינקעל אין זיינע אויגען צו'ם בלינד ווערען. א האלבע ברוסט, א געטאקטע זייט, א פולע קיילעכיגע היפט — אלעם בלענד־ווייס און פּוכקע, ווי ווייסע חלה. צו'ם טייוועל — אט די זשידעס זענען אינגאנצען געמאכט פון ווייסער חלה! א קאכיגער שטראם האט א בריה געטהון זיין גאנצען קערפּער פון אויבען ביז אראב, די האנד איז אויפגעפלוי־גען ווי א שפּרינג־פעדער און זיך אריינגעשאסען אין ריס.

א האנד האט אנגעכאפּט זיין האלז און זיך איינגעקלאמערט אין פלייש. ער האט לאנגזאם אומגעדרעהט דעם קאפּ צו'ם יודען און געקוקט א ווײלע מיט פערשמעלערטע אויגען און אויסגע־שצירעטע צייהן, נישט אראבווארפענדיג די יונגעלש־שוואכע פינ־גער פון זיין קורצען האלז. דערנאך האט ער אויפגעהויבען די אקסלען, זיך אויסגעבויגען שטייף און קיילעכיג ווי א ראד, אנגע־נומען דעם יודען מיט ביידע הענד פאר די פיס, איהם אויפגעהויי־

בען אין דער הויך און א האק געטהון מיט'ן רוקען אן שארף פון טיש.

און אוועקגעווארפען ווי א צעבראכענעם שטעקען.

א קליינער קרעכץ פון מאן און א שניידיג געשריי פון דער פרוי. גאר ער איז שוין געווען אויף איהר. ער האט זי צוגע־דריקט צו דער ערד און געריסען די קליידער צוזאמען מיט'ן פלייש. איצט איז זי געווען העסליך, דאס פנים פלעקיג רויט, רויט דער שפיץ פון דער נאז, און די האר צעפאטעלט און אויף די אויגען. "מכשפה!" האט ער א קריץ געטהון מיט די צייהנער, אנגעכאפט איהר נאז און זי א דרעה געטהון ווי א שרייפעל. זי האט ארויסגעלאזען א קוויטש — קורץ, מעכאניש און צו הויך, ווי דער פייף פון א לאקאמאטיוו. דער קוויטש האט איהם א שטאד געטהון אין מארך און אינגאנצען ווילד געמאכט. ער האט זי אנגעכאפט ביי'ם האלז און פערשטיקט.

נעבען זיינע אויגען האט געציטערט א ווייסער אקסעל, אויף וועלכען עס איז געזעסען א פולער, קיילעכיגער טראפען פריש און גלאנציג בלוט. זיינע נאזלעפעל האבען זיך בעוועגט ווי פליגעל. די צייהן האבען זיך צונויפגעשצימעט און גענומען זיך שאר־פען. און פלוצים האבען זיי זיך פאנאנדערגענומען און זיך איינ־געשניטען טיעף אין ס'ווייסע פלייש. — — —

— — — ווייסע חלה האט דעם טעם פון שטייפען, זאפטיגען פאמעראנץ. דער זאפט איז ווארם, דער זאפט איז הייס, און וואס מעהר מ'זויגט, מעהר ברענט דער דארשט. דער זאפט איז שארף און גערדיכט, און מאדנע געווירצט, און זעהר מאדנע גע־ווירצט.

דאס איז געווען, ווי בליהען אין א שליטען פון א הויכען בארג אראב, אראב. דאס איז געווען, ווי טרינקען זיך אין שארפען, ברענענדיגען ספירט. דאס איז געווען — ביידע.

אין א קרייז, אין א קרייז זענען די זאפטען פון לעבען געגאנ־גען פון קערפער צו קערפער — פון איינעם אין צווייטען, פון צווייטען אין ערשטען — אין א קרייז, אין א קרייז.

זײלען רױך און זײלען פלאַם האָבן געשטיגען צום הימל פון דער גאַנצער שטאָט. שען האָט געברענט דאָס פײער אױפ'ן גרױסען מזבח. די געשרײען פון די קרבנות — לאַנגע, געצװיגענע, ענדלאָזע — זענען געװען זיך אין די אױערען פון אַ גאָט אַזױ אײביג װי דער אײביגער גאָט. און די צאַרטע טײלען, שענקעל און ברוסט, האָט געקראַגען דער כהן.

אין דער טויטער שטאָדט.

אין דער טויטער שטאָדט.

א.

אין דער מתים־שטאָדט הערשט שטענדיג א בעזונדערע, ווייכע און פריעדליכע, שטילקייט.

די אַלע אמאָליגע מענשען, וואס האבען זייערע געצעלטען אין איהר, אפילו די גליקליכסטע צווישען זיי, האבען דאָרט אונטען, אין דער שטאָדט פון די לעבעדיגע, קיינמאָל נישט געוואוסט פון אזא גליקליכער רוה, פון אזא מילדער שטילקייט, פון וועלכער זיי געניסען דאָ. און אַראבוואַרפענדיג פון זיך די שווערע קערפער, ווי ענגע, גראָבע קליידער, און לאָזענדיג זיי אונטער די מצבות, געהען זיי ארוים די בעפרייטע, דערלייכטערטע נשמות פון די קברים, און שוועבען אַרום איבער'ן הייליגען אָרט פון זייער אייביגער רוה, און בעקוקען זייער קעניגרייך, און פערקוקען ווייט א ר י ב ע ר זייער קעניגרייך.

און אויף וויפיעל זייער אויג האַפט קיין צפון, ציהען זיך פאַר זיי היים־שימערירענדע, דרימלענדע קאָרן־פעלדער אונטער די גאָלדענע שטראַהלען פון דער גאָלדענער זון; און אין מערב, אויף יענערזייט ברייטען, שטויביגען וועג, זעהען זיי א צוויי־דריי פערשלאָפענע פויערשע הייזלעך און הינטער זיי — ווידער היים־שימערירענדע קאָרן־פעלדער; אין מזרח פליסען אונטער זייערע פיס, ביים גרונד פון שאַרף אבגעשניטענעם לעהמיגען באַרג, די טיעפע געלבליכע וואסערען פון א ברייטען טייך, און אויף זיין צווייטען ברעג קרייזלען זיך ביימלעך, ריטער, ווערבעס, וואס ווייטער — העכער, ביז זיי שפאַרען אונטער דעם הימעל דאָרט אין דער ווייטען, ווי א טונקעל־בלויער בערגפאַס. און בלויז צו דרום

ווארפען די נשמות אונווילינ און אונצופריעדען א בליק און קעה־רען געשווינד זייערע אויגען אוועק: דארט אין טאל, אונטער'ן גרויען נעבעל, ליעגט די שטאדט פון די לעבעדיגע, זייער אמאלי־גער וואוינארט...

לאנגע צייזען שטיבלעך פון נאאיווער און דאך פערשיעדענ־ארטיגער ארכיטעקטור, מיט העכערע און ניעדריגערע מצבות, שטרייכען דאס בית־עלמין אין אלע זייטען: פריש־אנגעשאטענע קברים צוזאמען מיט לאנג־פערוואקסענע ערד־הויפענס זענען ער־טערווייז פלאנמעסיג צעשטעלט, ערטערווייז פאנאנדערגעווארפען מיט פרייער האנד; טיגט־ביימלעך און „קברות־בארלעך" שטיי־גען ארויף פונ'ם גרין־גראזענעם קאבריץ, וואס איז רייך בעשפרענ־קעלט מיט בלימעלעך, בלימעלעך, בלימעלעך... פראנק און פריי, אהן מורא פאר דער זון און העלער טאג־שיין, שוועבען ארום די לייכטע נשמות איבער'ן ברייטען בית־עלמין פון איין זייט פלויט ביז דער צווייטער, און מאנכע, די דרייסטערע צווישען זיי, ער־לויבען זיך אריבערצופליהען איבער'ן פלויט אין דאס פרייע פעלד אריין, א פערשייטען פאר צו טהון מיט זייערע פליגעל איבער די קעפלעך פון די שלאפענדע קארן־זאנגען און געשווינד אומצוקעה־רען זיך צוריק מיט א שטיל־לאכענדער שושקעריי... שטיל און פריעדליך אין דער טויטער־שטאדט; שטיל און פריעדליך.

און טרעפט אמאל, אז א לעבעדיגער מענש פערקוקט אין די טויטע שטאדט, אדער עמיצער געהט פארביי צו נאהענט נעבען פלויט, — אזוי פערשווינדען די נשמות ווי א חלום, און בלויז אז שוידער, וואס בעפאלט זיין נשמה, דערקענט דער פארבייגעהער, אז עמיצער איז דא געווען און אז עפעס אזוינס איז דא געשעהען... און אפילו ווען דער אלטער דז, דער אויפזעהער פון זייער מקום־מנוחה, שפרייזט דורך דאס „פעלד" מיט זיין גראב־אייזען אין האנד, און די ציצית פון ארבע־כנפות לויפען איהם פאראויס, — פערבעהאלטען זיך די נשמות צווישען די מצבות, קוקען ארויס אונגעדולדיג פון יעדען שפעלטעל און ווארטען: ווען געהט ער שוין אוועק און לאזט פריי פאר זיי דעם פלאץ.

בלויז איין־איינציגער לעבעדיגער מענש האָט אַ צוטרעט צו זיי. אַז די ניין־יעהריגעביילקע, דעם אַלטען דן׳ס אייניקעל, בע־וויזט זיך צווישען די קברים, דאַן מישען זיך צונויפען די געליי־טערטע נשמות מיט די שטראַהלען פון דער זון און מיט די פריינ־פעלד־ווינטלעך אין איין מחנה — און אַלע אינאיינעם האַלזען זיי זי, און שפּיעלען זיך מיט איהרע שוואַרצע געקרייזעלטע לאָקען, און יאָגען זיך נאָך איהר, און חאַפּען זי, און לאָזען זי אָב, און יאָגען זיך ווידער... לויפט ביילקע אַרום צווישען די מצבות און שפּרינגט, און טאַנצט, און פּאַטשט מיט די הענטלעך, און רעדט דאָרט עפּעס, און איהר געלעכטערל קלינגט אין דער טויטער שטיל־קייט, ווי אַ דין, פרעהליך גלעקעלע אין אַ וויסטען סטעפּ בעת אַ שניי־שטורם.... דערהערענדיג איהר קול, קוקט דער אַלטער דן אַרויס פון פענסטערל און שרייט צו איהר:

— ביילקע... ביילעניו!... צו וועמען רעדסטו דאָרט, טאָכ־טער?...

זי הערט נישט און פערשווינדט צווישען די קברים. דער זיי־דע קוקט איהר נאָך מיט פינסטערע, פערזאָרגטע אויגען, לאָזט אַרויס אַ שטילען קרעכץ, און זיינע ליפּען מורמלען ביטער און שמערצליך:

— טעכטערל... טעכטערל!... וואָס ט׳עס זיין מיט דיר?...

ב.

ער אויף דער שוועל פון טויט, זי אויף דער שוועל פון לע־בען — היטען זיי ביידע די טויטע שטאָדט.

דרייסיג יאָהר נאָכאַנאַנד וואוינט דער אַלטער דן אין קליי־נעם שטיבעל מיט די בלינדע פענסטערלעך. דרייסיג לאַנגע יאָהר עפּענט ער שטום דאָס אַלטע אַש־קאָלירענע טויער אונטער׳ן פערגרינטען דעכעל און לאָזט אַריין מתות, מתות, מתות... און ביז היינטיגען טאָג קאָן ער נישט גובר זיין די שטילע און לייכטע אויפרעגונג, וואָס איהם בעפאַלט יעדעס מאָל, ווען ס׳קומט־צו אַ נייער מיטגליעד אין די טויטע קהלה. ווידער עמיצער געשטאָר־

בען! אודאי קאָן עס אנדערש נישט זיין, אזוי האָט גאָט די וועלט בעשאַפען, אבער... — און די גאַנצע צייט וואָס די שמשים שיטען ערד אין קבר, די יתומים זאָגען קדיש און דער גאַנצער עולם קוקט און הערט, איז דן'ס פּנים ערנסט און פיעלבעדייטענד: א וויכטיגע זאַך קומט פאָר — א מענש איז געגאַנגען אבגעבען דין־וחשבון פאַר זיינע מעשים!... עס וואַקסט אוים א בערגעל ערד, און דער עולם געהט זיך פאַנאַנדער. דעמאָלט ערשט געהט דער אלטער צו נעהנטער צום קבר, בעקוקט איהם אויפמערקזאַם, בע־טראַכט זיינע שכנים — און הויבט אָן זיך צו בערוהיגען. מיט א פּאָר וואָכען שפּעטער, ווען אויפ'ן פרישען בערגעל וואַקסט אוים א מצבה, פיהרט זי דן אריין אין בוד, און פונ'ם מענשען בלייבט נישט מעהר ווי א נאָמען. פאַר'ן אלטענ'ס אויגען שוועבט א לאַנגע, לאַנגע גלייכע רייהע, עהנליכע „תנצבה'ס", און פון איינעם ביז'ן צווייטען איז נישט צו דערקענען...

געווען אמאָל ביים אלטען א סך קינדער — זיהן און טעכטער, און שניר, און איידעמס — א גרויסע פאַמיליע געווען. צערונגען געוואָרען, ווי וואַסער: ווער ס'איז געשטאָרבען, ווער — קיין אמעריקא אוועק, ווער — ערגעץ אנדערש־וואו. נישט לאַנג צוריק האָט נאָך די אלטע אויך געלעבט, און דעמאָלט איז אין קליינעם שטיבעל מיט די קליינע פענסטערלעך פיעל היימליכער געווען... אבער ווען מ'האָט מיט דריי יאָהר צוריק, נאָך „יענער" געשיכטע, געבראַכט ביילקען אהער, האָט די אלטע אנגעהויבען אויסצוגעהן, ווי א ליכט. געגוג געווען צוויי חדשים צייט, די אלטע זאָל זיך אריבערציהען פון שטיבעל אהין, אונטער'ן אלטער בארנבוים, וואָס שטעהט נישט ווייט פון פּלויט, צו דרום־זייט. און נאָך איצט, אז דעם אלטען ווערט עפּעס אומעטיג אויפ'ן הארצען — פאַרהאַן אזעלכע מינוטען ביי א מענשען! — רוקט ער זיך צו בגנבה, ביילקע זאָל נישט זעהן, צום בוים, לעזט איבער, ווי א נייעס, אויף דער מצבה: „האשה מלכה בת ר' תנחום שלמה", זעצט זיך אוועק דערנעבען און קוקט... בלאַנקען דאָן ארום אין קאָפּ נישט געדאַנ־קען, נאָר עפּעס אזוי... נאַרישקייטען, און אונטער'ן הארצען

זויגט עס אָביסעל. אַמאָל קלערט ער, אַז נעבען זיין מלכה'ן איז פּאַרהאַן אַ וואוילער אָרט, אַזאַ שטיל פערוואָרפענע ווינקעל. אָבער — וואָס קומט אַרויס?... ז י י ן מקום־מנוחה וועט זיין דאָרטען, צווישען די זכרים.

פאַר'ן אַוועקגעהן האָט ער אַ רגילות איבערצוטאַפּען מיט זיינע פינגער די אותיות אויף דער מצבה, — סתם אַזוי, הייסט עס, אָהן אַ בעשטימטער כונה. דערנאָך שלעפּט ער זיך אַוועק פערטראַכט און לאַנגזאַם...

... און וואוינט צוזאַמען מיט ביילקען. די ערשטע צייט נאָך איהר קומען אַהער, איז זי אַרומגעגאַנגען ווי אין חלום. נאָך — וואָס אַ קינד איז! — איצט קלינגט איהר געלעכטערל איבער'ן גאַנצען היילינגען אָרט. שוואַרצע געקרייזעלטע האָר, אַ פול, קיילעכדיג פּנים'ל און העל־בלויע, העל־העל־בלויע אייגעלעך. „אַ בת מלכה!"... טראַכט דער זיידע, קוקענדיג אויף איהר, און פּיהלט זיך טאַקע פאַר איהר עפּעס זעהר מאָדנע: ווי אַן אַלטער געטרייער דיענער, וואָס האָט די עהרע צו ערציהען אַ פּרינצעסין. דער אַלטער אַליין האָט גרויע, בייזע אויגען און האַרטע, גרויליכע און אויך בייזע וואָנסען. פּרובירט ער אַמאָל צו מאַכען אַ בייז פּנים, אָבער די קליינע פּיהלט זיין האַרץ און לאַכט, — לאַכט אַזוי, אַז דן הויבט אָן צו פּינטלען מיט די אויגען, ברומט עפּעס און — לאָזט אַריין זיינע פינגער אין איהרע האָר און גלעט, און גלעט... עכטע זייד!

נאָר יסורים האָט ער פון איהר גענוג. ערשטענס — אַ קינד זאָל פאַר קיין זאַך אין דער וועלט קיין מורא נישט האָבען! קלעטערט זי אויף די ביימער, שפּרינגט פון פּלויט אַראָב אויף די ערד, און לאָזט זי זיך לויפען צווישען די קברים — וועסטו זי אויף קיין פערד נישט דעריאָגען. ביי דער הינטער־זייט פון בית־עלמין האָט מען קיין פּלויט נישט געשטעלט: דאָרט האַקט זיך דאָס „פעלד" גלייך ווי אַ וואַנד צום טייך אַראָב, און דן האָט גאָר מורא אפילו צוצוגעהן נאָהענט צו יענעם אָרט; און זי — זי לאָזט זיך אַראָב, קלעטערט צוריק אַרויף, באָדט זיך אין טייך, שווימט...

צוױיטענס — עפּעס איז זי מיט „זיי" דאָרט אַ צו ־אַהענטע מחותנת'טע... עפּעס רעדט זי דאָרט מיט עמיצען, לאַכט, זינגט. זעהט זי טאַקע עפּעס? נישט קיין גוטער סימן, אַז אַ לעבעדיגער איז מיט „זיי" אַ גאַנצער גוטער־ברודער. וואָס קאָן עס זיין? צו אַ קינד, וואָס האָט גאָרנישט געזינדיגט, דאַרפען זיי, דאַכט מיר, גאָר אפילו קיין שליטה נישט האָבען. האָב איך אַ טעות? מיט װעמען־זשע, וויעדער, רעדט זי דאָרט?

נאָך מעהר פון אַלעם שרעקט דעם אַלטען אין ביילקען אַז אַנ־דער זאַך. זינגט זי, שפּרינגט זי, טאַנצט זי; דאַכט זיך — גוט? אַמאָל אָבער — זעהר זעלטען — פערטראַכט זי זיך. קנייטשט זיך דאָן ביי איהר דאָס גלאַטע, ווייסע שטערענדעל, קנייטשט זיך — ממש ווי ביי אַן אַלטען מענשען! צווישען די שוואַרצע, נעדיכטע ברעמען שניידט זיך איין אַ טיעפער שטעהענדיגער צייכען און װאַרפט אַ װאָלקען אויף דאָס גאַנצע פּנים'ל. דערביי ווע־רען איהרע אייגלעך, די פייכטע, ליכטיג־בלויע אייגלעך, טונקעל — פינסטער — כמעט שוואַרץ. און דאָן זעהט מען אין זיי קיין גרונד נישט, ווי מ'זעהט איהם נישט דאָרט אונטער'ן באַרג אין טייך, ווען ער ווערט חמורנע און וויל זיך בייזערן. און דער אַלטער ווערט פערציטערט: ער זעהט בחוש, אַז זי מאַטערט זיך צו דערמאָנען זיך עפּעס. איהר פּנים ווערט בלאַס, געעלטערט, און זי איז — איהר מוטער, איהר מוטער, עליה השלום, מיט אַלע פּינטעלעך! אַזוי ציהט זיך עס שטונדען־לאַנג.

— ביילקע... — רופט דן אונזיכער. — ווערסט אפשר עפּעס עסען, טאָכטער?...

זי ענטפערט נישט.

ג.

איבער'ן בית־עלמין זענען צעזעעט עטליכע באַרנבוימער, אויף וועלכע עס וואַקסען קליינע, האַרטע, קיילעכדיגע באַרלעך. מיינט ביילקע, אַז די בעסטע זאַך איז — צו עסען אָט די זאַמדיגע,

זוּיערליך־האַרבע באָרלעך. און נאָך בעסער איז — אונטערצו־שפּרינגען ווי מעגליך העכער, אַנצוהאַפּען אַ צווייג און טרייסלען, טרייסלען... שפּרינגען די באָרלעך איבער דער ערד, טאַנצען אויף ביילקעס קעפּעל, ווי אַ האָגעל, און פּערוּוילט זיך איינעם פון זיי — ווערט עס פערשוואונדען אין גראָז, ערגעץ גאָר נאָהענט, כמעט ביי איהרע פיס, און — זוך עס נאָכדעם אַ טאָג מיט אַ נאַכט, וועסטו עס אויך נישט געפינען. נאָך דאָס בעסטע איז — אַרויפ־צוקלעטערן אויף דעם עלטסטען באַרנבוים, וואָס שטעהט נעבען דער באָבע'ס קבר, אַרויף צום סאַמע שפּיץ, רייסען די פּרוכטען פון די גערינגסטע צווייגען און וואַרפען אַראָב, איינציגווייז, אַהין, אַהער... און ווי מאָדנע די וועלט זעהט אויס, אַז מ'בעקוקט זי פון שפּיץ בוים אַראָב! די ברעגען פון הימעל רוקען זיך אַ ביסעל פאַנאַנדער. די ערד ווערט גרעסער און דאָס בית־עלמין — קלענער. די שטאָדט אין דער ווייטען צייכענט זיך אָב אַ ביסעל דייטליכער, ווי אַן אַלטער בגד מיט אַ סך גרינע, רויטע, ווייסע און סתם קוימיגע לאַטעס. דער טייך ברענט זיך אונטער דער זון אין שווערען דרימעל. און אויב דער זיידע געהט גראָד פאַרביי אונטער'ן בוים, צעשטעלט ער עפּעס אַזוי מאָדנע־לעכערליך די פּיסלעך, אַ קליינינקער, אַ ריהרעוודיגער, אַ פּיסעל פון פאַרענט, אַ פּיסעל פון הינטען, און ער אַליין באַמבעלט זיך אין דער מיט. דן דערהערט אין דער הויך איבער זיך אַ קלינגענדיג געלעכטער, ציטערט־אויף און פערררייסט דעם קאָפּ צום בוים. און נישט שטענ־דיג געלינגט עס איהם איינצובעטען ביילקען, זי זאָל אַראָבגעהן, דען זי קאָן נאָך חלילה אַראָבפאַלען.

אויפ'ן ברעג בית־עלמין, דאָרט וואו דער גרונט האַקט זיך אָב צום טייך צו, וואַקסט אַ ווערבע. שטעהן שטעהט זי קרום און הענגט איבער'ן אָבגרונד. דערפאַר אָבער האָט זי אַריינגע־שטאָכען איהרע וואָרצלען דעם לעהמיגען באַרג טיעף אין די גע־דערים, האָט דאָרט אויסגעשטרעקט איהרע לאַנגע, דינע פינגער, האָט זיי פערפלאָנטערט, פערשלייפט איינעם מיט'ן צווייטען — און שטעהט פעסט. וועד־ניט־ווען שאָקעלט זי דער ווינד, שפּיעלט

זיך מיט איהרע ליכטיגע און גלייכע, ווי גלח'ישע, צעפּ, און זי סקריפּעט שטיל און פער'חלומ'ט... און שטעהט.

אויף דער ווערבע האט ביילקע ליעב צו זיצען און קוקען אויפ'ן טייך. א ביסעל ניעדריגער אראב־וואסער שטעהט שלעפעריג די טונקעל־גרינע „פריסטאן". פון ביידע זייטען וויעגען זיך „בער־לינעס", שיפלער, פליטען. געהט פארביי א דאמפער, רויבערט ליולקע־ציבעק און פאטשט מיט די רעדער אן וואסער. ביילקע פערקוקט זיך נייגיעריג אויפ'ן דעק. א פויערטע אין א רויטער פאטשיילע, מיט גראבע שטיוועל אויף די פיס... א פארשוין אין א זשאקיי־היטעל, מיט א לארנעטע ביי די אויגען... מאדנע! וויפיעל פערשיעדענע מענשען עס זענען דאס פארהאן אויף דער וועלט: גרינע, רויטע, מיט פאטשיילעס, מיט גלעזער ביי די אויגען. ס'פער־שטעהט זיך, דאס זענען נישט קיין אמת'ע מענשעלעך, דאס זענען בלויז אזעלכע שפּיעלכעלעך. עס וואלט, כ'לעבען, כדאי געווען איינעם אזעלכען אויפצוברעכען און א קוק צו טהון, וואס אינווע־ניג טהוט זיך. עס מוזען דארט זיין עפּעס רעדעלער, קלעצעלער, צייהנדעלער, — אט ווי אין זיידענ'ס אלטען וואנד־זייגער. וואס איז אמאל ארא‌בגעפאלען אויף די ערד און הוסט פון דעמאלט אן... הם... מאדנע בעשעפעגישען, אט די מענשלעך און די זייגערס.

און ווען ביילקע דערפיהלט זיך גאר גרינג, געפעהלט איהר צו פערלאזען איינגאנצען דעם שטאם פון דער ווערבע, אנצוכאפען זיך אן א צווייג און צו בלייבען הענגען בלויז אויף די הענד. די ווערבע וויעגט זיך און זאגט עפּעס — כ'וואלט געמעגט שווערען, זי זאגט עפּעס! — און ביילקע'ס פיס שוועבען ארום פריי אין דער לופט. און ווארפט זי א בליק אין די ניעדער, זעהט זי, ווי דער טייך וויעגט זיך איהר אנטקעגען: ארויף־אראב, אראב־ארויף. דן האט זי איינמאל דערזעהען אין אזא פאזע, האבען איהם אנגעהויבען צו שטעכען די האר אין קאפּ.

אזוי איז זי געוואקסען אויפ'ן בית־עולם.

זאפטען האבען זיך געהויבען גלייך פון דער ערד, זענען גע־פלאסען דורך איהרע אדערען, האבען געדרונגען אין איהרע ווייכע

ביינער און זיי געקרעפטיגט. די זון האט געפילט און געפארבט איהרע בעקלעך, ווי זי פילט און פארבט די פרוכטען פון די בוי־מער. בלומען האבען געבליהט, זומער־פייגעלעך — געציטערט אין דער לופט, און די נשמות, די לויטערע, פריערדליכע נשמות פון די אמאליגע אומרוהיגע מענשען, האבען זי ארומגערינגעלט אויף יע־דען טריט, געשוועבט ארום איהר קאפ און געמורמעלט איהר אין די אויערען: „קינדעלע... מיידעלע... מיידעלע... קינדעלע...“

ד.

אין אלול, ווען אויפ'ן ברענענדען, אויפגערעגטען געזיכט פון זומער האבען זיך געוויזען די ערשטע סימנים פון מיעדקייט, האט דאס לעבען אין דער אונטערשטער שטאדט אויפגעקאכט שטאר־קער, האט זיך געהויבען, ווי א געוויסער אין פריהלינג, זיינע וועלען האבע זיך געקייקעלט ביז'ן בארג, זענען זיך פאנאנדערגעלאפען און האבען שטירמיש פערפלייצט די טויטע שטאדט.

פון בעגינען ביז שטאק נאכט האבען זיך געצויגען איבער'ן שטויביגען וועג מחנות ווייבער, מענער, קינדער, פוסגעהער און פוהרלעך — פ ו ן בית־עולם און צ ו ם בית־עולם.

דאס גרויע טויער אונטער'ן פערשימעלטען דעכעל האט זיך ברייט געעפענט, און דורך די עפענונג האט זיך אריינגעריסען אין דאס „פעלד“ דאס לעבען מיט זיין גאנצען הארמידער: מיט זיינע ענטפלעקט־געווארענע פערבארגענע וואונדען, מיט הווית־שיגער בעטלעריי און מיט עפענטליכער, בעל־הבת'יש־ברייטער שא־בער־מאכעריי, ביים וועג, פון ביידע זייטען טויער, זענען געשטאנען אין צוויי ציילען ארעמעלייט, קאליקעס, אין דרייען געבויגענע זקנים, ווייבער מיט רויטע, טרערענדיגע אויגען, — האבען גע־שטרעקט די הענד, געקרעכצט, עפעס געמורמעלט און זיך געקריעגט ווער מיט וועמען. אין טויער גופא, ביי צוויי לאנגע טישען, זע־נען געזעסען יודען מיט טעלערלעך, מיט שיסעלעך, מיט ביכעלעך, מיט קוויטעלעך, האבען געשריעבען און גענומען, גענומען און גע־שריעבען. און פון אלע זייטען, פון צווישען די מצבות, פון די

ווייטסטע, פערבעהאַלטענסטע ווינקעלעד, האָבען זיך געהויבען איבער׳ן „פעלד״ תפלות, געוויינען, געשרייען, לאַנגע, אויסגעצויגענע, אַנגעוועהטאָגטע, שווערמוטיגע און צעבראָכענע, ווי די מענשען גופא, וואָס האָבען זיי פון זיך אַרויסגעשטויסען. די אויפגערודערטע, דערשראָקענע נשמות, וואָס האָבען בעקומען אַ בעפעהל פון אויבען: נישט אַבצוטרעטען פון בית־עולם דעם גאַנצען חודש נאָכאַנאַנד, — האָבען זיך בעהאַלטען אין זייערע קברים און אונצופריעדען אויסגעהערט די אַלע טענות, די שווערע „פּעקלעך״, וואָס מ׳האָט פאַר זיי אוועקגעלעגט, די אַלט־בעקאַנטע שווערקייטען, וואָס זיי האָבען שוין לאַנג פון זיך אַראָבגעוואָרפען. האַרט ביי דר׳ערד — אויף די קברים, אויף די גראָזען, אויף די מענשען — איז שטייף געלעגען אַ אומגעלומפּערט געמישעכץ פון זונען־גאָלד און מענשען־קרעכץ.

און ווי דן האָט נישט געקאָנט זיך צוגעוועהנען צום טויט, אַזוי האָט ביילקע נישט פערנומען דאָס לעבען. זינט זי איז היע, איז זי געווען אין שטאָדט אפשר דריי מאָל, נישט מעהר, און יעדעס מאָל איז זי פון דאָרטען געקומען אַ צערודערטע. האָט מען ווען געבראַכט אַ „בר־מינן״ האָט זיך ביילקע פערשטעקט ערגעץ צווישען די קברים און האָט אויפמערקזאַם, אַ ביסעל ווילד, בעטראַכט די בעגלייטער, — און זיי זענען איהר פאַרגעקומען אַזוי פרעמד און ווייט, ווי יענע מענשען אויף די דאַמפּער, וועלכע זי האָט אַמאָל בעקוקט פון דער ווערבע אַראָב. איהר האָט זיך אַלץ געדאַכט, אַז דאָס זענען נישט מעהר ווי קאַטאַוועס־מענשלעך, נישט קיין ביילקעס. זיי מאַכען זיך כּלומר׳שט ווי זיי געהען, רעדען, טהוען עפּעס, אָבער — ס׳איז נישט דאָס... אַט דער זיידע — איז ע פּ ע ס אַנדערש. ער איז — דער זיידע, איהר זיידע. איהם ווייסט זי, ווי ער איז אין דער אמת׳ן, מעג ער זיך ווי פּלייסען צו ווייזען זיך בייז, ווען ער איז גוטמוטיג, אָדער מאַכען זיך פרעהליך, ווען איהם איז שווער אויפ׳ן האַרצען. סוף־כל־סוף, איז דער זיידע כמעט אַ ביילקע, און אַלע אַנדערע מענשען — נישט.

נאָר אַז עס פּלעגט קומען דער חודש אלול, האָט זיך ביילקע

קיין ארט נישט געקאנט געפינען. א גאנצען חודש האט דאס לעבען פאר איהר אין די אויגען געקאכט, געשוימט, געקרעכצט און זיך געוואָרפען, ווי אין דער „פאלעניש“. א גאנצען חודש נאכאנאנד האבען די רעדעלעך אינווענינ אין די שפּיעלכעלעך גע־סקריפּעט און זיך פיעבערהאפט געדרעהט, און די מענשעלעך האַ־בען געוויינט, גע'טענה'ט, עפּעס אזוינס דערצעהלט און ווידער געוויינט. ניט זעלטען האט געטראפען, אז אין עמיצען פון די מענשעלעך האבען זיך די רעדעלעך פערפּלאנטערט צווישען זיך און פּלוצים מיט א קנאַק זיך אבגעשטעלט, און דאן האט דאס מענשעלע ארויסגעלאזען אז אבגעהאקטען, פערשטיקטען קרעכץ און איז שטום געפאלען מיט'ן פּנים אויף עפּעס א מצבה... און ביסלעכווייז האט זיך ביילקע אנגעהויבען צו דאכטען, אז זי פערשטעהט. עפּעס אזוינס האבען זיי געוועקט אין איהר, — פערגעסענע בילדער, פערהילכטע קלאנגען, צי וואס?... — און קיין בעהאלטעניש איז גאר פון זיי נישט פארהאן! וואו ערגעץ א ווינקעל, וואו נאר א בערגעלע — אומעטום זענען זיי דא, און וואוהין זיי קומען נאר, אזוי פערטרייבען זיי פון דארט די נשמות אונטער די ערד און טראגען אריין אין ארט פון אייביגען פריעדען זייער אייביגע אומרוהיגקייט... מיט יעדען טאג איז עפּעס אזוינס געוואקסען, עפּעס האט זיך גענעהערט, און ביילקע האט א פער־בארגענעם שוידער געשפּירט. דעריבער, ווען דער חודש האט זיך געענדיגט, די ימים נוראים זענען אוועק, און דער מענשען־שטראָם האט זיך ביסלעכווייז אראבגעגאסען צוריק אין טאל, — דעמאלט האט ביילקע אבגעצויגען דעם אטהעם.

דעמאלט פלעגען די בעפרייטע נשמות אויף א שטיקעל צייט פערלאזען דאס בית־עלמין, זיך אויפהייבען צום הימעל און איבער־לאזען נאך זיך א טיעפע בענקעניש. עס קומט אן דער הערבסט, וואס איז, פּונקט ווי דער זיידע, — א גרויער, א בייזליכער, אבער אין גרונד א גוטהערציגער און זעהר אן אומעטיגער. אויף דאס „פעלד“ רוקט זיך אן א מרה־שחורה, די בוימער קוקען מאגער, די ווערבע זאגט ווידער, נאר שוין עפּעס אנדערש, גאר עפּעס אנ־

דערש. רעגנט און ווינטט. ווינטט און רעגנט. אוים הימעל.
אזוי ציהט עס זיך, ביז...

ח.

— זיידע, זיידע! די נשמה'לעך זענען געקומען צו פלי־
הען! — שרייט ביילקע, פערקוקענדיג דורך דאס פענסטער'ל אין
פעלד אריין, און לויפט ארוים פון שטיבעל.

און ווירקליך: די נשמות זענען געקומען צו פליהען. לייכטע,
ווייסע, קליינינקע, קומען זיי פון אלע זייטען פון הימעל. טאנצען
אין דער לופט, בעפאלען ביילקען, ווי ווייסע זומער־פייגעלעך, זע־
צען זיך אויף איהרע ברעמען, אויף איהרע בעקלעך, רוימען איהר
איין א סוד אין אויער און ווערען פערשוואונדען, ווי א ליעבלי־
בער שמייכעל, און אנדערע קומען אויף זייער ארט — אזוי פיעל,
ווי די שטערען אין הימעל, ווי דער זאמד אויפ'ן ברעג פון טייך.
ווי שכור שפרינגט ביילקע ארום איבער'ן פעלד, אין דער מילכ־
ווייסער לופט, פערוואַרפט דעם קאפּ און שטעלט אונטער איהר
געזיכט אונטער די ווייסע בלימלעך, וואס פאלען פון הימעל.
די שנייעלעך פאלען און פאלען, פארבען דאס פעלד גרוי־ליכטיג־
ווייס, און אט פערציהען זיי שוין די ערד מיט א דעקטוך, וואס
ליעגט אויף איהר ברוסט אין זייד־ווייכע פאלבען, און רעדען עפּעס
אונטער'ן פוס, און ברומען ווייך און ליעבליך, ווי טייבעלעך אין
נעסט.

נאר דער עיקר — דער טייך! טאג־טעגליך קוקט ביילקע
אויפ'ן טייך און לעבט מיט איהם צוזאמען. צווישען די ווייסע
ברעגען יאגט ער זיינע כמעט שווארצע וואסערען, פערצאַרנט און
בייז, פּאַראָויסזעהענדיג פאר זיך פינסטערע טעג... ציהט פון צפון
א קאַלטער ווינד, דרינגט אריין אומעטום, געהט דורך דאס לייב
ווי דורך א לעדיגען חלל, טראגט ער זיך איבער'ן טייך א טאג,
און צוויי, און דריי, — ווערט דער טייך בלוי, טונקעל־בלוי, פון
קעלט און ציטערט, און קנייטשט זיך, און ראנגעלט זיך, מיט'ן

טויטען דרימעל, וואס בעפאלט זיינע מעכטיגע גליעדער, — ראנ־געלט זיך, אבער אלץ לאנגזאמער און שווערער, שווערער און פוי־לער, פוילער און שלעפעריגער. פון ערגעץ קומט אן א פארמלא־זעס, געלבליך־קויטיגעס שטיק אייז און שווימט פארביי שטיל, בגנבה, נישט מיינענדיג חלילה קיין שלעכטס... און נאך א „קריי־הע" געהט פארביי, און נאך איינע, און עטליכע מיט א מאל, און אט ציהט שוין א גאנצע מחנה אראב־וואסער, און עס דאכט זיך — עפעס קעפ קוקען ארויס פון וואסער, אדער לציס שפיעלען זיך צווישען די וועלען, קעהרען זיך איבער און מאכען אן א גאנצען הארמידער אין טייך. אפט און עפטער לאזען זיך הערען הילכי־גע קלעפ און א קנאקעריי. דער טייך איז שוין אינגאנצען בעדעקט מיט קריהעס, און צווישען די קלענערע שפארט זיך דורך א גרויסע מיט ברייטקייט, מיט בעל־הבת'ישער חוצפה, און די קליינע טרע־טען איהר אב דעם וועג, קריצענדיג מיט די צייהן, און קריכען איינע אויף די אנדערע, און שלאגען זיך צווישען זיך, ווי וועלף איבער א פגר...

זעהענדיג די שווערע גסיסה פון ריעזיגען טייך, צעלויפען זיך די מענשען, פערשווינדען די שיפלער, די פליטען, די „בערלינעס", און ווייסט ווערט ארום און לעדיג, ווי פאר בריאת העולם. בים־לעכווייז פערהאלט די קריהע איהר גאנג, דרעהט זיך אויף איין און דעמזעלבען ארט, שטויסט זיך אן די ברעגען, ביז זי בלייבט אינגאנצען שטעהן. אומגעלומפערט און העסליך שטארצען אין אלע זייטען אונגעהייער גרויסע שפיציגע נעזער, גלאטע, הוילע און ווייסע קעפ, פערבויגענע קניע און רוקענס, — א שלאכט־פעלד, בעדעקט מיט נאקעטע מתים און פערטריקענטע סקעלעטען. און דאן קומען ווידער צו פליהען ווייסע, גרינגע נשמה'לעך און לעגען זיך מיט גרויס רחמנות אויף די פגרים און פערדעקען זייער שאנד. נאך עטליכע שנייען, נאך עטליכע פרעסט — און פון טייך איז קיין זכר נישטא. גרויע, קורצע טעג בעווייזען דער וועלט זייער בלאסען, אונדורכזיכטיגען שמייכעל, פאלען אבער באלד ביי זיך אראב און לעשען זיך אויס, און זייער ארט פערטרעטען לאנגע,

אונענדליך לאנגע אומעטיגע נעכט, ווען דער ווינד פּייפט זיין מרה־שחורה׳דיג ליעדעל, ווען פון וואלד, וואס טונקעלט אויפ׳ן צווייטען ברעג, געהען ארויס הונגעריגע, דערפרוירענע וועלף און קלייבען זיך צונויף אויפ׳ן קבר פון טייך, און קלאגען ווילד און שמערצליך שטונדען־לאנג, און קנאקען מיט די ציינער, און פינקלען מיט די גרין־ברענענדע אויגען אין שוים פון דער נאכט אריין.

ו.

לאנג ציהט זיך דער ווינטער, אזוי לאנג, אז דער זומער קומט פּאר ווי עפּעס א געשריעבענע מעשה: אפשר געווען, אפשר נישט געווען. און ביילקע חדוש׳ט זיך: דער טייך איז נישטא, גאר אינגאנצען נישטא! ווי שיקט עס זיך? געווען טעג — און דער שוים פון טייך איז שטיקערווייז געהאנגען אויף די מצבות, און אפילו אין די שטילע נעכט האט פון אונטער׳ן בארג געגרייכט צהער א געמורמעל, קענטיג — פון חלום; און איצט — פליהען שליטענס, געהען מענשען, געהען זיכער און לייכטזיניג, פונקט ווי עס דארף אזוי זיין. און — אזוי וועט עס שוין בלייבען?

עס בלייבט נישט אזוי. לאנג ציהט זיך א צפון־ווינד, און — קיינער בעמערקט נישט ווען און ווי אזוי — הויבט ער אן צו עטהעמען פון דרום, א פייכטער, א „פוילער“, אן איינגעגעסענער. דער גלאטער, ווייסער וועג אויפ׳ן טייך ווערט קויטיג, טונקעל, קנייטשיג; די פוסגעהער פערלירען די העזה, בעוועגען זיך מיט ישוב־הדעת, קלאפּען מיט שטעקענס אן גרונט און הערען זיך צו עפּעס צו... די פוהרלייט בעווייזען קאפּריז, מאכען עפּעס מאדנע זיגזאגען, מיידען אוים מאנכע ערטער, און דאך טהוט עס אונטער זיי ווען־ניט־ווען א חליפּ, א שפּריץ. דער דרום־ווינד ציהט דער־ווייל מיט גרוים עקשנות, די טעג ווערען א ביסעל גרעסער, די נעכט — א ביסעל קלענער, און דער טייך הויבט אן צו נעהמען זיינע ערשטע קרבנות: פאלט אריין א מענש, ברעכט זיך איין א פוהר, בעווייזען זיך עפּעס פערדעכטיגע לעכער, גריבער, ברור־נענס. ביסלעכווייז לויפען זיך די מענשען פאנאנדער: דער שרעק

פאַר תחית המתים איז נישט קלענער ווי דער שרעק פאַר די גסיסה...

דערנאָך קומט אַ נאַכט, וועןביילקע חאַפּט זיך פּלוצים אויף פון שלאָף און פרעגט דערשראָקען:

— זיידע, וואָס איז דאָס?...

דן שלאָפט שוין לאַנג נישט.

— גאַרנישט, טאָכטער, גאַרנישט... דער טייך ריהרט זיך.

ער פערדרויבערט אין דער פינסטער זיין ליולקע, רויכערט, הוסט, שפּייט און מריקעט עפּעס אַזוינס.

— האַ, וואָס? — פרעגט ביילקע ווידער.

— עם... הם... גאַרנישט, גאַרנישט... — און אין אַ ווײלע אַרום מריקעט ער ווידער, אָבער ביילקע פיהלט, אַז ער איז נישט אומצופריעדען, און נישט ער, ניט זי ווייסען ניט, וואָס איז די שמחה. אויפ'ן טייך דערוויל דונערט עס אַזוי, אַז דאָס גאַנצע הייזעל טרייסעלט זיך און די שויבען אין די פענסטער גרילצען. אַ גאַנצע נאַכט גלאָצט ביילקע די אויגען אין די פינסטערניש אַריין און האַלט איין דעם אָטהעם, און איהר דאַכט זיך, אַז זי זעהט וואָס זי הערט.

קוים דערוואַרט זיך אויף טאָג, שפּרינגט זי אַרוים פון שטי־בעל און פאַלט אַריין גלייך אין די אָרעמס פון אַ וואַרעמען ווינד, וואָס שמעקט ווי אַ זומער־רעגען. זי פערמאַכט אויף אַ רגע די אויגען, עפענט זיי אויף, לויפט־צו צו דער ווערבע און פערקוקט אַראָב.

דאָס אייז רודערט זיך. ביילקע זעהט בחוש, אַז אונטער'ן אייז שטעהט עמיצער אַ גרויסער, אַ ריעזיגער, אויף די הענד און אויף די פים און בעמיהט זיך אויפצוהייבען אויף זיין רוקען די האַרטע, שווערע דעק. דאָס אייז בייגט זיך, פּלאַצט ערטערווייז און לאָזט זיך ווידער שווער אַראָב. דער געפאַנגענער אונטען ווערט וואָס אַמאָל אונרוהיגער, אויפגערעגטער: ער סאַפּעט, רו־דערט זיך, שטרענגט זיך אָן נאָך מעהר. דאָס אייז ברעכט זיך עפּעס, ברייטער, ראַנגעלט זיך פערצווייפעלט פאַר זיין מאַכט —

און ברעכט זיך פאַרט. איינצעלנע שטיקער שטויסען זיך, וואַרפען זיך און קעהרען זיך איבער, ווי אונגעהייער גרויסע טויטע פיש, מיט די ווייסע בייכער אַרויף... וואַסער זעצט פון אַלע וואַנדען, פערפּליייצט דאָס אייז, שווייכט עס, רייניגט עס און — עסט עס. און פּלוצים גיט די גאַנצע מאַסע אַ ציטער — און ריהרט זיך פון אָרט.

עטליכע טעג נאָכאַנאַנד, ווי אַן אָרמע נאַך אַ שרעקליכער מפּלה, לויפט נאָכדעם די קריהע אַראָב־וואַסער אין איילעניש און שרעק. פערלאָזענדיג די שאַנצען און בעפעסטיגונגען, אויף וועלכע זיי האָבען געאַרבייט דעם גאַנצען ווינטער, לויפען צוערשט גאַנצע קאָרפּוסען, דיוויזיעס, פּאָלקען; נאָך זיי פליהען פאַרביי אָהן פּלאַן און אָרדנונג קלענערע אַבטיילונגען און איינצעלנע זעל־נער, וואָס די אָרמעע האָט זיי פערלוירען אין לויף און וועלכע בעמיהען זיך איצט זי צו דעריאָגען. פיעלע פון זיי קומען אום אין וועג, — די זון הייבט זיך מיט יעדען טאָג העכער, און איהרע פיילען ווערען וואָס אַמאָל הייסער און שטעכיגער. צייטענווייז פערהאַקט זיך עפּעס אַ שטיק אייז ערגעץ אין אַ ווינקעל פון אויס־געשניטענעם ברעג און גוס'עט לאַנג און שמערצליך, נאָכקוקענדיג מיט אַנגסט נאָך זיינע ברידער, וואָס לויפען מיט אימפּעט פאַרביי... פערשוואונדען דאָס לעצטע שטיקעל אייז, און פון אויבען קומען נאָך אַלץ אַן וואַסערען און שלינגען דעם לינקען ניעדריגען ברעג און רייסען זיך אַריין אין די זייטיגע טאָלען. בייגאַכט הערט מען פון אונטער'ן באַרג, ווי עפּעס גאַרגעלט אַזוי קורץ און טיעף, גלייך דער טייך שטיקט זיך פון איינגעהאַלטענעם געלעכטער און רייסט זיך פון שטאַרקע און קיצעלדיגע הענד... דאָס לעבען האָט ווידער געעפענט זיינע שטראַהלענדע אויגען.

ז.

געווען אַזאַ מענש — בלויז איינער, — וואָס ביילקע האָט גע־פּרובט מיט איהם זיך צו בעפריינדען. דער מענש איז געווען דאָס זשאָרז־יעהרינע זוהנדעל פון פיליפּ קאַרפּענקאָ, וועלכער האָט גע־

וואוינט געגענאיבער, אויף יענערזייט „שליאד", אין איינעם פון די דארטיגע הייזלעך. געהאט האט יאשקע א ניעדריגען שטערן, גרויע אויגען, א ברייט, קלייענדיג פנים און ברייטע „חאזיאיסקע" פלודערען. געגאנגען איז ער שטענדיג אהן א היטעל, און זיינע ווייסע, פלאקסענע האר זענען איהם געווען אראבגעלאזען אויף דאס פנים, ביז איבער די אויגען. דאס מויל האט ער געהאלטען אפען, און דער מינדסטער פינגער פון זיין רעכטער האנד האט געוועהנליך געשטעקט אין איינעם פון זיינע נאז-לעכער. בכלל האט ער זיך געוואונדערט.

איז יאשקע אמאל געשטאנען נעבען פלויט פון בית-עלמין, האט פערקוקט אינווענינ אריין, אויף די גרינע בארלעך, וואס זענען געוואקסען אויף דער „באבע'ס בוים", און האט זיך, ווי זיין שטייגער איז, געוואונדערט און געשלונגען דאס שפייעכץ: גראד אזעלכע בארלעך זענען ביי זיין טאטען אין גארטען נישט גע-וואקסען. ביילקע איז געגאנגען פארביי און האט זיך אבגעשטעלט נעבען פלויט פון דער אינוועניגסטער זייט. יאשקע האט זיך פערוואונדערט, ביילקע האט זיך צעלאכט.

— ווייסע האר! — האט זי לאכענדיג געזאגט, טייטלענדיג אויף איהם מיט די פינגער.

— יאק?... *) — האט יאשקע געפרעגט און זיך אומגעקוקט אהינטער, זוכענדיג מיט די אויגען, אויף וואס זי ווייזט אן.

— ביי דיר ווייסע, ביי מיר שווארצע... — האט ביילקע געזאגט, צוגעהענדיג נעהענטער צום פלויט, און האט מיט דער האנד צע-שויבערט איהרע שווארצע לאקען.

יאשקע האט אויסגעשטרעקט זיין האנד, און האט אנגעטאפט איהרע האר, נישט ווימענדיג גענוי, וואס מען וויל פון איהם. ביילקע האט זיך ווידער צעלאכט, און ער האט געשווינד צוריק-געחאפט זיין האנד אין גרויסער פערלעגענהייט. די קינדער האבען געקוקט א ווייל איינס אויפ'ן אנדערע.

---

*) ווי?

— דאוואי הרושקי! *) — האָט יאַשקע פּלוצים אַרויסגע־ווערט — און האָט זיך פערוואונדערט.

פונ'ם בליק, וואס ער האָט געוואָרפען אויפ'ן בוים, האָט ביילקע פערשטאַנען, וואס ער וויל, און איז אויגענבליקליך אַרויף אויפ'ן בוים. יאַשקע האָט זיך אַ סעקונדע געשלאָגען מיט דער דעה, דער־נאָך איז ער אַריבער איבער'ן פּלויט און איז אויך אַרויף אויפ'ן בוים.

אַזוי האָבען זיי געשלאָסען בעקאַנטשאַפט.

דן האָט אַ שטיק צייט נישט געוואוסט פון דער דאָזיגער קינ־דערשער פריינדשאַפט. ער איז איבעראַשט געוואָרען, דערזעהענ־דיג איינמאָל יאַשקע'ן מיט ביילקע'ן אויפ'ן בית־עולם. יאַשקע איז אַנטלאָפען. דן איז רויט געוואָרען.

— וואס איז דאָס פאַר אַ שייגעץ?!

ביילקע האָט געלאַסען געענטפערט:

— יאַשקע...

— יאַשקע?... וואס יאַשקע?... וואס הייסט יאַשקע?... פע, מיט אַ שייגעץ גאָר!

ביילקע האָט זיך פערוואונדערט.

— פאַרוואס?

— פאַרוואס?... — האָט דן איבערגעפרעגט. — ווי דען?... ביזט דאָך אַ יודיש קינד, ווי קומט ער צו דיר?...

— עס איז דאָך יאַשקע! — האָט ביילקע זיך אַלץ מעהר גע־וואונדערט.

— פערשטעהסטו מיך, דו ביזט אַ יודיש קינד, און ער איז אַ גוי, — פערשטעהסט, האַ?...

זי האָט גאָרנישט פערשטאַנען, און אַז יאַשקע איז אויף מאָרגען בגנבה צוגעקומען צום פּלויט, האָט זי זיך מיט איהם געשפּיעלט ווי פריהער. און גיכער איז זי געווען דער מאַנספערשוין, איידער ער: זי האָט געפיהרט דאָס רעדעל, האָט צונעטראַכט נייע שטיק

*) גיב באַרלער.

און האט אליין פערענטפערט וויכטיגע לעבענס־פראגען. יאשקע, דערגעגען, איז געווען זעהר פויל, זעהר פלעגמאטיש, ווענינ ריה־רעוודיג און האט ביילקע'ן געפאלגט אין אלסדינג. זיין גרעסטעס פערגעניגען איז געווען — צו זיצען די פיס אונטער זיך, מיט א פינ־גער אין דער נאז און קוקען אהן א שום געדאנק, סתם אין דער וועלט אריין, קוקען אזוי לאנג, ווי נאר מעגליך; און איינמאל האט געטראפען, אז ער האט אזוי זיצענדיג איינגעדרימעלט, און האט זיך שטארק איבערגעשראקען, ווען ביילקע האט איהם אויפ־געוועקט מיט איהר פרעהליכען געשריי.

יעדען טאג פלעגט ער קומען רייסען בארלעד, זיך שפיעלען און שמועסען. מאדנע געשפרעכען און אויף א מאדנער שפראך האבען זיי געפיהרט.

— האסט א סטארי דיד? *) — האט ביילקע זיך אינטערע־סירט.

יאשקע, נישט ארויסנעהמענדיג דעם פינגער פון דער נאז, האט געשאקעלט מיט'ן קאפ פון לינקס צו רעכטס:

— ני. ביי מיר א טאטקע און א מאמקע, און א בראטאק, און צוויי סעסטריצעס... **)

— אי הרושקי או טעבע אין סאד יע? ***)

— יא, אי בילא מאלינא, אי קאראווא... ****)

— קאראווא?... — האט ביילקע אונזיכער איבערגעפרעגט, נישט וויסענדיג, וואס פאר א געוויקס דאס איז.

— נו, דא *****), קאראווא... מו־או־או!... — האט יאשקע

*) האסט אן אלטען זיידען?

**) ניין, ביי מיר א טאטע און א מאמע, און א ברידערל, און צוויי שוועסטערלעך.

***) און בארלעך האסטו אין גארטען?

****) יא, און ווייסע מאלינעס, און א קוה.

*****) נו, יא.

געגעבען צו פערשטעהן און האט מיט די הענד געמאכט א פּאר הערנער איבער'ן קאפּ.

— א־הא!... — האטביילקע פערטראכט געזאגט.

עס האט געדויערט עטליכע וואכען. די קינדער האבען גע־לעבט אין א בעזונדער וועלטעל. א קליין בעשעפענישעל האט דאס וועלטעל חרוב געמאכט און האט דערביי אויך זיין אייגען לעבען פערלוירען.

א זומער־פייגעלע איז פארביי־געפלויגען צווישען די קינדער, בעת זיי ביידע זענען געזעסען אויפ'ן גראז, און יאשקע האט עס געחאפּט. ער האט עס געהאלטען פאר א פליגעלע, און דאס זומער־פייגעלע האט זיך פערצווייפעלט געראנגעלט, האט געזשו־מעט און אנגעמאכט א ווינד צווישען יאשקע'ס פינגער. יאשקע האט זיך שטארק געוואונדערט און האט עס צוגעקוקט מיט גרוים נייגיעריגקייט. ביילקע איז פערציטערט געווארען.

— לאז אב, לאז אב דאס נשמה'לע! — האט זי קוים ארוים־געריידט מיט אנגסט.

— שטשאָ? *) — האט יאשקע נישט פערשטאנען און האט אבגעריסען ביים זומער־פייגעלע א פליגעלע...

ביילקע האט איהם אנגעחאפּט פאר די האנד. יאשקע איז פּלוצים אין כעס געווארען.

— פּוסטי! **) — האט ער אויסגעשריגען, רייסענדיג ביי איהר זיין האנד.

ביילקע האט נישט אבגעלאזען.

— או, טש־טשארט!

ער האט צעקוועטשט דאס זומער־פייגעלע, האט עס אוועקגע־ווארפען און א שטויס געטהון ביילקע'ן מיט דער בעפרייטער האנד.

אין איין מאמענט איז ביילקע אויפגעשפּרונגען פון ארט. איהר

---

*) וואָס?

**) לאז אב!

געזיכט איז געוואָרען טויט־בלאַס, די בלויע אייגלעך — פינסטער און טיעף, און צווישען די האַלב־געעפענטע ליפּלעך האָבען געפינ־קעלט צוויי ציילען שאַרפע, ווייסע, צוזאַמענגעדריקטע צייהן. און באַלד האָבען זיך די צייהן טיעף איינגעשניטען יאַשקע'ן אין האַנד.

יאַשקע האָט ברייט געעפענט די אויגען און דאָס מויל און האָט זיך צעשריגען, ווי אַ קאַלב ביי דער שחיטה. אַז ביילקע האָט איהם אָבגעלאָזען, איז ער אַוועקגעלאָפען אהיים מיט אַ דער־שראָקען, הילפלאָז געוויין. זי האָט איהם נאָכגעקוקט מיט פינק־לענדע אייגלעך און פערביסענע ליפּלעך.

נאָך דער דאָזיגער מעשה איז ביילקע אַרומגעגאַנגען צעטומעלט עטליכע טעג נאָכאַנאַנד, און וואָס דער זיידע האָט זיך ביי איהר נישט דערבעטען, האָט ער נישט געקאָנט דערגעהן, וואָס איהר איז. דן האָט זיך געשראָקען און אין דער שטיל האָט ער מתפלל געווען:

— רבונו של עולם! האָב רחמנות אויף מיין עלטער און אויף איהר יונגע יאָהרען — הייל איהרע וואונדען!... אַ, טאָכטער מיי־נע, טאָכטער מיינע!...

אין אַ וואָך אַרום איז יאַשקע ווידער געקומען. ער האָט גאָר פערגעסען אָן די גאַנצע מעשה, און זיין ברייט פּנים האָט געשמיי־כעלט ווייך און גוטמוטיג, ווי שטענדיג. און אַז ביילקע האָט איהם קלאָר און דייטליך געגעבען צו פערשטעהן, אַז זי וויל מיט איהם מעהר קיין געשעפטען נישט האָבען, איז ער אַוועקגעגאַנגען זעהר טרויעריג. ער האָט לחלוטין נישט פערשטאַנען, מיט וואָס ער האָט זיך דאָ אַזוי פערזינדיגט, און אומזיסט האָט זיין נישט־גע־וועהנטער קאָפּ געאַרבייט אויף דער רעטעניש, וואָס ביילקע האָט איהם פערגעבען.

ח.

יאָהרען זענען געשוואומען איבער'ן בית־עולם. פיער מאָל איז דער טייך פערשטאַרבען געוואָרען, און פיער מאָל האָט דער פריהלינג איהם צום לעבען געבראַכט. פיער מאָל האָט דער „באַ־בע'ס בוים" אַרויסגעיאָגט זיינע האַרבע, קיילעכדיגע באַרלעך און

זיי צעווארפען איבער'ן פעלד. פאר די צייט זענען די עלטערע בוי־מער געווארען א ביסעל אויסגעטרוקענט, האבען זיך אויסגעקרימט און אנגעהויבען אונטערצוסקריפען, און די יונגע, פערקעהרט, האָבען זיך אויסגעצויגען, אויסגעגלייכט, און זייערע געשטאַרקטע, שלאַנקע גליעדער האבען יונג און אויפגערעגט געציטערט. פיער מאָל האבען די ווייסע, ציכטיגע שנייעלער און די פיעלפארביגע קינדישע בלימעלעך איינע נאך די צווייטע די ערד בעציערט.

פאר די צייט איז דן'ס גרויע בארד וויים געווארען, און זיין קליינע, אבער גלייכע פיגור האט זיך א ביסעל צעשרויפט, אבגע־לאזען, עטוואס אויסגעבויגען. עפטער און עפטער בעזוכט ער איצט דעם בוים, וואס איבער מלכה'ס קבר; לענגער און לענגער זיצט ער דארטען פערטראַכט, און אז ער גלעט ביים אוועקגאנג די אותיות אויף דער מצבה, ציטערען דערביי לייכט זיינע פינגער און די ליפען בעוועגען זיך אין דער שטיל.... די ווערטער „האשה מלכה בת ר' תנחום שלמה" האבען זיך אביסעל אבגעריסען, אבער פאר'ן אלטען ווערען זיי וואס אמאל שארפער און דייטליכער, און אונטער זיי צייכענט זיך אב א גוטמוטיג, קיילעכדיג פנים, עטוואס געעלטערט, מיט א שטיל שמייכעלע און מיט פריינדליכע, היימליכע אויגען, וואס קוקען גלייך אויף איהם, אויף דנ'ען קוקען זיי, פונקט אזוי, ווי זיי האבען געקוקט אמאל, מיט פיעל, פיעל יאהרען צוריק...

און ביילקע איז געוואקסען. איהר פנים'על האט זיך עטוואס אויסגעצויגען, די גרויסע אויגען האבען פער'חלומ'ט געקוקט אין די ווייטע וועלט אריין, און אינגאנצען האט זי זיך ווי עפעס צו־געהערט צו עפעס. און פון דער זייט איז שווער געווען צו זאגען, אויב זי הערט זיך צו צו די קלאנגען פון דער אויסערער וועלט, צו די אייבינע שטימען פון ערד און הימעל, צום צאפלען פון לע־בען און טויט, — אדער אין זיך גופא, אין דער טיעפעניש פון איהר קינדערשען הערצעל, הערט זי א בת־קול, וואס רופט און רופט — דערווייל נאך אונבעשטימט, אונקלאר, אמאל ווי א ליעד פון דער ווייטען, אמאל ווי דאס ברומען פון א דונער, וואס געהט געבוירען

ווערען, אמאל ווי דער אטהעם פון א שטורם, וואס דארף זיך ערשט ארויסרייסען פון אוצר הרוחות... דן האט זי איינמאל דערזעהען אויפ'ן ברעג פון טייך אין א הייסען זומער־טאג: אינגאנצען א נאקעטע, מיט אויפגעהויבענע און איבער'ן קאפ פעראייניגטע הענד, האט זי זיך געקליבען צו ווארפען זיך אין דאס גרוי־געלע, שווער דרימלענדע וואסער, — האט זיך דער אלטער דערשראקען: איהם האט זיך געדאכט, אז ער זעהט א בעשעפעניש פון אן אנ־דער וועלט, מיט א בלאנקער הויט און נעטאקטע גליעדער, איבער וועלכע עס האט געשוועבט א קוים מערקליכער, דראבנער ציטער, ווי איבער א שטייף אנגעצויגענער סטרונע. און ווען דער דאזיגער בלענדענדער האלב קינדערשער קערפער האט א שימער געטהון אין דער לופט און האט זיך ווי א פייל ארייננעשניטען אין טייך, — איז דן אנטלאפען, א צעטומעלטער, א דערשראקענער, אליין נישט וויסענדיג פארוואס. זעהר צעטראגען איז ער געזעסען ביים פענס־טער פון זיין הייזעל און האט געווארט אויף דאס אייניקעל. אין הארצען האט ער זיך געטראכט: „נישטא מעהרביילקע. נישט די ביילקע. וואס וועט זי זאגען, אז זי וועט קומען?...“ אין א האלבער שעה ארום האט זי זיך בעוויזען אויפ'ן שמאלען שטע־געל, וואס שלענגעלט זיך פונ'ם אבגרונד ביים טייך ביז צום קליינעם הייזעל. מיט פאנאנדערגעלאזענע פריש־נאסע האר, דאס געזיכט עטוואס פערפלאמט און דער בליק מיעד, האט זי לאנגזאם און גראציעז, ווי א בת מלכה, געטראטען מיט איהרע בארוועסע פיסלעך אויפ'ן גראז. בעגעגענדיג דעם זיידענ'ס אונזיכערן קוק, האט זי געענטפערט מיט א הערצליכען, קינדישען שמייכעל. דן איז פלוצים לעבעדיג געווארען.

— האסט זיך געבאדען? חע־חע!... — האט ער געלאכט סתם אין דער וועלט אריין. — טאקע זעהר היים. גאט זאל שומר ומציל זיין! חע־חע...

ט.

די היצען אין יולי האבען צו זיך קיין גלייכען נישט געהאט

גאנצע טעג האט די זון אפען און שארף געקוקט אויף די ערד:
ווער עס קאן מיין פנים נישט זעהן — זאל געהן פון דער וועלט!
געדאכט האט זיך — די פערשמאכטע וועלט וועט ביז'ן לעצטען
קערנדעל פערוואנדעלט ווערען אין ווייסען שטויב. די וועלט איז
פערשטיינערט געווארען אין טויט־שרעק.

און ענדליך איז געקומען א טאג.

דער הימעל האט זיך פערצויגען מיט א גרין־קויטיגען הויך.
לעבעדיגע בעשעפענישען האבען שווער געשלונגען די לופט, ווי
געדיכטען, ווארעמען בוימעל. די זון האט געקוקט דערצארנט
און בלוטיג.

שוין פון פריהמארגען אן איז בײלקע ארומגעגאנגען אומרוהיג.
און צווישען איהרע ברעמען האט זיך בעוויזען דער קנייטש, איהר
קנייטש. אין אווענד, ווען די זון איז אונטערגעגאנגען אין הע־
לישען פייער, האט זיך בײלקע'ס פנים נאך מעהר פערוואלקענט,
און ביינאכט, ליעגענדיג אין דער פינסטער אויף איהר בעטעל
און הערענדיג דאס קלאגען פון ווינד צווישען די מצבות — האט
זי שוין געציטערט מיט אלע גליעדער. וואס טהוט זיך דארט
דרויסען? וועמעס אנגסט ציטערט עס אין דער לופט? וועמען
פייניגט מען עס דארט? וועמעס געדולד פלאצט עס — לחלוטין,
אינגאנצען, אויף שטענדיג, אויף אייביג?

— זיידע, שלאפסט, זיידע? — מ'רופט מיך, דו הערסט?...
ניין, איך געה נישט! וואס ווילסטו?... איך געה נישט! איך
געה נישט! איך געה נישט!...

שטיל האט זיך געעפענט די טיר, און א קליינע, ווייסע פיגור
איז ארויס פון שטוב.

דאס בית־עולם האט אויפגעלעבט.

אין יענער נאכט איז די וועלט איבערגעגעבען געווארען אין די
הענד פון א שווארצער צעווילדעטער מכשפה. איהרע טונקעל־
גרויע צעשויבערטע האר האבען זיך געדרעהט, געשמיסען איבער'ן
הימעל און איהם אינגאנצען פערדעקט; איהרע אויגען האבען פון
צייט צו צייט גרין־בלאסע פונקען געשאסען; זי האט געקריצט

מיט די ציינער און געברומט. דערווייל נאָך דומפּף און איינגעהאַל־טען. און איהר שווערער אָטהעם האָט געטרייסעלט די לופט.

אין יענער נאַכט האָבען זיך די מתים דערמאָנט אַז זייער לעבען דאָרט אונטען, אין דער שטאָדט פון די לעבעדיגע, אַז אַלעס, וואָס זיי זענען דאָרט אויסגעשטאַנען און וואָס זיי האָבען געלאָזען נאָך זיך. און וועהרענד די שטאָדט פון די לעבעדיגע איז געווען ווי אויסגעשטאָרבען, און קיין איינציג פייער'ל פון דאָרט האָט אָהער זיין לעבעדיגען בליק נישט געשיקט, האָט דאָ, אין דער שטאָדט פון די טויטע, קיין איינציג גרעזעל נישט גערוהט. אַ דערשראָקענער שאָרך איז געגאַנגען האַרט ביי דער ערד. העכער אין דער לופט, וואו עס האָבען געטונקעלט די אויפגעבלאָזענע קעפּ פון די בוימער, האָבען פערשטיקטע קרעכצען און אַ שאַרף געמור־מעל געשניטען די נאַכט, און צווישען די קברים האָבען ווי פער־וואונדעטע פייגלען מיט'ן טויט זיך געראַנגעלט, זיך געצאַפּעלט און מיט אָבגעשוואַכטע פליגעל אַן די מצבות געפּאַטשט.

פייל אויס'ן בויגען האָט ביילקע דאָס בית־עולם דורכגעשניטען און איז צוגעפלויגען צו דער ווערבע, וואָס האָט זיך שטום און פערביסען געריסען אַמאָל צו'ם אָבגרונד, אַמאָל צו'ם הימעל. מיט חוצפּה האָט דער ווינד געהויבען און געריסען ביילקע'ס העמד פון לייב און מיט ווילדער תאוה האָט ער זיך געוויקעלט אַרום איהר ווייסען קערפּער און זיך געפּרעסט צו איהר ברענענדער הויט. זי איז אַרויפגעשפּרונגען אויף די ווערבע, האָט מיט איהרע פינגער אויף טויט פערקלעמט די פלאַטערנדע צווייגען און אַריינגעשטאַכען איהרע בליקען אין אָבגרונד.

פינסטער. צייטענווייז זילבערט זיך דאָרט אונטען ווי אַ ווייסליכער שוים און גלייך צעגעהט ער, ווי אַ שניי'על אין וואַ־סער. אַ מרידה דאָרט אונטען, אַ שטאַרקע מרידה. מ'ראַנגעלט זיך, מ'שלוכצט, מ'ברומט ווילד און בלוטגיעריג. בעקאַנטע קלאַנ־גען. בעקאַנטע קלאַנגען.

געוועזן אַמאָל. געוועזן אַמאָל. וואָס געוועזן? ווען געוועזן?

און דאן האבען זיך ביי ביילקע'ן ארויסגעריסען צוויי קורצע אבגעהאקטע געשרייען:

— מאמע! — מאמע! —

צום ערשטען מאל, זינט זי איז ביים זיידען אין הויז.

עמיץ האט מיט אמאל אראבגעריסען דעם שווערען שלייער, וואס האט יאהרען־לאנג איהר קאפ געדריקט. זי האט דערזעהען וואס זי האט געזעהען.

י.

— — — א קליין, ארעם צימער. ביי'ם פענסטער קוקט ארויס א חמורנער יונגערמאן — איהר שוויגענדיגער טאטע. הינטער איהם — א ליכטיג פרויען־געזיכט — איהר ליעבהארציגע מאמע. דרויסען — שרעקליכע געשרייען, יללות, א קלאפעריי, א ברומע־ריי — ווי איצטער דער שטורם. אין צימער — א פערביסענע שטילקייט.

די קולות — נעהענטער. דער טאטע — בלייכער. מיט שכור'ע טריט געהט די מאמע צו'ם בעט און זעצט זיך אניעדער. די טיר קנאקט און פלאצט. דער טאטע האפט א שטוהל, און דער מאמע'ס אויגען ווערען מורא'דיג גרויס און שווארץ.

א לוסטיג־בייזער רעש און א פייפעריי. רויטע פנים'ער, גראבע הענד, העק, האמערס און שטעקענס. דער טאטע קלאפט מיט'ן שטוהל אויף א רויט פנים. א האמער אין א גראבער האנד פאלט אויפ'ן טאטענ'ס קאפ. דער טאטע פאלט. עמיצער ליעגט אויף איהם און קלאפט מיט א האמער אן זיין קאפ. דרייטליכע, אבגעטיילטע קלעפ: טופ — טופ — טופ... ביילקע'ן ווערט קאלט און שטעבעדיג אין פלייצע. איהרע צייהנדלעך דריקען זיך צונויף און די ליפלעך עפענען זיך פון זיך זעלבסט: איינס ארויף, איינס אראב. זי זיצט אויף דער ערד און קוקט מיט אויגען.

דער מאמע'ס פנים קרימט זיך אויס און ווערט העסליך גרין. א גרויסער גוי מיט רויטע, הארטע וואנסען וואלגערט זי אניעדער אויף דאס בעט און פערדריקט איהר מויל מיט זיין האנד. ביילקע

זעהט אַ פּאָר פיס אין גרויסע שטיוועל, וואָס טופּען נעבען בעט — און דער פראָסט אין איהרע ביינער ווערט שאַרפער. די מאַמע שרייט פערדומפּפען: „חיים!“, נאָר פון ווינקעל הערט מען נישט מעהר ווי די ווייכע, אָבער דייטליכע קלעפּ אַז טאַטענ׳ס קאָפּ: טופּ — טופּ — טופּ. דאַן חריפּעט די מאַמע: „ביי—לע—ניו!“...

אַ הייסער שטראָם קאָכט־אויף אין ביילקע׳ס פּלייצע, און איהרע גליעדער ווערען ווייכער און פרייער. זי קוקט נאָך אַלץ אויף די פיס אין די גרויסע שטיוועל, און איהרע צייהנדלעך הויבען אָן זיך צו שאַרפען. זי רוקט זיך צו׳ם בעט איבער דער ערד, אַ מאָל מיט איין זייט, אַ מאָל מיט דער צווייטער, און די צייהן שאַרפען און שאַרפען זיך. ווען די שטיוועל זענען שוין גאָר נאָהנט, לאָזט זי אריין איהרע צייהן אין איינעם פון זיי און מיט פערמאַכטע אויגען פערגעהט זי זיך אין ווילדען, שכור׳ן פער־גניגען.

אַ קורץ געשריי. דער שטיוועל הייבט זיך צוזאַמען מיט ביילקע׳ן. דערנאָך ווערט פינסטער און שטיל. פינסטער און שטיל.

יא.

דער שטורם האָט דערגרייכט זיין העכסטען גראַד.

נישט קיין ווינד האָט שוין איצטער געבלאָזען — די גאַנצע אַטמאָספערע האָט אין ווילדער משוגעת זיך געוואָרפען און גע־וויקעלט ארום דער דערשראָקענער ערד. די בוימער האָבען זיך געריסען די האָר פון די קעפּ. די נשמות האָבען זיך געוואָרפען אויף זייערע מצבות, האָבען זיי געטרייסעלט, געריסען און גע־בראָכען, גלייך ווי זיי וואָלטען וועלען די טויטע שטאָדט איינגאַנצען אָבמעקען פון געזיכט פון דער ערד. עס האָט אויס־געזעהען, ווי די וועלט קעהרט זיך אום צוריק צו׳ם תהו ובהו, פון וועלכען זי איז ענטשטאַנען, פון וועלכען זי איז אַזוי וועניג ווייט אַוועקגעגאַנגען.

פון דער ווערבע איבער'ן אבגרונד רייסט זיך און רייסט זיך א שטילער יאמער:

— מאמעלע — מאמעלע — מאמעלע!...

די מענשעלעך־שפּיעלעכלעך האבען זיך ענדליך געעפענט און בעוויזען אלע, אלע זייערע רעדעלעך! פלוצים און אומגעריכט האבען זיך די רעדעלעך ענטפּלעקט, און אלע מיט א מאל, מיט זייער גאנצער פערפלאנטערטקייט, מיט זייער גאנצער פערמישעניש און פערדרעהעניש. דאס מענשעלע פאלט שטום און פערביטערט מיט'ן פּנים אויף די מצבות פון זיינע הארצענס־געליעבטע — און קלאפּט ווייך און פערדומפּפען מיט א האמער אן טאטענ'ס קאפּ, און רייסט ביי דער מאמע'ן די קליידער פון לייב. דאס מענשעלע האט מורא פאר וועהטאג און שאנד, האט זעהר, זעהר מורא פאר וועהטאג און שאנד — און פּייניגט, און מאטערט, און שענדט, און בעלעדיגט מיט טיעפער התפּעלות, מיט תאווה און זעלבסטפערגעסענהייט, מיט דער היץ פון מסירת נפש. די רעדעלעך דרעהען און דרעהען זיך, די צייהנדעלעך טשעפען און רייסען זיך, — און דאס מענשעלע טאנצט! און דאס מענשעלע טאנצט!

עה, מענשעלעך־ליאלקעלעך, פייגעלעך, פישעלעך —
אהער־צו, צו'ם טענצעל זיך שטעלט!
און הענטלעך צו הענטעלעך, פיסלעך צו פיסעלעך —
גאט האט בעשאפען די וועלט!

ער שפּיעלט זיך מיט לעהם און מאכט מאנעלעך, ווייבעלעך,
א קאץ, א לבנה, א האהן. —
עה, וועלפעלעך, שעפּסעלעך, שלענגעלעך, טייבעלעך —
שטעלט אלע זיך שנעלער צו'ם קאהן!

ער טראגט א חאלאטעל אין רינגלעך און שטרייפעלעך
און הויזען — האלב געל און האלב רויט.
ער שפּיעלט אויף א קעמעל. און פייפט ער אין פייפעלער —
געהט ס'לעבען א טאנץ מיט'ן טויט.

ער קלאפּט זיך צו'ם מאהט אין א פּייקעל מיט שטעקעלעך
מאכט קונצען, און קרימט זיך, און קוועלט. — — —
א נאַרר איז א מיצעל, א מיצעל מיט גלעקעלעך —
חא־חא! — האט בעשאפען די וועלט...

שפוך חמתך.

שפוך חמתך.

א.

אמת, דאס איז געווען א בייזער שטורם; אבער ווען מ׳איז אלט ניין יאהר, פערגעסט מען שנעל דעם גרעסטען שטורם. און מאיר׳לען איז עטליכע וואכען פאר פסח געווארען ניין יאהר.

אמת איז אויך דאס, אז אין שטוב האבען שטענדיג געצויגען אזעלכע ווינטלער, שארפע, פראסטיגע ווינטלער, וואס האבען גע־שטאכען אין לייב און יעדעס מאל דערמאנט. אבער מאיר׳ל האט געלעבט מעהר אין גאס, איידער אין שטוב, — געלעבט אין די ווילדע גאסען פון ניו־יארק. טארטילאוו — און ניו־יארק! ניו־יארק האט פערפלייצט טארטילאוו און עס אראפגעשווייגט פון זכרון. געבליבען בלויז א ערינערונג אז א חלום. און דערצו, אז מ׳איז אלט ניין יאהר, פערגעסט מען זעהר גיך יעדען שטורם.

נאר אויב אפילו דאס איז געווען א חלום, — מאמעלע, ס׳אר א מורא׳דיגער חלום!...

געזעסען איז מען דעמאלט אין „חדר“ און געלערנט, — גע־לערנט עפעס אזוי, פון יוצא ווענען, ווארום תשובה־טעג, סוף „זמן“, ווערט דער רבי מילדער. איז ווי מ׳זיצט אזוי און מ׳לערנט, ווערט אין גאס א קלאפעריי מיט טירען, און דורך די פענסטער פון חדר זעהט מען, ווי יודען לויפען ארום דרויסען עפעס אזוי ווי אהן זינען, ווארפען און דרעהען זיך, פונקט ווי בלעטלעך בעת א „ווי־כער“. ווען א מכשפה הייבט זיך אויף פון דער ערד אין א זייל פון שטויב און טהוט זיך א דרעה איבער דער גאס עפעס אזוי שמיידיג און אומגעריכט, אז עס געהט איבער א סקרוך איבער׳ן לייב... און אזוי ווי מ׳לויפט אזוי אין גאס, לאזט זיך דער רבי

אראפ אויף זיין שטוהל און ווערט ווייס, ממש ווי א טויטער, און די אונטערשטע ליפ ציטערט זיך עפּעס אזוי ביי איהם...

מעהר האט איהם שוין מאיר'ל ניט געזעהען. שפּעטער האט מען דערצעהלט, אז מ'האט דעם רבי'ן דער'הרג'עט. אבער מאיר'־לען האט די מעשה נישט קיין הנאה געטהון, כאטש דער רבי פלעגט שלאגען ווי א גזלן, און נישט באנג געטהון אויך — עס האט זיך איהם עפּעס סתם נישט געלעגט אויף'ן שכל: וואס איז שייך — „דער'הרג'עט"?.. און אט אזוי נישט קלארערהייט איז די פּראַ־גע ביי איהם איינגאנצען פערשוואונדען, צוזאמען מיט'ן רבי'ן, וועל־כען ער האט ביסלעכווייז פערגעסען.

און נאכדעם איז ערשט געווען א מורא. צוויי טעג זיינען זיי אבגעליגען אין באד, — ער און נאך יונגלעך און עטליכע על־טערע מענשען, אהן עסען, אהן טרינקען און אהן טאטע־מאמע... מ'האט איהם נישט געלאזען געהן א היים, און אז ער האט זיך איינמאל צעשריען, האט מען איהם שיער נישט דערשטיקט, און א צייט דערנאך האט ער דערנאך געשלוכצט און זיך געטריי־סעלט, נישט קאנענדיג אין זיך דערשטיקען דאס געוויין מיט א מאל. א פּאר מאל פאר די צייט איז ער איינגעשלאפען, און ווען ער האט זיך אויפגעכאפּט, איז געווען אלץ דאסזעלבע. און צווי־שען אלע שרעקען איז געווען בלויז איין ווארט — „גוים", — וואס האט ביי איהם ארויסגערופען א קלארע פארשטעלונג וועגען עפּעס ווירקליך שרעקליכעס. דאס איבעריגע איז געווען זעהר נישט קלאר, און אויסערדעם האט ער טאקי, אייגענטליך, גארנישט ניט געזעהען.

און שפּעטער, ווען דאס אלעס איז פאר'איבער, איז אלץ נאך איהם קיינער נישט געקומען, און א פרעמדער יוד האט איהם אבגע־פיהרט אהיים. און נישט דער טאטע, נישט די מאמע האבען איהם גארנישט ניט געזאגט, פונקט ווי ער וואלט דאס קומען פון „חדר", ווי אלע טאג.

אלעס איז שטוב איז געווען צעבראכען. דעם טאטען האט מען אויסגעדרעהט א האנד און צעשלאגען דאס פנים. די מאמע איז געליגען אויפ'ן בעט, די בלאנדע האר צעווארפען, די אויגען

ווי פערשלאפֿענע, דאס פּנים בלאס און קויטיג, און איהר גאנצע פיגור עפּעס אזוי צעשויבערט און אבגעלאזט, ווי א שווער, צע־קנייטשט איבערבעט. דער טאטע איז שווייגענדיג ארומגעגאנ־גען איבער דער שטוב, נישט קוקענדיג אויף קיינעם, מיט דער אי־בערגעבונדענער האנד אויפגעהאנגען אויף א ווייסען טיכ'ל ארום האלז. און אז מאיר'ל האט פּלוצים דערשפּירט עפּעס א געהיי־מען שרעק און האט זיך פאנאנדערגעוויינט אויף'ן קול, האט דער טאטע בלויז געווארפֿען אויף איהם א חמורנעם, רויהען בליק און האט זיך ווייטער געשפּאנט אהן לשון איבער'ן צימער.

אין דריי וואכען ארום זענען אוועקגעפֿאהרען קיין אמעריקא. בעת זיי זענען געווען אויף'ן וואסער, האט עס זעהר געווארפֿען, און די מאמע איז די גאנצע צייט געליגען אונטען אויף איהר בעטעל און האט שרעקליך געבראכען. מאיר'ל איז געווען געזונד, און דער טאטע פֿלעגט ארומגעהן, שטענדיג נאר ארומגעהן אויף און אב, אויבען, אויף'ן דעק, אפילו אונטער'ן גרעסטען רעגען, ביז מ'פֿלעגט קומען און ארויסטרייבען.

מאיר'ל ווייסט נישט אקוראט, וואס דעמאלט איז געשעהען אזוינס, נאר איינמאל האט א גוי אויפ'ן שיף עפּעס פערטשעפּעט דעם טאטען, — האט עפּעס א לאך געטהון פון איהם, צי וואס, — האט זיך דער טאטע א שטעל געטהון און געגעבען אויף יענעם א קוק — דוכט זיך, נישט מעהר ווי א קוק! — האט זיך דער גוי דערשראקען, האט זיך אפּגערוקט און זיך גענומען צלמ'ן, און שפּיי־ען, און שעפּטשען עפּעס מיט די ליפּען... דעם אמת זאגענדיג, האט זיך מאיר'ל אליין אויך דערשראקען, זעהענדיג, ווי ביי'ם טאטען האט זיך דאס מויל אויסגעקרימט, זיינע צייהן האבען גע־קריצט, און די אויגען זענען ביי איהם ווי ארויסגעקראכען פון קאפּ. אזעלכען האט איהם מאיר'ל נאך קיינמאל נישט געזעהען. אבער באלד האט ער ווידער גענומען שפּאנען איבער'ן דעק מיט'ן קאפּ איינגעגראבען און אויפגעשטעלטען קאלנער פון זיין ראק, די הענד אין די ארבעל, און דער רוקען אביסעל איינגעהויקערט.

און אז זיי זענען אריינגעפֿאלען אין ניו יארק, האט מאיר'לען

אנגעהויבען צו שווינדלען אין קאפּ, און כמעט באלד האט זיך מאר־
טילאוו פערוואנדעלט אין א חלום.

ב.

נעווען איז עס אין אנהויב ווינטער, און אין גיכען זענען גע־
קומען די שנייען, פרישע, ווייסע שנייען, און עס איז געווען א וועלט.
מאיר'ל איז געווארען א „באי"*), און באיעס געהען אין
„סקול" **), און ווארפען שניי־קייקלעך, און פליהען אויף'ן גליטש,
און צעלעגען פייערען אין מיטען גאס — און קיינער זאגט נישט א
ווארט. אין שטוב האפּט מען אז עס און שלאף — און לעבען
לעבט מען אין גאס.

קאלטע, שטעבינע ווינטלער ציהען אין שטוב און מאכען זי
אונהיימליך. דער טאטע, א מאגערער, ברייט־ביינינגער יוד,
מיט א טונקעל־ברוין פּנים און א שווארצער בארד, איז פון שטענ־
דיג אן געווען א שווייגער, און זעלטען ווען מ'האט פון איהם גע־
הערט: „הארכסטו, ציפּע"... — אבער איצט שווייגט ער —
מורא'דיג. די מאמע, פערקעהרט, איז געווען א לעבעדיגע, א בע־
רעדעוודיגע, און שטענדיג נאך ארומגעטאנצט, און „שלמה" אהין,
און „שלמה" אהער, און מעשׂות—פון דער וועלט! און פּלוצים האט
זיך דאס אלעס ווי אבגעהאקט. דער טאטע דרעהט זיך רק איבער דער
שטוב היִן און צוריק, און זי דרעהט דעם קאפּ, ווי א קינד, נאך איהם
און קוקט איהם נאך, גליך זי וואלט שטענדיג וועלען און קיינמאל
זיך ניט דערוועגען עפּעס צו זאגען. עפּעס נייעס האט זיך בעווי־
זען אין איהר קוק, עפּעס אזוינס — וואס, א שטייגער?... — עפּעס
א״עלכעס, ווי אין די אויגען ביי „מישקע'ן" — דעם הונד, מיט
וועלכען מאיר'ל פלעגט זיך ליעב האבען צו שפּיעלען ד א ר־
ט ע ן, אין דעם חלום'דיגען שטעדטעל. עטליכע מאל, אויפ־

*) א יונגעל.
**) שולע.

חאפענדיג זיך אין מיטען דער נאכט פון שלאף, האט מאיר'ל גע־הערט ווי די מאמע חליפעט, און דערביי פלעגט דער טאטע, אויפ'ן צווייטען בעט, אזוי פיפקען זיין ציגאר, עפעס אזוי שטארק פיפקען זיין ציגאר, — און א מורא איז עס געווען צו זעהן, ווי א פייערל בלאזט זיך אויף יעדעס מאל אין דער פינסטער עפעס ווי פון זיך אליין, אין דער לופט, איבער'ן פלאץ וואו עס מוז ליעגען דעם טאטענ'ס שווארצער קאפ... נאר די אויגען ביי מאיר'לען שליסען זיך אליין, עפעס פלאנטערט זיך ביי איהם אין קאפ, די מאמע, מיט'ן גליהענדען פייערל, מיט'ן גאנצען צימער פערזינקען ערגעץ — און מאיר'ל שלאפט.

צוויי מאל דורכ'ן ווינטער איז די מאמע קראנק געווען. איינ־מאל האט עס געדויערט צוויי טאג, דאס צווייטע מאל — פיער, אבער ביידע מאל האט זי אויסגעזעהען צו זיין מסוכן. איהר פנים האט געגליהט, ווי אן אויווען, די אונטערשטע ליפ האט געבלוטעט אונטער איהרע שארפע, ווייסע צייהן, און דאך האבען ווילדע, מורא'דיגע קרעכצען אויסגעזאגט דעם סוד וועגען ווילדע, מורא־דיגע וועהטאגען. און אפטמאל האט זי געבראכען, ווי דארט, אויפ'ן וואסער, — געבראכען אזוי, ווי אלע איהרע געדערים וואל־טען זיך וועלען ארויסרייסען דורכ'ן האלז.

און דעמאלט — האט זי שוין נישט געקוקט אויפ'ן טאטען מיט א נעבעך. ניין, דאס איז געווען עפעס אנדערש — דאס איז געווען — דאס איז געווען — יא: מישקע האט זיך א מאל איינ־געשטאכען א שארפען דארן טיעף אין א לאפע, האט ער געקוויי־טשעט, און געברומט בייז און פערביסען, און געקיוט די לאפע, ווי ער וואלט וועלען זי אויפפרעסען צוזאמען מיט דעם דארן.

אין יענע טעג איז אויך דער טאטע געווען אן אנדערער. נישט ארומגעגאנגען איז ער שוין איצט איבער'ן צימער, נאר ארומגע־לאפען; דער ציגאר צווישען זיינע צייהן האט זיך געדרייט און געחריפעט אהן אויפהער, און אנשטאט דעם איינעם וואלקען, וואס איז שטענדיג פערגליווערט געהאנגען איבער זיין שטערן, האבען זיך פיעלע וואלקענס געיאגט און געדרעהט אין די טיעפע און בריי־

טע קנייטשען, און צווישען זיי האבען פון צייט צו צייט ווי בלי־צען דורכגעשפּריצט און אויגענבליקליך זיך געלאשען. נישט ער האט געקוקט אויף די מאמען, נישט זיי ביידע האבען זיך אומגע־קוקט אויף איהם, מאיר׳לען, וועלכער האט זיך דאן געפיהלט אינ־גאנצען עלענד און פערלאזען.

און — א מאדנע זאך! — גראד אין יענע טעג האט עס מאיר׳־לען געצויגען צו דער היים. אין גאס איז געווען ווי אלע מאל, און אין שטוב — עפּעס ווי ימים נוראים אין שול צו שופר־בלאזען, ווען אזוי פיעל גרויסע טאטעס מיט טליתים איבער זייערע קעפּ שטעהען און האלטען איין דעם אטהעם, און פון ווייטען טראגט זיך איבער׳ן גאנצען עולם אליין און מעכטיג א לאנגע, געצויגענע תקיעה: טא־טאו־ו־ו! ..

און ביידע מאל נאך דער מאמע׳ס געזונד־ווערען האט זיך א טונקעל־גרויער שאטען ווידער געלעגט אויף דאס הויז. דער טא־טע איז געווארען פינסטערער ווי פריהער, און די מאמע האט איהם נאכגעקוקט דערשלאגענער און הינטישער ווי אלעמאל. און מאיר׳ל איז ווידער געלאפען פון שטוב אין די טומלענדע גאס אריין.

ג.

די ווייסע שנייען זענען געווארען זעלטענער. דערנאך האבען זיי זיך אינגאנצען אויפגעהערט צו ווייזען, ווי פייגלען וואס האבען פערלאזען זייער נעסט. אין דער לופט האט געהאלטען אין ווע־רען עפּעס נייעס, — וואס, אייגענטליך, וואלט פאר מאיר׳לען שווער געווען צו זאגען. יעדענפאלס, איז עס געווען עפּעס א גוטס, זעהר א גוטס, דען אלע אין גאס האבען זיך געפרעהט דער־מיט. דאס האט מען אנגעזעהען אויף זייערע פּנים׳ער, וועלכע זע־נען געווארען ליכטיגער און פריינדליכער.

ערב פּסח אין דער פריה האט זיך דער הימעל אין הויז אויך געהאט א ביסעל אויסגעלייטערט. די גאס און די שטוב האבען זיך ווי דערלאנגט די הענד דורך די צו׳ם ערשטען מאל געע־

פענטע פענסטער, און פון דער דאזיגער התקרבות איז ביי מאיר׳־לען געווארען לייכטער אויפ׳ן הארצען.

טאטע־מאמע האבען געמאכט הכנות צום פסח. ארעמע הכנות זענען דאס געווען: קיין מצה־פאדריאד מיט זיין יום־טוב׳דיגען טומעל, — א פעקעל קאלטע, אלט געבאקענע מצות האט מען אין שטוב אריין געבראכט; אין ווינקעל שטעהט נישט קיין פעסעל פסח׳דיגען בארשטש, צוגעדעקט מיט א גראבען טישטוך פון נישט געוויסטער לייווענד; פון בוידעם שלעפט מען נישט דאס פער־שטויבטע געפעס, וואס שטעהט דארטען מכמה יאהרען: דער טאטע האט געבראכט פון גאס עפעס, וואס ער האט צונויפגעקויפט ביליג און נישט צו דער פאר. אבער דער הויך פון א יום־טוב האט זיך פארט געשפירט און נעווארעמט די נשמה. אין דער היים, אין טארטילאוו, האט מאיר׳לען א פאר מאל געטראפען צו ליעגען ביינאכט אויף זיין בעטעל מיט אפענע אויגען און זיך צו־צוהערען מיט א הארץ פערשטיינערט פון שרעק צו דער פינסטע־רער שטילקייט, וועהרענד די גאנצע וועלט, דאס הייסט, די גאנ־צע שטוב, איז געווען ווי אויסגעשטארבען; און עס האט גע־גינט א פלוצלינגען פראסטען קרעה פון א האהן אין אזא פאל אויף אריינצוגיסען אין זיין הארץ א הייסען שטראם פון פרייד און היימליכקייט.

דעם טאטען׳ס פנים איז געווארען עטוואס הייטערער. בייטאג, ווען ער האט געהאלטען אין איבערווישען די כוסות, האבען זיינע אויגען געקוקט עטוואס צעשטרייט, אבער זיינע ליפען זענען גע־ווען אזוי צוזאמענגעלעגט, אז עס האט זיך געדאכט, אט־אט וועט זיך אויף זיי בעוויזען א שמייכעל. די מאמע האט דאן כמעט פרעהליך ארומגעטאנצט אין קיך ארום די ערשטע מצה־לאטקעס, וואס האבען געפלוידערט און געגארגעלט אויף דער פאן, — ווען א שכנה איז אריינגעקומען לייהען עפעס א טעפעל. מאיר׳ל איז בשעת מעשה נעווען נעבען דער מאמען. איהר טעפעל האט די שכנה נעקראגען, די ווייבער האבען זיך איבערגעווארפען מיט א פאר ווערטער מכח דעם קומענדען יום־טוב, דערנאך האט די

שכנה געזאָגט: „װעלען מיר בײַ אײַך, הײסט עס, אױך גיכען האָבען אַ שמחה„?... זי האָט מיט װאונק און מיט אַ שמייכעל אָנגעװיזען מיט׳ן פינגער אױף דער מאַמען, און דאַ ערשט האָט מאיר׳ל פּלוצים בעמערקט, אַז דער מאַמע׳ס פיגור איז געװאָרען קײַלעכדיג און פול. ער האָט אָבער קײן צײַט נישט געהאַט װע־גען דעם אַ טראַכט צו טהון: פון צװײטען צימער האָט זיך דערהערט אַ בראַזג פון צעבראָכענע כוסות. די מאַמע איז געבלי־בען שטעהן װי אַ דערשלאָגענע, און דער טאַטע האָט זיך בעװי־זען אין טיר.

— געהט!... — — — —

פון זײַן שטימע האָבען די שױבען אין די פענסטער אַ גרילץ געטהון, גלײַך אַ שװערער װאָגען װאָלט האַסטיג פאַרבײַגעפאָהרען אױף׳ן ברוק.

די דערשראָקענע שכנה האָט זיך עפּעס מאָדנע איבערגעדרעהט און איז אַרױס פון טיר.

ד.

אומגעלומפּערט האָבען אױסגעזעהען דער טאַטע און די מאַמע אין זײערע יום־טוב׳דיגע מלבושים און מיט פּנים׳ער פון אבלים. אומגעלומפּערט האָט אױסגעזעהען דער גאַנצער „סדר“ מיט אַ נעמיט פון דער „סעודת המפסקה“ ערב־תשעה־באב פאַרנאַכט. און װען מאיר׳ל האָט מיט אַ פאַרבלאָזער שטים, װי אַ געדונגע־נער, געצװיגען דאָס „מה נשתנה“, האָט עס איהם פערקװעטשט בײַ׳ם האַרצען: אַרום איהם איז געװעזען מאָדנע שטיל, װי אין שוהל בעת אַ יתום׳ל זאָגט זײַן ערשטען קדיש...

דער מאַמעס ליפּען האָבען זיך בעװעגט אָהן אַ שום קלאַנג; פון צײַט צו צײַט האָט זי גענעצט אַ פינגער אױף די ליפּען און איבערגעקעהרט אַ בלאַט נאָך אַ בלאַט, און פון צײַט צו צײַט האָט זיך אַ פּולע, שװערע און גלענצענדע טרער לאַנגזאַם געקײַקעלט איבער איהר שענעם, אָבער דערשלאָגענעם פּנים און איז געפאַ־לען אױף׳ן סדור, אױף דאָס װײַסע טישטוך, אױף איהרע קלײדער.

דער טאטע האט אויף איהר נישט געקוקט. זעהר ער, אז זי וויינט?... און מארגע זאגט ער די הגדה! ער זאגט א שטיקעל, זאגט מיט א נגון, מיט א געצויגענעם טאן, און פלוצים האקט זיך זיין קול, מאנכמאל מיט א הארכעל, ווי א האנד וואלט זיין האלז צוגעשטיקט... דאן קוקט ער שווייגענדיג אין די הגדה, אדער זיין בליק בלאנקעט זיך ארום איבער'ן צימער, עפעס גלאט אזוי אין די וועלט אריין. און ער נעהמט ווידער זאגען, און זיין שטים האקט זיך ווידער...

נעגעסען האט מען כמעט גארנישט, געבענשט האט יעדערער פאר זיך, אין דער שטיל, און פלוצים האט דער טאטע געזאגט:

— מאיר, עפען די טיר...

עטוואס מיט מורא און מיט א טונקלען געדאנק וועגען אליהו הנביא האט מאיר'ל א ציה געטהון די טיר.

שפוך חמתך על הגו־ו־ים,

אשר לא ידעו־ך!...

א דראבנער שוידער איז פלוצים דורכגעלאפען איבער מאיר'לס פלייצע: א פרעמדע, גאנץ אונבעקאנטע שטים האט א קלונג געטהון פון איין עק צימער ביז'ן צווייטען, האט ארויפגעשאסען צו'ם באלקען, האט זיך א שליידער געטהון אראב און גענומען ארומווארפען זיך צווישען די פיער ווענד, ווי א צעווילדעטער פויגעל אין שטייג. מאיר'ל האט שנעל אומגעדרעהט זיין געזיכט צו'ם טאטען — און פון פחד האבען איהם די האר אנגעהויבען צו שטעבען אין קאפ: גראד, ווי א שטייף אנגעצויגענע סטרונע, איז געשטאנען נעבען טיש עפעס א ווילדע פיגור אין א שניי־ווייסען קיטעל, מיט א טונקלער בארד און א ברוינעם בייגעריגען פנים, און איהרע צוויי אויגען האבען געגליהט מיט א שווארצען, אונהיימליבען פייער. די צייהן האבען געקריצט, און די שטים איז צייטענווייז איבערגענאנגען אין א ווילדע קלאג פון א חיה, וואס ברומט נאך צאפלענדיג פלייש און ווארעם בלוט. די מאמע איז אויפגעשפרונגען פון ארט, טרייסלענדיג זיך מיט אלע גליעדער, האט א סעקונדע געקוקט אויף'ן טאטען, דערנאך האט זי זיך

א ווארף געטהון צו זיינע פיס, האט אנגעחאפט מיטביידע הענד א ברעג פון זיין קיטעל און ארויסגעלאזען א יאמער.

— *שלמה, שלמה,* דער׳הרג׳ע מיך בעסער, *שלמה!* טייט מיך!... אוי־וויי, אומגליק!...

מאיר׳ל האט דערפיהלט, אז אינוועניג אין איהם קעהרען זיך איבער אלע געדערים, גלייך א ברייטע האנד מיט לאנגע, בענגעלטע פינגער וואלט זיך אין זיי איינגעגראבען און זיי איבערגעדרעהט מיט איין ריס. זיין מויל האט זיך ברייט און קרום געעפענט, און א קינדערש־דערשראקען געשריי האט זיך ארויסגעריסען ביי איהם פון האלז. טארטילאוו האט זיך פלוצים א ווילדען דרעה געטהון פאר זיינע אויגען. דערשראקענע יודען האבען זיך געטראגען איבער דער גאס, ווי בלעטער אין א שטורם. דער בלאסער רבי איז געזעסען אויף זיין שטוהל, און זיין אונטערשטע ליפ האט געציטערט. די מאמע איז געליגען אויפ׳ן בעט א צעקראכענע, ווי א צעקנייטשט איבערבעט. מאיר׳ל האט דערפיהלט קלאר און שארף, אז ווי עס וואלט געשטאנען פאר זיינע אויגען, אז דאס אלעס איז נ י ש ט פאר׳איבער, אז עס פאנגט זיך ערשט אן, און אז דאס אומגליק, דאס גרויסע, דאס אמת׳ע אומגליק קומט ערשט, און אט־אט וועט עס פאלען אויף זייער הויז, אויף זייערע קעפ, ווי א דונער, — און צו׳ם צווייטען מאל האט זיך א געשריי פון ווילדע, הילפלאזען שרעק ארויסגעריסען פון זיין האלז...

עטליכע שכנים איטאליענער זענען געשטאנען אין קארידאר נעבען דער טיר, האבען געקוקט אויף די אונפערשטענדליכע סצענע און דערשראקען געשעפטשעט עפעס צווישען זיך. און אין צימער האט זיך נאך אלץ ארומגעטראגען די ווילדע קללה, איין סעקונדע אין שטארקע, שטאהלענע טענער, א צווייטע — מיט א פערביסענעם חריפען פון א געקוילעטען. — — —

— — — שטארקער גאט!
דיין גאנצען צארן אויף די פעלקער,
וואס האבען קיין גאט אין הארצען!...

דיין גאַנצען צאָרן אויף די לענדער,
וואָס פרעמד איז דיין נאָמען פאַר זיי!
ער האָט מיין לייב געפרעסען, געפרעסען —
ער האָט מיין הויז פערוויסט מיר, פערוויי־יסט!
דיין ב י י ז זאָל זיי יאָגען!
זאָל יאָגען — דערגרייכען,
דערגרייכען — פערניכטען
פון אונטער די הימלען! ...

דער קוש.

דער קוש.

ביי ר׳ שכנא׳ן האבען זיך געטרייסעלט הענד און פיס און אין מויל ביי איהם איז געווען אונערטרעגליך ביטער. ער איז געזעסען אויף א שטוהל, האט געהערט די ווילדע קולות פון גאס, די פייפעריי און דאס קלינגען פון צעבראכענע שויבען, און איהם האט זיך געדאכט, אז אט דאס אלעס קנאקט, שרייט און קלינגט אינווענינג ביי איהם אין קאפ.

דער פאגראם האט זיך אנגעהויבען אזוי פלוצים, אז ער האט קיין צייט נישט געהאט אפילו צוצושליסען זיין קראם און איז באלד אוועקגעלאפען אהיים. אין הויז האט ער קיינעם נישט געטראפען. שרה מיט די קינדער האבען זיך, ווייזט אויס, ערגעץ בעהאלטען, איבערלאזענדיג דאס הויז מיט׳ן ביסעל זילבער, מיט׳ן געלד אויף גאט׳ס בעראט. ער אליין האט נישט געקלערט פון בעהאלטען זיך, ער האט בכלל פון גארנישט געקלערט. ער האט זיך בלויז צוגעהערט צו די געוואלטען פון גאס און צו דער ביטערקייט, וואס ביי איהם אויף דער צונג.

דאס גערויש פון פאגראם האט זיך א מאל דערנעהערט, א מאל דערווייטערט, ווי א פייער אין דער נאכבארשאפט, און האט פלוצים ארומגענומען דאס הויז פון אלע פיער זייטען. די פענסטער האבען גענומען קנאקען, עטליכע שטיינער זענען אריינגעפלויגען אין עס־צימער, און מיט א מאל, דורך טיר און פענסטער, האבען אנגעהויבען קריכען גוים, מייסטענס יונגע שקצים, מיט שטעקענס, מיט מעסערס, מיט שכור׳ע, רויטע פנימ׳ער. ר׳ שכנא האט דערשפירט, אז ער דארף עפעס טהון. ער האט זיך מיט גרויסער שווערינקייט אויפגעהויבען פון שטוהל און פאר די פאגראמשטשיקעס אין די אויגען האט ער גענומען קריכען אונטער׳ן דיוואן,

וואס איז אין צימער געשטאנען. חברה האט זיך פאנאנדערגע־קאכט.

וואס דוראק! *) — האט איינער געזאגט און איהם אנגעחאפט פאר א פוס. — עה, טי, וסטאוואי! **)

ער איז פלוצים צו זיינע געדאנקען געקומען און האט זיך צע־וויינט, ווי א קליין קינד.

— קינדער, — האט ער זיך געבעטען, — איך וועל אייך אליין ווייזען, וואו עס ליעגט דאס געלד, דאס זילבער און אלסדינג, אבי הרג'עט מיך ניט. צו וואס זאלט איהר מיך הרג'ענען?... איך האב א ווייב מיט קינדער...

דאס אלעס האט נישט געהאלפען. זיי האבען גענומען אלעס און איהם האבען זיי געשלאגען, געשלאגען אין די צייהן, אין די זיי־טען, אין בויך, מיט גרויסער רציחה. ער האט געוויינט און זיך געבעטען, און זיי האבען געשלאגען. איינעם פון די שקצים האט ער געקענט און האט זיך געווענדעט נאך רחמנות צו איהם:

— וואסילענקא, קענסט דאך מיר... דיין טאטע האט געאר־בייט ביי מיין הויז, זאג: האב איך איהם נישט בעצאהלט?... ער האט ביי מיר גוט פערדינט... וואסילענקא... וואסילענקא... געוואלט! געוואלט! ראטע— — —

א זעץ אונטער'ן הארצען האט איבערגעריסען זיין געבעט. צוויי שקצים האבען זיך אויף איהם ארויפגעזעצט און גענומען דריקען זיין בויך מיט זייערע קניע. וואסילענקא, א קליינער, מאגערער שייגעץ מיט א קרום פנים און גרויע אייגלעך, האט מיט נדלות געשמייכעלט און גערעדט:

— טא שטשא?... ***) האסט געצאהלט, ווי דען?... דער באטקא ****) האט געארבייט, האסטו בעצאהלט. אהא, איך וואלט

*) אט א שוחט.

**) עה, דו, שטעה אויף!

***) איז וואס?

****) דער טאטע.

אַ בעלן זיין זעהן, ווי אַזוי דו וואָלסט נ י ש ט בעצאָהלט!..

פון דעסטוועגען איז איהם געפעלען געוואָרען, וואָס ר' שכנא האָט זיך געווענדעט צו איהם נאָך הילף, און ער האָט געזאָגט צו די איבעריגע:

— נו, רעביאַטאַ *), גענוג, לאָזט די פגירה לעבען. איהר זעהט דאָך — שוין סיי ווי קוים וואָס ער זשיפּעט...

זיי האָבען זיך ביסלעכווייז אָבגעריסען פון זייער קרבן און גע־נומען אַרויסגעהן פון הויז, ברעכענדיג אופּי'ן וועג די כלים, וואָס זיי האָבען פריהער געלאָזען גאַנץ.

— נו, שכנא, האָסט מיר צו פערדאַנקען, וואָס דו ביזט לעבען געבליבען, — האָט וואַסילענקאָ געזאָגט צו ר' שכנא'ן, וועלכער איז געשטאַנען פאַר איהם מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ און אַ צע־שלאָגענעם פּנים און האָט שווער געעטהעמט. חברה וואָלט מיט דיר קיין סך שהיות נישט געמאַכט, ווען נישט איך...

ער האָט געוואָלט אַוועקגעהן, נאָר פּלוצים איז איהם עפּעס איינגעפאַלען.

— נאַ, — האָט ער אויסגעשטרעקט זיין האַנד צו ר' שכנא'ן, — טהו אַ קוש...

ר' שכנא האָט אויפגעהויבען זיינע בלוט־פערגאָסענע אויגען און געגעבען אויף איהם אַ צעמישטען קוק. ער האָט נישט פער־שטאַנען.

וואַסילענקאָ'ס פּנים האָט זיך פערוואָלקענט.

— דו הערסט נים, שטאָ לי?... קוש, זאָגט מען דיר!

צוויי פון די שקצים זענען געבליבען שטעהן אין טיר, פעראינ־טערעסירט אין דעם, וואָס דאָ קומט פאָר. ר' שכנא האָט געקוקט אויף וואַסילענקאָ'ן און געשוויגען, וואַסילענקאָ איז אַזש גרין געוואָרען.

— אַך, דו זשידאָווסקער פּרצוף, וואָס דו ביזט! — האָט ער אַ קריץ געטהון מיט די צייהן און מיט דער גאַנצער האַנד דערלאַנגט

*) נו, קינדער.

ר׳ שכנא׳ן א זעץ אין געזיכט. — דו קוויינקעלסט זיך נאך?... עה, חברה, קומט נאר אהער!...

די צוויי שקצים זענען צוגעגאנגען נעהענטער.

— א נו, נעהמט איהם נאר צו דער ארבייט. אז ער איז יא אזא פערדריפעטער פריץ, מוז ער מיך שוין א קוש טאן אין פוס. אויב נישט...

ער האט זיך אוועקגעזעצט אויף א שטוהל. די שקצים האבען געחאפט ר׳ שכנא׳ן און איהם א ווארף געטהון צו וואסילענקא׳ס פיס.

— ציה אראב! — האט וואסילענקא בעפוילען, געבענדיג איהם מיט׳ן שטיוועל אין די צייהן.

ר׳ שכנא האט לאנגזאם אראבגעצויגען דעם שטיוועל פונ׳ם שייגעץ׳ס פוס.

— קוש!...

איינם געגען צווייטען זענען געשטאנען: א רויטער, שמור־ציגער פוס מיט א שווערען גערוך פון שוויס — און א צעשלא־גען פנים מיט א לאנגער, בכבוד׳יגער טונקעלער בארד. דורך א מאדנעם צופאל האבען חברה זיך וועניג בעשעפטיגט מיט דער דאזיגער בארד, און זי איז געווען בלויז א ביסעל אבגעצופט אין א פאר ערטער, אבער אויף איהר איז נאך געלעגען די גאנצע הדרת־פנים פון א דערוואקסענעם יודען און אז אנגעזעהענעם בעל־הבית. פון אויבען אראב האט געקוקט וואסילענקא׳ס גרין, קרום געזיכט מיט די גרויע אויגען.

— קוש, זאג איך דיר!...

און נאך א זעץ אין די צייהן האט בעגלייט דעם בעפעהל.

איין מאמענט זענען אלע אין צימער געווען שטום און אונ־בעוועגליך. דערנאך האט ר׳ שכנא צוגעבויגען זיין קאפ, און וואַ־סילענקא האט ארויסגעלאזען א שארפען, שרעקליכען קוויטש. אלע פינגער פונ׳ם פוס און א היבשער טייל פונ׳ם טראט זענען פערשוואונדען אין ר׳ שכנא׳ס מויל, און צוויי ציילען צייהן האַ־בען זיך טיעף איינגעגראבען אין דאס שמוציגע, שוויסיגע פלייש.

דאָס, וואָס נאָכדעם איז פאָרגעקומען, איז געווען ווילד און שווער, ווי אַן אומגעלומפּערטער, בייזער חלום.

די שקצים האָבען געשלאָגען ר׳ שכנא׳ן מיט די שטיוועל אין די זייטען מיט אַזאַ קראַפט, דאָס פון יעדען קלאַפּ האָט עס אָבגעקלונגען הויך און פּוסט, ווי פון אַ פאַס. זיי האָבען געפּליקט זיין באָרד פּאַסמעס־ווייז, זענען איהם אַריין מיט די פינגער אין די אויגען און האָבען זיי אַרויסגעריסען, האָבען אויסגעזוכט די געפּיהלפּולסטע ערטער אויפ׳ן קערפּער און געריסען שטיקער פון איהם. דער קערפּער האָט געציטערט, געפּיעבערט, זיך געוואָרפען און געדרעהט, און די צוויי ציילען צייהן האָבען זיך צוזאַמענ־געדריקט אַלץ קאָנוואולסיווער און זענען געגאַנגען אַלץ טיעפער, און עפּעס אַזוינס האָט געקנאַקט דאָרטען אינווייניג אין פּוס: די צייהן, די ביינער, אָדער ביידע זאַכען צוזאַמען. די גאַנצע צייט האָט וואַסילענקאַ געשריגען, ווילד, אָהן דעת, ווי אַ געשטאָכענער חזיר.

ווי לאַנג דאָס אַלעס האָט געדויערט, האָבען זיך די שקצים קיין רעכנונג נישט אָבגעגעבען, און זענען געקומען צו זיך ערשט ווען זיי האָבען בעמערקט, אַז ר׳ שכנא׳ס קערפּער צאַפּעלט זיך שוין נישט, און אַ קוק טהוענדיג אין זיין געזיכט, האָבען זיי ביי־דע אויפגעציטערט פון קאָפּ ביז די פיס.

די אַרויסגעריסענע אויגען האָבען זיך געבאָמבעלט נעבען די פערבלוטיגטע לעבער, גרויסע, קיילעכדיגע און קלעביגע. קיין פּנים איז נישט געווען צו זעהן. די באָרד האָט זיך צונויפגעשלאָ־גען אין נאַסע, בלוטיגע קאָלטענעס, און די טויטע צייהן מיט׳ן שטיק פּוס צווישען זיי זענען געווען אויסגעשצירעט, ווי ביי אַ נע׳הרג׳עטען וואָלף. וואַסילענקאַ האָט זיך נאָך אַלץ געוואָרפען, — שוין נישט אויפ׳ן שטוהל, נאָר אויף דער ערד. זיין קערפּער האָט זיך אויסגעדרעהט, ווי אַ שלאַנג, און פון האַלז ביי איהם האָבען זיך געריסען הייזעריגע, אויסגעצויגענע קולות. זיינע גרויע אייגלעך זענען געוואָרען גרויס, מאַט און גלעזערן. ער איז, קענטיג, אַראָב פון זינען.

מיט אַ דערשראָקענעם „האָספּאַדי פּאָמילוי נאַס!" זענען די צוויי שקצים אַרויסגעלאָפען פון הויז.

אין גאַס האָט געבושעוועט די בייזע פּאָגראָם־מהומה, און צווישען די פערשיעדענע קולות האָט קיינער נישט געמערקט די אונטערגעריסענע געשרייען פון׳ם לעבעדיגען, וואָס האָט לאַנגזאַם גע׳גוס׳עט ביי׳ם טויטען אין די צייהן.

דער צלם.

דער צלם.

א.

זיין אויסזעהן:

א ריעזיגע פיגור, ברייטביינעריג, אבער נישט פעט, גיכער מאגער; שווארץ, פערברענט פון דער זון, מיט שארפע באק־ביינער און שווארצע אויגען. די האר פון קאפ כמעט אינגאנצען גרוי, אבער מאדנע יונג: געדיכט און רייך צעוואקסען, א ביסעל געקרייזעלט. א שמייכעל פון א קינד אויף די ליפען און קליינינקע קנייטשעלער פון א זקן ארום די אויגען.

און דאן: אויפ'ן ברייטען שטערן א שארף־געצייכענטער ברוי־נער צלם. דאס איז געווען א שוואר־פערצויגענע וואונד — צוויי שניט מיט א מעסער איינער איבער'ן צווייטען.

מיר האבען זיך בעקענט אויפ'ן דאך פון וואגאן פון א צוג, וואס איז געלאפען איבער איינעם פון די מזרח־שטאטען אין אמעריקא. און אזוי ווי מיר האבען ביידע „געטרעמפעוועט" איבער'ן לאנד, האבען מיר אבגעמאכט צו טהון עס צוזאמען, ביז מיר'ן זיך צועסען איינער דעם אנדערן. איך האב געוואוסט, אז ער, ווי איך, איז א רוסישער יוד, און מעהר האב איך נישט גע־פרעגט. אין דעם לעבען, וואס אונזערע לייט פיהרען, זענען קיין פעסער נישט נויטיג.

יענעם זומער האבען מיר דורכגעזעהען כמעט די גאנצע פער־איינינגטע שטאטען. ביי־טאג פלעגט מען געהן צו־פוס, זיך שניידען דורך וועלדער, זיך באדען אין די טייכען, וואס מיר האבען אנגע־טראפען אין וועג. מיט עסען האבען אונז בעזארגט די פארמערס, דאס הייסט, מאנכע האבען געגעבען, און ביי אנדערע פלעגען מיר

גנב'ענען — היהנער, גענז, קאטשקעס, און נאכדעם זיי בראטען אויף א פייער ערגעץ אין וואלד אדער אין דער „פרעהריע". געווען זענען אויך טעג, ווען מען פלעגט זיך, באין ברירה, בעגניגען מיט וואלד־יאגדעס.

געשלאפען איז מען וואו די נאכט איז בעפאלען, — אויפ'ן פרייען פעלד אדער ערגעץ אונטער א בוים אין וואלד. אין די פינסטערע נעכט האבען מיר מאנכע מאל „געחאפּט א צוג", דאס הייסט, ארויף אויפ'ן דאך פון א וואגאן און א ביסעל אונטערגע־פאהרען. דער צוג פליהט פייל אויס'ן בויגען. א שארפער ווינד בלאזט אונז אין געזיכט און טראגט פארביי דעם רויך פון לא־קאמאטיוו אין צעריסענע וואלקענס, בעשפּרענקעלט מיט היבשע פונקען. די פרעהריע לויפט און דרעהט זיך ארום אונז, און עטהעמט טיעף, און רעדט שטיל און האסטיג מיט פערשיעדענע קלאנגען, אויף פערשיעדענסטע לשונות. איבער אונזערע קעפּ פינקלען ווייטע וועלטען — און ביי אונז אין די קעפּ קומען און שווימען גע־דאנקען, עפּעס אזעלכע מאדנע געדאנקען, ווילד און פריי ווי די קולות פון דער פרעהריע: דאכט זיך — אהן שייכות איינער צו'ם צווייטען, דאכט זיך — געשלייפט, און גערינגט, און בעקייטעלט.
— און אין דער זעלבער צייט, אונטער אונז, אין די וואגאנען, זיצען און ליגען מענשען, א סך מענשען, וואס זייער וועג איז בעשטימט און די געדאנקען — געבונדען; זיי ווייסען, פון וואַ־נען זיי קומען און וואוהין זיי געהען, און דערצעהלען עם איינער דעם צווייטען און געניצען דערביי, און געהען שלאפען, נישט וויסענדיג אז אין דער הויך, איבער זייערע קעפּ, האבען זיך צוויי פרייע פייגלען געזעצט רוהען א ווילע אויף זייער וועג — פון וואנען? וואוהין?... — בעגינען שפּרינגען מיר אראב אויף די ערד און געהען גנב'ענען א הוהן אדער חאפּען פיש מיט פער־שיעדענע קונצען.

אין איינעם פון די לעצטע טעג אין אויגוסט בין איך גע־ליגען א נאקעטער אויפ'ן זאמד ביי'ם ברעג פון א טיעפען און שמאלען טייך און האב זיך געטריקענט געגען דער זון. מיין חבר

איז נאך געווען אין טייך און האט דארט אנגעמאכט אזא האר־מידער, ווי א גאנצער „חדר" יונגלעך וואלט זיך געבאדען. דער־נאך איז ער ארויס אויפ'ן ברעג, פריש און שיינענדיג פון קאפ ביז די פיס; בעזונדערס דייטליך איז ארויסגעטראטען דער ברוי־נער צלם אויף זיין שטערן. א שטיק צייט זענען מיר געליגען אויפ'ן זאמד איינער נעבען אנדערן, געליגען און געשוויגען. איך האב געוואלט און נישט געוואלט איהם פרעגען, וואס איז דאס פאר א צייכען אויף זיין שטערן. ענדליך האב איך מיין פראגע דאך געשטעלט.

ער האט אויפגעהויבען זיין קאפ פונ'ם זאמד און א קוק געטהון אויף מיר נייגעריג און מיט א לייכטען חוזק.

— איהר'ט זיך נישט דערשרעקען?...

איך בין שוין יאהרען לאנג געווען דער'אויסען פון אלעם.

—דערצעהלט, — האב איך געזאגט.

ב.

מיין פאטער איז געשטארבען ,ווען איך בין אלט געוועזען עטליכע מאנאטען. פון דעם, וואס איך האב וועגען איהם געהערט, פערשטעה איך, אז ער איז געוועזען „עפעס". א מענש פון אן אנדער וועלט. טראג איך דאך זיין בילד — אויסגעטראכט פון מיר אליין — אין מיין פאנטאזיע, ווייל, ווי געזאגט, ער איז גע־ווען ע פ ע ס. איבריגענס, נישט וועגען איהם וויל איך דער־צעהלען.

מיין מוטער איז געווען א מאגערע יודינע, הויך, ברייטביי־נעריג, טרוקען און חמורנע. זי האט געהאט א קרעמעל. מיר האט זי געגעבען עסען, געצאהלט פאר מיר שכר־למוד און מיך אפט געשלאגען, ווייל איך בין נישט געוואקסען דאס, וואס זי האט געוואלט.

וואס האט זי געוואלט? גאנץ קלאר איז עס פאר מיר נישט. איך גלויב, זי האט אליין נישט קלאר געוואוסט. מיט מיין פא־טער פלעגט זי זיך שטענדיג קריגען, און אז ער איז געשטארבען,

האט זי, א צוויי־און־דרייסיג־יעהריג ווייבעל, אויף אלע פארנע־שלאגענע שדוכים געשאקעלט מיט'ן קאפּ:

— ניין, נאך „איהם“ געהט עס נישט, כ'דארף נישט קיי־נעם, און — נעהמען א שטיעפפאטער פאר מיין קינד?

און זי האט מעהר נישט חתונה געהאט. האב איך עס, קענטיג, נעדארפט זיין ווי מיין פאטער, אהן זיינע חסרונות, — ער האט נישט געטויגט צו עולם־הזה, געווען, פלעגט זי זאגען, „צו היציג“. ווי די מעשה איז — זי פלעגט מיך שלאגען שטארק, אהן רחמנות. איינמאל — איך בין דעמאלט אלט געווען א יאהר צוועלף — האט זי מיך גענומען שלאגען מיט אן אייזערנער פרענטע וואס האט געדיענט צו פערשלימען פון אינוועניג דעם לאדען פון איהר קלייטעל. איך בין געווארען אויפגעבראכט און האב זי געשלאגען צוריק. זי איז געבליבען שטעהן בלאס, מיט גרויסע אויגען, קו־קענדיג אויף מיר. פון דאן אן האט זי מיך מעהר נישט געשלאגען.

די לופט ביי אונז אין הויז איז געווארען נאך קעלטער און טרוקענער ווי פריהער. אין א האלב יאהר ארום בין איך אוועק „אין די וועלט“.

דערצעהלען אלעס — וואלט געווען צו לאנג און נישט אלע־מאל אינטערעסאנט. דער עיקר — אין פופצעהן יאהר ארום האב איך געוואוינט אין א גרויסער שטאדט אין דרום־רוסלאנד. איך בין געווען א סטודענט־מעדיקער או זהאב געלעבט פון „שטונ־דען“. מיין מוטער האב איך ארויסגענומען צו זיך, אבער זי האט בלויז געוואוינט מיט מיר צוזאמען און מפרנס געווען האט זי זיך אליין: זי האט געהאנדעלט מיט געניצטע קליידער אויפ'ן מארק. מיט איהר פרנסה האט זי זיך נישט געשעמט, אבער אויף די אנדערע אלטווארג־הענדלער האט זי געקוקט מיט פעראכטונג: ווער איז ז י, און ווער זענען ז י י?...

צו מיר איז זי געווען קאלט ווי פריהער, ווענינגסטענס — אויסערליך. איך צו איהר — דאסזעלבע. מר דאכט, כ'האב זא־גאר געשפּירט צו איהר א שטיקעל שנאה.

נאָר טיפּער אַ ביסעל האָט זי מיך ווייניג געקימערט: איך האָב געלעבט אין אַ גאַנץ אַנדערער וועלט.

ג.

עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען אַ קליינינקייט: מ'האָט בעדאַרפט איבערמאַכען די וועלט. פריהער רוסלאַנד, דערנאָך די וועלט. דערווייל האָט עס געהאַלטען ביי רוסלאַנד.

צו יענער צייט האָט דאָס לאַנד שוין געפיבערט פון אויפרעגונג. אַלץ גרעסערע און גרעסערע מאַסען זענען אַריינגעצויגען געוואָרען אין שטראָם, און איבער זייערע קעפּ האָט וואָס אַמאָל עפטער אויפגעפלאַמט, ווי אַ ראַקעטע, דאָס הייסע, רויטע פייער פון איינצעלנע העלדישע טהאַטען. איינער נאָכ'ן צווייטען זענען געפאַלען העכער און ניעדריגער געשטעלטע קעפּ, און די אַלטע אָרדנונג האָט דערויף געענטפערט, גוט געענטפערט, צווישען אַנדערע זאַכען אויך מיט פּאָגראָמען אויף יודען. אויף מיר האָבען די פּאָגראָמען קיין בעזונדערן איינדרוק נישט געמאַכט: מיר האָבען דאָן געהאַט אַזאַ וואָרט, „קאָנטר־רעוואָלוציע" האָט עס געהייסען, און דאָס האָט שוין ערקלערט אַלעס גאַנץ גענוי. אמת, איך האָב נאָך דעמאָלט קיין פּאָגראָם נישט געהאַט איבערגעלעבט: אונזער שטאָדט איז געשטאַנען אויף דער רייהע.

איך בין געווען אַ מיטגליעד אין אָרטיגען קאָמיטעט פון איינער פון די פּאַרטייען. דאָס איז געווען פאַר מיר ווייניג: אַ געדאַנק, שאַרף ווי אַ מעסער, האָט זיך לאַנגזאַם און זיכער געשניטען אַריין אין די טיפענִיש פון מיין מח. וואָס איז דאָס געווען? איך האָב נישט געוואוסט אויף קלאָר און דערווייל נישט געוואָלט וויסען. איך האָב בלויז געהאַט אַזאַ געפיהל, ווי מיינע מוסקלען וואָלטען ווערען וואָס אַמאָל שטייפער, אַנגעצויגענער, און איינמאָל האָט געטראָפען, אַז איך האָב, אַליין נישט וויסענדיג צו וואָס, צעבראָכען מיט מיינע פינגער אַן אַנלעהן פון אַ שטוהל אין איינעם פון די הייזער וואו איך האָב געגעבען שטונדען, — און בין געבליבען שטעהן גאַנץ צעמישט. אַ צווייט מאָל האָט מיך מיי־

— „וואָס מינאָ?...“ : נער אַ שילער פערוואונדערט געפרעגט
און איך האָב פערשטאַנען, אַז איך האָב פערטראַכטערהייט אַרויס־
גערעדט דעם נאָמען „מינאָ“. און אויך האָב איך פערשטאַנען, אַז
הגם מיין געדאַנק איז א י י ן זאַך און „מינאַ“ איז גאָר אַ
נאָמען פון אַ מיידעל, ווערט אָבער יענער געדאַנק מיינער שטענ־
דיג בעגלייט פון מינאַ'ס בילד, פון די קלאַנגען, וואָס שטעלען
צוזאַמען דעם נאָמען „מינאַ“, און פון יענעם בעזונדערן געפיהל
פון בעדייטונג און וויכטיגקייט, וואָס שפירט זיך שטענדיג אין
דער לופט אין מינאַ'ס אַנוועזענהייט.

אויסער מיר איז אונזער קאָמיטעט בעשטאַנען פון פיער
מענער און איין מיידעל. כ'וויים נישט וואָסערע אויגען די מענער
האָבען געהאַט, נאָר מינאַ'ס זענען געווען בלויע, העל בלויע, און
אין געוויסע מאָמענטען פלעגען זיי ווערען טונקעל, שוואַרץ און
ענדליך פינסטער און טיעף, ווי אַ תהום. שוואַרצע האָר, אַ מע־
סיגע, חנ'עוודיגע פיגור און עטוואָס לאַנגזאַמעס און ערנסטעס
אין די בעוועגונגען.

אויף אונזערע מיטינגען האָט זי זעלטען־ווען פיעל דעבאַ־
טירט. אין צוויי־דריי ענג־געבונדענע פראַזען פלעגט זי מאַכען אַ
פאָרשלאָג אָדער אַרויסזאָגען אַ מיינונג וועגען אַ סיטואַציע און
דערנאָך בלייבען זיצען שטום און אויפמערקזאַם, עטוואָס פער־
שמעלערט די קורצזיכטיגע אויגען. און זעהר אָפט האָט געטראָ־
פען, אַז נאָכדעם ווי מיר האָבען אַ לאַנגע צייט מיט היציגע דע־
באַטען געוואַשען די פראַגע און זי גערייניגט פון מיספערשטענד־
נישען, זענען מיר, אַ ביסעל פערוואונדערטע, געקומען צו דעמ־
זעלבען געדאַנק, פאָרמולירט אין מינאַ'ס צוויי־דריי ענג־געבונ־
דענע זאַצען.

זי איז געווען אַ טאָכטער פון אַ הויכען רוסישען בעאַמטען.
דאָס איז אַלעס, וואָס מיר האָבען געוואוסט וועגען איהר. ביי דער
טיר פון דער קאָנספּיראַטיווער קוואַרטיר פלעגט יעדער פון אונז
אַראָבוואַרפען פון זיך זיין פערזענליך לעבען, ווי אַן אויבערמאַנ־
טעל אין פאָרהויז.

ד.

אויף אונזער שטאדט האט זיך אנגערוקט דער וואלקען פון א פאגראם אויף יודען. מארנע קלאנגען האבען זיך ארומגעטראגען אין שטאדט, שטילע און שארפע קלאנגען, ווי דאס צישען פון א שלאנג. מענשען זענען ארומגעגאנגען מיט געשפיצטע אויערען, מיט פלינקע און קרומע בליקען, און האבען „געשריעבען" מיט די נעזער, ווי זיי וואלטען געשפירט עפעס א פערדעכטיגען גערוך. אבער שטיל און פערביסען.

מיר זענען זיך צוזאמענגעקומען אין א הייסען נאכמיטאג צו אן עקסטרא מיטינג אין מינא'ס וואוינונג, וועלכע איז געווען צו גלייבער צייט אונזער קאנספיראטיווע קווארטיר. די זיצונג האט לאנג נישט געדויערט: קורצע בעראטונגען, קיינע דעבאטען, און א בעשלוס — צו ארגאניזירען א זעלבסטשוץ ווי מעגליך שנעלער. אין פערלויף פון מיטינג האב איך א פאר מאל בעמערקט אויף זיך מינא'ס אויפמערקזאמען בליק. און ווען די מיטגליעדער פון קאמיטעט האבען גענומען איינציגווייז זיך פאנאנדערגעהן, האט זי מיר געגעבען א וואונק, איך זאל בלייבען.

איך בין געבליבען שטעהן שוין מיט'ן הוט אויפ'ן קאפ, אנגעשפארט מיט'ן רוקען און מיט ביידע הענד אן טיש, וועהרענד מינא, מיט אן אראבגעלאזענעם קאפ און די הענד צונויפגעלעגט אויף איהר ברוסט, איז ארומגעגאנגען הין און צוריק איבער'ן צימער. מיר האבען געשוויגען. **דערנאך האט זי אויפגעהויבען דעם קאפ**, האט זיך אבגעשטעלט און א קוק געטהון גלייך אויף מיר. זי איז געווען בלאס. זעהר בלאס, און איהרע אויגען — שווארץ און פינסטער, ווי בלויז מינא'ס אויגען האבען געקאנט זיין.

מיר איז קאלט געווארען. מאמענטאל, ווי בעלויכטען פון א שטארקען און פלוצלינגען אויסברוך פון פייער, איז פאר מיר קלאר געווארען מיין געדאנק: צו ווערען איינע פון די „ראקעטען", וואס בעלייכטען דעם וועג פון דער רעוואלוציע — און בעצאהלען דעם פרייז דערפאר.

און מינא האט עס פערשטאנען די ערשטע! זי האט עס געזעהען אויף מיין געזיכט, וועו עס איז פאר מיר אליין נאך קלאר נישט געוועזען. פארוואס?...

— בעשלאסען? — האט זי געפרעגט אין א ווײלע ארום, מיט א האלב פערשטיקטער שטים.

— בעשלאסען. — האב איך געלאסען און פעסט געענטפערט, פיהלענדיג אז דער בעשלוס ווערט אנגענומען אין דערזעלבער סעקונדע.

זי האט אויף מיר געקוקט א ווײלע און ווידער גענומען ארומגעהן איבער'ן צימער. אין א פאר מינוט ארום איז זי געווען רוהיג און ערנסט ווי שטענדיג.

— איבריגענס, מיר וועלען זיך דאך נאך זעהן, — האט זי געזאגט און מיר געגעבען איהר האנד.

געהענדיג אהיים צו זיך און צו מיין מוטער, האב איך גע־פיהלט, אז אלע אברים אין מיר זינגען. דערצו האב איך געטראכט, ווי מאדנע עס איז דאס מזל פון א מענשען, וועמעס לעבענסוועג, וואהרשיינליך זעהר א קורצער, ציהט זיך פון איין פרוי, וועלכע ער האסט כמעט, צו א צווייטער, וואס ער פאננט אז זי צו ליע־בען. —

איידער איך בין אריין אין טיר פון מיין וואוינונג, האב איך געווארפען א בליק אויף די שטאדט. די זון האט געהאלטען ביי'ם אונטערגאנג, און א לייכטער, צארטער שלייער, געשפינט פון גאלד און פריעדליכקייט, איז געליעגען אין ווייכע פאלבען אויף גאסען און הייזער. אונזער שטאדט איז געווען א שענע שטאדט

ה.

מיר האבען פערשפעטיגט. שוין אין דערזעלבער נאכט האט אויסגעבראכען דער פאגראם. פלוצים, ווי אז עקספלאזיע פון א פאר'אוים אונטערגעלעגטער מינע, און גראד אין דער געגענד וואו איך האב געוואוינט.

די ערשטע געשרייען האבען זיך נאך געפלאנטערט צו מייי

נעם עפּעס אַ אונקלאָרען חלום. דערנאָך האָב איך פּלוצים פֿער־שטאַנען, בין אַראָב פֿון בעט, האָב אָנגעצונדען פֿייער און זיך גע־נומען אויף שנעל אָנטהון. אין דעם מאָמענט האָט זיך מיין מו־טער אויפגעזעצט אויף איהר בעט און האָט אויף מיר אַ מאָדנעם קוק געטהון.

מיר איז געוואָרען אונהיימליך. מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז זי קוקט אויף מיר קאַלט און איראָניש, ווי עס וואָלט זיין אַ פּאַגראָם אויף מיר און נישט אויף איהר. אַ ווײַלע בין איך גע־בליבען שטעהן, האַלב אָנגעטהון, און האָב אַ צעמישטער געקוקט אויף איהר. און אַט אין דער ווײַלע האָט דאָס הויז אַ ציטער געטהון, ווי אין די אָרעמס פֿון אַ שטורם.

די פֿענסטער האָבען געפּלאַצט מיט אַ קלינגעריי, עס האָט זיך אויפגעבראָכען איין טיר נאָך דער צווייטער, און צוזאַמען מיט אַ שוימענדער וועל פֿון צעריסענע געשרייען און געוויינען פֿון גאַס האָט זיך אַריינגעריסען צו אונז אַ באַנדע פּאָגראָמשטשי־קעס.

איך בין אַ שטאַרקער מאַן. אָבער — ביז יענער נאַכט איז מיר קיינמאָל נישט אויסגעקומען זיך צו שלאָגען, ערנסט, מיט כעס. ביז יענער נאַכט האָב איך נישט געוואוסט פֿון אמת'ן כעס, וועלכער פֿער'שכור'ט, ווי שטאַרקער וויין; פֿון כעס, וואָס קאַכט אויף מאָמענטאַל ערגעץ אין בלוט, טהוט אַ שטראָם איבער'ן גאַנצען קערפּער, אַ זעץ אין קאָפּ אַריין און פֿערפֿלייצט אַלע רעיונות. און ווען די פּאָגראָמשטשיקעס — פֿערשיעדענע: יונגע, עלטערע, מיט „היימיש" געוועהר און גאָר אָהן געוועהר — זענען אויף מיר אָנגעפֿאַלען, האָב איך זיך תחלת געוועהרט קאַלט און אין דערזעלבער צייט אַ ביסעל צעטומעלט: איך האָב, דאַכט זיך, נישט רעכט פֿערשטאַנען, וואָס מ'וויל פֿון מיר. נאָר פּלוצים, פֿון עפּעס אַ קלייניגקייט — מיר דאַכט, עמיצער האָט צעבראָכען מיין שרייבנעצייג מיט אַ וואָרף אַן די ערד — האָט אַ שטאַרקע היץ אַ בריה געטהון מיין גאַנצען קערפּער, אין קאָפּ האָט אָנגעהויבען צו שווינדלען און מיין האַנד האָט זיך אויפגעהויבען פֿון זיך

אליין. נעגענ׳איבער מיר איז געשטאנען א קליין־געוואקסענער גוי, פון אונבעשטימטער עלטער, מיט א מאגערן, בלוטלאזען געזיכט, מיט הארטע געלע וואנסען און קליינע ,שפיציגע אייגלעך, פול מיט קאלטער רציחה. איך געדענק, אז אויף דעם דאזיגען פרצוף האב איך עס אראבגעלאזען מיין פויסט און דערביי נישט געקענט צוריקהאלטען א מאדנעם ברום, ווי א צעווילדעטער אקס. דערנאך האט זיך אלעס געדרעהט ארום מיר און אין מיר, געדרעהט זיך שנעל און היים, און איך האב געהאט א משונה הנאה.

איך ווייס נישט, ווי לאנג עס האט געדויערט. מיין כעס און הנאה זענען געוואקסען אין דערזעלבער מאס ,אין וועלכער מיינע קרעפטען האבען בעגעגענט ווידערשטאנד און איהם גובר געווען. אין דערזעלבער צייט האט צו מיר געגרייכט פון ערגעץ זעהר ווייט א גרילצענדע, איינגעגעסענע שטים, ווי דאס זשומען פון א מאסקיטע, און אבגעריסענע ווערטער אין רוסיש: „מ׳דארף נישט... מ׳דארף נישט... בינדען... בינדען...“ דער ווידערשטאנד האט גענומען וואקסען שנעל, — שנעלער פון מיינע קרעפטען, פון אלע זייטען, פון אויבען, פון אונטען, דערנאך איז ער פלוצים פער־גליווערט געווארען ארום מיין גאנצען קערפער, ווי א שטיינערנע הויט. די הנאה איז פערשוואונדען, און כעס, הוילער העלישער כעס, האט גע׳שרפ׳עט מיין ברוסט און געטריקענט מיין האלז. ביסלעכווייז איז ער געווארען פערקיהלט, פערפרוירען און איז געבליבען ליעגען אויף מיין הארצען, ווי א שווער, שפיציג שטיק אייז. איך בין געקומען צו זיך.

איך בין געליעגען אויף דער ערד א געבונדענער, כמעט א פערפאקטער אין שטריק, צעוואונדעט, צעבלוטיגט, און נאהנט ארום מיר האט ארומגעטאנצט דער קליינער גוי מיט די שטע־כיגע אייגלעך, אבער מיט א שרעקליך פערבלוטיגט און פער־ענדערט געזיכט. בלוט האב איך בעמערקט אויך אויף די פנים׳ער פון די אנדערע ברואים, וואס האבען זיך געשטויסען ארום מיר. מ׳האט מיך אויפגעהויבען פון דער ערד, ווי א אנגעפילטען

זאַק, און צוגעבונדען צום צופוסען־ווענטעל פון מיין מוטער׳ס בעט.

מיין מוטער! ערשט איצט האָב איך זיך דערמאָנט אָן איהר. זי איז אַראָבגעשפּרונגען פון בעט. קענטיג — מיר צו הילף. איצט האָט מען זי געשלעפּט צוריק צו׳ם בעט, וואו איך בין געשטאַנען געבונדען.

איך האָב זי כמעט נישט דערקענט. אין איין העמד. ברייטע, מאָגערע ביינער. ווילד צעשויבערטע גרויע האָר און פינקלענדע אויגען. די צייהן צוזאַמענגעדריקט און — שטום. מ׳האָט זי אַריינגעשליידערט אין בעט, אַנטקעגען מיר.

ו.

שטעלט איך פאַר:

וואָס איז אַ האָר — איין איינציגע גרויע האָר — אויסגעריסען פון אַ קאָפּ? גאָרנישט, לחלוטין גאָרנישט. — און צוויי האָר? און אַ פּאַסמע, אויסגעריסען מיט איין מאָל? און אַ סך פּאַסמעס לאַנגע, גרויע האָר? — פּכע! גאָרנישט מיט גאָרנישט.—

געוויס: אַז מ׳ברעכט ביינער, קנאַקען זיי. אָבער אַז מ׳ברעכט שטעקלעך, טרוקענע האָלץ און — ווייס איך וואָס נאָך? — קנאַקט עס אויך. דאָס איז אַ „נאַטירליכע ערשיינונג“. —

שטעלט איך פאַר:

וואָס זענען צוויי אַלטע, איינגעשרומפּענע בריסטען? — פלייש. שטאָף איז עס. עס בעשטעהט פון געוויסע „עלעמענטען“ — אַט פרעגט אַ כעמיקער. און ווען אפילו דאָס זענען די בריסטען פון אייער מוטער, — צוויי צניעות׳דיגע בריסטען, וואָס האָבען איך אויסגעזויגען, און וועלכע איהר האָט קיין איינציג מאָל נישט געזעהען אויפגעדעקט פון אייער קינדהייט אָן? און ווען אפילו מ׳רייסט זיי אויף שטיקלעך מיט שמוציגע פינגער פאַר אייך אין די אויגען? —

זאָגט מיר, איך בעט אייך:

וואָס ווייסט די נאַטור, דער ו ו ע ל ט א ל, וועגען שמוץ

און שאנד? — נישטא אין וועלטאַל אַזעלכע זאכען, ווי שמוץ און שאַנד.

א. געוויס: קיינמאל, קיינמאל נאך איז א מענשליכער קער־פּער, דער פיינער קערפּער פון מענש און פרוי, אזוי נישט בע־שפּיעגען און ערניעדריגט געווארען! אבער—וואס ארט עס מיך! ווארים — וויסען זאלט איהר זיין: נישטא אין דער נאטור אזא זאך, ווי שמוץ און שאנד. —

עס נעהמט אוועק א יאהר און צוויי, און צעהן, און הונדערט און צוויי הונדערט. ווי איז עס מעגליך? ווי איז עס מעגליך, איך זאל אזוי לאנג לעבען? קאן דען א מענש אזוי פיעל לעבען? —

מאמע: טהו אגעשריי, נו — טהו א געשריי! א קלאג אויף דיר! וואס מיינסטו — עס זענען דיר יענע יאהרען, ווען דו פלעגסט מיך שלאגען מיט אזא רשעות און דערביי שווייגען!... חאטש איין געשריי, חאטש א קרעכץ! א, גאט! — — —

יאהרען נאך יאהרען. — — —

איהר זעהט אז־דארטען דאס פערבלוטיגטע פּנים? דאס איז דאס ערשטע מענשליכע פּנים, וואס איך האב דערזעהען ביי׳ם אויפטאג פון מיין לעבען. א שטרענג, א פערוואלקענט פּנים. אבער — דאס ערשטע, וואס איך האב געזעהען אין מיין לעבען. די פרוי מיט אט דעם פּנים פלעגט מיך שלאגען, און איך האב זי פיינד געהאט. און נאך איצט האב איך זי פיינד, און נאך מעהר ווי פריהער, און מיין שנאה שטיקט מיך צו׳ם דערווארגען ווע־רען. ווארים פאר וואס דען, אויב נישט אום האס, קוק איך צו מיט אזא דארשט, ווי דאס פּנים ווערט פערענדערט פון מינוט צו מינוט? פאר וואס פערמאך איך נישט די אויגען, פאר וואס קריכען זיי פון מיין קאפּ, מיט אזא וועהטאג, מיט אזא ברענענ־דער נייגעריגקייט? — גוטע, ליבע מענשען: שטעכט מיר אויס מיינע אויגען. וואס קאן עס אייך ארען? איין שניט מיט א מע־סער, רינען זיי אויס, — אט די צוויי בלעזלעך מיט וואסער, אט די — אט די — פערשאלטענע צוויי בלעזלעך מיט וואסער, וועל־כע איך דארף, כ׳לעבען, נישט האבען. איהר לאכט! איהר זענט

פרעהליכע מענשען, זעהר פרעהליכע מענשען, אבער — שטעכט זיי אוים, וואס קאן עס אייך ארען? —
יאהרען און יאהרען.

ז.

דער קליינער גוי האט געזאגט:

— די אלטע כלב'טע וויל אלץ נים שרייען. לאזט מיך נאר צו נעהנטער צו'ן איהר.

עס האט געדויערט א ביסעל, דערנאך האב איך דערהערט א קול. דאס איז געווען א קרעכץ, א געוויין, א געשריי — אלעס צוזאמען, און ווערטער אין דעם געשריי, און הגם די שטים איז געווען הייזעריג און ווילד־פערענדערט, האבען דאך די ווערטער אבגעקלונגען אין מיינע אויערען קלאר און אויסדריקליך, ווי לאנג־זאמע, אבגעטיילטע קלעפ אין א גלאק:

— אוי, מיין זוהן!

צו'ם ערשטען מאל אין איהר לעבען.

א שוויים ווי א רעגען האט א גאס געטהון פון מיין שטערן און האט אנגעפילט מיינע אויגען. איך האב זיך א ריס געטהון מיט אלע קרעפטען, און די שטריק האבען זיך איינגעשניטען טיעפער אין מיין לייב. גאט האט זיך איבער מיר דערבארמט אויף א וויילע: דער קאפ האט זיך מיר פערדרעהט, און כ'האב פערלוירען מיינע געדאנקען. אבער איך האב נאך צייט געהאט צו הערען א געלעכטער ארום מיר.

דערנאך בין איך געקומען אויף א מינוט צו זיך, און ווידער האט דער קליינער גוי געזאגט:

— גענוג. זאל זי ביסלעכווייז אוועק'פגר'ן פאר איהם אין די אויגען. און איהם וועל איך איבער'צלם'ן, כדי צו ראטעווען זיין זשידאווסקע נשמה פון גיהנם.

איך האב דערפיהלט צוויי טיעפע שנים אויף מיין שטערן, איינעם איבער'ן אנדערן, און האב ווידער דערהערט א געלעכטער.

א קליינער ווארעמער שטראם איז אראבגעלאפען פון מיין שטערן איבער דער נאז און איז אריינגערונען צו מיר אין מויל.
איך האב נאכאמאל פערלוירען די געדאנקען.

ח.

אבסאלוטער חשך. אבסאלוטע שטילקייט. קיין איינציגער איינדרוק פון דרויסען, קיין פעסטער פונקט פון אינווייניג. בלויז עפּעס אן אומרוהיגקייט, א שווערע אומרוהיגקייט און א גרויסע אנשטרענגונג צו געפינען עפּעס א וועלכען עס איז פונקט.
א ווארט האט פערבלאנדזשעט אין די דאזיגע וועלט פון תהו ובהו, א קליין ווארט: „וואס?...“ און דריי מאל: „וואס? וואס? וואס?...“ און צוואנציג מאל „וואס“, און דאס ווארט וואקסט און פערשפּרייט זיך, און פערמעהרט זיך, און עס ווערט פון דעם: „וואס איז דא?... וואס איז ארום?... וואס איז איך און וואס איז אויסער איך?“... און פּלוצים — א שארפע ליכטיגקייט מיט א שטארקען וועהטאג צוזאמען ביי מיר אין קאפּ. דריי ווערטער שטעקען אין מיין מח, ווי א דינע, לאנגע נאדעל, אריינגעשטאכען פון איין אויער ביז צו'ם צווייטען: „אוי, מיין זוהן!“
מאמענטאל בין איך געקומען צו מיינע געדאנקען.
נאכט. די לאמפּ איז אויסגעגאנגען, אדער ז י י האבען זי אויסגעלאשען פאר'ן אוועקגאנג. איך שטעה צוגעבונדען צו'ם בעט, און אויף מיין שטערן, פיהל איך, ברענט א וואונד, ברענט שארף און מאכט פערגעסען אז די אנדערע וואונדען. פון שטאדט גרייכען אהער פערשיעדענע קולות; די שטאדט שרייט אין מיטען דער נאכט, שרייט פערדומפּען, מיט פּלוצלינגע שארפערע אויסברוכען פון צייט צו צייט ווי א ווייטע שרפה. נישט ווייט פון מיר, אויפ'ן בעט, צאפּעלט זיך עפּעס אין דער פינסטער.
— מאמע!
שטיל.
— מאמע?

קיין ענטפער. מיין קול דערגרייכט נישט אהין, אין יענע וועלט פון יסורים, וואו עס שוועבט ארום איהר שטרענגער, רוי־הער גייסט. „אוי, מיין זוהן" האט זי מיך גערופען. יא, איהר זוהן, דען — יעדער טראָפּען בלוט, וואס זי פערלירט אצונד, פליסט אריין דורך אומבעקאנטע וועגען אין מיינע אדערען און צינדט דארט אן א העליש פייער. „אוי, מיין זוהן!" — א שווערער האַ־מער הייבט זיך לאנגזאם און אהן אויפהער ארויף און אראב, און פאלט יעדעס מאל אויף מיין קאפ, און — גאנצע וועלטען פאַ־לען אין חורבות.

ט.

— וואס איז עס אויף דיין שטערן?

— דאס איז אום צו ראטעווען מיין נשמה פון די יסורים פון גיהנם, — ענטפער איך.

זיי שאקלען מיט די קעפּ און הויבען אן זיך פאנאנדערצור־נעהן. איך ווער אומרוהיג.

— ווארט, — זאג איך, — איך וועל אייך ערקלערען.

זיי שאקלען מיט די קעפּ און ווערען פערשוואונדען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„איך בין דער גאט, וואס האט דיך פון מצרים ארויסגע־צויגען!"

„ק י י נ ע אנדערע געטער צוזאמען מיט מיר!"

„אן אל קנוא ונוקם בין איך — און פערלאנג פון דיר: זיי עפּעס!"

דער אטהעם פון שטורם ציהט זיך איבער דער אויפגעטריי־סעלטער מחנה. די שקלאפּישע קערפּערס ציטערען, ווי אונטער דער בייטש, אבער די טונקעלע, מאגערע געזיכטער און די שוואר־צע פיעבערישע אויגען צינדען זיך אן מיט'ן רויטען פייער, וואס בעקרוינט דעם קאפּ פון בארג.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„אוי, מיין זוהן!" האט זי געזאגט. בזה הלשון: „אוי, מיין זוהן".

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

עס טאגט.

דער קאפ איז פוסט און גרויס, ווי א פאס. מ'וואלט בעדארפט אוועקגעהן פון דאנען. יא, אוועקגעהן; אבער — אהא, די שטריק. מ'קאן געפינען א מיטעל. עס מוז זיין עפעס א מיטעל. אזא — אזא — מיטעל.

איך שטרענג זיך אן צו ברענגען מיינע געדאנקען חאטש וויפיעל עס איז אין ארדנונג.

אט איז אן אייזערנער נאגעל. אין ווענטעל פון בעט, צו וועלכען איך בין צוגעבונדען, איז אריינגעשלאגען און האלב פער־בויגען א נאגעל מיט א ברייט קעפעל. ווי קומט אהער א נאגעל? דאס איז נישט וויכטיג, אבער מיט דעם נאגעל קאן מען — וואס קאן מען מיט דעם נאגעל?

איך האב זיך אזוי לאנג געדרעהט און געווארפען ביז מיר האט זיך איינגעגעבען צוצורוקען איינעם פון די שטריק צו'ם נאגעל. דאן האב איך גענומען רייבען מיט'ן שטריק איבער'ן שארפען אייזערנעם קעפעל.

שטונדען זענען פארביי. איך בין געווארען דול און האב קוים געוואוסט וואס איך טהו, אבער איך האב מיין ארבייט, קענ־טיג, פארטגעזעצט מיט דער פינקטליכקייט און עקשנות פון א מאשין. עס איז געקומען אזא מינוט, און די שטריק האבען עט־וואס נאכגעגעבען. נאך און נאך א ביסעל אנשטרענגונג, — און ביי מיינע פיס זענען געליגען צעריסענע, צעריבענע שטריק, ביי מיינע פיס זענען געליגען צעבראכענע שארבענס פון געטער.

י.

איך האב זיך אנגעבויגען איבער'ן בעט. דארט האט נאך אלץ געפיעבערט עפעס אזעלכעס, וואס האט ניט געהאט קיין שום עהנליכקייט צו קיין מענשען, אבער דאס קרעכצען איז שוין נע־

ווען אזוי שטיל, אז מיין אויער האט עס קוים געחאפט. איך האב שטיל ארויסגערעדט: „מאמע"... מיין אטהעם האט געגרייכט צו דער וואונד, וואס איז אמאל געווען א געזיכט, און איך האב נאכאמאל געזאגט: „מאמע!"...

א בעוועגונג איז פארגעקומען איבער דער וואונד, און עפעס האט זיך געעפענט. איך האב זיך גוט איינגעקוקט: דאס איז גע־ווען אן אויג. א י י ן אויג, — דאס אנדערע איז אויסגערונען. דאס אויג איז געווען ארומגעזאטען מיט בלוט, אבער עס האט נאך אלץ געפינקעלט, ווי א טליענדע קויהל.

האט עס מיך דערקענט? — כ'ווייס נישט. מיר האט זיך געדאכט, אז יא. מיר האט זיך געדאכט, אז עס קוקט אויף מיר מאט א פראגע און א שטרענגען פארלאנג. „יא, יא, עס וועט זיין רעכט!" האב איך געזאגט הויך און ערנסט, נישט וויסענדיג אויף קלאר, ווענען וואס איך רעד.

דערנאך האב איך זיך אומגעקוקט אין צימער. צווישען די אנדערע שטיקער פונ'ם צעבראכענעם מעבעל איז געליגען א פיסעל פונ'ם טיש. עס איז געווען קיילעכדיג, דיק און געטאקט. עס האט געטויגט.

איך האב אויפגעהויבען דאס טיש־פיסעל און מיט מיין גאנ־צער קראפט האב איך עס אראבגעלאזען אויף דאס גליהענדע אויג. דאס פערבלוטיגטע „עפעס" האט געגעבען איין־איינציגען צוק און איז געבליבען ליגען ווי א שטיין. נישטא מעהר דאס גליהענדע אויג.

א קורצער שלוכץ מיט עפעס א מאדנעם, באלד פערשטיק־טען בריל האבען דערגרייכט צו מיין אויער. אבער דאס איז געווען אהן מיין ווילען, איך פערזיכער אייך. דערצו איז די שטים גע־ווען אזוי פרעמד, דאס איך בין ניט זיכער, אז זי איז געווען מיינע. —

ווען איך בין ארויס אין גאס, האט די זון געהאלטען ביי'ם אונטערגעהן, — די אלטע זון, וואס האט דא געשפינט איהר גאלד מיט טויזענד יאהר צוריק. ווער האט עס געזאגט, אז טויזענד

יאהר איז מעהר פון איין מעת־לעת ? — איך בין אַלט געוועזן טוי־
זענד יאהר.

יא.

עס קומען די טונקעלסטע טעג אין מיין לעבען.

די שטאדט האט איבערגעלעבט אַ מין קדחת. שרפות. רציחות.
בלוטיגע געשלעגען און אַ שיסעריי אין די גאסען. עס האט זיך,
קענטיג, דאך ארגאניזירט אַ זעלבסט־שוץ, שוין אונטער׳ן פייער
פון׳ם פּאגראם.

וואס האב איך געטהון דעמאלט ? איך וויים נישט. אט האב
איך זיך געפונען אין די רייהען פון זעלבסט־שוץ און אט — אין
דער מאסע פון די פּאגראמשטשיקעס. איך האב זיך געפיהלט, ווי
אַ בלעטעל געטראגען פון שטורם. אויף מיין שטערן האט געברענט
דער צלם. אין מיינע אויערען האט געקלונגען : „אוי, מיין זוהן ! “

אויב איך האב נישט קיין טעות, האב איך איינמאל בעגעגענט
מי י ן גוי, — דעם גוי וואס האט, לכל הדעות, געהערט צו מיר
אַליין. איך האב געהאט אזא געפיהל, אז אויב איך וויל, מעג איך
איהם נעהמען און ארואבלאזען צו מיר אין קעשענע. ער איז געווארען
בלאס און איז, קענטיג, נישט אימשטאנד געווען צו ריהרען זיך פון
ארט. איך האב איהם אבער נישט גענומען. ער האט גארנישט
נים געוועקט אין מיר. איך האב איהם בלויז פריינדליך אַ קלאפּ
געטהון איבער דער פּלייצע און פרעהליך צוגעוואונקען צו איהם
מיט איין אויג. איך האב נישט בעמערקט, אז דאס זאל א־הם
געווען האבען צוגעגעבען מעהר מוט.

אַ צווייטע סצענע איז פערבליבען אין מיין זכרון.

אַן אַלטער יוד לויפט איבער דער גאס, און נאך איהם —
אַ יונגער שייגעץ פון אַ יאהר זעכצעהן מיט אַ האק אין האנד.
דער שייגעץ דעריאגט דעם אַלטען און מיט איין קלאפּ שפּאַלט
ער איהם דעם קאפּ. און אז דער אַלטער פאלט, דריקט דער שייגעץ
צו מיט זיין שטיוועל דעם געעפענטען קאפּ.

אין דער רגע לויפט אַן אַ יודישער יונגערמאן מיט אַ רע־

וואַלוועך אין האַנד. אַ בלאַסער יונגערמאַן. אַ מאָגער געזיכט. ברילען.

זיי לויפען, און איך — נאָך זיי. דער יונגערמאַן שיסט אויס און טרעפט נישט. דער שייגעץ פערלאָזט די אָפענע, ברייטע גאַס און לאָזט זיך אין אַ הויף אַריין. איך האָב זיך אָן עפּעס פערטשע־פּעט און בין געפאַלען.

ווען איך בין אַריין אין הויף, איז דער שייגעץ געשטאַנען אין אַ ווינקעל, מיט'ן רוקען אָנגעשפּאַרט אָן פּלויט. זיין כמעט קינדעריש געזיכט איז גרין געוואָרען, די גרויע אויגען זענען גע־ווען גרויס און קיילעכדיג, און די צייהן זיינע האָבען געקלאַפּט שנעל און דראָבנע.

דער יונגערמאַן איז געשטאַנען האַרט נעבען איהם מיט'ן רעוואָלוועך אין דער אויפגעהויבענער האַנד, אָבער זיין פּנים איז געווען נאָך בלאַסער ווי פריהער. ער האָט געקוקט אויפ'ן ווילדען שרעק פון יונגען בלוט און פלייש, געקוקט אַ ווייל, דערנאָך האָט ער צוגעשטעלט דעם רעוואָלוועך צו זיין אייגענעם קאָפּ און האָט אויסגעשאָסען.

אין דעם שייגעץ'ס אויגען איז פערלאָשען געוואָרען די לעצ־טע שיין פון זינען. ער האָט זיך צוגעזעצט צום קערפּער, וואָס האָט געצוקט נעבען זיינע פיס, האָט זיך ווידער אויפגעהויבען און מיט אַ משוגענעם געשריי איז ער אַריבערגעשפּרונגען איבער'ן טויטען און איז אַרויסגעלאָפען פון הויף.

ביי מיר האָט זיך אַרויסגעריסען אַ הויך געלעכטער. מיין פוס האָט זיך אַליין אויפגעהויבען און אַ בריק געטהון דעם פער־בלוטיגען פּגר, וואָס האָט זיך צוזאַמענגעדרעהט אויף דער ערד, ווי אַ צעטראָטענער וואָרם.

יב.

דאָס האָט געדויערט טעג און נעכט, איך ווייס נישט וויפיעל, און איין אָוונד בין איך געשטאַנען נעבען אַ טיר און האָב גע־קלאַפּט אין איהר אויף אַ געוויסען אופן. דאָס איז געווען אַ צייך־

כען, אַז עס געהט אַ היימישער. וואס איז דאס געווען פאר אַ סיג־נאַל? צו וואס האט ער געריענט און פון וואַנען האב איך איהם געוואוסט?... איך האב זיך די דאזיגע פראַגען נישט געשטעלט, ווי מ׳שטעלט זיך נישט אַזעלכע פראַגען אין אַ חלום. די טיר האט זיך געעפענט, און איך האב דערזעהן מינא׳ן.

אַ בליץ האט זיך אַנגעצונדען ביי מיר אין מח, און אויף אַ רגע האט מיך אַנגענומען אַן אימה. איך האב פערשטאַנען, וואו איך בין און וואס איך וועל טהון. און באַלד אויף דער שטעל בין איך געווארען רוהיג.

זי האט מיך נישט גלייך דערקענט. דערנאָך האט זי זיך אַ טרייסעל געטהון, האט מיך אַנגעחאַפּט ביי אַ האַנד און מיך אריינגעשלעפּט אין צימער. איך האב געלאָזען אַוועקזעצען מיך אויף אַ שטוהל.

זי האט געקוקט אויף מיין קאָפּ און אויף מיין שטערן, וואו דער צלם האט געברענט, און האט געשוויגען. דערנאָך האט זי געזאָגט מיט אַ פערדומפּפען קול:

— דערצעהלט.

איך האב איהר דערצעהלט. כ׳האב דערצעהלט גערן, געלאַ־סען, אַלעס. די יסורים פון מיין מוטער — מיט מאַנכע שענדליכע איינצעלהייטען. אויף איהר געזיכט האבען זיך געביטען די קאָ־לירען רויט, וויס, גרין און געל. ווען איך האב געענדיגט, האב איך זיך פערנייגט פאר איהר מיט אַן אַנגעגעהם שמייכעלע. זי האט עס קוים בעמערקט און האט איינגעגראַבען איהר געזיכט איןביידע הענד. דערנאָך האט זי אַבגערעקט איהר פּנים, וועל־כעס איז געווען פערוויינט. — אמת׳ע טרערען, אויף מיינע נאמנות: נאַסע, ווייכע און. איך געה אין געוועט אַזעלכע וואַ־רעמע! — האט זיך אַראַבגעלאָזען פאר מיר אויף די קניע און גענומען מיין האַנד. מיין שמייכעלע איז געווארען ברייטער. דאס מאָל האט זי עס דערזעהען. האט זיך שנעל אויפגעהויבען פון דער ערד און אַנגעהויבען אַרומצוגעהן היין און צוריק איבער׳ן צימער, ווארפענדיג אויף מיר אומרוהיגע בליקען. איך בין מיר געזעסען

און האב געשמייכעלט, ווי מיר האט זיך געדאכט, זעהר אנגענעהם.

ענדליך האט זי ביי זיך גע׳פועל׳ט אנצו־ווענדען עפּעס א מיטעל, וועלכעס זי האט, קענטיג, גערעכענט פאר זעהר שארף. זי האט זיך צוריק אוועקגעזעצט אויף׳ן שטוהל געגענ׳איבער מיר און האט שטיל געפרעגט:

— און אייער בעשלום?...

מיין בעשלום? וועלכער בעשלום?... ווארט א ווײלע... יא, מיט יאהרען צוריק, מיט א סך יאהרען צוריק, האב איך אנ־גענומען עפּעס א בעשלוס, זעהר א וויכטיגען בעשלוס, אבער — וועגען וואס?... און פּלוצים האב איך זיך דערמאנט.

איך האב זיך פאנאנדערגעלאכט איהר אין פּנים אריין. באלד דערנאך בין איך געווארען ערנסט און האב איהר א קוק געטהון גלייך אין די אויגען. זי איז געווארען ווייס, ווי לייוועגד, און איז אויפגעשפּרונגען פון שטוהל. איך בין אויך אויפגעשטאנען פון מיין ארט לאנגזאם און רוהיג.

איך האב זי פערגוואלטיגט.

זי האט זיך געוועהרט, ווי מיין מוטער. אבער וואס האבען געקלעקט איהרע קרעפטען געגען דעם מאן מיט׳ן צלם אויפ׳ן שטערן? אויף איהר פּנים איז אנגעגאנגען א מורא׳דיג שפּיעל פון פלאמענדער רויטקייט און בלייכקייט פון א מת. געשריגען האט זי נישט; זי האט צעביסען איהר אונטערשטע ליפּ, זי האט זי צעקייט און געשלונגען דאס בלוט. און איך האב געטהון מיין ארבייט, מיט אלע ערניעדריגענדע איינצעלהייטען. דאס האט גע־דויערט לאנג.

דערנאך האב איך זי דערשטיקט. דאס האב איך געמאכט קורץ און שטירמיש. איך האב ארייגעגראבען מיינע פינגער, לאנ־גע, ביינערינע פינגער, אין איהר ווייסען האלז. זי איז געווא־רען רויט, בלוי און באלד דערויף שווארץ. עס האט גיך גענומען א ענד.

איך האב זיך א ווארף געטהון אויף א שטוהל און כמעט

אין דערזעלבער רגע בין איך אנטשלאפען געווארען, ווי איך וואלט מיט א מאל פערזונקען אין א טיעף וואסער. קיינע חלומות.

יג.

אז איך האב ערוואכט, האב איך בעמערקט, אז דאס סטע־ארין־ליכט אויפ'ן טיש איז כמעט נישט קלענער געווארען. איך בין געשלאפען, וואהרשיינליך, נישט מעהר ווי פופצעהן מינוט. אבער איך בין געווען פריש, מונטער און רוהיג. דער אויסגעשריי: „אוי, מיין זוהן!" האט מיך ביז היינטיגען טאג נישט פערלא־זען, אבער פון דאן אן איז ער געווארען ווייכער, מיטרליכער. מיין מאמע'ס נשמה האט געפונען א תקון.

אונזער קאנספיראטיווע קווארטיר איז געווען איינגעארדענט בעקוועם, כמעט עלעגאנט, אום אויסצומיידען יעדען חשד. איך בין אריין אין טואלעט־צימער און האב זיך גוט אבגעוואשען דעם קאפ און די הענד. דער שפיעגעל האט מיר געוויזען, אז איך בין גרוי. איך האב ענדליך דערזעהען אט דעם צלם, וועלכען איך האב די גאנצע צייט בלויז געפיהלט. די וואונד האט מעהר נישט וועה געטהון, זי האט בלויז א ביסעל געביסען.

תחלת האב איך געוואלט נעהמען א מעסער, אבשניידען א פאס פון שטערן און — אבמעקען דעם צלם. דערנאך האב איך זיך בעקלערט — זאל ער בלייבען. „לטוטפות בין עיניך"... הא! אזעלכע „טוטפות" האט עס אונזער אלטער, ליעבער גאט גע־מיינט?

יד.

איך בין קיינעם גארנישט שולדיג געווען און האב פאר קיין זאך נישט געוואלט צאהלען.

שוין דיזעלבע נאכט האב איך פערלאזען אונזער שטאדט. אין צוויי טאג ארום בין איך אריבער די דייטשע גרעניץ און האב זיך אוועקגעלאזען קיין אמעריקא.

דער ים האט מיך אויפגענומען מיט ענדלאזער'בריטקייט.

מיט רויהע ווינטען, מיט שארפע, געוואלצענעם אטהעם. און גע־רעדט האט ער צו מיר פון וואונדערבארע זאכען, גערערט־גערעדט און געשוויגען־גערעדט. מיט פרייד און שטויגען האב איך איהם צוגעהערט, און גישט אין ווערטער וועל איך איבערגעבען, וואס ער האט מיר דערצעהלט.

כמעט באלד נאך מיין קומען קיין אמעריקא האב איך זיך אויסגעלאזען וואנדערן איבער'ן לאנד. און די פרעהריע האט גענומען מיר פערטייטשען אויף איהר לשון, וואס דער ים האט געמיינט מיט זיינע רעד. אַ, די פרעהריע! איהרע נעכט, איהרע טעג! ...

שוין באלד דריי יאהר זינט איך וואנדער ארום. און איך, גיר־געבוירען קינד, שפיר, אז איך בין שוין גענוג קרעפטיג. אין גיכען וועל איך געהן צוריק צו'ם ישוב.

און דעמאלט — — —

איך האב א קוק געטהון אין זיין זייט, אבער ער האט מעהר גארנישט געזאגט. אז מיר האט ער, קענטיג, פערגעסען.

און איך, א מענש וואס איז שוין יאהרען לאנג געווען דער־אויסען פון אלעם, האב געטראכט:

עס וועט אויפשטעהן א דור פון אייזערנע מענשען. און זיי וועלען אויפבויען דאס, וואס מיר האבען דערלאזען חרוב צו ווערען.

רויך.

רויך.

(געווידמעט דעם אנדענק פון י. ל. פרץ).

א.

פון ערשטען ציה איז ער געווארען טונקעל־רויט, ווי ער וואלט אויפגעהויבען א משא, און איז זיך פערגאנגען אין א שווערען הוסט. אבער „גרויסע“ האבען ד א ך געדרויכערט: עפעס טוו זיין דערין. ער האט זיך פער׳עקשנ׳ט — און זיך צוגעוועהנט.

דער פאטער איז געווען אן ארעמער מלמד, און דערצו טארען יונגלעך נים רויכערן — האט ער געקליבען „שטיקלעך“.

שפעטער, לערנענדיג אין קלויז, האט ער שוין עפטער געהאט א פעקעל טאבאק. ער האט קיינעם קיינמאל נישט אבגעזאגט א ציגאר־טיטון ווען ער האט געהאט, און זיך נישט געשעמט צו בעטען ווען ער האט נישט געהאט.

ער האט געהייסען מנשה.

פון קלויז האט מען איהם גענומען פאר אן איידעם צו ר׳ שואל מאראוואנער. ר׳ שואל איז פערזענליך געקומען מיט׳ן שדכן אין קלויז אריין. דער גרויסער יוד מיט די אראבגעהאנגענע ברעמען האט א ווײלע בעקוקט מנשה׳ן שווייגענדיג. דער בחור איז הויך, ברייטליך און קרעפטיג. דער חסידיש־סוחר׳ישער האלב־לאנגער סורדוט וועט איהם פאסען אויסגעצייכענט. ר׳ שואל האט א קוק געטהון צו׳ן איהם אין ספר, געשטעלט א פאר פראגען, פערפיהרט א שמועס סתם אין דער וועלט אריין, און גע־הארכט מיט געשפיצטע אויערען און קוקענדיג אז א זייט דעם בחור׳ס בעשיידענע, א ביסעל קירצליכע בעמערקונגען. דעם

שמועס האָט ער אָבגעבראָכען אינמיטען, אויפשטעהענדיג פון דער לאַנגער באַנק:

— נעהם דיינע תפלין. —

ב.

אין איינער פון די אינטימסטע מינוטען האָט איהם דאָס ווייבעל געפרעגט:

— וואָס פאַר אַ טעם, אַשטיינער, פיהלסטו אין דיין טיטון? גיב מיר אַ ציה טהון — לאָמיך אויך וויסען.

ער האָט אַרויסגענומען פון זיין מויל דעם ברענענדיגען צונויפ־געדרעהטען ציגאַר־טיטון און איהם צוגעטראָגען צו איטע׳ס ליפען. זי האָט אַ פּיפּקע געטהון, רעש׳דיג, אונגעשיקט, ווי מיט קי־שעלער.

— פּ־פּע! — האָט זי זיך אָבגעהוסט. — רויך, און מעהר גאָר־נישט.

ער האָט געשמייכעלט.

— רויך, אָבער ס׳איז גוט.

— וואָס איז דאָ די גוטקייט? ביטער, און פערגעהט אין די אויגען.

ער האָט צוריקגעלאַכט.

— אָבער גוט, — האָט ער ווידערהאָלט.

און אַ וויכער פון ברענענדער בושה און ברענענדער העזה האָט פערדרעהט די צוויי יונגע מענשען אין זיינע פאַלדען. —

ג.

דעם איבערגאַנג צו דער שפּע פון שוועהר׳ס הויז האָט ער אָנגענומען אָהן קבצנ׳ישער זשעדנעקייט. בלויז אין איין־איינ־ציגער זאַך האָט ער זיך נאָכגעגעבען: ער האָט געברויכט דעם בעסטען טאַבאַק וואָס ער האָט נאָר געקענט קריגען. יונגעלייטלעך אין קלויז האָבען געוואוסט דערפון און האָבען זיך אָפּט און גערן בענוצט מיט זיין טאַבאַק־פּושקע.

ר׳ שואל׳ס עלטערער איידעם, נחמיה, האט איהם אמאל אב־גערופען אין קלויז אן א זייט:

— וואס לאזסטו זיי אויסרויכערן דיין טיטון, די חזירים? גיש׳קשה, אליין קויפען זיי מאחארקע.

מנשה האט איהם רוהיג אנגעקוקט.

— ווי קאן מען אבזאגען יענעם א ציגאר־טיטון?

נחמיה האט געווארפען א פארזיכטיגען בליק ארום. איין איינעל האט זיך ביי איהם פערמאכט און דאס צווייטע האט אויפגעשיינט מיט חכמה.

— שוטה, וואס פערשטעהסטו דא נישט? טהו אזוי ווי איך: צוויי סארטען.

ער האט זיך פערהלינעט מיט א געלעכטערל.

מנשה האט דערויף גארנישט געזאגט, נאר קיין צוויי סאר־טען טאבאק האט ער נישט איינגעפיהרט.

ער האט פערבראכט אין קלויז, געלערנט אין דער היים און שפאצירט מיט׳ן שטעקען אין האנד. צייטענווייז פלעגט ער זיצען און שווייגענדיג זיך צוהערען צו געשפרעכען וועגען מסחר, וואס ר׳ שואל האט געפיהרט מיט יודען סוחרים. אין יענע יאהרען פלעגט מען „פאהרען קיין דאנציג״, אדער קיין לייפציג, אדער קיין קעניגסבערג. ר׳ שואל איז געוועזן פון די דאזיגע פאהרער קיין דאנציג. דעם עלטערן איידעם, נחמיה׳ן, האט ער געעפענט א שניטקראם: „זעץ זיך אוועק און מעסט לייווענד״. נחמיה האט נעוועזן געפרובט א רעד טהון וועגען „דאנציג״, האט איהם דער שוועהר מיט בטול אוועקגעמאכט מיט דער האנד. מיט מנשה׳ן האט ער וועגען מסחר קיין ווארט נישט גערעדט. מנשה האט אויך געשוויגען. ביז איטע איז געליגען געווארען און געבוירש א צווילינג — צוויי יונגלעך.

דעם אווענד נאכ׳ן דאפעלטען ברית האט דער שוועהר אריינ־גערופען מנשה׳ן אין א בעזונדערן חדר, האט איהם דערלאנגט א פעקעל אסיגנאציעס און געזאגט:

— פאהר.

מנשה האָט זיך אביסעל געשראָקען.
— איך ווייס דאָך גאָרנישט וואָס און ווען...
— וועסט שוין וויסען. אַז דו'סט פּטר'ן דאָס ביסעל געלד, וועסטו וויסען.

דאָס איז געווען חנוכה־צייט. ערב פּסח איז מנשה געקומען צוריק. מ'האָט פרעהליך פערבראַכט די ערשטע צוויי טעג יום־טוב און „דאַנציג" אפילו נישט דערמאָנט. ערשט אין אוונד פון צווייטען טאָג, מיט'ן אריינטריט פון חול־המועד, האָט ר' שואל איינגעלאַדען מנשה'ן צו זיך אין צימער.
— וואָס הערט זיך?
— איך ווייס שוין א ביסעל, — האָט מנשה געענטפערט און געוואָרען רויטליך.
ר' שואל האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ.
און נאָך פּסח האָט מנשה ווידער געקראָגען א פּעקעל אסיגנאַציעס און איז אוועקגעפאָהרען קיין דאַנציג. פון דעמאָלט אָן פלעגט ער פאָהרען רעגעלמעסיג אויף צוויי־דריי חדשים יעדעס יאָהר, און מאַנכמאָל צוויי מאָל א יאָהר. —

ד.

מיט'ן גאַנג פון די יאָהרען זענען קינדער געווען פול אין אלע ווינקעלער פון הויז. איינינע האָבען געהאַלטען אין אונטערוואַקסען. אַנדערע האָבען אַרומגעפּויזעט. נייע זענען געבוירען געוואָרען. ר' מנשה — ער איז געוואָרען „רב" מנשה אונטער דער צייט — האָט צוגעקוקט און רוהיג געלאַכט. ר' שואל איז שוין נישט געווען, זיינע געשעפטען זענען איבערגעגאַנגען צו ר' מנשה'ן, ווי אויך דאָס אַלטע הויז מיט די ברייטע חדרים.

אין די חדשים פון יאָהר וואָס ר' מנשה האָט פערבראַכט אין מאַראַוואַן האָט ער געלעבט ווי פריהער: בעזוכט צוויי מאָל טעגליך די קלויז, בייטאָג געלערנט, אין אוונד געשמועסט פון געשעפט. איין ענדערונג האָט אויסלאַנד געמאַכט אין זיינע געוועהנהייטען: ער האָט געראויכערט ציגאַרען.

— אַ ציגאַר־טיטון איז אַ יונגעלשער עסק, — האָט ער שמייכ־לענדיג ערקלערט. — אַ יוד מיט אַ באָרד, אַ טאַטע פון קינדער, דאַרף רויכערן אַ ציגאַר. די דייטשען זענען נישט קיין נאַראָנים.

ציגאַרען זענען נישט געווען דאָס איינציגע וואָס אויסלאַנד האָט מיטגעבראַכט, נאָר דערפון האָט געוואוסט נאָר איטע אַליין. דאָס הייסט, ניט געוואוסט—געשפּירט. ווי אַזוי האָט ער דאָרט געלעבט אין דעם אויסלאַנד? וואָס איז דאָס אַזוינס איבער־הויפּט, דאָס דאָזיגע אויסלאַנד? — ווענען דעם האָט זי ניט גע־טראַכט, נאָר איהר האָט זיך עפּעס געדאַכט, אַז דער יוד ווערט וואָס אַמאָל ברייטער און העכער, און ס'האָט זי געוואונדערט, וואָס די מאָס פון זיינע מלבושים ענדערט זיך נישט. ער האָט געהאַט אַזאַ טבע צו שמייכלען מיט די אויגען אַליין, און דער דאָזיגער שמייכלענדיגער בליק האָט זי אַריינגענומען אין זיך און זי מיט־געטראָגען ערגעץ אַהין, וואוהין ער האָט געפּלאַטשען רוהיג, טיעף, אָהן אָבשטעל, ווי דער גרויסער טייך וואָס איז יאָהר־איין יאָהר־אויס געגאַנגען פאַרביי דער שטאָדט אין די ווייטע וועלט אַריין. דאָס האָט זי נישט געשראָקען; פאַרקעהרט, זי האָט זיך געפיהלט זעהר געזיכערט אין דעם דאָזיגען ברייטען שטראָם ערגעץ אַהין. און מאַנכמאָל האָט זי זיך געטוליעט צו'ם מאַן און אַפילו פּראָבירט צו נעהמען אַ ציה פון זיינע ציגאַרען. דאָס האָט געפיהרט צו טרע־רען אין די אויגען און ספּאַזמען פון הוסט, און ער האָט זי לייכט געקלאַפּט איבער דער פּלייצע און געלאַכט. —

ה.

אין שטוב האָבען זיך שוין אַרומגעדרעהט אַ פּאָר היבשע בחורים, און אַ גאַנצע מחנה קליינוואַרג און האַלבוואוקס האָבען זיך געשטויסען און געשטופּט נאָך זיי.

דאַנציג איז שוין נישט געווען דאָס דאַנציג וואָס אַמאָל. איטע האָט געדריקט און געדריקט די הוצאה אַרונטער; בלויז אויף ר' מנשה'ס ציגאַרען האָט זי צו קאַרגען נישט ערלויבט, און ער האָט איהר דעריין נישט געשטעלט זיך דערגעגענען. לסוף איז עס

געקומען אזוי ווייט, אז די פאמיליע האט געמוזט פערלאזען דאס אלטע הויז מיט די ברייטע חדרים און געהן אין שכנות. דעמאלט האט ר' מנשה זיך אוועקגעזעצט אויף א טאג ביי זיך אין צימער און א שטארקען טראכט געטהון וועגען דעם, וואס איז דער מעהר מיט דאנציג. ער איז געזעסען, געקוקט אין פענסטער, געדרייבערט ציגארען און געטראכט. און צומארגענס איז ער אוועקגעפאהרען אויפ'ן דאן.

ער האט זיך ארומגעשטויסען אין קאכיגען ראיאן צווישען אונטערשטען דאן און קאספישען ים עטליכע וואכען נאכאנאנד. האט געקוקט, געטראכט, געצעהלט און גערעכענט — און לסוף האט ער מיט דער רעכטער האנד פערבויגען א פינגער אויף דער לינקער און געזאגט: „קאוויאר“. און האט זיך גענומען פער־בינדען דעם דאן מיט דאנציג.

דאס פערבינדען האט געדויערט צוויי יאהר, וואס זענען געווען די שווערסטע פאר די פאמיליע אין דער היים. נאר אז ער האט נאך די צוויי יאהר פערלאזען דעם דאן אויף עטליכע חדשים אברוה, האט מען אין דער געגענד אנגעהויבען צו דער־מאנען פערגאנגענע פאסירונגען לויט א נייעם לוח: די און די מעשה איז געשעהען אין דער צייט, „ווען ר' מנשה מאראוואַ־נער האט אנגעהויבען צו פאהרען אויפ'ן דאן“. און אז ער איז געקומען אהיים, האט ער צוריק אבגעקויפט דעם אלטען ר' שואל'ס הויז, און דאס לעבען איז אוועק ווי אין די פריהעריגע יאהרען.

קיין דאנציג איז ער איצט געפאהרען איינמאל אין צוויי־דריי יאהר, דערפאר אבער האט ער צוויי דריטעל פון זיין צייט פער־בראכט אויפן דאן. נאכ'ן קאוויאר האט ער געלאזען אין גאנג גערויכערטע „וואבלא“, און נאך דער וואבלא — א לאקאלען סארט סארדינען וואס ער אליין האט זיי ענטדעקט. ער האט פערדיענט פיעל און פיעל פערלעבט: איין קינד נאכ'ן צווייטען איז געוואַק־סען, האט געלעבט און געלערנט און איז לסוף געשטעלט געוואָ־רען מיט'ן פאטער'ס הילף אויף אייגענע פיס. צו דער חתונה פון דער מיזינקע האט ער צונויפגערופען אלע קינדער. מ'האט

זיך משמח געווען גאר אויפ'ן גרויסען, פארצייטיגען שטייגער, און צו'ם סוף פון שלייער־ווארמעס האט ר' מנשה זיך אויפגע־שטעלט פון זיין שטוהל אויבענאן ביי'ם טיש.

— קינדער — מעהר פאהר איך נישט אויפ'ן דאן. איך האב געלאזען פאר מיר מיט דער אלטער צו דערלעבען אונזער פאר יאהר — דאס איבריגע נאט אייך אוועק. פאהרט געזונדערהייט, און זאל דער אויבערשטער געבען, איהר זאלט אבלעבען אייערע יאהרען נישט ערגער ווי איך האב אבגעלעבט מיינע. פאר אונז דארפט איהר נישט דאגה'ן — מיר וועלען צו'ן אייך נישט אנקומען.

.ז

דאס לעבען האט געפלאסען ווי א טייך נאהנט פון זיין אויס־גוס: וואס ברייטער און טיעפער, אלץ געלאסענער און רוהיגער. דעם יורדנ'ס הויכער, גלאטער שטערן האט געוויזען בלויז איין דינעם, לאנגען קניימש פון שלייף צו שלייף, און די שווארצע האר האבען ערטערווייז שוואך געווייסעלט. אין די זומעריגע פריה־פארנאכטען, איג'ם אראנזשען־גליה פון דער פערגעהענדער זון, פלעגט ער, ווי פריהער, שפאצירען מיט'ן שטעקען אין האנד, און זיין טראט איז געווען געמאסטען און זיכער, און דער רוקען איז געשטאנען גלייך אונטער'ן נאקען. נאר די אויגען האבען געקוקט פערטראכט, שטארק פערטראכט.

אין די מיטעל־יאהרען פלעגט ער לערנען מייסטענס מיט די אויגען. איצט האט זיין שטימע עפטער געקלונגען אין דער אל־טער קלויז אין די שטילע בייטאגען, האט געצויגען דעם מילדען און אומעטיגען ניגון פון זיין יוגענד, געצויגען איהם דין און דינער, שטיל און שטילער, ביז ער האט געזונקען אין דער ארומיגער שטיל־קייט ווי דער נאכציטער פון א סטרונע — און ווידער זיך געהויבען און געשטיגען ביז צו זיין פולען קלאנג. דאס איז געווען זיס און ביטער, ווי קינדערשע טרערען.

ער האט גערן פערבראכט אין קלויז מיט די יונגערע לערנער

אין שמועסען וועגען תורה און דרך־ארץ. וועגען אויסלאַנד און זיין לעבען ווייט פון דער היים האָט ער זיך נישט אריינגעלאָזען אין צופיעל פּרטים.

— מעגשען לעבען און שטאַרבען דאָרט אַזוי ווי ביי אונז, — האָט ער קורץ געענטפערט און געשמייכעלט מיט זיינע אויגען. — אַ סלאַוויטער ש״ס אָדער אַ לייפּציגער — וואָס איז די נפקא מינה? נישטמעהר, דער דפוס און די טאָוולען. דער תוכן, ווידער —

און פערקוקט זיך אויפ׳ן שנירעלע רויך, און געהיט, אַז דאָס ווייסליכע אַש, וואָס איז ווי אַ טשערקעסישע „פּאַפּאַכע״ געזעסען אויפ׳ן קעפּעל פון זיין ציגאַר, זאָל נישט אַרונטערפאַלען און זיך האַלטען אַזוי לאַנג ווי מעגליך.

קומענדיג איינמאַל נאָך שחרית פון קלויז מיט׳ן טלית און תפלין אונטער׳ן אָרם, האָט ר׳ מנשה געטראָפען אין הויז זיסלען, דעם יונגסטען פון זיינע זיהן.

— אַהאַ! כ׳האָב אָבער געוואוסט, אַז דוס׳ט קומען.

דעם יונגענמאַן האָבען זיך נעביטען די קאָלירען אין פּנים.

— נו־נו, — האָט איהם דער פאָטער בערוהיגט, — איך האָב נישט געמיינט דיך מבייש צו שטעלען. עס געהט דיר נישט גוט, אה? אָבער פריהער גיעה וואַש זיך, וועלען מיר עסען וואַרמעס.

ר׳ מנשה האָט צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ אויסהערענדיג דעם זוהנ׳ס געשיכטע: געוועזען זעהר אַ גוטער פּלאַן... ווער זאָל זיך ריכטען, אַז...

— כ׳האָב געוואוסט, אַז דו׳סט קומען: ביזט אַ ריזיקאַנט און אַביסעל איבעראיילט, — אָבער סט׳זיך אויסלערנען. פאַר דיר טאַקי האָב איך אָבגעלעגט אַ קליינע סומע געלד. ס׳איז נישט קיין סך, אָבער — וועסט קאָנען אַנהויבען פון דער התחלה, און האַלט דיינע אויגען אָפען. נאַ, אָט האָסטו דאָס, און — קום נישט מעהר נאָך קיין געלד: ס׳איז נישטאָ. מיר זענען אַלטע לייט, און טאָמער שטאַרב איך פריהער, זאָל דיין מאַמע נישט בלייבען ווי אויפ׳ן וואַסער. צו׳ן אייך, קינדער, וועט זי נישט פאָהרען.

— יאָ, נאָך אַ זאַך, — האָט ער דעם זוהן צוריקגערופען פון דער

מיר: — היינט זענען נישט אמאָליגע יאָהרען. אין מיינע צייטען, אַז אַ יוד איז געקומען קיין דאַנציג מיט אַ ברייטער באָרד און אַ הויכען שטערן, איז דאָס געווען געגוג; אַז דער קאָרן אָדער ווייץ אויף דער האַנד איז געווען גרוים און שען, האָט מען פערקויפט מיט ריוח, אַז נישט, האָט מען געהאַט היזק. מיר האָבען אונזערע מסחרים נישט געפיהרט, זיי זענען אַליין געגאַנגען. אַז די וועלט איז היינט אַזאַ אַנדערע דאַרף איך דיר נישט דערצעהלען, ביזט יונגער פון מיר. דעריבער, פערשטעהסטו מיך, איז דאַנציג נישט דאַנציג, און די באָרד מיט'ן שטערן זענען קיין סחורה נישט. היינטיגע מסחרים דאַרף מען פ י ה ר ע ן, פערשטעהסט? נו, פאָהר געזונדערהייט, און זיי מצליח. —

ז.

אַ זומער און אַ ווינטער און אַ זומער זענען אַוועק, און ווידער איז געקומען דער ווינטער, פריהצייטיג און ביטער, מיט שנייען און פרעסט, און ווילדע, פערביסענע ווינטען. אין טבת האָט ר. מנשה זיך צוגעקיהלט, אַ הוסט געטהון און געלאָזען בלוט פון האַלז: דאָס האָט זיך אָבגערופען אַן אַלטע לונגענענטצינדונג, נאָך פון די ערשטע דאַנציגער צייטען, וואָס מ'האָט געמיינט, אַז זי האָט קיין שפורען נאָך זיך נישט געלאָזען. עס איז צוגעגאַנגען שנעל, און אין אַ גרויען פריהמאָרגען, ווען די שיטערע שניי־פּאַשע אויף די גאַסען האָט זיך פאַר מענשען אין די אויגען גע־שמאָלצען אין וואַסער און די לופט האָט געשמעקט אַ נ ד ע ר ש אַזוי אַ פאַרוואָס, זענען כמעט אַלע קינדער, צונויפגעלאָפענע פון דער וועלט, געשטאַנען אַרום טאַטענ'ס קראַנקען בעט. אַ פּאָר חשוב'ע בעלי־בתים און דער רב פון שטאָדט זענען דאָ געבליבען נאָך פון ביינאַכט.

שוין פון אַ פּאָר שטונדען האָט דער הוסט דעם חולה אָבגע־לאָזען, די היץ איז אויך געפאַלען, נאָר דער יונגער דאָקטאָר איז נישט אַוועקגעגאַנגען. ער איז געזעסען נישט ווייט ביי אַ טישעל,

האט נערוועז גערדעהט זיין בלײשטיפט צווישען די פינגער און געשוויגען.

ר' מנשה האט געעפענט די אויגען. ס'איז שווער געווען איהם צו דערקענען, נאר די אויגען זענען געבליבען דיזעלבע — מיט'ן פערבארגענעם שמייכעל אין זיי. ער האט געבעטען רויכערן.

— סטייטש, טאטע —

נאר דעם דאקטאר'ס א קוועטש מיט די אקסלען האט מבטל געווען זיסעל'ס פראטעסט. ער איז בלאס געווארען און דער־לאנגט דעם פאטער א ציגאר.

— נישט דאס, — האט דער קראנקער געזאגט. — האט נישט ווער א ציגאר־טיטון?

און זיינע אויגען האבען געשמייכעלט.

ער האט א ציה געטהון דאס דינע פאפּיראסעל און א רוף געטהון:

— איטע...

זי האט אוועקגענומען די הענד פון די אויגען און זיך ארויס־געריסט פון איהר ווינקעל. די לעצטע צייט האט זי געקראגען א נייגונג צו פעטקייט און אביסעל א קורצען אטהעם. איצט איז איהר קליין קיילעכדיג געזיכט געווען צונויפגענומען, ווי א פער־דריקט קינדערש פויסטעל, און איהר בליק הילפלאז און פערלוירען: דער טייך, שוין נאר ביי'ם סוף, האט זי ארויסגעווארפען אויף א פרעמדען ברעג, און אליין איז ער אוועק אין ים־אוקינוס, וואוהין אלע טייכען פאלען אריין.

— מנשה, מנשה! — האט זי שטיל געזאגט.

— ווילסט א ציה? — זיינע אויגען האבען געלאכט. — ס'איז רויך, אבער ס'איז גוט.

א וויכער האט א דרעה געטהון אין זיינע פאלדען דאס אלטע ווייבעל. זי האט ארויסגעלאזען גלייכצייטיג א וויין, א לאך און א הוסט, ווי רויך וואלט זי געשטיקט. ר' מנשה האט אוועקגעלעגט דאס פאפּיראסעל און א וואונק געטהון צו'ם רב. יענער איז צוגעגאנגען צו'ם בעט און אנגעהויבען זאגען מיט איהם ודוי.

נאך די ערשטע עטליכע ווערטער איז דער חולה זיך פערגאנגען אין א הוסט. דער הוסט האט קיינמאל נישט אויפגעהערט: ער איז פערגליווערט געווארען, און איז אזוי פערבליבען — א פער־גליווערטער הוסט.

דער נס

דער נס.

מיט דריי הונדערט יאהר צוריק האט געוואוינט אין פראג א יוד אז ארעמאן, צלי וואסערטרעגער. עס האט זעלטען פאסירט, אז א יוד זאל זיך בעשעפטיגען מיט וואסער־טראגען, און צלי איז געווען נישט בלויז א גרויסער אביון, נאר אויך זעהר א פשוט׳ער מענש, קוים געקענט דאווענען. ער איז נישט געווען קיין גראבער בעל־תאוה, און אויך נישט קיין צו־גרויסער ירא־שמים.

די ימים־נוראים האבען איהם א ביסעל געשראקען, שבועות האט ער עפעס נישט בענומען, נאר פסח האט ער ליעב געהאט מיט דער ליעבשאפט פון א קינד און מיט דער בלינדער פרומקייט פון א יודינע. דאס וואסער אויף פסח פלעגט ער טראגען מיט ערנסט און מיט כונה, און צום סדר אלע מאל געהאט אן אורח. און ווי ארעם ער איז געווען, האט ער יעדען פאר פסח אריינגעטראגען אין די קאסע פון מעות־חטין זיין חלק.

איך ווייס נישט ווי אזוי, מסתמא האט אזוי געפיהרט, נאר אויף די עלטערע יאהרען איז דעם יודען געגאנגען בעסער. קיין וואסער האט ער שוין נישט געטראגען, און אז ער האט, שטיל און צופריעדען, אבגעלעבט וויפיעל איהם איז בעשערט געווען צו לע־בען, האט ער געלאזען זיין פאמיליע א שטיקעל ירושה. פאר׳ן טויט האט ער די קינדער זיינע אנגעזאגט, זיי זאלען אבהיטען „די מצוה פון מעות־חטין״. מיר ווייסען שוין, אז קיין צו־גרויסער למדן איז דער יוד נישט געווען.

אין צלי׳ס צייטען האט פראג נישט גע׳חלום׳ט, אז פון צלי׳ן וועט ארויסוואקסען א גרויסע משפחה, וואס וועט האבען א שם איבער דער וועלט מיט איהר עשירות, מיט איהר תורה און דרך־ארץ און מיט איהר צדקה. צום דריטען דור איז שוין די פאמיליע

וואסערטרעגער געווען בעריהמט אין ענגלאנד, אין פראוואנס, אין פוילען, און — שפעטער — אין וואהלין.

די ערשטע דריי צווייגען פון דער משפחה האבען געגעבען באנקירען און פאליטיקער, מאנכע פון זיי האבען געקראגען טיטלען פון זייערע הערשער, און האבען זיך שטארק דערנעהנטערט צו די פעלקער צווישען וועלכע זיי האבען געוואוינט. — נאר זיי געהען אונז דא נישט אן. דער וואהלינער צווייג פאנגט זיך אן פון ר' ליפמאן וואסערטרעגער, וואס האט אבגערונגען די פאסעסיע נעבען דעם שטעדטעל זארניצי, אדער — יודיש — זשארניץ. מיט אמאל האבען זיך פאר יודען אן עפען געטהון קוואלען פון פרנסה. דער האנדעל מיט תבואה אין דער גוברניע איז געגאנגען דורך די וואסערטרעגערס הענד. אין די לאנגע און הייסע זומערטעג האט עס פון פריהמארגען ביז נאכט געהילכט אין די וועלדער, וואו טויזענדער בוימער זענען געפאלען אונטער דער האק. איבער די ברייטע, שטויביגע שליאכען פון זאלאטקאווער אויעזד — דעם „צוקער"-אויעזד — האבען אהן אויפהער געסקריפעט לאנגע שורות פוהרען מיט בוריקעס, פון די פלאנטאציעס צו די זאוואדען. — אומעטום האט מען נויטיג געהאט „מענשען": אויפזעהער, עקאנאמען, אויס־און אנלאדער, בוכהאלטערס און פערמיטלער פון כל המינים. זשארניץ האט פערזוכט דעם טעם פון שפע.

יודישע שפע — קיין ארעמעלייט האבען נישט געפעהלט. זעגען אבער די וואסערטרעגערס געווען גרויסע בעלי־צדקה: אז אפען הויז, אפענע הענד, אפענע הערצער. ווער שמועסט, אז עס איז געקומען פסח האט ביי קיין יודען אין דער סביבה נישט געפעהלט קיין מצות, וויין און ליכט — לויט דער טראדיציע פון צלי'ס צייטען. אין דער מיט פון פאריגען יאהרהונדערט האט געקעניגט חיה־אסתר וואסערטרעגער — „חיה־אסתר קאפמענש" — וואס איז געבליבען אן אלמנה א פאר יאהר נאך איהר חתונה. דעמאלט פלעגט, אין אן ערב פסח, דער גרויסער הויף פאר'ן הויז אויסזעהן ווי אן עכטער יאריד: קערב מיט מצות, שטייגען מיט הינער,

קאסטענס מיט אייער. פעסער מיט ווייַן און צעהנדליגער טעפּ מיט שמאלץ. און ביז שפּעט פאַרנאַכט, כמעט ביז'ן סדר, פלעגען ווייבער און מענער גײן אויף און אַב, קומען מיט לעדיגע כּלים און אוועקגעהן מיט פולע. אַלע „מענשען" האָבען געהאָלפען אינ'ם טיילען, און חיה־אסתּר אַליין, אַ פערשוויצטע און אַ שייַנענדיגע, איז געווען פול אומעטום.

יאָהרען זענען געגאַנגען נאָך יאָהרען און דורות האָבען געביטען איינער דעם צווייטען, און מיט זיי האָבען די ערב־פּסח'ען געביטען זייערע קאָלירען. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז זענען פערשוואונדען די שטייגען מיט היהנער, די פעסער מיט ווייַן, די קערב מיט מצות פון'ם ברייטען, געררוימיגען הויף פאַר'ן אַלטען הויז אויפ'ן מאַרק. די וואַסערטרעגערס האָבען חלילה נישט אויפגעהערט צו זייַן בעלי־צדקה, און דעם מנהג פון טיילען מעות־חטין האָבען זיי נישט פערוואָרפען. אדרבה, ריעזיגע סומען, פיעל גרעסערע ווי ביי די פריהעריגע דורות, ווערען פערטיילט אין דעם איינעם טאָג פון ערב־פּסח, — ווי דאָס בעווייזען בעשייַנפערליך די ביכער.

דען — עס זענען שוין דאָ ביכער. די צייטען זענען קלוגע, די צייטען זענען ניכטערע, אויך מעות־חטין דאַרף פערטיילט ווערען מיט אַ טאַלק, מיט אַ סדר. די גאַנצע קאַנטאָר בעשעפטיגט זיך דערמיט. פאַרהאַן אַזאַ גראַטע מיט פענסטערלעך, ביי וועלכע עס שטעהען נויטבעדערפטיגע און וואַרטען אין דער רייהע. אויף יעגערזייט, ביי יעדען פענסטערל, זיצט אַ מענש מיט אַ בוך און מאַכט אויס קוויטען. קיינער ווערט ניט פערטיילט: יעדער אָרעמאַן קריגט אַזאַ מין קוויטעל — און רוקט זיך שטיל, שנעל און מיט אַ זייט אַרויס פון קאַנטאָר.

און דערנאָך האָט זיך אָנגעפאַנגען דאָס, צוליעב וואָס איך דערצעהל די גאַנצע מעשה, — און ווי אַזוי זאָלען מיר, פּשוט'ע מענשען, פערשטעהן דעם רבונו של עולם'ס דרכים?

אין אָנפאַנג פון אונזער יאָהרהונדערט איז ביי די דעמאָלטדיגע וואַסערטרעגערס געבוירען געוואָרען אַ יונגעל דן. און איהם

איז בעשערט געווען צו זיין דער לעצטער פון די וואסערטרעגערס. פון די וואהלינער וואסערטרעגערס.

געבוירען געווארען איז ער מיט שווערינקייטען, מיט א שאר־פען געשריי, און מיט א קאפ רויטע האר, און די מוטער איז גע־שטארבען אין קינדבעט. געוואקסען איז ער א פרא אדם, האט נישט געוואלט לערנען, זיך געהאלטען נישט ווי א גביר'יש קינד, און זיך ארומגעשלעפט מיט אלערליי שלעפערישע, אפטמאל פער־דארבענע קינדער. צו דער בר־מצוה האט ער זיך פלוצים איבער־געקעהרט, האט זיך אוועקגעזעצט אין קלויז און איז אבגעזעסען ביי'ם ספר ניין יאהר נאכאנאנד. דאן האט מען איהם חתונה גע־מאכט, האט ער אוועקגעווארפען דאס לערנען — אינגאנצען, לחלוטין — און זיך א נעהם געטהון צו מסחר. איצט האט ער זיך ארויסגעצייגט פאר א ווילדען כעסן און א געוואלטיגען בעל־גאוה, אזוי אז אפילו זיין אייגענע פרוי, א שטילע נשמה, האט פאר איהם אביסעל מורא געהאט. אז ער איז אלט געווארען ארום צוויי און דרייסיג יאהר, איז זיין פאטער געשטארבען, און באלד דער־נאך איז געקומען דער ערשטער קלאפ: מ'האט אוועקגענומען ביי יודען דאס רעכט צו ארענדירען ערד.

און אז דער פאר־פסח איז אונטערגעקומען האט דן וואסער־טרעגער'ס קאנטאר צעטיילט מעות־חטין צוויי מאל אזוי פיעל ווי יעדעס יאהר.

אויפ'ן קומענדען יאהר האבען אויסגעבראכען אין דער גובער־ניע שרעקליכע וואלד־שרפות. לאנגע וואכען נאכאנאנד האט זיך דער רויך געקנוילט איבער צעהנדלינער מיילען וואלד. דערצו האר־בען זשוקלער אויפגעפרעסען די בוריקעס אויף די פלאנטאציעס, כמעט אינגאנצען: די וואס זענען פערבליבען זענען געווען דין ווי ווערצלעך חריין, און ווייך און טרוקען, ווי געבאקענע.

אין דעמזעלבען יאהר האט אויך געגומען וואקסען חיים משרת, וואס האט אמאל געדיענט ביי דן'ס פאטער: ער האט אבגעקויפט די קויהלען פון די פערברענטע וועלדער פאר א דבר שבוש.

אויף פסח האט דן געגעבען א גרויסע סומע אויף מעות חטין.

אין מיטען זומער האט ער באנקראטירט. סוחרים פון ווייטע מקומות זענען זיך צונויפגעלאפען צו איהם אין הויז, האבען דארט אבגעהאלטען אן אסיפה ביז שפעט אין דער נאכט, און זיך פאנאנ־דערגעגאנגען הייזעריגע און פערשוויצטע. אבער די ביכער האבען קלאר געוויזען, אז די פירמע וואסערטרעגער איז עהרליך, און זיי האבען בעשלאסען זי צו שטיצען נאך א פאר יאהר צייט.

אומזיסט. עס איז געגאנגען בארג־אראב, און קיין זאך האט עס נישט געקאנט אבשטעלען. אין א פאר יאהר ארום האט שוין חיים משרת, איצט „ר' חיים קאץ", געוואוינט אינ'ם אלטען הויז אויפ'ן מארק, און די וואסערטרעגערס זענען געגאנגען אין שכנות.

פאר א צייט איז דן נאך געווען גבאי פון די צדקות, און, צווי־שען אנדערע, פון מעות־חטין, הגם זיין אייגענע נדבה איז געווען קליין. איינמאל איז צו איהם דערגאנגען א שלעכט ווארט פון חיים משרת. חיים'ן האט דן געמאכט אין קלויז, שבת צום אויס־נעהמען, א סקאנדאל, נאך פון גבאות האט ער זיך אבגעזאגט, און „ר' חיים קאץ" האט מיט דער צייט פערנומען זיין שטעל.

א העלפט פון דער סומע וואס דן פלעגט פערדינען אויף פסח פלעגט ער אריינשיקען אין די קאסע פון מעות־חטין. די אנ־שטרענגונג איז געווארען וואס א יאהר גרעסער, און די סומע וואס א מאל קלענער. ערהאלטענדיג די דאזיגע נדבה, פלעגט ר' חיים קאץ קריצען מיט די צייהנער. זיין שנאה איז נישט פערקלענערט געווארען דערפון, וואס דן פלעגט איהם שטענדיג זאגען „דו", וועהרענד ער האט ביי זיך באין אופן נישט געקאנט פועל'ן צו אד־רעסירען יענעם אנדערש ווי „ר' דן". איינמאל איז ער געפאלען אויף א שכל און אונטערגעשיקט צו דנ'ען א מענשען איהם אנ־צובאטען א גוטע שטעלע ביי איהם, ביי חיים'ן, אין א וואלד. עס פערשטעהט זיך, אז דער שליח איז געקומען צוריק א בעלע־דיגטער.

די יאהרען פון גלאנץ פונ'ם נאמען וואסערטרעגער זענען נאך געווען פריש ביי אלעמען אין זכרון, און די שטאדט האט דנ'ען געשאנעוועט אזוי ווייט ווי מעגליך. אבער דער יוד איז געווען

א ביטערע, און וואָס אַרעמער ער איז געוואָרען, אַלץ מעהר איז געוואַקסען זיין גאוה און די שווערקייט פון זיין כאַראַקטער. פאַר די מינדסטע קליינינקייט פלעגט ער מאַכען א מענשען מיט דער בלאַטע צוגלייך. א קבצן א גדלן! — דאָס איז פון די זאַכען וואָס גאָט האָט פיינד. אוים מורא פאַר זיין שאַרפע צונג האָט מען איהם גענומען ווייכען, און פּרנסה איז געוואָרען געשלאַגענער און געשלאַגענער. אויף שפרה'ן, דער שטילער טויב אינ'ם זיידענעם טיכעל, האָבען אַלע רחמנות געהאַט, נאָר מיט וואָס האָט מען איהר געקאָנט העלפען, אז זי האָט א מאַן וואָס בעפאַלט מענשען אין נאָס? ביסלעכווייז, ביסלעכווייז זענען די צוויי עלטערע איינזאַמע מענשען — געווען א קינד אין דער יוגענד, איז עס געשטאָרבען — פעררוקט געוואָרען אַז א זייט פון שטאָדטישען לעבען. לסוף, כדי צו פערבעהאַלטען פון מענשען די ביטערע נויט, האָבען זיי זיך אַרויסגעצויגען אין די גוי'אישע גאַס, צו נאַסטיא דער אלמנה אין די קלענערע כאַטע.

נאַסטיא האָט אַמאָל געדיענט ביי די וואַסערטרעגערס, שוין זעהר לאַנג צוריק, אַז זי איז נאָר געווען א יונגע שיקסע מיט א בלאָנדען צאָפּ. פאַר דנ'ען האָט זי געציטערט, נאָר ס'איז געווען א מורא אָהן שנאה, און פאַר שפרה'ן וואָלט זי זיך געלאָזען „איבערשניידען דעם האַלז“. איצט איז זי געווען אַן אלמנה און געוואוינט ביי איהר פערהייראַטען זוהן. די פאַר דעסיאַטינעס ערד, דער גאָרטען, די צוויי אַלטע צעליאַפּעטע הייזלעך אין הויף — דאָס אַלעס האָט געהערט צום זוהן, אָבער נאַסטיא, א הויכע, א מאַגערע און א ברייטביינעריגע, האָט געהאַלטען די לייצעס פעסט אין די הענד, און די יונגע מענשען האָבען געטהון איהר ווילען.

אַז די וואַסערטרעגער האָבען פערנומען ביי איהר די צווייטע כאַטע, האָט נאַסטיא גלייך בעמערקט, ווי ווייט עס האַלט מיט איהרע געוועזענע בעלי־בתים. זי האָט זיך גענומען דרעהען אַרום הייזעל און זיך בעמיהען א מאָל גרינגער מאַכען מיט עפּעס. נאָר דן האָט זי איינמאָל נעפּאַקט ביי זיך אין הויז מיט א טעפּעל קאַרטאָפּעל. די אַלטע האָט קוים געטראָפען צו דער טיר, און

האט זיך נאכדעם לאנג גע׳צלמ׳ט און גערדיקט מיט די אקס־לען.

אז דער פסח איז אונטערגעקומען גאר נאהנט איז נאסטיא געװארען זעהר אומרוהיג. זי איז געװען א ביסעל בעקאנט מיט׳ן יודישען לעבען און מנהגים, און האט קלאר געזעהען, אז עס האלט שמאל דאס יאהר. װאו איז עס דאס פעסעל בארשטש אויבענאן, װאס ס׳איז געװען א מורא דערצו צוצוטרעטען? װער בארשטש, אז מ׳זעהט גאר קיין מצות נישט! און װאס האט זי דא געקאנט העלפען, אז אליין איז זי זעהר ארעם, און דערצו לאזט דאך דער דאזיגער משוגע׳נער צו זיך קיין מענשען נישט צו!

דער פריהלינג איז געקומען פריה. די זון האט געבאקען פון ראש חודש ניסן אן. צינגלעך גראז האבען זיך געשפארט פון דער ערד פון אונטער יעדען שטיינדעל, און די בוימער, נאך אינגאנצען נאקעט, האבען דאך גענומען אויסקוקען אנדערש, ס׳איז שװער געװען צו זאגען מיט װאס. צו בעור־חמץ איז דן געקומען א היים א מיעדער און א חמורנער. שפרה האט אויף איהם שװייגענדיג געקוקט פון צייט צו צייט, און איינמאל האט ער צו איהר מיט כעס געזאגט:

— װאס קוקסטו מיך אן? האסט מיך נאך קיינמאל נישט געזעהן? אויב נישט מיט׳ן דרך־הטבע, װעט דער אויבערשטער מוזען בעװייזען א נס.

נאסטיא האט זיך געװען ארייננערוקט אין הויז, האט זיך א דרעה געטהון און זיך ארויסגערוקט צוריק. שפרה האט א גאנצע נאכט געהערט, װי דן װארפט זיך ארום אויף זיין געלעגער, און גאר עפעס האט זי געהערט.

דאס הייזעל האט זיך געװיעגט און געסקריפעט אהן אויפ־הער. א שטארקער װינד האט געצויגען און געצויגען, און מ׳האט געשפירט, אז ער קומט פון זעהר װייט און צו געהן האט ער נאך װייטער. טיעפער אין דער נאכט האט ער אנגעהויבען צו פייפען: תחלת — שטיל, צעריסען, פעדימװייז, שפעטער — לאנג, יאמער־

ליד, פערביסען און ביטער. אין די פויזען האט מען געהערט, ווי עס שיט און שמייסט אין די פענסטער אריין.

דן איז אויפגעשטאנען פארטאג און ארויס אויף דרויסען. דער ווינטער האט חרטה געהאט, איז געקומען צוריק פון מיטען וועג און האט גענומען נקמה פאר די פרייד איבער זיין אוועקגעהן. ביז א העלפט פון די פענסטער איז דאס הייזעל געשטאנען אין שניי, און דער שטורם איז געווען אין סאמע ברען. די קרירה איז געווען א ביטערע.

ער האט גענומען דעם טלית־און־תפלין, איז אנטעק אין קלויז און אבגעדאווענט מיט'ן ערשטען מנין.

נאכ'ן דאווענען איז ער ארויס אויפ'ן מארק. עס איז געווען ממש סכנת־נפשות. די קראמען האבען זיך געעפענט איינציגווייז, שיטער, און נישט אלע. דער מארקפלאץ גופא איז געווען פוסט, דער שניי האט געדרעהט און געדרעהט, און געפייפט, און געקלאגט אהן אויפהער, אהן אויפהער. קיין איינציג גוי'איש פוהרל האט זיך נישט געוויזען. ארום ניין א זייגער איז עס געווארען קלאר: קיין מארק וועט נישט זיין.

דן האט געברומט מיט כעס:

— אזוי גאר, אזוי גאר!

א האלב־פערפרוירענער, מיט א פערשנייטער שפיציגער בארד, האט ער געווארפען איבער'ן מארק צערייצטע בליקען, ווי ער וואלט געזוכט אויף וועמען אנצופאלען. אבער דער פלאץ איז געווען א מדבר. בלויז א י י ן פיגור האט זיך שווער און וואקעלדיג געשלעפט אינ'ם שניי און געשניטען א קרומע ליניע אין א ווינקעל פון מארקפלאץ: דאס האט א גוי'ע געטראגען אויף די אקסלען א שטאנג מיט צוויי עמער וואסער פון ברונען אויפ'ן מארק צו'ן א יודיש הויז — אויף פסח.

דן האט שטומפיג געקוקט א ווײלע אויף די דאזיגע ווייטע פיגור, פלוצים האט ער זיך א ריס געטהון און איז אוועקגעלאפען אהיים. ער איז אריינגעפאלען צו נאסטיא'ן אין הויז.

— האסט א פאר נייע עמער?

די אַלטע האָט זיך דערשראָקען און פערלוירען דאָס לשון.

— עמער, נייע עמער, הילצערנע, האָסטו? — האָט דן זיך געקאָכט.

— איך האָב, איך האָב, — האָט זי ענדליך אַרויסגערעדט, — אין קאַמער ביי מיר האָב איך אַ פּאָר...

דן איז שוין געווען אין קאַמער און געשלעפּט פון דאָרטען די עמער און אַ לאַנגע, געבויגענע שטאַנג, אַ „קאַראָמיסלע".

— כ'וועל זיי ברענגען צוריק און בעצאָהלען פאַר'ן טאָג, — האָט ער איהר אַ וואָרף געטהון — און איז שוין געווען דרויסען, אין דער סאַמע מיט פון וויכער.

אינ'ם ערשטען יודישען הויז האָט מען זיך פערלוירען און געזאָגט, אַז ס'איז שוין פאַרהאַן וואַסער אויף פּסח. אין צווייטען הויז האָט געוואוינט אַבאַ לאַטוטע, אַ קאַליקע אַ שניידער, גאָר אַ גוטער שכור, אַ יוד וואָס האָט זומער און ווינטער געטראָגען אַ וואַטאַווע לייבעל. ער האָט בלויז איין קוק געטהון אויף דנ'ען און געזאָגט ברוגז, אַז אודאי דאַרף ער וואַסער, וואָס דען, אַהן וואַסער וועט ער אויסקומען דעם פּסח, וואָס? און אַז דן איז אַוועק צום ברונען, האָט אַבאַ אויף שנעל אַרויסגעשלעפּט די פולע דייזשע מיט וואַסער אין הויף אַריין און אַרויסגעגאָסען ביז אַ טראָפּען. — דערנאָך האָבען זיך געפונען נאָך הייזער וואָס זענען נאָך ניט געוועזן פערזאָרגט מיט וואַסער.

אָרום מאַרקפּלאַץ האָבען יודען געקוקט דורך די פענסטער און געשאָקעלט מיט די קעפּ: משוגע געוואָרען דן וואַסערטרעגער. עס האָט טאַקע אַזוי אויסגעזעהען: מיט דער שטאַנג און די צוויי עמער אויפ'ן אַקסעל, האָט ער געשפּאַנט אויף און אָב איבער'ן מאַרק, פונ'ם ברונען און צום ברונען, געפּלאָנטערט מיט די פיס אין טיעפען שניי. גאָר זיין נאָז איז געווען פעררויטען אין דער לופטען, דאָס פערפרוירענע שפּיציגע בערדעל האָט לעבערליך גע־שטאַרצט אַרויף און עפּעס אַן אַ זיים, ווי אַ שלעכט פערבונדענער קראַוואַט. און זיינע אויגען האָבען געקוקט מיט גאוה און נצחון.

דער ווינד האָט ענדליך פאַנאַנדערגעיאָגט די וואָלקענס, און

א פּאָר שטונדען פאַרנאַכט האָט ער אַליין זיך אויך איינגעשטילט. א שטומער, קרעפטיגער פּראַסט האָט גענומען פערפעסטיגען די נצחונות פון צוריקגעקומענעם ווינטער.

דן האָט שוין קוים געפלאָנטערט מיט די פיס. איינמאָל איז ער געפאַלען און אויסגעגאָסען די צוויי עמער וואַסער. ער איז אויפגעשפּרונגען מיט כעס, זיך אומגעקעהרט צום ברונען, אָנגע־שעפּט וואַסער און אַוועקגעטראָגען וואוהין מ'האָט בעדאַרפט. נאָר באַלד נאָכדעם איז ער אַוועק אַהיים און צוריקגעגעבען נאַסטיאַ'ן איהרע עמער.

שפרה האָט אָנגעהויבען וויינען, אַז זי האָט איהם דערזעהען.

— וואָס וויינסטו, נאַר, — האָט דן געזאָגט. — נעהם אָט דאָס געלד, טראָג אַוועק אַ העלפט צו חיים משרת און זאָג, דאָס האָט דן וואַסערטרעגער געשיקט זיין חלק מעות־חטין. פאַר דאָס אי־בעריגע קויף מצות און — ער האָט געהאַלטען די האַנד אין קע־שענע און איז פּלוצים אַנטשוויגען געוואָרען.

ער האָט אויסגעקעהרט איין קעשענע, אַ צווייטע, אַ דריטע, נישטאָ קיין געלד. פערלוירען ביז אַ פּרוטה. שפרה האָט פון שרעק אויפגעהערט צו וויינען. דן האָט זיך געפּוצט דאָס בערדעל און געטראַכט. ער איז געווען איבערראַשט — איבערראַשט.

ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט ביים פענסטער, געקוקט אויף דרויסען און געטראַכט, זעהר לאַנג. די זון איז אונטערגעגאַנגען. מיט שטילע טריט איז די ערשטע נאַכט פון פּסח צוגעטראָטען צום פענסטער.

דן האָט זיך אומגעקוקט צו שפרה'ן. זיינע אויגען זענען גע־ווען ברייט פאַנאַנדערגעעפענט. און ער האָט אַ ביסעל געשמיי־כעלט.

— שפרה, מיר דאַכט, אַז איך פערשטעה.

— האַ? — האָט שפרה דערשראָקען געפרעגט.

צוגעקומען צום הויז וואו ר' חיים קאַץ האָט געוואוינט, האָט דן עס אַ ווילע בעטראַכט מיט אַ קליינעם שמייכעל. אַ סך דורות פון דער פאַמיליע וואַסערטרעגער זענען אין אָט דעם אַלטען הויז

נעבוירען געווארען און דא טאקע געשטארבען. נו, מילא. ער איז אריין אינוועניג.

ביי חיים'ן האט זיך דאס פנים פערקרימט פון שנאה. דער אלטער מטורף און בעל־גאוה האט שוין ווידער געבראכט זיין חלק מעות־חטין. חיים איז שווייגענדיג געקומען אנטקעגען.

— חיים, — האט דן וואסערטרעגער געלאסען געזאגט, — היינטיגען פסח מוז איך אנקומען צו מעות־חטין.

חיים האט נישט פערשטאנען און געשוויגען.

— איך דארף האבען מצות, א פלעשעל וויין און עטליכע ליכט, — האט דן צוגעגעבען, און זיך געגלעט דאס בערדעל.

פאר יענעם איז פלוצים קלאר געווארען דער ענין. ער האט זיך איינגאנצען פערלוירען און אנגעהויבען ארומטאנצען אהן טאלק איבער'ן הויז.

— אודאי אודאי — אייער און היהנער, און וויין, און — איך געה שוין — זיצט, ר' דן, איך לויף שוין אין קאמער.

— מצות, ליכט און וויין, — האט דן ווידערהאלט מיט א הארטליכען קלונג אין טאן, וואס האט חיים'ן ווידער איבערגע־שראקען. — מעהר דארף איך גארנישט.

קומענדיג אהיים מיט'ן פעקעל, איז ער געווען א ביסעל בלאס, נאר זיינע אויגען האבען געשמייכעלט.

— נו, שפרה, מקיים געווען „די מצוה פון מעות־חטין". נעהם זיך גרייטען צום סדר.

איז אוונד האט זיך די אלטע נאסטיא ארויסגעהאפט דרויסען צו זעהן ווי עס האלט מיט'ן וועטער און וואס מאכט די קוה אין שטאל. עס איז געווען פראסטיג, אויסגעשטערנט און נאכטליך אויף דער וועלט. ארום און ארום האבען זיך געצויגען לאנגע און ניעדריגע געפלאכטענע פלויטען און צווישען זיי זענען געווען שיטער צעווארפען פויערשע הא‍טעס, צעשוואומען און ווי צעשווי־בערט אין דער טונקעל. אומעטום איז געווען פינסטער, די גאס איז שוין געשלאפען. נאר פונ'ם הייזעל אויפ'ן אנדערן ברעג פון

איהר הויף, דורך דאס פערהאנגענע פענסטערל, האט געפלאַסטן
אַ שוואך ליכט. נאַסטיא האט זיך צוגערוקט צום פענסטערל און
פערקוקט דורך אַ לעכעל אין פאָרהאנג.

דער טיש איז געווען געדעקט מיט אַן אַלטען, אבער ווייסען
טישטוך מיט רויטע ברעגען און פראַנזען. זיעבען ליכט האבען
ציכטיג געברענט אין אַ מעשענער מנורה. אַ פלעשעל וויין, מצות,
און אַ טשיקאַווע גלעזערן זאַלצמעסטעל, פערבליבען פון אַמאָליגע
צייטען — און שוין. ביי איין זייט טיש איז געזעסען שפרה, אין
אַ ווייסען טיכעל, געקוקט אין איהר סדור, און איהרע ליפען האָ־
בען זיך שטיל בעוועגט. דן איז געזעסען אנטקעגען, אנגעלעהנט
אויף אַ קישען. זיין שטים האט דערגרייכט צום פענסטער אַלס
שוואַכער זינג־זאַנג. זיין קיטעל איז געווען ציכטיג, דאַס פּנים
פריעדליך און לויטער. זאַגענדיג, האט ער זיך אַ ביסעל געשאָ־
קעלט.

נאַסטיא האט אַבגעזיפצט און זיך — אַ גוי'ע, וואס ווייסט
זי? — פרום און דאַנקבאַר איבערגע'צלמ'ט.

אויפ'ן ים:

נאכט.

שווימט אַ שיף אין מיטען ים,
שווימט און וויעגט זיך הער און הין.
שיף, פון וואַנען? שיף, וואוהין?... —
געהט אַ שיף אין ברייטען ים...

חמורנע, אומעטיג אויפ׳ן ים... עס דוכט זיך — נאָך האָט גאָט די וועלט ניט בעשאַפען. צווישען דעם קויטיגען הימעל און דער וויסטער אויבערפלאַך פונ׳ם וואַסער, אויף דער גאַנצער ברייט פונ׳ם וועלטליכען תהו ובהו, שוועבט אַרום דער גייסט פון אַלמעכטיגען גאָט — אַ שטרענגער, אונפריינדליכער און שווער־פערזאָרגטער גייסט. אומרוהיג שליידערען זיך איינע אויף די צווייטע די טונקעל־געדיכטע וועלען מיט די גרויע שוים־קעפּ. שווער איז דער אומעט פון פערטרויערטען ים און גרויס איז זיין אויפרעגונג. מענשעל, וואוהין קריכסטו! מענשעל, וואוהין רוקסטו זיך! אויף אַ שאַל פון אַ ניסעל האָסטו זיך געלאָזען איבער די מעכטיגע וואַסערען. אַך, דו נעבעך־נעבעכעל!...

פון אַלע מעגליכע זייטען: פון טונקלען אויבען, פון קאַלט־פייכטען אונטען, פון אונקלאַרען, אונבעשטימטען האָריזאָנט־רינג — רוקט זיך אויף דאָס שיף אַ געהיימניספולע, שטאָק־בלינדע נאַכט. און ווי דאָס קרעכצען פון שיף אין דעם אָהן־אויפהער־גערויש פון די וועלען, אַזוי ווערט פערשלונגען די אונדרייסטע שיין פון די פענסטער — אין צוזאַמענגעגאָסענעם נעבעל פון הימעל, וואַסער און נאַכט. און בלויז איבער דער „נאָז" פון שיף און איבער זיין הינטערטייל ציטערען קינדעריש־הילפלאָז צוויי עלענדע, פערלוירענע וואַנדער־פייערלעך...

קאפיטאַן, קאפיטאַן! זענען מיר ווייט פון לאַנד?... איז גאָר איבערהויפּט פאַרהאַן ערגעץ פעסט לאַנד אויף דער דאַזיגער וואַסער־מדבר? איז אפּשר די ערד נישט אַ חלום?...

ווייט, אַ, ווייט! זעהסטו אַנדאַרטען הינטער אונז, וואו דו זעהסט גאָרנישט?... קאָנסטו איבערלויפען אין דיין געדאַנק צו־ריק איבער דעם לאַנגען, לאַנגען פליין, וואו מיר האָבען געלאָזען הינטער זיך אַזוי פיעל העלע און פערצאַגטע טעג, אַזוי פיעל בלאַ־סע און שוואַרצע נעכט?... דאָרטען — דאָרט גליהט די ערד אין זונענשיין און שטעהט, ווי געשמיעדט. און אַהער וואַרף אַ בליק, אין די צווייטע זייט, שפּירסטו די טעג און נעכט, וואָס קומען אונז אַנטקעגען? אויך הינטער ז י י ע ר ע פּלייצעס ציהענט זיך שאַרף אַ לאַנגער, צעגליעדערטער ערדפּאַס. דערוויי־ל אָבער... עה. גיעב אַכט! אַ וואַסערבאַרג געהט אויף אונז...

— — — אופ־ף!... פאַרביי...

— —

ליעדער.

פערשיעדענע ליעדער הויבען זיך פון שיפדעק און ווערען פערשטאַרבען אין׳ם פייפען פון׳ם ווינד צווישען די מאַסטען און אין׳ם קאָר פון די וואַסערען אַרום. שאַטלענדישע ליעדער מיט אַ ווילדליכען אָבקלאַנג פון שטרענגע בערג, פינסטערע וועלדער און נאַציאָנאַלע „זאַק־פייפלער“. איטאַליענישע גראַציעזע מעלאַ־דיען, אָנגעזאַפּט מיט זונענשטראַהלען און הייסע בליקען פון נאַכט־שוואַרצע פרויען־אויגען. „גאָד בלעס דהי שיפ!“ *) איז מתפּלל דער געזאָלצענער, מיט ים־וואַסער דורכגעווייקטער בריט מיט אַ שטאַרקער, ניעדריגער שטים. און פּלוצים... אַ דין יונגעלש קול׳כעל פלעכט זיך אַריין אין די מיט און פליסט זיך צו זינגען דוקא גראָב, ווי עס זינגט אַ געזונדע ברוסט: „סמיעלאָ, דרוזיאַ! ניע טעריאַיטיע סילי וו׳ ניעראַוונאַם באָיו“, און נאָך, און נאָך. און ביסלעכווייז ווערט די שטים ווייכער, די טענער—ניעדריגער און

*) גאָט, בענטש דאָס שיף.

בעהארצטער, און א טיעפער, פערבארגענער ציטער שווינדעלט אונטער די ווערטער: „איך בעט דיך, קלער־אויף מיינע ארעמע ברידער"... א, מיין ליעבער „איכה" — איך דערקען דיך! אין פרעמדע ווערטער, אין פערשיעדענסטע מעלאדיען שניידסטו זיך א וועג, דו אייבינער, אונשטערבליכער לייטמאטיוו... און וואס פאר א קליידער דו זאלסט אויף זיך ניט ארויפציהען — דיינע שמערץ־טענער פערראטען דיך באלד... זינג, זינג, — דו בלאס, אבגעצעהרט יונגעל מיט די גרויסע, ליכטיגע אויגען: דיין געזאנג פאסט זיך צו׳ם שווערען אומעט פון פערטרויערטען ים...

— —

טיעפער און טיעפער זעצט זיך אויף אונז די ארומיגע נאכט. שטיל און דערשראקען קרעכצט אונזער שיף און צייטענווייז חליפעט עס, ווי א קינד פון שלאף. און געהט. מ׳זעהט נישט קיין פריהער. נעטריבען פון קרעפטען געהיימע, ווי א נאכטוואנדלער לויפט עס אין שלאף.

נעזאלצענער, שארפער ווערט דער אטהעם פון שווארצען, צערודערטען ים. קיין מענש אויסער מיר אויפ׳ן דעק. און פנים אל פנים פערברענגען מירביידע, איך און דער ים, א לאנגע, א לאנגע, און שלאפלאזע נאכט.

אהער, גוטער־ברודער! גיעב מיר דיין מעכטיגע אייז־קאלטע האנד. ווי גרויס און שטארק דו ביזט, אזוי קליין און נישטיג בין איך. ווי אונבעגרענצט עס איז דיין מאכט, בין איך נישט ווענינער שוואך און הילפלאז. אבער ווי שרעקליך דיין אויפרעגונג זאל נישט זיין, בין איך טויזענדער, טויזענדער מאל צערודערטער און אומרוהיגער...

נרויס איז די אומרוהע פון קליינינקען מענשעלע.

זעה! זעלטענ־ווען רייסט דו זיך אריין אין מאנכע פון מיינע שטעדט און דערפער. און איך דיך — האב אין די לענג און אין די ברייט נישט איינמאל דורכגעשפרייזט, דיינע טיעפענישען גע־פארשט, און — צו קליין ביזט דו פאר מיר... ווען דו צעביי־זערסט זיך, דאן — א, געוויס! — קוקט דער טויט פון דיינע

אויגן. אבער ווען איד, ו ו ע ן א י ד ווער צעווילדעט, דאַן בליצט פון מיינע — שגעון!... חא־חא.

— —

מו־או־או! — האט זיך פּלוצים ארויסגעריסען ביי׳ם שלאָפענדען שיף פון דער ברוסט.

א ווייסער נעבעל האט ארומגערינגעלט אונזער שיף, קריכט אויפ׳ן דעק, אין פּנים, אין די ביינער. דער טרייב־שרויף הויבט אַן צו ארבייטען לאַנגזאַמער און שווערער. א רויהער, הייזעריגער פייף שפרינגט פון דעק אין נעבעל אריין. נאָך איהם א צווייטער, א דריטער, א צעהנטער און מעהר. יעדער פון זיי לאָזט זיך זוכען זיינע פערשוואונדענע ברידער און ווערט פערלוירען, אזוי ווי זיי... א שווייגענדע, פערביסענע אימה. דאס אויער שפּיצט זיך פון זיך זעלבסט. דאס אויג דרינגט אומזיסט אין די נאהענטע ווייטקייט...

...שטיל און אונקלאר, ווי אַן אלטער, לאַנגגאַנדיגער חלום, קומט אַן פון ערגעץ עפּעס א קלאַנג. מעגליך — א קרעכץ, מעגליך, — א לאַנגער, אויסגעצויגענער גענייץ פון א ברייטען האַלז־און־מויל. אונזער שיף טהוט א דערשראָקענעם צאַפּעל און ענטפערט הייזעריג און פערצווייפעלט. א צווייטער קלאַנג, א ביסעל דייט־ליכער, דערגרייכט צו מיין אויער, און אויפ׳ן ווייסטען וואַסער־פּליין פאַנגט זיך דאַן אַן א מאָדנער דועט צווישען צוויי וועלטען. וואס זעהען נישט איינע די צווייטע. עס איז שווער צו זאגען, פון וואַנען עס קומט די פרעמדע שטים: פון גאַנץ ווייט, אדער פון גאַר נאָהענט, פיליכט פון פאַרענט, און אפשר ערגעץ פון א זייט. און מיר דוכט — איך זעה, ווי אויפ׳ן דעק פון יענעם פערבאַרגענעם שיף שטעהט אויך אַזאַ עלענדער, ווי איך, אין א לאַנגען, שווארצען מאַנטעל, מיט א בלאַס געזיכט און פינקלענדע אויגען, און קוקט שאַרף און גיעריג אין ווייסען, בלינדען נעבעל אריין, און איהם דוכט זיך — ער זעהט אויפ׳ן דעק פון א פער־באַרגענעם שיף מיך, און אונזערע בליקען בעגעגענען זיך...

...דער פייף פון ווייטען געהט פאַרביי אין א זייט און

לאזט זיך הערען שוואכער. דערנאך ווערט ער אינגאנצען דערטרונקען אין דער נאכט.

אדיע, מיין אונבעקאנטער חבר! גרים אין מיין נאמען דעם אייביג־וואנדערענדען „פליהענדען האלענדער“...

אונזער שיף האט זיך ארויסגעשלאגען פון שלאף און לויפט שטארקער און מונטערער זיין וועגס.

די נאכט איז ווי וואסעריג געווארען. א בלאסע, שיטערע פליסיגקייט דרינגט פון ערגעץ אין די פינסטערניש אריין, מישט זיך לאנגזאם מיט איהר און פארבט זי אלץ גרויער און גרויער. דער גרויער אבגרונד שווינדעלט אין די אויגען, און פון איהם איז נאך שווערער ארויסצובעקומען האטש א וועלכען עס איז בעשטימטען שטריך. עס חלומ׳ט זיך, אז די לופט איז פול און פול מיט עפעס אזעלכע נישט־געשטויגען־נישט־געפלויגענע, ציטערנדע און פלאטערנדע בעשעפענישען, אז אט־אט חאפט דאס אויג עפעס ווייכע, פערקיילעכדיגע פארמען, וואס צעגעהען, איידער זיי קומען צו שטאנד, שטארבען־אב, איידער זיי ווערען געבוירען. עס איז אנגעקומען יענער אונפערגעסליכער מאמענט, דאס „בעגינען“, ווען דער צייטשטראם בלייבט שטעהן צווישען דער געוועזענער נאכט און דעם מעגליכען טאג; ווען דער מלאך פון שלאף גיסט אוים אויף די ערד זיין גאנצע צויבערקראפט; ווען פערשלאפענע יודען אין מיין שטעדטעל וואנדערען — סליחות־צייט — איבער די פינסטערע גאסען צו דער שול, ווי נאכט־גייסטער, און חלומ׳ען געהענדיג... צו מיין אויער דערגרייכען עטליכע קלעפ פון אונזער אלטען שמש׳ס הילצערנעם העמערל. — קלאנגען, וואס זענען געבוירען געווארען, ווען איך בין נאך א קינד געוועזן, האבען מיך יאהרען לאנג ארומגעזוכט איבער דער וועלט און יעצט האבען זיי מיך אנגעיאגט אין מיטען ברויזענדען ים. — און מיין הארץ הויבט אן האסטיגער צו קלאפען זיי אנטקעגען.. די לאנגע, לאנגע פערגאנגענהייט און די קורצע, מאמענטאלע געגענווארט גיסען זיך צוזאמען. די רעאלע וועלט פערוואנדעלט

זיך אין א חלום, חלומות ווערן ווירקליכקייט. ארום אונזער שיף דרעהען און וויגען זיך די דרימלענדע הייזלעך פון מיין ליעב־הארציגען שטעדטעל, עס שווימט פארביי די אלטע שול מיט דער אלטער מאגערער „קאלינע" נעבען איהר... מיין קינדערש הער־צעל צאפּעלט, עס רוישען וואסער־ועלען, עס קלאנגען זיך די גאל־ביטערע און מאמע־ווייכע טענער פון „שמע קולנו", ערגעץ גאר נאהנט קלינגט מען פיער מאל „וואד־שטונדען" — און איך ער־וואך, ווי פון א טיעפען שלאף.

דער טאג געהט.

די וואלקענס ווערען דורכזיכטיגער, שיטערער, רייסען זיך ערטערווייז און ענטפּלעקען דעם מאט־אויסגעבלייכטען הימעל. דאס געוויש פון די וואסערען פערלירט זיין שרעקענדען כאראק־טער: די וועלען שפּיעלען זיך פערשייט און לוסטיג, א ביסעל ווילד, ווי צעלאזענע קינדער. גרויס און שטראהלענד שטייגט ע מ י צ ע ר ארויף דארט ווייט,ביים ברעג פון דער פערשטאר־בענער נאכט. שען וועט זיין דער טאג, וואס קומט אן אויף אונז!

איך קוש דיין קאלטע, טויטע האנד, מיין ליעבע, ליעבע מור־טער נאכט! שען וועט זיין דער טאג, וואס געהט געבוירען ווע־רען, אבער אויך דיך, מיט דיין טיעפען, הארציגען אומעט, וועל איך קיינמאל נישט פערגעסען.

א מאטראז מיט א בעזים אין האנד שפּרינגט פּלוצים פון ערגעץ ארויס אויפ'ן דעק, שווארץ ווי א טייוועל. איך האב גע־גלויבט — אט באלד זעצט ער זיך רייטענדיג אויף זיין בעזים און הייבט זיך אויף אין די לופט, אדער ער שפּרינגט ארונטער אין ס'וואסער און פערוואנדעלט זיך אין א פערקריפּעלטען זקן, האלב מענש, האלב פיש. אין דער ווירקליכקייט האט עס נישט פּאסירט. ער לויפט פארביי מיר און פערזינקט אין עפּעס א לאך אזוי געשווינד, ווי ער האט זיך בעוויזען.

דער טאג איז געקומען.

שווייגען.

איבער'ן ים האָט געברענט דער טאָג אין זיין גאַנצער הער־ליכקייט. די מעכטיגע בלויע ברוסט האָט זיך נאָך געוויעגט אַרויף און אַראָב נאָך דער שווערער, אומרוהיגער פערבראַכטער נאַכט, אָבער מיט יעדען מערקליכען טריט, וואָס די זון האָט געמאַכט איבער'ן הימעל, האָט זיך דאָס וואַסער געשטילט אַלץ מעהר און מעהר. אַ ברייטער שניי־ווייסער שוים־וועג, געפלעקט מיט גרין און בלוי, האָט זיך געצויגען פון הינטער אונזער שיף און איז פערלוירען געגאַנגען אין דער העלער גאָלדענער ווייטקייט, און פון פאָרענט איז געליגען פונקט אַזאַ העלע גאָלדענע ווייטקייט, און פון אַלע זייטען האָט זי אויף אונז געקוקט, און אונזער שיף איז געוועזען דער מיטעלפונקט פון דער וועלט.

צווישען די פּאַסאַזשירען האָט זיך ביסלעכווייז אויסגעוועבט אַ נעץ פון בעשטימטע פערבינדונגען און פערהעלטנישען. מענ־שען, וואָס דאָס צוזאַמענלעבען אויפ'ן שיף האָט זיי צונויפגע־פיהרט צו'ם ערשטען און, פיליכט, צו'ם לעצטען מאָל, האָבען געשלאָסען פריינדשאַפט, זיך געיאָגט נאָך כבוד און געפיהרט רכילות; אַ יונג פּאָרל האָט געזוכט איינזאַמקייט. די וועלט־געשיכ־טע האָט זיך אָנגעפאַנגען אויפסניי פון סאַמע אָנהויב.

דער טאָג דערווייל איז געוואָרען עלטער. פון אַ פערשייטען יונגלינג האָט ער זיך פערוואַנדעלט אין אַ דערוואַקסענעם, ערנס־טען מאַן, וואָס ווייסט וואָס ער וויל, דערנאָך אין אַ בעיאָהרטען מענשען, וועלכער פערשטעהט וואָס איהם ערוואַרטעט, און איז גרייט רוהיג צו בעגעגנען דאָס אונפערמיידליכע... די זון האָט דורכגעמאַכט דריי פערטעל פון איהר טעגליכען וועג, און איהר

פנים איז געווארען עטוואס רויטער און מיעדער. די וואסערען האַ־
בען זיך כמעט אינגאנצען בערוהיגט.

און דאן איז עפּעס געשעהען.

א פּאסאזשיר האט זיך אריבערגעבויגען איבער'ן „באָרד",
איז געשטאַנען א ווײַלע אין דער דאזיגער פּאָזע און נאכדעם איז
ער לאַנגזאם ארונטערגעפאַלען אין וואסער אריין. אהן ווערטער,
אהן דעם מינדעסטען געשריי. געשעהען איז עס אזוי אומגעאייַלט,
אזוי נאַטירליך, אז אין ערשטען מאמענט האבען די ארומיגע
נים פערשטאַנען, וואס, אייגענטליך, איז דא פארגעקומען.

א גאַנצע שטונדע האבען די מאַטראזען אויף א שיפעל ארומ־
געזוכט דעם דערטרונקענעם. אומגעקעהרט האבען זיי זיך מיט
נארנישט, מיעדע און פערצאַרנטע.

ווער איז ער ?... אלע האבען בעמערקט, נאר קיינער —
געזעהען. די פּאסאזשירען זענען זיך צונויפגעלאָפען אויפ'ן דעק
אין א געדיכטע, שווייגענדע מאסע, ווי דערשראָקענע שאף. דער
שיפס־אינטענדאַנט, א הויכער, שענער יונגערמאַן מיט גרויסע,
פּייכט־שווארצע אויגען, איז געשטאַנען פאר זיי א צעטראָגענער,
מיט דער ליסטע פון די פּאסאזשירען אין דער האַנד, און האט
אויפ'ן קול אויסגערופען פערשיעדענע נעמען, אויף וועלכע מען
האט געענטפערט פון דער מאסע נערוועז און אייַלענדיג. „דזשאהן
קליפּפאָרד!"... „פּאאלא בערנאַרדיני!"... משה וויינשטיין!"... —
מיט יעדען נייעם בעענטפערטען נאמען איז די אלגעמיינע אָנ־
שטרענגונג געוואקסען און געוואקסען.

— יאַנקא ראַוויטש!...

שטיל.

— יאַנקא ראַוויטש!...

קיין ענטפער. דער אינטענדאַנט איז בלאס געווארען. א פּאר
קאַלטע פּליגעל האבען א פּאַך געטהון איבער'ן דעק פון שיף...

— יאַנ־קא ראַ־אַ־וויטש!... — האט דער אינטענדאַנט נאך
א מאָל אויסגערופען הייזעריג און פערשטיקט. מיר האבען אונ־
טערגעכאַפּט דעם נאַמען, און די צוויי ווערטער „יאַנקא ראַוויטש"

האבען זיך געטראגען איבער אונזערע קעפּ, זענען אריינגעדרונגען אין אלע קאָרידאָרען, אין אלע קאיוטעס, האבען א היבשע צייט ארומגעשוועבט איבער׳ן גאנצען שיף, אבער אלץ פערדומפּפּענער, שוואכער און האפנונגסלאָזער... און לאנג האבען מיר געקוקט ארונטער, אויף דעם בערוהיגטען ים.

אלזא, פון דער וועלט איז אוועקגעגאנגען „יאנקא ראוויטש"... און מעהר גאָרנישט. פון די שיפסביכער האט מען זיך נאך דער־וואוסט, אז אלט איז ער געווען זיעבען און פערציג יאהר און קומט פון בעלגראַד, סערביען.

וואס פאר א מענש איז ער געווען? ווי אזוי האט ער אויס־געזעהען? קיינער ווייסט נישט. זיינע שכנים אין קאיוטע האבען זיך אויף איהם נישט אומגעקוקט, ווייל ער האט שטענדיג גע־שוויגען. קיינער האט אפילו רעכט זיין פּנים נישט געזעהען. דוכט זיך — א מאגערער, א ברייטביינערינגער, און אפשר נישט... אלע האבען געמערקט — קיינער האט נישט געזעהען. איצט איז ער געשטאנען פאר אונז, ווי א שרעקליכער סוד, וווי א פּיינליכע רעטעניש, יאנקא ראוויטש... יאנקא ראוויטש... וואס איז געווען יאנקא ראוויטש?...

— —

די זון האט בעריהרט דעם ים מיט איהר אונטערשטען ראנד און איז געבליבען שטעהן אויף א ווייל. רויט, גרויס, מיט שארף געצייכענטע קאנטורען און טיעף פערקלערט, האט זי, קענטיג, גע־טרוימט פון איהר יוגענד, ווען זי האט צוריק מיט מיליאנען, מי־ליאנען אויפגעגנג און אונטערגענג געבוירען דעם ערשטען טאג אויף דער ערד. וואס פאר א וואונדערבארע צייט דאס איז גע־ווען! ווי גוט עס איז צו זיין א יונגער גאט, און ווי גרויס עס איז דער עלענד פון אז אלטען!...

און שטיל איז זי פערשוואונדען אונטער׳ן ים.

פרעמדע, אונבעקאנטע שטערען זענען ארויסגעטראטען אויפ׳ן פרעמדען הימעל. א שטילער אווענד האט זיך צעגאסען איבער דער וועלט. גאנצע מחנות שאטענס זענען זיך צונויפגעלאפען פון

אלע עקען פון הימעל און האבען זיך געדיכט געלעגט אויף דאס וואסער. א שטומע שווייגעניש איז ארויפגעשוואומען פון די טיע־פענישען פון ים, האט זיך אויפגעהויבען, איז זיך צעוואקסען און האט פערפילט די וועלט. און גרוים איז געווען דאס שוויי־גען פונ׳ם ים, ווי ער אליין.

— איך האב געהאט א בעקאנטען, א מאלער, — דערצעהלט מיר מיינער א שכן אויף דער באנק, א גרויליכער, פעסט גע־בויטער מענש, מיט בלויע, פערטראכטע אויגען, — פלעגט ער מאלען דעם ים, איז ער פון זינען אראב...

— פאר וואס?... — פרעג איך איהם.

— ער פלעגט זאגען, אז ווען דער ים רעדט, קאן ער איהם מאלען. מעהר אדער ווענינער פארבען, א ווייכערער אדער א שאר־פערער שטריך — דאס אלעס איז מענשליך. נאר ווען דער ים שווייגט... דערצעהלט ער איהם אזוי פיעל, אזעלכע זאכען, וועל־כע ער איז ניט אימשטאנד איבערצוגעבען אויף די לייווענד. ער האט זיך מיר בעקלאגט, אז דער שווייגענדער ים נאגט איהם אוים דעם מארך פון די ביינער, און דער רעדענדער — עסט זיך איהם צו מיט יעדען טאג אלץ מעהר און מעהר,און זיין רעדען קלינגט איהם ווי א גאנץ געוועהנליכע „קלוגע“ פלוידעריי...

איך האב א קוק געטהון אויף מיין שכן אויפמערקזאמער. ער האט גערעדט געלאסען, מאנאטאן, ווי א פערשלאפענער. און געקוקט האט ער, דאכט זיך, אויפ׳ן ים און אפשר אין ערגעץ ניט. אבגעשוויגען א שטיקעל צייט, האט ער ווידער אנגעהויבען:

— דערזעלבער קינסטלער האט געהאט א געליעבטע, — דאס הייסט, ע ר האט ליעב געהאט א מיידעל, וועלכע האט איהם נ י ש ט ליעב געהאט, זי האט גערעדט, געזונגען, געלאכט און האט נישט געקאנט פערטראגען זיין שווייגען. נאר ווען דער קינסטלער איז משוגע געווארען, האט איהם דאס מיידעל ליעב בעקומען. פון דאן אז האט זי אויך אויפגעהערט צו רעדען, לאכען און זינגען. זי האט איהם גענומען צו זיך אין הויז, און אין די שטירמישע טעג, ווען דער ים רעדט, האט מ׳ען זיי

נישט געזעהען דרויסען. נאר אין די שטילע, נאר שטילע טעג און נעכט פלעגט זי ארויספאהרען מיט איהר קראנקען געליעבטען אויף א שיפעל וויים אין ים אריין און פערברענגען דארטען שטונדען לאנג. וואס זיי האבען דארטען געטהון, ווייס איך נישט, נאר יעדעס מאל האט זי צוריקגעקעהרט בלאסער און בלאסער. דעם סוף פון דער מעשה ווייס איך אויך נישט: כ'האב איהם נאך נישט צוגעקלערט...

מייז שכן האט זיך אויפגעהויבען פון דער באנק און איז אריבערגעגאנגען אויף די צווייטע זייט פון שיפדעק.

— נו, און די מאראל דערפון?... — האב איך איהם נאכ־געשריען.

ער האט א מאך געטהון מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „אט לאז מיך געמאך".

א מאדנער מענש!...

דאס שיף האט זיך געוויעגט, איך האב געדרימעלט, און עמיצער האט מיר גערעדט שטיל אין אויער אריין:

— איך האב געקענט א מאלער, פלעגט ער מאלען דעם ים, איז ער משוגע געווארען... גערופען האט מען איהם יאנקא ראַ־וויטש...

דער אייזבארג.

העלע, ווארעמע טעג האבען געבלאנדזשעט איבער'ן ים.

אויף דער יבשה האט מען איצטער ספירה געצעהלט, און וואו קיין פוס האט נישט געטראטען, זענען שארפע גראזענע צינגלעך געקראכען פון דער ווייכער, שמעקענדיגער ערד, האבען געשטיגען און געשאסען ארויף, צו דער ווייטער, ווייטער זון, דערוויל נאך שיטער און דורכזיכטיג, ווי די ערשטע ווייכע הער־לעך אויף א פרישען יונגעלשען פנים. אויף דער ערד האט מען איצטער ספירה געצעהלט. און אויף די האלב הוילע צווייגען פון די בוימער האבען, ווי פערגליווערטע טראפענס טוי, געשפראצט גרינע, פולע קנאפסען, שטייף פערפאקטע און פערוויקעלטע, טראַ־גענדיג אין זיך די טונקעלע שאטענס, וואס די בוימער וועלען שפעטער ארום זיך פערשפרייטען. — און דא, אויף דער גלאטער וואסערפלאך — קיין בערגעל, קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין איינציגער געגענשטאנד, אויסער אונזער שיף, דאס אויג זאל האַ־בען אויף וואס זיך אבצושטעלען. און דאך זענען פארבען און קלאַנ־גען, טויזענדער פארבען און טויזענדער קלאנגען, געשאפען גע־ווארען יעדע מינוט, יעדע סעקונדע, און אזעלכע פארבען און קלאנגען, וואס די יבשה האט קיינמאל געהערט און געזעהען. די בלויע לייוועגד פון ים אויסגעשפרייט אונטען, דאס זיידענס פון הימעל פערצויגען אויבען, און דער טאג, מיט זיין גאלדענעם פינזעל אין האנד, האט ארומגעשוועבט אין דער לופט, צווישען זיי ביידען, האט געפארבט און געמאלט, קאלירט, קאמבינירט אהן א סוף, אהן אן עק... ביי די נעכט האט עס פון דער בלוי־בלינדער ווייטקייט עפעס געמורמעלט, גערעדט צי געקלונגען, וואס — האט קיינער פון אונז נישט געוואוסט, גאר סטרו־

נעם האבען געציטערט ביי יערען איז הארצען, איז קאפ האט עס, דוכט זיך, געזונגען, צו מעשיות דערצעהלט, צו דינע חלומות גע־שפינט און געוועבט...

און ווארעם איז געווען די לופט און ווייך, ווי בוימעל.

און פלוצים, אין א ווארעמען, גאלדענעם פריהמארגען, האט ערגעץ פון א זייט א ציה געטהון א דינער, שארפער און קאלטער שטראם.

שוין פון די ערשטע טעג פון אונזער רייזע האב איך גע־ווארפען אַן אויג אויף צוויי פאסאזשירען פון אונזער שיף. דאס איז געווען א יונג פארל.

זי האט געהאט א שטרוי־בלאנדען קאפ. איהר פנים איז גע־ווען נים זעהר שען, אבער... מ ע נ ש ל י ך, פערשטענדיג און אפען. א מעסיגע, פעסטע פיגור מיט קרעפטיגע, פערקיילעכדיגטע פארמען, און א עטוואס שעלמישער שמייכעל אויף די ליפען. אלעס אין איהר האט דערצעהלט וועגען עולם הזה, וועגען א ביי־סעל צעלאזענער, נאר געזונדער, זאפטיגער, מענשליכער עולם הזה.

ער — איז געווען שען. דאס פנים איידעל און בלאס, די נאז לענגליך, און די אויגען שארף און ווייטזיכטיג. די דינע, נערוועזע פינגער האבען שטענדיג געדרעהט און געצויגען די קליינע טונקע־לע וואנסען. דעם אויבער־ראק האט ער געטראגען פאנאנדערגע־שפיעלעט און דעם קאלנער פון איהם — אויפגעשטעלט.

אז זיי האבען ארומגעשפאצירט איבער'ן דעק, איז זי גע־האנגען אויף זיין ארם; זענען זיי געזעסען אין א ווינקעל און האבען געקוקט אויפ'ן ים, האט זי זיך שטייף געטוליעט צו'ן איהם, — און אין איהרע אויגען האבען אימער געטאנצט פרעהליכע פינקלעך, און די ווינקלען פון איהרע ליפען האבען געציטערט פון איינגעהאלטענעם, פערשייטען, לעבענסלוסטיגען געלעכטער. ער פון זיין זייט האט מיט פערגעניגען געקוקט אויף איהר אפען, שטיפעריש פנים'על און אפטמאל האט ער איהר געמורמעלט

אין אויער אריין עפּעס אזעלכע זאכען, און זי פלעגט פערבייסען איהר אונטערשטע ליפּ, בייסען, בייסען און שליסליך אויסשיסען מיט אזא געלעכטער, פון וועלכען אונז אלע, זייטיגע מענשען, איז געווארען פרעהליך אויפ'ן הארצען.

פארנאכט האבען זיי געהאט א רגילות צו זיצען א לאנגע צייט אויפ'ן הינטערטייל פון שיף, אויף די דיקע שטריק, וואס זענען דארט געליגען צונויפגעדרעהט אין דער פארם פון א בייגעל. און במעט שטענדיג ווען די זיידענע פאלבען פונ'ם אווענד'ס מאנטעל האבען זיך געלעגט אויפ'ן ים און פון אלע זייטען זענען זיך צו־נויפגעפלויגען אונבעשטימטע קלאנגען און האבען זיך גערעהט הויך איבער'ן שיף, אמאל צעזעעט און צעשיטערט, אמאל פער־קניפּט און פערפלאכטען אין א שטילען, אבער שטרענגען און פייערליכען קאהר, — פלעגט ער אויסברעכען אין א געזאנג, און זיינע ליעדער האבען ווי טראפּענס געטריפט, ווי שטראמען גע־זאטען, ווי גלעקער געקלונגען. מאדנע ליעדער זענען דאס געווען! ווילד און רויה זענען זיי געשפרונגען פון שיף און האבען זיך גע־שניטען ווייט אין אווענד אריין. אמאל האבען זיי געקלונגען ווי בייז געשעפּט און עזות'דיג געלעכטער, אמאל — געצערטעלט און געקיצעלט, ווי א מוטער שפּיעלט זיך מיט איהר פּיצעלע און מאכט עס צו לאכען. די פּאסאזשירען זענען געווארען ווי שטום. איינער, א דיקער סוחר, וואס האט געהאט אן אויסערגעוועהנליכע תאוה צו עפּעל און האט זיי געגעסען שטענדיג, ווען ער איז נאר ניט געשלאפען, — פלעגט בלייבען זיצען מימ'ן ביסען אין מויל, מיט דערשראקענע, אויסגעגלאצטע אויגען, קענטיג, נישט וויסענ־דיג וואס צו טהון מיט'ן אנגעביסענעם עפּעל אין האנד. מיר פלעגט ווערען פון די דאזיגע ליעדער זעהר אונהיימליך. זיי זענען מיר געווען שרעקליך פרעמד און הארציג נאהענט אין איין און דערזעלבער צייט.

און דאן פלעגט דאס שטרויי־האריגע מיידעל בלייבען שטיל. זיך צונויפקניימשען, ווערען קלענער, לאנגזאם אברוקען זיך א ביסעל פון איהם, און אויף איהר פנים האבען זיך געמאלט עלענד

און פערלוירענהייט. איינמאל האט זי אויסגעשריענע מיט אנגסט:
— וואלט איך האבען האטש איין איינציג ליער מיינס אז איי־נענס! . . .

— —

די זון האט געברענט אין הימעל, ווי פריהער, די לופט האט זיך בעוועגט ווייך און שוואך, ווי דער אטהעם פון א קינד אין שלאף, און דאך איז אויפ'ן ים געווארען קעלטער און קעלטער. געשפירט האט זיך, אז ע מ י צ ע ר געפינט זיך אט דא, ערגעץ גאר נאהענט, אז עמיצער קומט, און זיין נאהענטקייט האט ארויס־גערופען אין אלעמען א פערבארגענעם שרעק. מיט אנגסט האבען מיר אלע געקוקט אויפ'ן ים, אויפ'ן הימעל, איינער אויפ'ן אנ־דערן און ווידער אויפ'ן ים, און געווארט, און געציטערט...

דער גרויליכער פאסאזשיר, מיט די בלויליכע, פערטראכטע אויגען, האט דערצעהלט:

...לאנגע מאנאטען נאכאנאנד האט גאט געוויזען זיין שטארקע האנד אין דעם ווייטען צפון. שווער האט דער ים זיך געראנגעלט מיט דער קאלטער, אייזערנער האנד, וואס האט גע־דריקט זיין מעכטיגע ברוסט. ער האט זיך געווארפען, געדרעהט און געשליידערט און שרעקליך אנגעשטרענגט זיינע אומרוהיגעביינער און מוסקלען, — און אזוי איז ער פערגליווערט געווארען אין זיין גרויסער אנשטרענגונג, מיט אומגעלומפערט אויסגעבוי־גענע און צעווארפענע גליעדער, מיט'ן שטעמפעל פון טויטשרעק און מורא'דיגער גסיסה אויף זיין געזיכט. אונטער'ן טויטען אבשיין פון פערפרווירענעם הימעל האבען זיך געצויגען אין אלע זייטען פון דער וועלט צעבראכענע, שארף־געשניטענע בערג און טיעפע טאלען, און בייזע ווינטען האבען געפייפט צווישען זיי זייערע טייוועלשע ליעדער און געשמיסען איבער זיי מיט וואלקענס שטע־כיגע שניי־נאדלען. ביי די נעכט האט א פייערדיגע האנד זיך גע־הויבען פון צפון־זייט, געשטיגען ביז'ן זעניט, פערדעקט א האל־בען הימעל מיט איהר פאנטאסטישען גלאנץ, און איהרע ריעזיגע פינגער האבען זיך שטום און לאנגזאם בעוועגט און ווי „גע'דוכנ'ט"

איבער דער פערשטארבענער וועלט... צייטענווייז האבען די ווינטען און שטורמען זיך פערשטעקט צווישען די אייזבערג און זענען פערשטומט געווארען אויף א ווײלע, און דאן איז די שוויי־געניש געווען גרויס, שרעקליך גרויס, די לופט שארף און אונבע־וועגליך, ווי שטיין, און נאר גאט אליין האט אין שטאלצער איינ־זאמקייט געקוקט און געקוקט אויף די וועלט־מדבר.

שען און מורא׳דיג האט גאט געוויזען זיין האנד איבער׳ן ווייטען צפון.

דער אלטער, פעראומערטער ווייסער בער, א מעכטיגער עק־זעמפליאר פון זיין מעכטיגען מין, וועלכער האט שוין געזעהען א ביסעל גאט׳ס גרימצארן אויף זיין וועלט, האט דעם דאזיגען ווינ־טער כמעט אינגאנצען פערבראכט אין זיין העהל פון שניי און אייז. מיט יעדען טאג זענען די פאסען שמאלץ אונטער זיין פעל געווא־רען דינער און דינער. א שווערער דרימעל האט געלעהמט זיינע גליעדער און אנגעגאסען זיין קאפ מיט בליי. ער האט אונקלאר געהערט, ווי דער ווינד מיט׳ן שניי פייפען און קלאגען צווישען די הויכע אייזבערג, און צייטענווייז האט די פייפעריי דערגרייכט צו אזא פערביטערטער שארפקייט, אז דער שלאפענדער בער האט נים געקאנט איינהאלטען זיינע געפיהלען און האט ארויסגעלאזען דורכ׳ן שלאף עפעס א מין שנארכענדען ברום, און נאכדעם איז ער װיעדער שוועך זיך פערגאנגען אין זיין ווי פער׳שכור׳טען דריי־מעל. ענדליך, האט ער זיך דערפיהלט אזוי שוואך, אז ער האט שוין אפילו דרימלען נישט געקאנט, און זיינע אויגען האבען זיך געעפענט פון זיך זעלבסט, און א לאנגע צייט האבען זיי שטומפיג געקוקט דורך די עפענונג פון זיין העהל אויף די אונגעהייערע הויפענס שניי, וואס זענען צעזעעט געווען ארום, ווי קברים פון ריע־זען. דערנאך האט ער פארזיכטיג אויפגעהויבען דעם קאפ און א ריהר געטהון מיט איינעם פון זיינע פעדערשטע פיס. דאן האט ער זיך לאנגזאם אנגעהויבען צו רוקען און איז ארויסגעקראכען פון זיין העהל, אז אבגעקראכענער און צעשויבערטער, א בעוועג־ליכער זאק מיט ביינער.

עפעס אזוינס האט זיך געטהון, נאר וואס — האט ער ניט פערשטאנען. עס איז געווען ליכטיג, צו ליכטיג, עס האבען געוועהט ווינטען, ערגעץ האט עפעס אונטערגעקנאקט, און אונטער די פיס האט עס געציטערט. ער האט זיך געמאכט פון דעם אלעם גאנץ ווייניג און האט גענומען בלאנקען זיך איבער'ן אייז, האט געגראבעלט ערטערווייז אין שניי און עפעס געזוכט. ער האט גארנישט געפונען, און אז עס איז געווארען פינסטער, האט ער ווידער איינגעדרימעלט. ווען ער האט ערוואכט, איז ווידער געווען ליכטיג, ער האט ווידער עפעס געזוכט און, ווי פריהער, גארנישט געפונען. דאס מאל איז ער געווארען בייז און האט גאנץ לאנג געברומט, סתם אין די וועלט אריין. די צווייטע נאכט האט עס שטארק געקנאקט, אלעס האט זיך ווי געשאקעלט און געדרעהט, און דער בער איז אין שלאף געווען זעהר אומרוהיג. צו'ם טאג איז געווארען רוהיגער. ער איז ארויס פון דער העהל און האט זיך אוועקגעלאזען זוכען עסען. נאר אבגעהענדיג א קורצע שטרעקע, איז ער נעקומען צו א וואסער. ער האט א שמעק געטהון מיט דער נאז, האט זיך אבגעקעהרט אן א זייט און איז ווידער געגאנגען און געגאנגען, ביז ער איז געקומען צו א וואסער. פיעל מאל האט ער גענומען אן אנדער ריכטונג, אבער וואוהין ער האט זיך געווענדעט, האט ער ווידער און ווידער בעגעגענט וואסער. זיין העהל האט זיך געפונען ביי'ם פוס פון א גאנץ הויכען שניי־בארג. אויף דעם דאזיגען בארג האט דער בער ארויפגעקלעטערט און זיך צוגעזעצט אויף די הינטערשטע פיס, דול און צעטומעלט. פון דאנען האט ער געזעהען, אז זיין מלוכה איז געווען קליין און ארום איהם בלויעט וואסער און וואסער. אין דער ווייטענס זענען געשוואומען נאקעטע, ווייסע אייזבערג און האבען בלענד און שטעכיג געברענט געגען דער זון. דער בער האט ניט פערשטאנען, לחלוטין גארנישט פערשטאנען. ער האט אויפגעהויבען א לאפע און ארויסגעלאזען א לאנגען, דערשראקענעם און קלאגענדיגען ברום, ברייט און פערדומפפען, ווי פון א פוסטער פאס...

...טעג און וואכען איז דער אייזבארג געשוואומען אלץ

ווייטער און ווייטער, פון ים צו ים וואנדערט ער, פון וואסער צו וואסער, און מיט יעדען טריט דערנעהערט ער זיך לאנגזאם און זיכער — צו זיין איינענעם טויט. ניט איינמאל פערלירט ער פלוצים זיין גלייכגעוויכט און קעהרט זיך איבער, און דאן ענט־פלעקען זיך אין זיין ריזיגען קערפער טיפע, צעגעסענע וואונ־דען. דער שניי איז שוין לאנג פון איהם אראב. יעצט בעשטעהט ער פון ריינעם, לויטערן, דורכזיכטיגען אייז, ערטערווייז פער־וואשען און פערקיילעכדיגט, ערטערווייז — שפיציג און שארף, ווי א גאלמעסער. ער געהט, און זיין קאלטער אטהעם געהט פאר־אויס און דערציהלט וועגען זיין קומען... ער געהט — און דער־צעהלט אויף שטום־לשון, וואס פאר א שרעקליכער ווינטער עס איז געווען אין ווייטען צפון, ווי שווער געשמידעט דער ים איז געווען און ווי עלענד נאט איז אין יענע מקומות...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אלע זענען געווען אויפ'ן דעק. אלע האבען זיך צונויפגע־שלאגען אויפ'ן דעק און האבען געשיקט זייערע אנגעשטרענגטע בליקען אין ים אריין, אויף וועלכען מ'האט נאך דערווייל גארנישט געזעהען. פון ווייטען האב איך בעמערקט מיין יונג פאר'ל און האב זיך צוגערוקט נעהענטער צו זיי. ער איז געשטאנען אין זיין פא־נאנדערגעשפיליעטען ראק מיט'ן אויפגעשטעלטען קאלנער, זעהר בלאס, בלאסער ווי שטענדיג. זי — נעבען איהם. אויף איהרע אקס־לען איז געליגען א ווארעמע שאל, און אויף איהר נישט גרויסען שטערן האט געהויערט א וואלקען, ווי א פארגעפיהל פון עפעס בייזעס, וואס רוקט זיך אן אויף איהר קאפ. ער האט געקוקט אויפ'ן ים, און זי — אויף איהם.

רעכטס ביי'ם האריזאנט האט זיך פלוצים ארויסגעשטעקט פון וואסער א גליהענדער גאלדענער שטריף, ווי א בלאנקער שווערד, האט זיך אריינגעשטאכען אין הימעל, האט זיך איבער־געדרעהט און איז מאמענטאל פערלאשען געווארען. עטליכע סעק־ונדען זענען פארביי; דער עולם אויפ'ן שיף האט נישט גע־עטהעמט. און היערער האט עס א פינקעל געטהון אין דער ווייד

טען. דאס מאל איז א שארפער שפיזן געשליידערט געוואָרען ארויף, און באלד נאך איהם א צווייטער און א דריטער. אין א מינוט ארום האט זיך דער גאנצער אייזבארג שארף אבגעצייכענט אויפ'ן ים, ברענענדיג אין איין העלישען פייער. די זון האט געמאכט אויף איהם א שטירמישען אנפאל און האט איהם בעשאסען מיט רינגע, לאנגע און הייסע פיילען. ער האט זיי געצויגען פון זיינע וואונדען, געבראכען זיי אויף שטיקלער און שוין אבגעקיהלטע, הנם פינקלענדע, געשמיסען זיי צוריק איהר אין פנים אריין. שטום און פערביסען איז אנגעגאנגען די שלאכט אויף לעבען און טויט. דער בארג האט זיך לאנגזאם געדרעהט ארום זיך און געוויזען אלע זיינע באטארעען. ער איז געגאנגען געגען זיין טויט אין קאלטען, שטאלצען און שטראהלענדען עלענד, אין וועלכען ער איז געבוירען געוואָרען דארט, אין ווייטען צפון.

ער איז פארבייגעשוואומען ביי א זייט און האט ביסלעכווייז אנגעהויבען צו פערשווינדען. און דאן איז מיין בליק ווידער געפאלען אויף דאס יונגע פאר. זי איז געשטאנען אליין, מיט אויסגעשטרעקטע הענד און ציטערנדע ליפען, און מיט טרערענפולע אויגען האט זי געקוקט צו איהם. ער איז געשטאנען ניט ווייט פון איהר, מיט פינקלענדע אויגען, וועלכע ער האט דארשטיג און אונענטשלאסען געווענדעט — אמאל צו'ם פערשוואונדענעם בארג, אמאל צו'ם הימליכען, גאהענטען געזיכט פון זיין געליעבטער־

העלשטערן.

מיר האָט זיך געדאַכט — יאָהרען זענען פאַרביי, זינט מיר האָבען דעם ברעג פאַרלאָזען, און אונזער שיף איז נאָך אַלץ געגאַנגען און געגאַנגען, און ווי עס האָט נאָך זיך ניט געלאָזען קיין שפּור, אַזוי האָט עס, דוכט זיך, ניט געהאַט קיין צוועק. יעדען טאָג מיטאָגס'צייט האָט מען אַרויסגעהאַנגען אַ קאַרטע, וואָס האָט גע־וויזען, וויפיעל מיר זענען אָבגעפאָהרען און וויפיעל עס איז נאָך געבליבען צו פאָהרען, אָבער ביסלעכווייז האָבען מיר אויפגע־הערט צו אינטערעסירען זיך מיט דער קאַרטע: אַרום און אַרום איז געווען וואַסער און וואַסער, וואַסער און וואַסער, טאָג איין, טאָג אויס, און עס האָט זיך פיעל בעסער געלעגט אויפ'ן געדאַנק, אַז אונזער שיף דרעהט זיך אַרום זיך זעלבסט, געהט נישט ווע־ניגער און געהט־איין נישט מעהר ווי אַ זייגער. פּראָזאַאיקער, ווען דער עסק האָט זיך צוגעגעסען, האָבען געטרונקען ביער און געשלאָפען די ענדלאָזע רייזע אויף וואָס די וועלט שטעהט. דאָס וועטער אפילו האָט זיך איינגעשטעלט: קיין שטורם, קיין נעבעל, העלע טעג, בלויע נעכט, אַ פרישע ווינטעל — און קיינע ענדערונגען.

און דאַן האָבען מיר אָנגעהויבען צו פיהלען, אַז ערשט איצט בעקענען מיר זיך מיט'ן ים. פון אונטער דער דאָזיגער איינאָר־טיגקייט האָט אונז די אייביגקייט פּלוצים צוגעוואָרפען אַ בליק מיט איין אויג, און אַ חשד האָט ביי אונז ערוואַכט, אַז אַזעלכער, פונקט אַזעלכער, איז דער ים געווען מיט טויזענדער און מיליאָנען יאָהרען צוריק, טאָג נאָך טאָג, יאָהר נאָך יאָהר און יאָהרהונדערט נאָך יאָהרהונדערט. און אַז אומעט האָט אָנגעפילט אונזערע הער־צער, און קיינער פון אונז האָט ניט געוואוסט, וואָס איז די אורזאַך

דערפון: די אייביגקייט פון ים אדער די קורצקייט פון אונזער לעבען.

איך ווייס נישט, ווי אזוי קינדער פון אנדערע פעלקער טרוי־מען וועגען דעם ים. מעגליך, אז זיי חלומ'ען זיך שרעקליכע גייס־טער, ים־שלאנגען, וואסער־מיידלעך — די רעכטע נקבות, וואס גאט זאל אבהיטען פון זיי יעדען טרייען גלויביגען. צווישען אונז גערעדט, זענען זיי אלע — גאנץ אונשולדיגע בעשעפענישען. אין ערגסטען פאל, קאן מען פון זיי ערווארטען, זיי זאלען אמאל אריינחאפען אין זייערע קריסטאלענע פאלאצען אויפ'ן גרונד פון ים עפעס א שענעם, בלאנדען פישער, וואס האט א שוואכהייט צו פרויען־געזאנג, און זיין יונג ווייבעל זאל זיך נעבעך אויסוויינען די אויגען, זיצענדיג ביי'ם שפינדעל און אויסקוקענדיג אויף איהר הארצענס־געליעבטען. — ביי מיר אבער געהט פון געדאנק נישט ארויס יענע האק, וואס איז אריינגעפאלען אין ים מיט טויזענד יאהר פאר רבה בר בר חנה'ס צייטען און איז אין זיין צייט נאך אלץ צו גרונד נישט געקומען. פארהאן א סברא, אז דאס איז נישט געשעהען נאר ביז היינטיגען טאג, און ווען איך שטעל מיר פאר, אז די האק „פאלט" נאך ערגעץ פייל אויס'ן בויגען און קאן נישט דערפאלען, — געהט מיר איבער א קעלט איבער'ן לייב...

וואויל איז דעם געלעהרטען! ערשטענס ,ווייסט ער אלעס אין, צווייטענס, ווייסט ער, וואס דער ים איז. דער ים איז — וואסער. וואסער, און מעהר גארנישט. אז מיר האבען א גלאז, וואס ענטהאלט אזויפיעל און אזויפיעל קובישע סאנטימעטער וואס־סער, „קאן מען מאכען" אן אקעאן. בין איך אבער נישט קיין גע־לעהרטער, און מיר חלומ'ט זיך אלץ, אז ווען דער רבונו של עולם בלייבט איבער אליין, פנים אל פנים, מיט זיין גרויסער בעשעפע־ניש; ווען קיין איינציג מענשליך אויג, א פשיטא שוין קיין אויג פון א געלעהרטען, שוועבט נישט איבער די ברייטע וואסער־פעלדער, — פאלט ער, כביכול, ביי זיך אראפ פון דעם, וואס ער אליין האט בעשאפען. און אזוי קוקען זיי ביידע, דער בעשעפער און זיין בעשעפעניש, איינער אויפ'ן אנדערן און שווייגען, און

דאָס קול פון זייער שווייגען געהט פון איין עק וועלט ביזן צווייטען. אַזוי ציהט זיך עס ביז — ביז עס קומט אַ שטאַרקערער פון זיי ביידען: דער געלעהרטער מיט זיין כלי פון אַזויפיעל און אַזויפיעל סאַנטימעטער אומפאַנג. — — —

— — — און אַזוי איז נאָך אַ מאָל, צווישען אַלע אַנדערע מאָל, געוואָרען נאַכט, און דער ים האָט שימערירט אונטער דער שיין פון די שטערען.

אויפ'ן אויבערדעק פון שיף, אין אַ ווינקעל, האָב איך דערזעהען מיין שכן, דעם פּאַסאַזשיר מיט די ברייטע אַקסלען, גרויליכע האָר און בלויע אויגען. ער איז געליגען אויף אַ זעגעל, וואָס איז געווען אויסגעשפּרייט איבער'ן דעק, און האָט געקוקט אין הימעל אַריין. צוגעלעגט זיך צו איהם, האָב איך בעמערקט אויף זיין פּנים אַ שמייכעל. אויף מיין פראַגע, האָט ער אַ ווײַלע געשוויגען, דערנאָך גלייכגילטיג געזאָגט:

— אויב איהר ווילט, וועל איך דערצעהלען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

...דאָס שאַרפע שרייענדע ליכט האָט ענדליך אָבגעפלאַמט פון דער ערד. ערטערווייז, ערגעץ אויף אַ שפּיץ פון אַ באַרג אָדער אויף אַ געקרייזעלטען קאָפּ פון אַ בוים, האָט זיך נאָך פערהאַלטען אַ קורצע צייט אַ שוואַכער, רויטליכער גלאַנץ. נאָר ביסלעכווייז האָט ער זיך געטונקעלט, זיך געלאָשען און איז ווי אויסגעהויכט געוואָרען אין די לופט אַריין. די אונענדליכקייט אין צוגעטראַטען נעהנטער און האָט שטיל אַריינגענומען די ערד אין איהר שויס. עס איז געבוירען געוואָרען דער מאָמענט, ווען מענשען זאָגען: די נאַכט איז געקומען.

אין דער ווירקליכקייט איז קיין זאַך נישט געקומען; עס איז בלויז עפּעס אַוועקגעגאַנגען. די אויגען־רייסענדע זון, מיט איהר שטראַהלען־טאַראַראַם און פאַרבען־געפילדער, פערטויבט און פערבלענדעט די ערד און פערשטעלט פון איהר די אונענדליכקייט. ביי דער שיין פון טאָג קריכט יעדע קלייניגקייט אויף דער ערד ברייטליך פאַר'אויס, שפּרינגט מיט דער חוצפּה פון אַ הדיוט אין פּנים

צרייז, און אייך דאכט זיך — עפּעס אַן אַנשיקעניש טאַנצט פאַר אייערע אויגען, קלאַפּט זיך אין האַרצען, שלעפּט אייך פאַר די לאַצען, און אַן איינגעגעסענע שטים גרילצט אייך אין די אויערען מיט שבועות און חרמות: „איך... הערט איהר?... ווי איהר זעהט מיר לעבען!... איך... לאָזט זיך דינען!...“ מיט דער גרעסטער אַנשטרענגונג יאָגט זיך דער געדאַנק נאָך עפּעס אַזוינס זעהר וויכטיגעס, זעהר נאָהענטעס, וואָס דאָס איז גאָר דער עיקר, און וועלכעס גליטשט זיך פאָרט אַוועק יעדעס מאָל, פערטריבען פון דער שיין און געפּילדער וואָס אַרום. ווי אַן אומגעריכטער שטורם פאַלט דער טאָג אַרויף אויף די ערד, טרייסעלט זיך דורך, צעדולט זי, צעמישט זי — און ווערט פערשוואונדען. דאַן פליהען זיך צוזאַמען פון אַלע עקען פון דער וועלט שאָטענס, שטילע, טונקעלע שאָטענס, און לעגען זיך אויף די ערד געדיכט און געדיכטער. די לצים און קליפּות פונ'ם טאָג ווערען נעלם, די ערד קומט ביסלעכווייז צו זיך און צו איהר נאָרמאַלע צושטאַנד, און פערנעהמט איהר פּלאַץ אינ'ם וועלטרוים, אין דער בלויער אונענדליכקייט. און מענשען זאָגען: די נאַכט איז געקומען.

און ווידער — צו'ם וויפיעלטען מאָל?... — זענען אויפ'ן הימעל אַרויסגעטראָטען די שטערען און האָבען זיך גענומען צו זייער עובדא: צו קוקען, בלויז קוקען... מאָנכע האָבען געקוקט גלייך אויף די ערד, ווי זי וואָלט ווירקליך זיין דער מיטעלפּונקט פון דער וועלט, אַנדערע — איינער אויפ'ן צווייטען, און די דריטע — פאַרביי און פאַרביי, אַהין, וואוהין מיין און אייער אויג וועלען קיינמאָל נישט גרייכען, וואו דער עלענד איז אַם גרעסטען און וואו אַלעס איז אַנדערש ווי איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען. און בלויז איין שטערן איז געווען אַזעלכער, וואָס האָט געשיקט זיינע בליקען איבעראַל אין איין און דערזעלבער צייט: צו דער ערד, צו זיינע ברידער די שטערען און אויך ווייט אַהין, וואוהין מיין און אייער אויג וועלען קיינמאָל, קיינמאָל נישט דערגרייכען. און דער איינער איז געווען „העלשטערן“.

זיין נאָמען האָט ער געקראָגען פאַר זיין לויטערן גרין-בלוי-

כען בליק. געווען איז ער ניט פון די גרעסטע, ווי אויך ניט פון די קלענסטע, אבער קיינער פון זיינע ברידער האט ניט פערמאגט אזא טיפען בליק, וועלכער האט, דוכט זיך, געזאגט: „א שען ביסעל זאכען האב איך עס געזעהען, זינט איך שטעה אט דא און קוק!" ער האט געזעהען, ווען די ערד איז נאך נישט געווען, ווען זי איז געווארען, און ווי אזוי זי איז געווארען. ער האט געזעהען, ווען אויף דער ערד איז נאך ניט געווען ניט ווער עס זאל זעהן, ניט וואס צו זעהן. זיין גרינער בליק איז געזונקען אין ס'פייער פון דעם נאר וואס געבוירענעם פלאנעט, האט זיך שפּעטער געבראכען אין מיליאנען פונקען אויף די אונגעהייערע אייזפעלדער פון דער ערד'ס אבגעקיהלטער שאל, האט איין יאהרטויזענד נאכ'ן צווייטען נאכגעפאלגט די אלע ענדערונגען, וואס זי איז אויסגעשטאנען, איידער אויף איהר האט זיך בעוויזען „לעבען", ווי אויך דאן, ווען דאס האט זיך בעוויזען און זיך גענומען ענטוויקלען. און ווען דער ערשטער מענש אויף דער ערד אין זיין ערשטער נאכט האט אויפגעהויבען זיינע אויגען צו'ם הימעל, האט ער גלייך בעגעגענט דעם טיפען בליק פון אן אלטען, אלטען שטערן — און איז געבליבען שטעהן דערשראקען און פערשטיינערט. דורך דעם בליק האט דער שטערן דערצעהלט, וואס ער האט געזעהען אויף דער ערד, פאר דער ערד און אויסער דער ערד...

דער דאזיגער ערשטער בליק האט א בריה געטהון דעם מענ־שען'ס נשמה און האט אנגעצונדען א פייער אין איהר. א געפיהל פון שארפער בענגשאפט אהין, וואו דער עלענד איז אם גרעסטען און וואו אלעס איז זעהר, זעהר אנדערש. א רויהער, ווילדער און דער הארמאנישער אויסגעשריי האט זיך ארויסגעריסען פון זיין ברוסט. העלשטערן'ס בליק האט געפונען א תקון: ער האט זיך פערוואנדעלט אין א שירה, וועלכער עס איז בעשערט פערשטומט צו ווערען און צו פערשווינדען פון דער ערד ערשט צוזאמען מיט'ן מענשען.

און אזוי האט העלשטערן'ס שטראהלענדער בליק גענומען

בעגלייטען דעם מענשען, וועהרענד דער לעצטער האט געבויט זיין לעבען אויף דער ערד. מוטיגע ים־רייזענדע, פיהרענדיג זייערע שיפען איבער די טיעפע וואסערען, האבען געזוכט און געפונען זייער וועג מיט דער הילף פון די שטערען בכלל און פון העלשטערן בפרט. פערליעבטע האבען געשיקט צו איהם זייערע זיפצען און דעם אראמאט פון זייער יוגענד, פאעטען האבען איהם געשאנקען יעדען ציטער פון זייער נשמה אין טענער, פארבען און שטריכען. און דער שטערן האט דאס אלעם איינגעזאפט אין זיך און צוריס־געגעבען עס די נאכקומענדע דורות, און פאר יעדען נייעם דור איז אלץ רייכער און טיעפער געווארען דער אינהאלט פון זיין בליק. און פיעלע שטערנזעהער פון פיעלע דורות האבען פערבראכט זייערע נעכט קוקענדיג אויף העלשטערן דורך זייערע גלעזער און שטודירענדיג זיין פערגאנגענהייט, געגענווארט און צוקונפט. און אויסגעפונען האבען זיי וואונדערליכע זאכען: ער איז דער גרעס־טער פון אלע שטערען און דער וויטסטער פון דער ערד, און דאס האבען זיי בעוויזען ווי צוויי מאל צוויי, מיט דער הילף פון א לאנגער רייהע פערפלאנטערטע אויסרעכנונגען. זיי האבען אויס־גערעכענט זיין וואג, זיין גרויס, זיין וועג אין דעם וועלטרוים, די שטאפען, פון וועלכע ער איז צוזאמענגעשטעלט, און זיין וויית־קייט פון אונזער ערד. און דאס לעצטע איז געווען דאס וואונדער־בארסטע: ער איז געווען אזוי וויית, דאס זיינער א שטראהל האט פערבראכט אין וועג פונקט 9,347,657,000 יאהר, 52 טעג, 18 שטונדען, 49 מינוטען און 22½ סעקונדע, איידער ער האט גע־גרייכט די ערד. אזוי האבען די געלעהרטע בעוויזען, און א פראס־טער בשר־ודם האט געשטוינט — פאר זייער חכמה און פון גאט'ס וואונדער. — — — —

— — — און אט אין יענעם אווענד, פון וועלכען איך דער־צעהל אייך דא, זענען געזעסען — אין א לאנד, אין א שטאדט, אין א גארטען, אויף א באנק — א יונגער בחור מיט א שען מיידעל און האבען געקוקט אויף העלשטערן. און אלע האבען געוואוסט — און פאר וואס זאלען מיר אויך ניט וויסען? — וואס עס בעטייט, ווען

א בחור מיט א מיידעל קוקען אויף העלשטערן. ערשט דעם וועגך האבען זיי זיך בעקענט, און האבען גערעדט וועגען קליידער און בי־כער, וועגען גאט און דער וועלט, און ווען זיי האבען אלעס אבגע־רעדט, זענען זיי אנטשוויגען געווארען. און דא האבען זיי דער־פיהלט, אז עס זויגט ביי'ם הארצען, און זייערע אויגען האבען זיך געווענדעט צו העלשטערן, און א לאנגע צייט האבען זיי שוויי־גענדיג געטרונקען זיין טיעפען גרין־גאלדענעם בליק.

און פלוצים האט דער בחור א ריב געטהון מיט דער האנד זיינע אויגען, האט איבערגעפיהרט זיין בליק אויף דאס מיידעל און צוריק אויפ'ן הימעל. און דאס מיידעל האט דורכגעריבען איהרע אויגען און האט א קוק געטהון אויפ'ן בחור און צוריק אויפ'ן הימעל. דערנאך זענען זיי ביידע אויפגעשטאנען פון דער באנק, פערוואונדערטע און א ביסעל דערשראקענע.

פאר זיי אין די אויגען איז העלשטערן פלוצים פערשוואונדען געווארען. ער האט זיך אויסגעלאשען, ווי א ליכט.

ווען דער בחור מיט'ן מיידעל האבען זיך געזעגענט ביי דער טיר פון איהר וואוינונג, האט זי א געניץ געטהון, טראכטענדיג, אז בעת'ן רעדען שפריצט ער פון מויל, און דער בחור האט אין הארצען געלעסטערט גאט, דערפאר וואס איהר פעהלט איין אויי־בערשטער צאהן, דערצו נאך גאנץ פון פארענט.

אויף מארגען האט מען געשריעבען אין אלע צייטונגען איבער דער גאנצער וועלט וועגען העלשטערן'ס פערשווינדען. דערנאך האבען עס די געלעהרטע גענומען אין זייערע הענד.

די ערשטע השערה, וואס א בעריהמטהייט האט ארויסגעזאגט, איז בעשטאנען דעריין, אז העלשטערן איז געשטארבען א נאטיר־ליכען טויט: ער האט זיך אבגעקיהלט און איז פערלאשען געווא־רען. „אט ווי עס וועט אמאל פערלאשען ווערען די זון פון אונזער סיסטעם"... און איהר וואלט זיך געמעגט פערגינען זעהן, מיט וואס פאר א גיפט און שארפזין א קאלעגע פון אן אנדער לאנד, אויך א בעריםטהייט, האט בעוויזען דעם ערשטענ'ס עם תארצות: אפילו א קינד קאן פערשטעהן, אז א נאטירליכער טויט

קומט נישט פאר אט אזוי פלוצים, אז ווען די השערה וואלט גע־האט אין זיך חאטש א שאטען פון וואהרשיינליכקייט, וואלט מען שוין לאנג בעראפט מערקען, אז הענשטערן ווערט טונקעלער און טונקעלער. צום סוף האט דער קאלענע ארויסגעשטעלט זיין אייגענע היפאטעזע: א גראנדיעזע קאטאסטראפע אינ'ם וועלט־רוים, א צוזאמענשטויס פון צוויי סיסטעמען, און אלס רעזולטאט — די פערניכטונג פון איינעם אדער פון ביידען.

קומט צו געהן א דריטער וויסענשאפטסמאן און גיט צו פער־שטעהן קלאר, ווי דער טאג, אז אזא סארט קאטאסטראפע וואלט ארויסגערופען א גאנצע רייהע ערשיינונגען אויפ'ן הימעל: פא־לענדע שטערען, וואנדערנדע קאמעטען, צעזעעטע און פערוואר־פעלטע שטיקער פון די חרוב געווארענע וועלטען. ניין. די זאך מוז און קאן ערקלערט ווערען וויסענשאפטליך גאנץ אנדערש...

דער ענין איז געווארען הארבער און פערפלאנטערטער. עס האט זיך ארויסגעשטעלט, אז אונטער געוויסע וויסענשאפטליכע טעאריעס וואקעלט זיך דער באדען, און זייערע נעגנער און אנ־הענגער זענען ארויס איינע נעגען די צווייטע מיט אנגעגורטע לענדען. דער וכוח איז ביסלעכווייז אבגעצויגען געווארען פון הענ־שטערן גאר און א זייט. אמת, דעם פראסטען בשר־ודם, וואס איז ווייט פון וויסענשאפט, איז די מעשה געווען נאך א ביסעל פריק־רע: מתו מוטל לפניו, א מת, וואס האט אזוי פיעל גענומען און אזוי פיעל געגעבען, — האט דאס הארץ טאקע וועה געטהון. אבער — עס זענען פארהאן נאך אנדערע שטערען, נישט ווייניגער אלט, נישט ווייניגער בכבוד'יג, און, כ'מיין — וואס זאל מען טהון?

מ'האט אנגעהויבען פערגעסען.

דארף זיך מאכען, אז ערגעץ אין א מיטעלער פראווינציעלער שטאדט זאל זיך געפינען א גימנאזיסט, וואס איז שוין פון דער התחלה אוועקגעגאנגען אויף א שלעכטען וועג; דהיינו: דער חברה'מאן לערנט ניט, טהוט אב שפיצלעך די לעהרער פון דער גימנאזיע, טרינקט ביער ווי א דייטש, און די דערוואקסענע גימ־

גאזיסטקעס האבען פון איהם, ווי זיי פערזיכערען, „אבגעשנימענע יאהרען״. געהט זיך דער בחור איינמאל בייגאכט איבער דער גאס, געהט און שאקעלט זיך, און מאכט מיט די הענד, און רעדט צו זיך אליין, אויסזעצענדיג אין שענער, ריהרענדער מליצה א פראטעסט פון א פערוואונדעטען הארצען געגען דער הארצלאזער קעלנערין פונ׳ם שענקעל, וועלכעס ער האט נאר וואס פערלאזען. דערמאנט ער זיך פלוצים — גאט ווייסט ווי ארום — אן העלשטערן, אן זיין אונערווארטעטען סוף, זיין לאנגע, רייכע קאריערע, זיין גרויס, זיין ווייטקייט פון דער ערד... „9,347,657,000 יאהר, 52 טעג, 18 שטונדען, 49 מינוטען און 22 מיט א האלבער סעקונדע!...״ מורמעלט ער פאר זיך מיט ענטציקונג און צערטליכקייט, הגם איך בין נישט זיכער, אז אין זיין שכור׳ן מח זענען די ציפערען נישט ארויסגעקומען א ביסעל פערפלאנטערט. „העכער נייו מיל־יארד יאהרען פלעגט דויערן, ביז זיינער א שטראהל איז אנגעקו־מען צו דער ערד... ניין מיליארד... א שטראהל... ניין מיל...״ דער גימנאזיסט איז פלוצים געבליבען שטעהן אין מיטען גאס. אין איין רגע איז ער געווארען ניכטער, און וועהרענד זיין קער־פער האט געפיעבערט פון קעלט, האט ער מיט זיין האנד געווישט דעם שוויים פון שטערן. דערנאך איז ער צוגעלאפען צו א גאסען־לאמטערן, האט ארויסגעהאפט א נאטיץ־ביכעל און א בליישטיפט און האט גענומען שרייבען, און זיינע הענד האבען זיך דערביי גע־טרייסעלט, ווי אין א קדחת.

אויף מארגען האט זיך בעוויזען אין דער שטאדטישער צייט־טונג א קליינע בעמערקונג, געדרוקט אנשטאט א לייטארטיקעל און מיט שווארצער שריפט:

„די וויסענשאפט איז יעצט שטארק בעשעפטיגט מיט ער־קלערען די אורזאך פון העלשטערן׳ס פערשווינדען פון אונזער הי־מעל. מיר ווילען דא מאכען דעם עולם אויפמערקזאם אויף אן אנ־דער זייט פון דער דאזיגער וועלט־פאסירונג. דיזעלבע וויסענשאפט האט אויסגערעכענט און בעוויזען, אז די שטראהלען פון העלשטערן פערברענגען אין וועג צו דער ערד 9,347,657,000 יאהר, 52 טעג,

18 שטונדען 49 מינוטען 22 מיט א האלבער סעקונדע. דאס הייסט, אז דער לעצטער שטראהל זיינער האט פערלאזען דעם שטערן צו־ריק מיט העכער גיין מיליארד יאהרען. דאס הייסט, אז העלשטערן איז טויט שוין העכער גיין מיליארד יאהרען, נאך איידער דער מענש האט זיך בעוויזען אויף דער ערד, נאך איידער, פיעלייכט די ערד האט עקזיסטירט. דאס הייסט, ווייטער... אבער די ווייטע־רע בעדייטונג פון דעם דאזיגען פאקט איז שוין קלאר פאר אלע־מען..."

די דאזיגע בעמערקונג איז איבערגעלאפען די גאנצע וועלט.—

— — — אין יענעם יאהר האבען פאסירט א סך אומגליקען אויפ׳ן ים.

איין קאפיטאן, פיהרענדיג זיין שיף ביי דער שיין פון אויסגע־שטערנטען הימעל, האט זיך פלוצים א חאפ געטהון פאר׳ן קאפ, האט א קוק געטהון ארויף, צו די רוהיגע שימערירענדע שטערען, מיט אונצוטרוי און פערבארגענעם שרעק — און האט אנגעהויבען צו געבען פערשיעדענע און ווידער־שפרעכענדע בעפעהלען צו די מאטראזען, וואס זענען געשטאנען ביי׳ם רעדעל. ביז היינטיגען טאג ווייסט מען ניט, וואו דאס שיף איז אהינגעקומען. א צווייטער האט געמאכט דיזעלבע העויות און האט מיט פעראכטונג צעברא־כען און ארויסגעווארפען דעם קאמפאס פון׳ם שיף. אזוינס אדער עהנליכעס האט געטראפען מיט פיעלע קאפיטאנען, פון פערשיע־דענע שיפען, אויף אלע ימים. דער סוף איז געווען — מאנכע שי־פען זענען ארויף אויף שטיינער, אנדערע האבען געליטען פון צוזאמענשטויס, און פיעלע זענען סתם פערשוואונדען געווארען אויף אייביג.

אין יענעם יאהר זענען קיין חתונות ניט געווען, — גארנישט, קיין איינציגע נישט. אזוי לאנג א בחור מיט א מיידעל זענען געזע־סען אין די אווענדען און האבען געשמועסט — האבען זיי גע־שמועסט. קוים אבער זענען זיי אנטשוויגען געווארען און האבען,

ווי זייער שטייגער איז, געהויבען די אויגען צו די שטערען, האבען זיי פלוצים געשפירט א שוידער: זיי האט זיך געדאכט, אז טויטע אויגענלעכער פון לאנג פערטריקענטע פגרים קוקען אויף זיי, אז געלע צייהן קנאקען, און שצירען זיך, און לאכען מיט א ביינער־נעם געלעכטער.

פון די אנדערטהאלבען מיליארד מענשען, וואס זענען פאר־האן אויף דער וועלט, האבען זיך געפונען 347, וואס האבען אנגע־נומען די מעשה פאר זייערע א פערזענליכע קריוודע. וואס זשע האבען זיי געטהון, — זענען זיי געגאנגען און האבען זיך גענומען דאס לעבען. 99 פון זיי האבען זיך געשאסען, 68 גע׳סמ׳ט, 54 האבען זיך געהאנגען, און די איבעריגע האבען זיך אנגעטהון אנ־דערע מיתות משונות. זיי אלע האבען איבערגעלאזען בריעף, גע־שריעבען מעהר אדער ווייניגער ליטעראריש, אין וועלכע עס האבען זיך געפונען די ווערטער „שאפענהויער“, „העלשטערן“. נישט שטענדיג לאגיש צוזאמענגעקניפט. און כמעט אלע האבען זיך גע־ענדיגט מיט א ווארעמער, פריינדליכער עצה צו דער גאנצער וועלט נאכצוגעהן זיי אויף דעמזעלבען וועג. דערפאר אבער האט זיך אין יענעם יאהר קיינער ניט גענומען דאס לעבען צוליעב געוועהנליכע סבות, ווי אומגליקליכע ליעבעס, קארטען־שפיעל, באנקראטען, — אזוי אז צו אלעמענ׳ס וואונדער איז די צאהל פון זעלבסט־מארדען אין יענעם יאהר געוועז בעדייטענד קלענער ווי אלע יאהר.

און אזוי האבען די שטערען געלויכטען, ווי פריהער, נאר די מענשען — די מענשען האבען זיך ארומגעבלאנקעט איבער דער ערד פערלוירען, צעטומעלט, ווי שאף אין א שרפה...

מיין שכן איז שוין לאנג אנטשוויגען געווארען. דאס שיף אונטער אונז האט זיך לייכט געוויעגט, און מיר זענען געליעגען און האבען געקוקט אויף די שטערען. אונבעשטימטע מחשבות האבען ארומגעבלאנדזשעט ביי מיר אין קאפ.

ערשט אויף מארגען, אין א העלען נאכמיטאג, האב איך גע־

פרעגט מיין שכן וועגן דעם סוף פון דער מעשה. ער האט זיך צעלאכט.

— א, איהר נעהמט עס אזו צו ערנסט!... — האט ער שפּאַטיש געזאגט. — נאטירליך, די וויסענשאפט האט געזיעגט. „מענליך, — האבען די געלעהרטע ערקלערט, — אז מיר לעבען אונטער דער שיין פון טויטע, שוין לאנג פערלאשענע וועלטען. מענליך, אז שוין דער ערשטער מענש אויף דער וועלט איז געפיהרט געווארען פון בליק פון א מת. אבער, טויטע אדער לעבעדיגע, זענען די שטערען נענוג, אום צו דיענען צו פּראַקטישע צוועקען פאר אונז. א שיף קאן מען פיהרען אפילו מיט דער הילף פון א קאמפּאַס, א פּשיטא שוין נאך די שטערען, און וואס אנבעלאנגט ליעבע, — אויף וואס דארף מען דען שטערען צו ליעבע?... חע־חע!..."
די מענשען האבען זעהר געגארט זיך איבערצוצייגען, האבען זיי זיך איבערצייגט.

אמת, עס טרעפט נאך היינט אמאל, אז א קאפּיטאן פון א שיף, דערפיהלענדיג פּלוצים מיט זיין גאנצען וועזען ארום און אונטער זיך דעם ים — דעם ים!... — און די וויטע לייכטענדע וועלטען איבער זיין קאפּ, פערלירט ער זיך אויף א ווייל. עס פּאַסירט אויך, אז א פערליעבטער בעמערקט ביי זיין געליעבטער א שווארצען צאהן. אויך זענען געווען פעלע פון זעלבסטמארד, וואו מ'האט נישט געקאנט אויסגעפינען קיין „פערנינפטיגע" מענשליכע אורזאך, וואס זאל האבען געפיהרט דערצו. אבער — דער קאפּיטאן דערמאנט זיך, אז ער מוז זיין אין צייט מיט זיינע סחורות אין פּאַרט, דער פערליעבטער איילט זיך „צו'ם צוועק", און דעם זעלבסטמערדער פערגעסט מען.

נישטמעהר, דער אלטער גימנאזיסט איז נאך אלץ גימנאזיסט. ער טרינקט, ווי פריהער, אדער מעהר ווי פריהער. די גימנאזיסטקעס, בעגעגנענדיג איהם, קוויטשען, הגם נישט פריהער ווי מ'דארף. די קעלנערין איז וווייכער געווארען. און מאנכמאל, ווען אונזער גימנאזיסט געהט ביינאכט פון שענקעל א היים און זיין

„הארץ“ איז פול, שטעלט ער זיך אוועק גענען א לאמטערן, פון וואנען עס קוקט אויף איהם דאס רויטע, געשוואלענע אויג פון א פעררויכערטען קעראסין־לעמפעל, צענעהמט טעאטראליש די הענד און מיט א הארצרייסענדער שטים דעקלאמירט ער:

— א, העלשטערן, העלשטערן!...

דער ריח פון לאנד,

א בלאס, גוטמוטיג פנים איז ארויפגעשוואומען אויפ'ן הימעל, און א בלאסע שיין האט זיך צעגאסען איבער'ן ים.

גוטען אווענד מיין שטילע, פער'חלומ'טע פעע! ביזט נאך איצט אויך די איינציגע, וואס איז אימשטאנד צו בעפרייען א לייכטען זיפץ פון מיין פערקלעמטען הארצען. פיעל וואסער איז אבגערונען פון יענער צייט — געדענקסט?... פון דאן אן בין איך געווארען פיעל „קליגער", ווייניגער „סענטימענטאל". דאס לעבען, וואס האט מיך אבגעוואוינט פון לאכען, האט מיך אויסגעלערנט אבצולאכען. אבער דא, אין מיטען ברייטען ים... אונטער פיער אויגען, ווען קיינער הערט און זעהט אונז ניט — פערשטעהסט?... — וועל איך דיר שעמעדיג פערטרויען א סוד: דאס אלעס איז גישט מעהר, ווי דעם טאטענ'ס לאנגער ראק, וועלכען איך, קינד, האב ארויפגעצויגען אויף זיך, כדי אויסצוזעהן ווי א טאטע, — און דער ראק פלאנטערט זיך מיר אונטער די פיס און פערביטערט מיר דאס לעבען... און די ברילען, וואס דו זעהסט... ווייס איך?... — זיי זאגען, אז ברילען זעהען בעסער, איידער אויגען — פאלג איך. אבער אין דער ווירקליכקייט בין איך דאס זעלבע קינד, וואס דו האסט געקענט. איך וואלט גערן געוויינט, ווען מען שלאגט מיך, וואלט זיך גערן פערקרימט, ווען דאס הארץ צאפעלט זיך, און זויגט עס "אונטער'ן לעפעלע" — זיפץ איך אב, קוקענדיג אויף דיר, און מיר ווערט לייכטער. זיי זשע מיר געגריסט פון טיעפען הארצען.

קומסט איצט פון דער ערד, וועלכע איך האב שוין לאנג פערלאזען. וואס האסט דו דארטען געזעהען? פלעגסט אמאל וואונדערבארע מעשות דערצעהלען. דערצעהל.

שמייכעלט זי שטיל און אומעטיג: — — —

— — — איך האָב געזעהען —

אין אַ צימערל, אין אַ וויעגעלע, נעבען אַ בעט, אויף וועלכען עס שלאָפט די יונגע מוטער, ליעגט דאָס קליינע קינד און וויינט. די מוטער הערט נים.

די קליינע ליפּעלעך זענען ברייט געעפענט, אויסגעדריקט און פערקרימט. די טרערען־פולע אייגעלעך קוקען מיט טיעפען, שטומ־פינגען שרעק אויף דעם גרינבליכען שמרייך, וואָס איך האָב אי־בערגעצויגען איבער דער וואַנד געגענ׳איבער דעם קינד. אין די שווערע מינוטען פון לעבען איז עס געוואוינט צו זעהן אַנגעבויגען איבער׳ן וויעגעל אַ שענעם, ליעבען קאָפּ מיט צוויי היימליכע, ווארעמע אויגען. איצט זעהט עס זיי נישט, — און דאָס שוואַכע קול׳כעל ציהט זיך לאַנג, לאַנג, גלייך עס וועט גאָר קיינמאָל נישט אויפהערען. —

ביזטו געווען קינד — צו פיהלען זיין עלענד?...

איך האָב געזעהען —

צוויי יונגע מענשען, ער און זי, געהען לאַנגזאַם איבער אַ שטילער, פערוואָרפענער אַלעע, וועלכע איך האָב פערצויבערט. האַנד ביי האַנד געהען זיי: ער — פערביסען די אונטערשטע ליפּ, ביי איהר — ציטערט אַ ווינקעל פון דער אויבערשטער. זיי קוקען נישט איינער אויפ׳ן צווייטען און שווייגען. אַט ערשט האָבען זיי זיך צעקריעגט, און שוין ציהט עס זייערע הערצער איינס צו׳ם צווייטען, און קיינער וויל נישט זיין דער ערשטער, און העלפען וועט עס זיי ביידען נישט. איך פערלאָז זיי רוהיג, וויסענדיג, אַז צוויי הענד וועלען זיך צוזאַמענטרעפען אין דער פינסטער נישט ערגער, ווי אין דער ליכטיג. —

ביזטו געווען יונג — צו געדענקען, ווי זיס עס איז דער וועה?...

און הער —

איך קום פון׳ם לאַנד, פון וואַנען דו געהסט, פונ׳ם שטערטעל, וואו דו האָסט געלעבט, פון צווישען דעם פאָלק, ביי וועלכען דו

ביזט געבוירען. איך האב דארט געווארפען א בליק אין פענסטער פון אן ארעמען שטיבעל און האב געזעהען —

אן אלטער, שווארצער מאן מיט א לאנגער, ווייסער בארד, האט אין מיטען דער נאכט פערלאזען זיין בעט און, א האלב־נאקעטער, שטעהט ער אנגעבויגען איבער א צווייטען בעט, וואו עס שלאפט אומרוהיג זיין יונגע שענע טאכטער. דעם מיידעל'ס באקען גליהען העליש, די האר — פאנאנדערגעווארפען, איהר ברוסט הייבט זיך פיבעריש און חליפעט צייטענווייז. א נערוועזער ציטער טרייסעלט און קרימט פון צייט צו צייט איהר קערפער פון קאפ ביז די פיס. זי זעהט שווערע, העסליכע חלומות, און דער אלטער האט קיין הארץ ניט אויפצו־וועקען זי צו דער נאך העסליכערער ווירקליכקייט. שטעהט ער און קוקט אין דער פינסטערניש פון דער נאכט אויף זיין ריינע בלום, אויף וועלכער א ווילדע, גראבע האנד האט א שמוציגען פלעק געלאזען, און זיינע קניע האקען זיך איהם אונטער, זיין גרויער קאפ שאקעלט זיך אלטליך און הילפלאז, און זיינע ליפען בעוועגען זיך אין דער שטיל און קרימען זיך אזוי ביטערליך־קינדעריש, אז פון דיינע אויגען פאלט פלוצים ארונטער דער שווערער פארהאנג פון שווערע יאהרען, און דו זעהסט בחוש דאסזעלבע קינד, וואס וויינט אזוי עלענד אין דער שטילקייט פון דער נאכט, נאר טויזענדער מאל עלענדער און הילפלאזער...

ביזטו גענוג אלט, אום צו פערשטעהן זיין בראך? — — —

— אך, לאז צופריעדען! מעשות, מעשות מיין איך! אזעלכע, וואס זענען נישט געשטויגען, נישט געפלויגען — פערשטעהסט?...

אין פערלעגענהייט פעררוקט זי זיך אונטער א בלאסען וואלקען.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

די לבנה האט זיך אויפגעהויבען איבער'ן שיף, האט אונז אריבערגעיאגט און איז אוועק אין דאס לאנד, וואוהין מיר געהען.

גרים אין מיין נאמען די, וואס ווארטען אויף מיר, ווי אויך יענע, וואס ווארטען נישט, וועלכע קענען מיך נאך נישט, און

איך ווייס ניט פון זיי. און וואס דאך וועלן זיך אונזערע ווענען צוזאמענקומען און זיך פערפלעכטען ווער ווייסט ווי ענג...

א שטיל געמורמעל קומט אן פון אלע זייטען.

דאכט זיך, דאס זענען זיך צונויפגעקומען אלע נעכט, וואס האבען געלעבט און זענען געשטארבען אויפ'ן שוים פון ים, שטע־הען אין רעדלעך, אין גרופּען, בייגען זיך צו'ם אויער איינע צו דער צווייטער — און פיהרען א געשפרעך, איינגעהאלטען, פערשטיקט, אבער האסטיג און אויפגערעגט. וואס ווילען זיי?... וואס ווי־לען זיי?...

פלוצים איז שטיל געווארען. מיט אמאל, ווי אבגעהאקט. וואס איז געשעהען? שווער צו זאגען. מעגליך — ערגעץ זעהר ווייט, אויף דער יבשה, האט ארויסגעשאסען, ווי פון א ביקס, אן אומגע־ריכטער קרעה פון א האהן און איז פערפלויגען פון האסט אהער אויפ'ן ים. — דער מאדנער מארגען־קרעה, פון וועלכען עס דאכט זיך, אז עפעס א פארהאנג האט זיך ראש אויפגעהויבען מיט א זיידענעם גערויש: נא, זעה...

א ווארעם, קרעפטיג ווינטעל איז אנגעקומען אונז אנטקעגען, האט זיך צעשפאלטען אן די נאז פון אונזער שיף און האט אנגע־הויבען צו ציהען זיך גלייכמעסיג און אהן אויפהער ביי זיינע בארדען. און ביסלעכווייז איז דער ים געקומען אין בעוועגונג. קליינע וועלען זענען אויפגעשטאנען, האבען זיך געבראכען איינע אן די צווייטע מיט א דינעם, גלעזערנעם קלונג און געלאזען נאך זיך א ציטערענדען נאכקלאנג. א שטיל, פליסיג גערויש האט זיך אויפגעהויבען פון ים, איז געשטיגען אליץ העכער און העכער, האט פערפלייצט אונזער שיף און פערשלונגען דאס גערויש פון'ם טרייב־שרויף. ווייטע, העלע וועלטען האבען געקוקט אראב פון פערבלייכטען הימעל, און זייער גרין־גאלדענע שיין האט זיך שטום געמישט מיט'ן גערויש פון ים.

„ברן יחד כוכבי בקר" —

עס זינגען קאהר די מארגענשטערען.

און נישט ווילענדיג האב איך ארייננגעשטעלט אין געזיכטען

קאהר אויך מיין אייגענע שטים, די ציטערנדע שטים פון א מענשען אויפ'ן ים.

א מענש — אויפ'ן ים!...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין דער פריה האט די זון העל געברענט. פון ערגעץ האבען זיך בעוויזען ווייסע ים־פייגעל און האבען ארומגערינגעלט דאס שיף. אויפ'ן דעק האט זיך אנגעהויבען א געטומעל. אין דער לופט האט ארומגעשוועבט דער אומרוהיגער, בעשעפטיגטער גייסט פון לאנד, און דער עולם האט זיך פארבערייטעט ארויסצושטייגען. ווי שפינוועבס האט זיך געריסען דער כשוף פון ים.

רעכטס האט זיך אויסגעצויגען א געלבליכער, זאמדיגער ערד־פאס, איז פערלאפען פאר'אויס, האט זיך אויסגעדרעהט, אויסגעבויגען און האט אונז שליסליך ארומגענומען פון דריי זייטען. די נייע וועלט האט זיך גערוקט אויף אונז. די אומגעדולד און אומרוהינקייט זענען געוואקסען. וואס איז דארטען?... ווי אזוי איז דארטען?... אדער — אלץ דאסזעלבע? אלץ דאסזעלבע? אלץ דאסזעלבע?...

א ריעזיגע פרויענפיגור מיט אן אויפגעהויבענער האנד האט זיך אבגעצייכענט לינקס. דער בליק פון דער „פרייהייט" דרינגט מיט אנגסט אין די נאהענטע ווייטע שטאדט: א ביסעל העכער אין אויסגוס ליעגט דער עללים־איילאנד מיט'ן „קעסל גארדען" און שצירעט צו'ן איהר ביז זיינע צייהן: שטעה, וואו דו שטעהסט!...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ים, א ים, אויף ד י ר האט דער מענש בעדארפט געבוירען ווערען.

ים, מיין ים — כ'קום נאך צוריק צו דיר!

שטאַרקער!

שטארקער!

א

עטליכע סלופּעס מיט א פּאר אלטע, צעריסענע לייווענטענע ברעזענטען האבען געבילדעט דאס דאך און דריי ווענד פון דער פּאלאטקע. אין איינער פון זיי האט מען איבערגעלאזען אן איינגאנג. מיט דער פערטער זייט האט די פּאלאטקע זיך אנגעשפּארט אן הויז, פון וואנען עס האבען אהער געקוקט צוויי פענסטער: איינס פון קיך, און דורך דעם האט מען ארויסדערלאנגט די געריכטען, דאס צווייטע פון זאל, וואו די קלעזמער זענען געזעסען ארום א טיש און האבען צוגעשפּיעלט צו דער וועטשערע.

ארום לאנגען טיש, אויף דער גאנצער לענג פון דער פּאלאטקע, זענען געזעסען די מאנסלייט, האבען געגעסען און געטרונקען, געשמועסט און געלאכט. ביי'ם צווייטען, קלענערן, זענען געזעסען די ווייבער, עלטערע מיט זייערע טיכלעך אויף די קעפּ, יונגערע — אין הארשייטלעך. זיי האבען געגעסען מיט דרך־ארץ און, אויס אבשיי צו די מאנסלייט, געשמועסט אין דער שטיל. צווישען די טישען האבען ארומגעטאנצט קינדער, און ס'האט זיך ארומגעבלאנקעט עפּעס א האלב דערוואקסען מיידעל מיט גרויסע קיהישע אויגען און מיט צוויי שיטערע זאמד־קאלירענע צעפּלעך, איבערגעבונדען מיט א רויט סטענגעלע.

אז לייפּציגער האט זיך בעוויזען ביי'ם איינגאנג, איז אין פּאלאטקע געווארען א שטיקעל געמורמעל. יודען מיט בערד האבען אויפגעהויבען די ברעמען מיט לייכטער ערשטוינונג. עטליכע יונגע מיידלעך, וואס זענען געשטאנען אין א ווינקעל, האבען אנגעהויבען זיך צו שושקען, ווארפענדיג אויף לייפּציגער'ן בליקען

פון דער זיים. דער כלה'ס צוועלף־יעהריג ברידערל, א בלאס יונגעל מיט געלבליכע האר, מיט א קלייענדיג פּנים, אין א שוואר־צען אכט־קאנטיגען קאשקעטעל, איז געבליבען שטעהן מיט אן אפען מויל, קוקענדיג אויף'ן נייעם גאסט.

און ווירקליך: לייפּציגער'ס קליינע, אויסגעדראשענע פיגור אין שווארצען, אויסגעריבענעם, עטוואס גלאנציגען ראק און אין ליכטיגע הויזען, דאס ווייסע ביליגע שניפּסעל ארום האלז, די ברילען אויף דער נאז און די מאגערע טונקעל־גרויע געגאלטע באקען — האבען וועניג הארמאנירט מיט די ארומיגע.

ביילע, דער כלה'ס עלטערע שוועסטער, א ווייבעל פון א יאהר פיער און צוואנציג מיט א שפּיציג נעזעל און מיט קליינע, גרויע, לאבענדיגע אייגלעך איז געגאנגען דעם גאסט אנטקעגען. זי האט זיך א ביסעל פערדרייטעלט, געבענדיג איהם די האנד, און האט איהם אוועקגעפיהרט צו'ם אויבען'אן, וואו די מחותנים מיט'ן חתן זענען געזעסען. ר' שמואל האט זיך אויפגעהויבען פון ארט.

— מיט מזל זאלט איהר לעבען... — האט ער געענטפערט אויף לייפּציגער'ס „מזל טוב“. — אט דאס איז דער חתן...

לייפּציגער האט געדריקט הענד, עפּעס געמורמעלט — און האט פריי אבגעעטהעמט, ווען מען האט איהם ענדליך בעזעצט נישט ווייט פון די מחותנים. פון וועטשערע האט ער זיך אבגע־זאגט, האט מען פאר איהם געשטעלט א גלאז טיי מיט לעקעך. א פּאר מאל האט זיך דער מחותן אויס העפליכקייט געווענדט צו איהם מיט אומבעדייטענדע פראזען, נאר בּיסלעכווייז האט מען אן איהם פערגעסען.

ב.

צו די יונגע ווייבלעך האט זיך צוגעזעצט דעם חתן'ס א ברו־דער, א יונגער סוחר פון א יאהר צוויי און דרייסיג מיט א געשווי־רען בערדעל, אין א לענגליכען ראק, אין אן אבגעלעגטען קאלנער און מיט א הארטען הוט אויף'ן קאפּ. ער האט זיך געוויצעלט, דער־צעהלט מעשיות, בעוויזען עפּעס קונצען, און די ווייבלעך האבען

געלאַכט, פערשטעלענדיג די מיילער מיט די הענד.ביילע האָט ארומגעטאַנצט איבער דער פּאַלאַטקע און האָט „געפּראַוועט" מיטביידע טישען. דעם חתן'ס ברודער האָט אַנגעחאַפּט ביילען פּאַר אַ האַנד.

— ווער איז דער נפש?... — האָט ער אַנגעוויזען אויף לייפּציגערין.

ביילע האָט אויף איהם אַ פינקעל געטהון מיט די אייגלעך, בעפרייענדיג איהר האַנד.

— אַ ווייטער קרוב אונזערער...

— אַ דאַ־אַמש!... — האָט ער אויסגעצויגען מיט אַ קאָמיש־ערנסטער מינע. — מיט וואָס, אַ שטייגער, פערנעהמט זיך דער אדון?

— ער איז אַ לעהרער.

— אַהאַ! ער גיט, הייסט עס, „שטונדען"... — האָט דעם חתן'ס ברודער פּאַרטגעזעצט אין זעלבען טאָן.

ביילע האָט זיך געלאָזען אַוועקגעהן. דער יונגערמאַן האָט זי אָבגעהאַלטען.

— וואָס אַנטלויפט איהר?...

— בעסער זיך האַלטען פון אייך פון דער ווייטען... — האָט ביילע געשמייכעלט.

— מיט וואָס האָב איך זיך דאָס אַזוי פערזינדיגט?...

— עט... איהר זענט אַ ליץ... פון וואַנען וויים איך, אַז איהר לאַכט נישט אָב פון מיר אויך הינטער מיינע אויגען?...

זי האָט זיך געשפּיעלט מיט'ן גאָלדענעם קייטעל, וואָס איז געהאָנגען אויף איהר ברוסט, און קאָקעטיש געשמייכעלט. דער יונגערמאַן איז געוואָרען רויטליך.

— גאָט בעוואָהר! — האָט ער זיך פערענטפערט. — וואָס האָב איך פון אייך צו לאַכען?! פערקעהרט, אַזאַ יאָהר זאָל איך האָבען, ווי...

— ווי צוקער איז זים... — האָט ביילע שעלמיש איבערגע־האַקט. — מ'דאַרף גאָרנישט זעהן, וואָס הערט זיך אין קיך...

זי האָט ווידער אַ פינקעל געטהון מיט די אייגלעך און איז אוועק, רוישענדיג מיט דער שלעפּ פון קלייד. דער יונגער מאַן האָט איהר נאָכגעקוקט און געמורמעלט:

— אַ ווייבעל — אַ ברען!...

ג.

די קלעזמער האָבען געשפּיעלט אַ „באַהן“: אַלס אַקאָמפּאַני־מענט צו אַ מונטערן מאַרש, האָט מען געקלאַפּט אַן אַ בלעך, גע־טריימעלט אַ קעסטעל מיט זאַמד, געצונדען רויטע בענגאַלישע שוועבעלעך און צייטענווייז לאַנג און שניידיג געפּיפט. די קינ־דער זענען אוועקגעלאָפען צו די קלעזמער; די יונגעליים האָבען בעלאַגערט דאָס פענסטער פון זאַל. די עלטערע זענען געזעסען אַרום די טישען און האָבען צייטענווייז געוואונקען איינער צו׳ם צווייטען, ווי איינער רעדט: „ממזר׳יש נאָכגעמאַכט!“... אויף די טישען האָבען זיך בעוויזען פלעשער ביער.

לייפּציגער איז געזעסען און האָט זיך געקווילט. וואָסער אַ שווארץ יאָהר האָט איהם געשלעפּט אויף די חתונה! וואָס האָט ער דאָ צו טהון?... דער אַלטער וואָלט זיך אפילו געווען בעלע־דיגט... „ביי זיך גרוים געוואָרען! — וואָלט ער געזאָגט. — שעמט זיך מיט יודען“... נייז, געהן האָט מען געמוזט, אָבער — וואָלט עס שוין נעהמען אַ מאָל אַ סוף!...

דרויסען, אַרום דער פּאַלאַטקע האָבען אַרומגעטאַנצט קאָמ־פּאַניעס יונגלעך, שקצים און דיענסטמיידלעך. לייפּציגער האָט געהערט, ווי זיי שרייען, שטיפּען, שלאָגען זיך און שפּאַרען זיך צו די ווענד פון דער פּאַלאַטקע. אין לייוועגד, פּונקט געגענ׳איבער לייפּציגער׳ן, איז געווען אַ לאָך, און אין איהם האָט דער יונגערמאַן פּלוצים בעמערקט אַ פּנים: אַ יונגעל האָט אַריינגעקוקט פון דרוי־סען און געמאַכט גרימאַסען: געוואונקען מיט די אויגען, זיך גע־קרימט און אַרויסגעשטעלט אַ צונג. לייפּציגער האָט געמאַכט אַ שטרענג פּנים, — דאָס יונגעל האָט אויפגעהויבען ביידע הענד און אויסגעצויגען „אַ נאָז“... לייפּציגער האָט געשווינד אָבגע־

װענדט די אױגנען אין אַ זײט. װען ער האָט אין אַ פּאָר מינוט אַרום געװאָרפן אַ זײטיגען בליק צו דעם לאַד, האָט איהם דאָס יונגעל געשטעלט אַ פײג... לײפּציגער האָט געקריצט מיט די צײהן פון װילדען כעס אויף דאָס יונגעל און אויף זיך דערפאַר — װאָס ער איז אין כעס, אָבער װאוהין ער האָט נישט געקעהרט דעם קאָפּ, האָט ער אַלץ געזעהען דעם יונגעל'ס פּנים און געהערט זײן עזות'דיג געלעכטער... ער איז געזעסען, װי אויף הײסע קויה־לען. ענדליך האָט דער מחותן בעמערקט, אַז ער זיצט אײנזאַם און שװײגענדיג, האָט ער זיך געװענדט צו איהם:

— נו, װאָס מאַכט מען?...

— אַט, אַזױ... — האָט לײפּציגער אומבעשטימט געזאָגט.

— האָט איהר עפּעס גוטע שטונדען?...

— נישקשה...

— װיפיעל, אַ שטײגער, פערדיענט איהר?...

„צו'ן אַל־די רוחות! — איז בײ לײפּציגער'ן דורכגעפלױגען אין קאָפּ. — װאָס װיל נאָך ד ע ר פון מיר האָבען?!“ דאָך האָט ער געענטפערט:

— װי עס מאַכט זיך...

— אָבער, אויסגעהענדיג, װעט זײן אַ רובל... פערציג אַ חודש?...

לײפּציגער איז רויט געװאָרען.

— אין דעם ערך...

— אַזױ־װי!... האָט ר' שמואל אויסגעצױגען מיט אַן ערנ־סטער מינע און מיט אַ טאָן פון רעספּעקט.

זײ האָבען געשװיגען אַ קורצע צײט, נישט האָבענדיג װעגען װאָס צו רעדען. לײפּציגער האָט געקוקט זיך אויף די נעגעל, דער מחותן האָט װי געצעהלט די האָר פון זײן לאַנגער באָרד מיט צװײ פינגער. ענדליך האָט ר' שמואל זיך דערפרעהט, געפינענדיג אַ טעמע:

— אפשר װעט איהר טרינקען אַ גלאָז ביער?...

— נײן, אַ דאַנק...

— וואָס קאָן עס שאַדען? טרינקט אויס איין גלאָז ביער!...
— אַ דאַנק, איך טרינק נישט... — האָט ליפּציגער זיך פאַר־טיידיגט.
— אַהאַ, אודאי האָבען דאָקטוירים אייך פאַרווערט... — האָט ר' שמואל זיך געשטויסען. — וואָס זשע, איהר זענט עפּעס נישט געזונד אויפ'ן האַרצען?...
— מ־מ־מ־יאַ... — האָט ליפּציגער אַרויסגעשטאַמעלט, בע־גיסענדיג זיך מיט שווייס...
— אַ־זוי... — האָט דער מחותן טיעפזיניג פאַרקנייטשט דעם שטערן.
דאָס געשפּרעך האָט זיך ווידער אָבגעהאַקט. דער מחותן האָט זיך אָבגעקעהרט צו אַנדערע געסט.

ד.

עס איז שוין געווען גאַנץ שפּעט. די יונגעלעך, וואָס האָבען בעלאַגערט די פּאַלאַטקע, זענען פאַרשוואונדען. נאָר בייַ'ם אַריינ־גאַנג זענען נאָך געשטאַנען אַ פּאָר אַרעמעלייט, און צוויי „פּאַ־רובקעס" מיט אַ קורנאָסער שיקסע האָבען געקנאַקט „נאָסיניעס" און בעטראַכט די „זשידאָווסקע וועסיליע".
די טישען האָט מען שוין לאַנג אַרויסגעשטעלט דרויסען, גע־מאַכט פּלאַץ פאַר די טענצער, די קלעזמער בעזעצט אין פּאַ־לאַטקע גופא אויף אַ באַנק — און געטאַנצט איין „פרעהליכס" נאָכ'ן צווייטען. דאָס רעדעל האָט געפיהרט דעם חתן'ס ברודער, וועלכער האָט, ווי ער אַליין האָט זיך בעריהמט, אַריינגעגאָסען אין זיך אַ גאַנצען ירדן. ער האָט אויסגעטהון דעם סורדוט, אַראָב־געוואָרפען דעם שניפּס פון האַלז און האָט געטאַנצט מיט אַ פלע־שעל בראַנפען אין איין האַנד און מיט אַ זויערער אוגערקע — אין דער צווייטער. זי רייטליכער קאַרק, דאָס געשווירענע בערדעל און איינגאַנצען זיין גלאַטע און פעסטע פיגור האָבען ליפּציגער'ן אויסגעוויזען משונה פריקרע. בעזונדערס האָבען איהם עפּעס גע־רייצט די שניי־ווייסע אַרבעל פון יונגען סוחר'ס העמד: זיי האָ־

בען זיך געוויעגט ארויף און אראב, זיך געבלאזען, געקנייטשט און מיט חוצפה געפינקעלט געגען דעם שיין פון די לאמפען... „זשיוואטנאיע!"... — האט לייפציגער ארויסגעברומט אויף רוסיש און האט זיך אבגעקעהרט אז א זייט.

די מחותנים האבען זיך צעהוליעט גאר אויפ'ן גרויסען אופן, און די קלעזמער האבען אויף גיך געקלאפט זייערע „פרעהליכס" און אלע מאל אבגעהאקט ווי אין מיטען, פונקט דעמאלט, ווען דער עולם האט זיך „צעשאקעלט"... די מחותנים האבען זיך געבייזערט, געווארפען זילבערנע מטבעות און געהייסען שפיעלען ווייטער.

— „שפיעלט! — האט אויסגעשריען דעם חתן'ס ברודער, ווארפענדיג צום באס א גאנצען רובל. — איינמאל מאכט מען חתונה א ברודער!... הוליע קבצן!... א—טא—זוי, א—טא—זוי — —ט מען אז א שוויע — גער... א — טא — זוי... א —טא — זוי... שטארקער, שטארקער!...

טאנצענדיג, האט מען מיט געוואלט ארייננעשלעפט יעדעס מאל פרישע מענשען, און דאס „ראד" איז געוואקסען און געוואקסען, און ענדליך איז שוין שווער געווארען צו זיצען אויף די בענק ביי די וואנד: די טאנצענדע האבען געטראטען אויף די פיס, זיך געשטויסען אן די קניע און געפאכט מיט די לאנגע קאפאטעס איבער די פנים'ער פון די זיצענדע. דעם חתן'ס ברודער האט געחאפט לייפציגער'ן פאר א האנד, שלעפענדיג איהם אין ראד. לייפציגער האט געפרובט מאכען א שטרענגע, דערנאך א בייזע מינע, עס האט אבער נישט געהאלפען: דעם חתן'ס ברודער האט איהם געהאלטען פאר איין האנד, עפעס עמיצער פאר די צווייטע — און די פאלאטקע האט זיך אנגעהויבען צו דרעהען פאר זיינע אויגען. לייפציגער האט נישט געטאנצט, ער איז נאר מיטגעגאנגען, האט געפלאנטערט מיט די פיס און דערביי פערלערען און נאריש געשמייכעלט...

אין טיר איז געשטאנען ביילע און האט געקוקט, און אז דער

טאַנץ האָט זיך געענדיגט, איז דעם חתן׳ס ברודער צוגעגאַנגען צו איהר.

— נו, מחותנת׳טע, געהט איהר מיט מיר טאַנצען?... — האָט ער פרעהליך און אויפגערעגט אויסגערופען, ווישענדיג דעם שוויים פון שטערן.

— וואָס האָט איהר זיך אַן איהם אַנגעטשעפּעט?... — האָטביילע געזאָגט, נישט ענטפערנדיג אויף זיין פראַגע

— וועמען מיינט איהר — דעם אינטעליגענט?... וואָס דען? וואָס זיצט ער עפּעס אָנגעבלאָזען, ווי אַן אינדיק? פּריצים האָב איך פיינד! ביי מיר קיין עקשנות געהט נישט אַן! חאַ־חאַ, איהר האָט געזעהען, ווי ער האָט ביי מיר געדריגעט מיט די פּיסלעך, פונקט ווי אַ טשערנאָהאַז!... און אין גאַנצען האָט ער אַ פּנים ווי אַ מויז אין סמעטענע...

— געהט, איך וויל מיט אייך נישט רעדען!... — האָט ביילע זיך געמאַטערט נישט צו לאַכען. — איהר שפּעט־אָב פון דער גאַנצער וועלט!...

די אויגען ביים יונגענמאַן האָבען זיך פערצויגען מיט אַ פייכטען גלאַנץ.

— איהר ווילט מיט מיר נישט רעדען?...

ער האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנד און זי אַנגענומען מיט צוויי פינגער פאַר אַ בעקעל. ביילע האָט זיך פערדרייטעלט און גע־וואָרפען אַ דערשראָקענעם בליק אַרום.

— איהר זענט משוגע, צי וואָס?! — האָט זי שטיל געזאָגט, אַבשטופענדיג איהם פון זיך מיטביידע הענד.

— גראָד פערקעהרט!... — האָט ער זיך צעלאַכט און האָט זיך אומגעקעהרט צוריק אין פאַלאַטקע.

ה.

אין גאַס האָט געהערשט אַזאַ שטילקייט, אַז דאָס גערויש און די מוזיק פון פאַלאַטקע האָבען זיך אין איהר אָבגעצייכענט

ריין און שארף, ווי שווארצע טינט־פלעקען אויף בלענד־ווייסען שניי. דאס שטיקעל הימעל, וואס האט געגליט דורך די טיר, איז געווארען בלאסער און דורכזיכטיגער. פון ערגעץ האט א ציה געטהון א קיהל ווינטעלע, פריש און צערטליך ווי א לייכטער קוש, וואס רופט ארויס א לייכטען שוידער... די נאכט האט נאך געוועלטיגט ארום, אבער געפיהלט האט זיך, אז עמיצער געהט, עמיצער נעהערט זיך — און באלד וועט זיך ענדיגען איהר ממשלה.

נאכ'ן „טאנץ" האט לייפציגער, צו זיין גרויסען וואונדער, זיך דערפיהלט עפעס פרייער... די פערפרעמדקייט, וואס האט געשוועבט אין דער לופט צווישען איהם און די ארומיגע, איז צעשוואומען געווארען פון זיך זעלבסט. ער האט עפעס צו עמיצען אנגעהויבען צו רעדען, עמיצער האט איהם עפעס דערצעהלט, און ביידע האבען געלאכט; ער האט אפילו אליין געבעטען א גלאז ביער און האט עס מיט פערגעניגען אויסגעטרונקען... די קלעזמער האבען אנגעהויבען שפיעלען א נייע „פרעהליכס", און לייפציגער האט פלוצים געמאכט אן ענטדעקונג, אז די פינגער פון זיינע פיס, אינוועניג אין די שיך, בעוועגען זיך צו'ם טאקט פון דער מוזיק... ער האט זיך אליין אויסגעלאכט, נאר אז דעם חתן'ס ברודער האט איהם ווידער אריינגעשלעפט אין ראד, האט ער זיך שוין דאס מאל אזוי נישט גע'עקשנ'ט.

געשפיעלט האט מען עפעס אן אומגעלומפערטען מאטיוו; עס איז שווער געווען צו בעשטימען, אויב ער איז א פרעהליכער אדער גאר א וויינענדיגער. צייטענווייז האט זיך גערדאכט, אז די פיעדעל קלאגט זיך אויף עפעס, קלאגט זיך שטיל, אבער אין איין אטהעם, פער'עקשנ'ט, קריכט אין די לעבער אריין און הערט זיך בעסער פון אלע אנדערע אינסטרומענטען; אין דערזעלבער צייט האט די פויק נישט געוואלט וויסען פון קיינע גליקען און האט געפלוידערט עפעס אזא פערשייטע, אזא שארלאטאנישע מעשה, אז די פיס האבען זיך אליין געהויבען און זענען געגאנגען „טריט־וואסער"... גאנצע בערג האבען זיך געגליטשט פון לייפציגער'ס פלייצע אראב, ארונטער! זיינע אויגען האבען געפינקעלט, די

שווינדזיכטיגע באַקן — מאָדנע געפּלאַמט, דער רוקן האָט זיך אויסגעגלייכט, דער קאָפּ זיך פּערוואָרפן אַרויף, און זיינע הענד האָבן אָנגעהויבן פעסטער צו דריקן די הענט פון זיינע שכנים און שטאַרקער צו ציהען דאָס ראָד. אַ הייסער שטראָם האָט אַרויס־געפּלייצט פון האַרצן, איז ווי אַ פייער איבערגעלאָפן איבער'ן רוקן און האָט אַ זעץ געטהון אין קאָפּ אַריין... און מיט זיינע פיס זענען עפּעס גאָר וואונדער געשעהען! תחלת זענען זיי „גע־גאַנגען", געגאַנגען סאָליד, פיין, בעל־הבתיש, דערנאָך האָבן זיי אָנגעהויבן זיך צוצואיילן, אָנלויפען איינער אויף'ן צווייטן, שטויסען איין קניע אָן די צווייטע; שפּעטער האָבן זיי זיך אַליין געשטעלט אויף די פינגער, אויף די שפּיץ פינגער, אויף די נעגעל!... אין דעם מאָמענט האָט די פּויק גובר געווען דעם גאַנ־צען אָרקעסטער און האָט געגומען אויסקלאַפּען אַזעלכע משוגענע טרעלען, אַז לייפּציגער האָט פּלוצים דערזעהען, ווי זיינע קניע, איבערגעצויגען מיט די ליכטיגע, כמעט ווייסע הויזן, שפּרינגען איהם אין פּנים אַריין!... לייפּציגער וואָלט געמעגט שווערן, אַז פּונקט געגען'איבער איהם וויעגט זיך עפּעס אַ פּנים פון אַ בעיאַהרטער מחותנת'טע מיט אַ פעטען גוידער, אַרומגעצוימט מיט אַ זיידען טיכעל, ביי וועלכען עס באַמבלען זיך אונטען צוויי עקען... עמיצער האָט געשריען: „לעבען זאָלען טאַקי אונזערע יודע־לעך"... ערגעץ פון ווייטען, ווי דורך אַ וואַסער, האָט זיך גע־הערט אַ קול: „שטאַרקער, שטאַרקער"!... פאַר לייפּציגער'ן איז פּלוצים אויסגעוואַקסען דעם חתן ברודער מיט אַ גלאָז ביער אין דער האַנד.

— טרינק, גוטער ברודער!...

לייפּציגער האָט געחאַפּט דאָס גלאָז, און פון דאָרטען האָט אַ זעץ געטהון צו איהם אין נאָז אַ ריח פון בראַנפען. ער האָט עס איבערגעקעהרט צו זיך אין מויל אַריין אינגאַנצען, און אין איין קלאַפּ, נאָר אַ ביסעל איז אַריינגערונען צו איהם אונטער'ן קאָל־נער, — און באַלד האָט אין זיינע אָדערען אָנגעהויבן פייער צו פליסען, און פון האַרצען האָבן זיך אַלץ נייע און נייע שטייגער

אראבגעקייקעלט. ער האט דערפיהלט א פאטש אין פלייצע און דערהערט א שארפע, פעסטע שטים פול מיט נצחון:

— אט אזוי ביזטו פון מיינע מענשען! אזוי האב איך ליעב! קלעזמער, א רוח איז אייערע ביינער אריין — שפיעלט! גע־לעבט איז געלעבט! א — טא — זוי, א — טא — זוי... שטאר־קער! שטאר — קער! שטאר — קער! שטאר — קער!...

ער און זיין דיענער.

ער און זיין דיענער.

א.

ער האט זיך זעהר ווייניג געפאסט צו'ם פריש־עטהעמענדען פארק און צו די אנדערע שפאצירענדע, און דאס גופא האט אויף איהם געצויגען בליקען; און קוים האט עמיצער אויף איהם געקוקט, האט דער קוקער געשפירט א געהיימען שרעק. יעדען טאג, זאגאר עטליכע מאל אין טאג, פלעגט זיך בעוויזען אין די אלעען זיין וועגעלע, געשטופט פון יונגען, פעסטען און בלאנדען דיענער. ער אליין איז האלב געליגען, די פיס פערוויקעלט אין א ווארעמע דעק, אויפ'ן קאפ עפעס א מין מיצעל, מיט אן עטוואס אנגעשוואלענעם, ערד־קאלירענעם פנים, מיט א גרויסער נאז און מיט גרויע, רוהיגע, שוין צו־רוהיגע, אויגען. זיין בליק איז געגאנגען גראד און פארביי.

האבען אלע פון איהם געוויכט. און בלויז קינדער פלעגען פארביילויפען, ווי א שטורם, שרייענדיג, לאכענדיג, שיער נישט איבערקעהרענדיג זיין וועגעלע. זיי האבען איהם איינפאך נישט געמערקט.

ער מיט'ן דיענער האבען צווישען זיך נישט גערעדט. מיט איין ווארט פלעגט ער אויסדריקען זיין וואונש, און דער דיענער, נישט געקוקט און נישט געענטפערט, פלעגט פערקעהרעווען דאס וועגעלע אין די געוואונשטע ריכטונג. דער בלאנדער, פעסט־געבויטער יונגערמאן האט איהם, ווייזט אויס, אויך נישט געמערקט, און פערבונדען זענען זיי געווען גאנץ מעכאניש.

ב.

אין אווענד איז דער פארק — דורך און דורך ליעבע. געהט א שטרענגער מאראליסט דורך איין אלעע, פערוואלקענט זיך זיין שטערן; געהט ער דורך א צווייטע, שאקעלט ער מיט'ן קאפ; שניידט ער דורך א דריטע, פערקוועטשט ער מיט די אקסלען. ווייטער פערטראכט ער זיך, לאזט אראב דעם קאפ, הייבט איהם אויף און — לאזט ארויס א זיפצעל... הענגט דאס זיפצען אין דער לופט, און עס זויגט אונטער'ן הארצען.

און נישט בלויז מאראליסטען ליידען נעבעך אין פארק. אויך חכמים ווערען געוואָרענט, אז בעסער זאלען זיי אהין נישט אריינ־גטרעטען, ווארים...

פארהאן דארט אזעלכע אלעען, וואס זענען שוין אייגענטליך גאר קיין אלעען נישט. דאס זענען אנדערע, גאנץ אנדערע וועל־טען, וואו אלעס איז מעגליך, אויסער דער ווירקליכקייט. פאלט אריין א חכם אין די דאזיגע מקומות, וואו די חכמה האט קיין שליטה נישט, רעדט ער און טהוט אזעלכע נארישקייטען, מיט וועלכע ער שעמט זיך און נאך וועלכע ער בענגט דערנאך זיין גאנץ לעבען. אז וואסער פלוידערט און גרינס שווייגט — וואס קאן זיין געפעהרליכער? דעריבער זאג איך: חכם, זיץ אין דער היים.

א יונגערמאן מיט צוויי מיידלעך האבען זיך געשטעלט טאנ־צען אויפ'ן גלאטען אספאלטענעם וועג צווישען די בוימער. אהן געזאנג און אהן ווערטער נעהמט ער איינע פאר די טאליע, מאכט מ'יט איהר א טור, שטעלט זי אוועק, נעהמט די צווייטע, קעהרט זיך אום צו דער ערשטער — און אזוי דרעהען זיי זיך שטיל און פאנטאסטיש, ווי אונבעלייבטע גייסטער אדער שאטענס. די גע־צעהלטע פארבייגעהער האלטען זיך ביי א זייט, אום נישט צו שטערען דעם שטומען טאנץ. פלוצים — א שוואך גרילצען פון רעדלעך אויפ'ן אספאלט, און פון דער פינסטער שווימען ארויס

א פערוויקעלטע פאר פיס, א פארמלאזער, האלב־ליעגענדער קער־פער, אן אנגעשוואלענע פנים מיט גלעזערנע אויגען, — און דער טאנץ שיט זיך דערשראקען פאנאנדער אין פערשיעדענע זייטען. ערשט ווען דעם דיענער'ס ברייטע פלייצע פערשטעלט דאס ווע־געלע, קומען זיך די יונגעלייט ווידער צוזאמען. אבער דער טאנץ איז פערפרוירען געווארען.

אויפ'ן גראז, אונטער די בוימער, איז די פינסטערניש גע־דיכטער און איז אנגעזאפט מיט זיפצען, מיט שטילע קושען, מיט איינגעהאלטענעם שארך. דא גוס'עט מען פון ליעבע. און ווען דאס וועגעלע מיט'ן קראנקען שווימט פארביי, לויפט איבער ווי א ווינ־טעל איבער'ן גראז און פערשטעקט זיך דערשראקען טיעפער אהינ־טער די בוימער. איינמאל האט עפעס א פרויען־שטים ארויס־געשריעגען פון אזא'ן ארט מיט צארן און פערצווייפלונג:

— או, אלטע נבלה!...

און א קללה דערצו.

דער קראנקער האט זיך אפילו נישט אומגעקוקט.

ג.

דער יוני האט זיך לאנגזאם, א טאג נאך א טאג, ארומגעווי־קעלט ארום פארק און האט איהם איינגעשלאסען אין זיינע הייסע ארעמס.

פון פריהסטען מארגען אן האט די זון מעכטיג געהאלזט דעם גארטען, און אז זי האט איהם אין אוועגד פערלאזען, האט ער לאנגע שטונדען נאך שווער און דופטענד געעטהעמט און זיך ווי געקעהרט אויף זיין הייסען געלעגער. און אז ער האט ענדליך אינגאנצען אויסגעהויכט זיין היץ און איז געבליעבען ליעגען אב־געקיהלט און בערוהיגט אין דער פינסטערניש פון דער נאכט, האט א שטילער דרימעל פערשפרייט איבער איהם זיינע פליגעל און אנגעוועהט אויף איהם לייכטע חלומות און אונבעשטימטע זעהונגען.

דער מענשענשטראָם איז שוין לאַנג אַרויסגערונען פון נאַר־טען דורך די פּיעלע אויסגענג, און בלויז זעלטען־וואו האָט זיך נע׳סוד׳עט אַ פערשפּעטיגט פּאַרל, אָדער אַ היימלאָזער האָט זיך נערוועז געדרודערט אין שלאָף ערגעץ אויף אַ באַנק און האָט, קענטיג, אין חלום פּאַליסלייט געזעהען. אַ געמאַכטער וואַסער־פאַל, פערשטעקט ערגעץ אין אַ פינסטערן ווינקעל, האָט געגאָסען זיין ענדלאָזע פּלוידעריי, און קיינער האָט זי נישט געהערט, און מאָדנע האָט געקלונגען דאָס פּלוידערן פון דער דאָזיגער בע־שעפעניש פון מענשליכע הענד, ווען קיינער פון איהרע בעשעפער האָט עס נישט געהערט.

מיט אַ שטילען סקריפּ האָט זיך דאָס ווענעלע מיט׳ן קראַנ־קען געגליטשט דורך די שלאָפענדע אַלעען.

נעבען וועג, אונטער אַ ברייט־צעוואַקסענעם בוים, איז גע־שטאַנען אַ לאַמטערן און האָט עזות׳דיג געהויבען אַ ברעג פון דער נאַכט׳ס שוואַרצען שלייער. און דאָ איז אַנטקעגען געקומען אַ מיידעל מיט רויטע האָר און מיט אַ שאַרפען בליק. דערזעהענ־דיג דעם קראַנקען׳ס גלעזערנע אויגען, איז זי פּלוצים געבלי־בען שטעהן אַ ווייל, און ביי איהר האָט זיך אַרויסגעריסען:

— צו׳ם טייוועל!...

דערנאָך האָבען זיך איהרע אויגען אָבגעשטעלט אויפ׳ן דיע־נער׳ס בלאָנדען קאָפּ און ברייטע אַקסלען, און איהר פּנים איז מילדער געוואָרען. אַ מאָדנער קוק, אַ קוים מערקבאַרער שמייכעל — און זי איז אַוועק אין אַ זייטיגע אַלעע.

אהן ווערטער, נישט פרעגענדיג ביי׳ם קראַנקען, האָט דער יונגערמאַן פערקעהרעוועט דאָס ווענעלע נאָך איהר.

דער וועג האָט זיך געהויבען, איז פערקראַכען אין אַ געדיכט־פערוואַקסען אָרט און האָט אונערוואַרטעט אַרויפגעקלעטערט אויף אַ נאַקעט בערגעל אַרומגערינגעלט פון דריי זייטען מיט בוימער. ביי דער פערטער ליעגט אַן אָבגרונד, און אין אָבגרונד — אַ פאַנטאַסטישע וועלט. דאַכט זיך, בוימער, בערגלעך, טאָלען. דאַכט זיך, טורעמס, ווילען, פּאַלאַצען, וואָס שטייגען אַרויף גלייך

פון וואסער, און דער וואסער־ברוק שימערירט שוואך און האלב־פערלאשען געגען דער שיין פון די שטערען. דארט וויימער, הינ־טער דעם אלעם, שלאפט, הערט מען, א גרויסע, שרעקליך גרויסע שטאדט.

אין א ווינקעל אויף א בערגעל ליעגט אן אלטע, צעבראכע־נע קאנאנע, אן אנדענק פון דעם קריעג, וואס דאס לאנד האט אמאל געפיהרט פאר זיין פרייהייט. געגענ׳איבער דער קאנאנע האט דער דיענער אבגעשטעלט דאס וועגעלע. און איז אוועק צווישען די בוימער. אהין, וואו דאס מיידעל איז פערשוואונדען.

די גלעזערנע אויגען האבען געקוקט אויף די אלטע קאנאנע. זי האט אויסגעזעהען ווי א גרויסער קערפער פון א לאנג טויטער, פערטריקענטער שלאנג, ווי דער סקעלעט פונ׳ם טויט אליין. מיט פיעלע יאהרען צוריק האבען איהרע געדערים געגליהט און גע־שפיגען מיט פייער: זי האט געקעמפפט פאר פרייהייט. אונטען אין טאל, וואו עס שימערירט איצט דאס וואסער פון קינסטליכען טייך, זענען געלאפען מענשעלעך, האבען געקלעטערט צו דער קאנאנע און האבען זיך געוואלגערט צו דער ערד, מיט צעשמע־טערטע קעפּ, מיט אויפגעריסענע בייכער, פון וואנען עס זענען ארויסגעקראכען פערפלאנטערטע געדערים. מאנכע זענען געליע־גען מיט די פּנים׳ער אראב, מיט אויסגעשטרעקטע הענד, אין בלאטעס פון בלוט, ווי גע׳הרג׳עטע הינד. די קאנאנע האט געהאל־טען אין איין דונערן, און די מענשעלעך פון אונטען זענען געלא־פען ד ו ק א איהר אנטקעגען. דאס איז געווען א גרויסארטיגער קאמפּף פאר פרייהייט.

און בלויז איין־איינציגער סאלדאט פון די, וואס האבען אזוי קונציג געארבייט מיט דער קאנאנע, נאך גאר א יונגער שנעק, אהן וואנסען, וועלכער האט אפילו קיין איין קראץ נישט בעקו־מען, — האט זיך פּלוצים אוועקגעזעצט אויף דער ערד, האט זיך געביסען די פינגער און פערדריסליך געוויינט און געשריענען. איהם האט, קענטיג, געצויגען צו דער מאמע׳ס פארטוך.

— — — — — — — — — — — —

בערטע.

בערטע.

א.

דאס „ליטווישע“ קאפע־הויז איז געוועז פול מיט מענשען. די צוויי גאז־לאמפען האבען העל בעלויכטעט דאס ניט־גרויסע צי־מער, די מארמארנע טישלעך, די נאסע, שוויצענדע ווענד. יערע מינוט האבען זיך געהערט קולות: „א גלעזיל טיי!“... „צוויי קאווע!“... „א גלאז קאלטע מילך!“... די דריי־פיער מייד־לעך, וואס האבען בעדיענט די געסט, האבען זיך געווארפען אין אלע זייטען און האבען קוים צייט געהאט אלעמען צו בעפריע־דיגען. דער עולם האט גערוישט און גערויכערט.

ריעגעל איז געזעסען ביי א טישעל און האט געהאלטען א צייטונג. צייטענווייז האט ער אויפגעהערט צו לעזען, און זיינע אויגען האבען געשוועבט איבער'ן צימער. נאך עטליכע שטונדען, וועלכע ער האט פערבראכט אויף זיינע לעקציעס, האט ער זיך געפיהלט אביסעל מיעד און אפאטיש; ער האט שוואך פערשטא־נען, וואס ער האט געלעזען, און האט געווארפען גלייכגילטיגע בליקען אויף זיינע שכנים, אויף די ווענד, אויפ'ן בופעט. אין זיין קאפ האבען זיך ארומגעבלאנקעט נישט געדאנקען, נאר עפעס שא־טענס פון געדאנקען, וואס האבען נאך זיך קיין צייכען ניט אי־בערגעלאזען, ווי קריצען אויפ'ן וואסער.

דער יונגערמאן איז געוועז פון מיטעלען וואוקס, מיט ברייט־ליכע פלייצעס. זיין בלאס געזיכט האט זיך אויסגעצייכענט מיט נישט קיין הויכען שטערן, טונקעל־גרויע, פערחלומ'טע אויגען און דינע, צוזאמענגעשלאסענע ליפען.

דאס פובליקום אין קאפע־הויז איז בעשטאנען מייסטענס פון

פריקאזטשיקעס, „סוביעקטען”, עפטער פון גאלאנטעריע־געשעפ־טען. זיי האבען זיך אויפגעפיהרט מעהר ווי פריי, זיך געפיהלט, ווייזט אויס, אין דער היים. אפט געקלאפט אין די טישלעך און גערופען צו זיך די מיידלעך, מיט וועלכע זיי זענען זיך בעגאנגען אין דער ענגשאפט גראב און עזות'דיג. ריעגעל האט עס קוים געמערקט. עטוואס האט איהם גערייצט נאך עפעס א פראגט מיט שפיציגע וואנסען, וועלכע זענען, ווי מען זאגט, „ג־שטאנען אויף האלב דריי”, מיט פערהויכטע, ווי שכור'ע אויגען און מיט אן עזות'דיגען געלעכטער. ער האט קיין איינע פון די מיידלעך ניט דורכגעלאזען, זיך געטשעפעט צו דער קליינער בערטע'ן און דער־ביי הויך און פריקרע געלאכט. ריעגעל האט ענדליך ניט אויסגע־האלטען.

— פריילין בערטע! — האט ער א רוף געטהון אביסעל צערייצט און אונצופריעדען.

זי איז באלד צוגעגאנגען.

— וואס ווינשען זיע, פאניע ריעגעל?...

זיין רייצונג איז פאר'איבער. ער האט זיך נישט געאיילט צו ענטפערן, פערשאפענדיג זיך דאס פערגניגען צו קוקען אויף איהר שמייכעל. זי האט אויסגעזעהען נאר גאר ווי א קינד, נאר פרא־פארציאנעל ענטוויקעלט: א קליינע פיגור, קליינע הענטלעך, א קליין קעפעל מיט קליינע, נאר דריבנע געזיכטסציגע. די אויגען און די האר נישט פון מאדישען קאליר: זעהר שווארצע, מיט א גלאנץ; דערביי די האר איינפאך פערקעמט — פון פארענט ניעדריג, אויפ'ן נאקען פערפלאכטען און פערדרעהט ווי א בייגעל. די הויט אויפ'ן שטערן און אויף די בעקלעך טונקעל, נאר ריין און גלאט. שענער און וואונדערליכער פון אלעמען איז געווען איהר שמייכעל: איהר שטערן האט זיך פלוצלינג געקנייטשט, די אויגען האבען געקוקט ווי פערוואונדערט, אויף די נישט זעהר פולע בעקלעך האבען זיך געוויזען צוויי גריבלעך, און די קליינע ליפעלעך האבען זיך עטוואס געעפענט... ווען זי האט געשמיי־בעלט, האט ריעגעל געפיהלט, ווי עפעס אזוינס זויגט איהם לייכט

דאס הארץ.

— אלזא, וואס טרינקען זיע, קאווע צי טיי?... — האט זי געפרעגט, אביסעל אין פערלעגענהייט פון זיין קוק און ניט אויפ־הערענדיג צו שמייכלען.

— איך ווייס?... גיט א גלאז טיי...

— איך גע׳ שוין!

ער האט איהר נאכגעקוקט, און ווען זי האט געבראכט די טיי און געוואלט אוועקשטעלען אויפ׳ן טישעל, האט ער דאס גלאז ביי איהר פון האנד גענומען און דערביי זיך אנגעריהרט מיט זיין האנד אן איהרער. זי האט קיין ציטער נישט געטהון און צוגענו־מען איהר האנד אין דער צייט, נישט פריהער און נישט שפעטער, אלס מען האט געדארפט, און גאנץ רוהיג, ווי זי וואלט דאס גאר־נישט בעמערקען. „וואס דען? ווי אלע!״... — האט ער אין געדאנק ווי זיך געענטפערט אויף אן אלטע, נישט איינמאל גע־שטעלטע פראגע. — אזא גולם, אזא האז, ווי איך, קאן מיינען, אז...״ ער האט זיין געדאנק נישט דערענדיגט און זיך גענומען צו דער טיי. איהם האט ארומגענומען א זאנדערבארעס געפיהל פון צופריעדענהייט און אונצופריעדענהייט צוזאמען.

זי איז איהם געפעלען געווארען דאס ערשטע מאל, ווען ער איז אהער אריינגעקומען. איהר קינדישע פיגור, איהר ווייך ריי־דען, אהן דער „ר״, און בעזונדערס איהר שמייכעל — האבען זיך איהם אפט דערמאנט און איהם געצוואונגען אריינצוקומען עפטער אין דאס „ליטווישע״ קאפע־הויז. „צי בין איך נישט אפט־מאל פערליעבט אין איהר?!״ — האט ער צו זיך געלאכט, אליין נישט גלויבענדיג אין דעם, און איז פון דעסטוועגען במעט אלע טאג געקומען, ווי ער האט געמיינט, טרינקען טיי און קאווע. פון איהר פנים׳על און דער גאנצער פיגור איז נאך די „פראווינץ״ ניט אראב. — אין דער היים, אין קליינעם פוילישען שטעדטעל, האט זי געווים זיך גערופען „ביילע״ אדער „באסיע״, — און דאס איז איהם געפעלען. — זי איהם האט די ערשטע צייט גאר ניט בע־מערקט: ער איז געווען ארעם געקליידעט און האט איהר קיינ־

מאל קיין „רעשט" ניט איבערגעלאזט, אליין צאהלענדיג ביי דער קאסע; זי פלעגט אמאל אפילו גאנץ לאנג לאזען איהם ווארטען אויף א גלאז טיי. אמת, די איבעריגע בעזוכער האבען איהר שטארק דערעסען, און די ערשטע צייט איז זי געווען אין פער־צווייפלונג, נאר שפעטער איז זי געוואוינט געווארען און איז ניט שטענדיג געווען דערגעגען... אויסער דעם, האבען די יונגע „סור־ביעקטען" איהר אפט געלאזען עטליכע קאפיקעס.

מיט דער צייט האט זי בעמערקט ריעגעלים העפליכע בענעה־מונג און איידלע אויפפיהרונג: ער האט קיינמאל אין טיש נישט געקלאפט, נישט געקלונגען מיט לעפעלעך אן די גלעזער, נאר שטיל געבעטען וואס ער האט געוואלט, און אפילו אין זיין טאן איז קיין לייכטזיניגקייט נישט געווען. זי האט צו איהם אכטונג געקראגען, ווי צו א מענשען פון אן אנדערן, העכערן קרייז. ביסלעבווייז האט זיך צווישען זיי אויסגעארבייט א זאנדערבארער, געהיימער בונד... זיי האבען כמעט קיינמאל נישט גערעדט; ער האט נאר זייגע געוועהנליכע פערלאנגען אין א העפליכער פארם ארויסגעזאגט, אדער אן אונשולדיגען וויץ אריינגעשטעלט. זי האט מילד גע־שמייכעלט, געפיהלט צו איהם צוטרויען און געוואוסט, אז דא וועט זי נישט בעלעדיגט ווערען... מעהר האבען זייביידע נישט פערלאנגט.

ער האט איינמאל, שבת בייטאג, בעגעגענט זי אין גאס, ווען זי, פערפוצט אין א נייעם הוט מיט א שווארץ קלייד, האט שפא־צירט, מיט איהרער א חבר'טע פון דעם קאפע. איהר אנצוג איז געווען א ביסעל אהן געשמאק, עטוואס לעבערליך; פון דעסט־וועגען איז איהם צום ערשטען מאל איינגעפאלען דער געדאנק צו בעקלערען, ווי וואלט זי אויסגעזעהען אין אן אנדערער וועלט, ביי אן אנדער לעבען?... — אונערווארטעט פאר זיך אליין, האט ער עס פארמולירט אזוי: „זי וואלט געקאנט זיין א יונגע, וואונ־דער־שענע יודישע צנועה, אדער — א קורטיזאנע פון עכטען שיק.."

ב.

צופעליג האט ריעגעל א צייט נישט געזעהען, ווי די „געסט“ בעגעהען זיך מיט בערטע׳ן. איינמאל האט ער עס דערזעהען... זי האט זיך געריסען פון זייערע הענד און האט זיך ענדליך בעפרייט, נאר דאס אלעס קאלטבלוטיג, מיט א געוועהנליכער מינע, און האט, זעהט אויס, באלד פערגעסען אן דעם...

ריעגעל האט געוואלט אויפשפרינגען, זיך בייזערן, אפשר שלאגען, נאר — ער האט דערזעהען איהר קאלטקייט און איז גע־בליבען אויף זיין ארט.

עטליכע טאג האט ער זיך אין קאפּ נישט געוויזען. איהם האט שטארק פערדראסען, וואס די גאנצע מעשה ריהרט איהם אזוי אן, נאר ער האט גארנישט געקאנט מאכען מיט זיך.

ענדליך איז ער געקומען. בערטע האט איהם בעגעגענט מיט איהר געוועהנליכען שמייכעל און גערעדט צו איהם, ווי שטענדיג, אויף ווארשעווער „דייטש“. איהר שמייכעל האט אין איהם איצט פערדרוס ארויסגערופען און האט איהם אויסגעוויזען טויטליך און עקעלהאפט. שפעטער האט ריעגעל איהם ווידער ליעב גע־קראגען, נאר אויף אן אנדער ארט.

די סצענע מיט די „געסט“ האט זיינע געפיהלען ווי בעשפּריצט מיט שמוץ, פון וועלכען ער האט זיך נישט געקאנט בעפרייען. ער האט איצט עפטער געקוקט אויף איהרע הענד און בוזעם; זי האט איהם געדרייצט און געבייזערט צוזאמען. זי האט עס נישט בע־מערקט און איז זיך מיט איהם בעגאנגען פריינדליך, ווי פריהער, נאר ער האט איהר נישט געגלויבט. „מיר קענען אייערע לייט!...“ — האט ער געטראכט. — „און זי האב איך דאס גערעכענט פאר א „ריהר־מיך־נישט־אן! ...“ איינמאל פאר אלע מאל — איך מוז פּרובען! ...“

„פּרובען“ האט ער פון דעסטוועגען נישט געוואגט: איהר איידלע שענקייט און אפענער, ליעבער שמייכעל האבען איהר אלס שוין געדיענט. ער האט נישט קלאר געפיהלט, אז ווען ער

וואלט זי אנגעריהרט, וואלט ער עפּעס אזוינס אנגעוואהרען. אייד-געגטליך, האט ער אליין נישט געוואוסט, וואס ער וויל פון איהר: איהר קערפּער האט איהם גאר אזוי צו זיך נישט געצויגען. אין דער קינדהייט, געדענקט ער, אנטרעפענדיג א מאל ווינטער ער-געץ א שטיקעל פלאץ, בעדעקט מיט פרישען, זילבער-ווייסען שניי, האט ער ליעב געהאט שפּאנען גראד איבער דעם דאזיגען ארט. איהם איז געפעלען געווען צו קוקען אויף די צייל שווארצע, בלאַ-טיגע טריט אין דעם קלארען, אונשולדיג-ריינעם שניי-קאבריץ... אזא ארט געפיהל האט ער איצט איבערגעלעבט: צו זיין וואונ-דער, האט ער אנגעהויבען צו פיהלען, אז בערטע איז ריין ארויס פון דער העסליכער סצענע, וועלכע האט בלויז אויף זיין נשמה א פלעק געלאזען.

פון דעמאלט אן האט ער גענומען נאך בערטע'ן נאכקוקען און האט שוין יעצט עפּטער בעמערקט, וואס ער האט פריהער נישט געזעהען. דאס האט איהם וואס ווייטער אלץ וועניגער גע-ארט, נאר ער אליין האט די רוח אנגעוואהרען: אט האט זיך איהם געדוכט, אז בערטע איז אונשולדיג-ריין, און אט — פערקעהרט. „אלזא, וואס וויל איך?!“ — האט ער זיך זעלבסט געפרעגט. — איהר שמייכעל אדער איהר קערפּער?...“ — קיין ענטפער האט ער נישט געפונען.

דער אנריהר אן איהר האנד האט איהם געוויזען, אז זי איז פון אזעלכע זאכען צופריעדען. זי האט ביי איהם אין די אויגען א געוויסען טייל פון איהר חן פערלארען; צוזאמען מיט דעם האט ער דערפיהלט, אז יעצט וועט ער וואגען ווייטער צו געהן. פון דעסטוועגען האט ער זיך דאס מאל בעגנוגט געפונען און איז אוועקגעגאנגען.

אין דער היים האט ער פּלוצים אנגעהויבען צו צווייפלען: אפשר האט זי גאר דעם אנריהר פון זיין האנד נישט בעמערקט? מעגליך, אז זי איז אזוי קאלט, אז זי האט דערויף גאר קיין אכ-טונג נישט געגעבען?... ניין, ס'קאן נישט זיין, — ס'איז עכטע פרויען-פאלשקייט! א, זי איז א סחורה!... — ער האט נערוועז

שפאצירט איבער זיין צימער און זיך געפלייסט זי פארצושטע־לען זיך אין פערשיעדענע פיקאנטע פאזען, כדי זי צו ערניעדערן ביי זיך אין די אויגען. דאס איז איהם אביסעל געראטען, און ביי איהם איז געבליבען, ער זאל מארגען געהן אין קאפע־הויז און... — וואס, אייגענטליך, וועט ער טהון, האט ער זעלבסט נישט געוואוסט.

אויף מארגען איז ער ווירקליך געקומען. זי האט איהם גע־געבען עסען, טרינקען, זיך עטליכע מאל געדרעהט פארביי, נאר ריעגעל האט זיך צו איהר נישט צוגעריהרט, נישט קוקענדיג דע־רויף וואס ער האט זיך זעלבסט געמוטיגט און פערזיכערט, אז אלעס וועט געהן כשורה. ענדליך, ביי'ם לעצטען גלאז טיי האט ער זי ביי דער האנד אנגענומען. אויף בערטע'ס געזיכט האט זיך אויסגעדריקט גרויס ערשטוינען...

— וואס איז?... וואס ווילען זי?!...

— א... א שטיקעל... מאנדעל־ברויט!... — האט ריעגעל ארויסגעשטאמעלט, אין דעמזעלבען מאמענט אבלאזענדיג איהר האנד. זי האט נעגעבען וואס ער האט פערלאנגט, און איהם האט זיך געדוכט, אז זי קוקט אויף איהם איראניש און פערעכטליך... ער האט אבגעטרונקען א האלב גלאז טיי און איז ארויסגעלאפען.

די פרישע לופט האט איהם גלייך אויסגעניכטערט. „פערד! אומגליקליכער האז! — האט ער זיך אליין געזידעלט. — פאר וועמען האסטו זיך דערשראקען?... — פאר א דיענסט־מיידעל, וואס יעדער פריקאזשטשיק קאן מיט איהר טהון, וואס ער וויל?!... ע־עך, מ'שטיינסגעזאגט, א מאנספערשוין! — זי אליין מאכט דאך פון דיר דאס גרעסטע געלעכטער..." פון קרענקונג און בע־לעדיגונג האט ער די נאכט נישט געקאנט שלאפען און האט זיך עטליכע טעג אין קאפע ניט געוויזען.

ג.

ווען ער איז ווידער געקומען, האבען זיינע אויגען געקוקט קאלט, די ליפען זענען געווען צוזאמענגעדריקט, און אינגאנצען

האָט ער אויסגעזעהען ווי אַ מענש, וואָס האָט זיך אויף עפּעס פּעסט ענטשלאָסען. ער האָט אָבער אין קאַפעהויז פיעל מענשען געטראָפען; דאָס האָט איהם געשטערט אין זיינע פּלענער, און ער איז אוועקגעגאַנגען. דאָס האָט מיט איהם געטראָפען נאָך עט־ליכע מאָל. זיין רייצונג און בייזהייט זענען געוואַקסען פון טאָג צו טאָג.

בערטע איז געוועזען די זעלבע, ווי פריהער. „גאַרנישט! ... — האָט ריעגעל געמורמעלט. — אַזוי ווי עס איז גאַרנישט געוועזען!... נו, בין איך נישט איין עזעל־קאָפּ? ...“ און ער האָט יעדען אָווענד דאָס קאַפעהויז בעזוכט און געוואַרט אויף אַ געלעגענהייט.

זיצענדיג איין מאָל ביי אַ טישעל און קוקענדיג פון ווייטען אויף בערטע׳ן, האָט ער זיך די פראַגע געשטעלט: „וואָס איז דאָס מיט מיר? וואָס וויל איך פון איהר האָבען? ... — דאָס בלוט האָט איהם אַ זעץ געטהון אין פּנים אריין, און ער האָט זיך גע־געבען דאָס וואָרט מעהר אָהער נישט אריינצוקומען. נאָך דעם ראַזינגען בעשלוס איז איהם לייכטער געוואָרען אויפ׳ן האַרצען; זיין בענעהמונג געגען בערטע׳ן איז אין דעם אָווענד געווען מילד, בעהאַרצט און איינפאַך, ווי אַמאָל. אוועקגעגאַנגען איז ער פרעהליך און צופריעדען פון זיך זעלבסט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז ער אַהין צופעליג אריינגעקומען נישט אין זיין געוועהנליכער צייט, אין אָווענד, נאָר נאָך מיטאָג. אין קאַפעהויז איז געווען שטיל; אין ערשטען צימער זענען געזעסען אַ פּאָר געסט, פערטיעפט אין צייטונגען; ביים בופעט האָט גע־דרימעלט דיווירטין; פון דער קיך האָט זיך געלאָזט הערען דאָס געשפּרעך פון די מיידלעך, צייטענווייז אויך בערטע׳ס שטימע. ריעגעל האָט פערקוקט אין צווייטען צימער: עס איז געווען איג־גאַנצען לעדיג. דעם יונגענמאַנ׳ס געזיכט האָט זיך מיט אַ מאָל פערוואַלקענט... עטליכע סעקונדען האָט ער זיך געראַנגעלט מיט עפּעס אַ געדאַנק; נאָכדעם איז ער געשווינד אריין אין צימער, האָט זיך פערדרוקט אין אַ ווינקעל און כלומרשט זיך פערטיעפט אין אַ צייטונג.

פון יענער זייט וואנד האבען די מיידלער געקלונגען מיט'ן געפעס, געפלוידערט און אונבעזארגט געלאכט. די קריסטליכע קעכין, וואס האט שוין עטליכע יאהר געדיענט ביי יודען, האט צייטענווייז אריינגעשטעלט איהרע בעמערקונגען אין א געמיש־טער יודיש־פוילישער שפראך. עמיצער האט זיך געוואשען ביי'ם קראן און געריעדט מיט א פערדומפּפטען קול. ריעגעל האט דער־קענט בערטע'ס שטים. זיין הארץ האט געקלאפּט געשווינד און פיע־בערהאפט, ווי ביי א גנב. „וואס טהו איך דא?! — האט ער זיך מיט אנגסטען געפרעגט. — וואס איז דאס פון מיר געווארען?! — אוועקגעהן?... בלייבען?... אוועקגעהן?... בלייבען?...“

— האט ער שטיל געמורמעלט. ביי איהם איז שוין געבליבען געהן, ווען בערטע איז אריינגעקומען אין צימער. די ערשטע מינוט האט זי ריעגעל'ן נישט בעמערקט און האט גענומען זיך בעקוקען אין שפּיעגעל. ערשט אויסדרעהענדיג א ביסעל דעם קאפּ און קוקענ־דיג אין א זייט, אום צו זעהען, אויב איהרע האר זענען אין ארד־נונג, האט זי איהם דערזעהען. זי איז רויט געווארען ביי'ם גע־דאנק, אז ער האט געזעהען, ווי זי „פוצט זיך“ אין שפיעגעל, און האט א ביסעל פערשעמט ארויסגעזאגט:

— א, פאניע ריעגעל!...

ריעגעל האט שוין אויף איהר געקוקט מיט ענטציקען... איה־רע האר, עטוואס קאקעטיש פערקעמט, זענען נאך געווען פייכט און האבען געגלאנצט; איהר פנים'ל האט זיך פערדרייטעלט, אויף די ליפּען האט געשוועבט איהר בעזונדערער צויבער־שמייכעל.

— ווען אייער חתן וואלט אייך איצט זעהן, וואלט ער אנגע־קוואלען...

— פון וואנען ווייסען זיע, אז איך האב א חתן?... — האט זיך בערטע נאאיוו פערוואונדערט, דורכלאזענדיג די צווייטע העלפט פון זיין פראזע.

— איך וויים גאר נישט! איך האב גלאט אזוי געזאגט, און האב, זעהט אויס, אומגערן געטראפען?...

ער האט געלאכט. נאר זיין „טרעפען“ האט איהם קיין פער־

גענינגען נישט פערשאפט... בערטע האט געווארפען א צופריע־דענעם בליק אין שפּיעגעל און האט געשוויגען.

— מיט וואס פערנעהמט ער זיך, אייער חתן?

— ער איז א סוביעקט אין א מאנופעקטור־געשעפט און פער־דיענט פערציג רובל א מאנאט!... — האט בערטע עטוואס שטאלץ געענטפערט. רעדענדיג האט זי די שטוהלען נעבען די טישלעך אין ארדנונג געבראכט און האט זיך גענעהערט צו ריעגעל׳ן.

— טאקע דא אין ווארשוי?... — האט זיך ריעגעל כלומרשט שטארק פערוואונדערט.

— ניין, ער ארבייט אין לאדז, ביי פיעבערקראנצען, — זיע האבען געווים געהערט פון פיעבערקראנצען?...

ריעגעל האט וועגען איהם קיין בעגריף נישט געהאט, נאר ער האט געזאגט „יא"... איהם האט דאס גאנצע געשפרעך ניט אינטערעסירט, און, רעדענדיג, האט ער קיין אויג נישט אראב־גענומען פונ׳ם מיידעלי׳ס הענד. איין בליק פון וויטען אין שפּיע־געל האט איהם געוויזען א בלייך געזיכט מיט אן עקעלהאפטען אויסדרוק און גנב׳ישע אויגען... ער האט געשווינד איבערגע־טראגען זיין קאפּ אויפ׳ן טישעל נעבען זיך, וועלכעס בערטע האט יעצט געווישט מיט א שטיקעל פּאפּיער.

— מיין טאטעשי האט נישט געוואלט! — האט זי לאכענדיג ווייטער דערצעהלט פון איהר חתן. — נאר פאר סבות האט ער זיך פערלאזט א בארד און אז ער איז א היים געקומען, — ער איז אויך פון זעלבען שטעדטעל, וואס איך — האט ער דעם טא־טעשי געפאלען...

— חע־חע!... — האט ריעגעל אוננאטירליך זיך צעלאכט — און האט אנגענומען בערטע׳ן ביי דער האנד.

זי האט אויך איהם פערוואונדערט א קוק געטהון און האט געפרובט בעפרייען איהר האנד. ער האט זי אבגעלאזט און נאכ־דעם אנגענומען העכער פונ׳ם עלענבויגען. בערטע איז מיט א מאל רויט געווארען...

— וואס איז מיט איה'ן, פאניע ריעגעל?!...

ער איז געווען בלייך און זייגע ליפען האבען געציטערט...
„אלץ איינס זיך פערשמירט...״ איז דורכגעפלויגען ביי איהם אין קאפ. ער האט אויסגעשטרעקט די האנד און ארומגענומען בערטע'ן ביי דער טאליע. זי האט אויף איהם געקוקט דערשראקען און ערשטוינט, ווי זי וואלט איהם געזעהען צום ערשטען מאל. דערנאך האט זיך איהר פנים אויסגעצויגען, און איהרע אויגען האבען בעקומען יענעם קאלטען, גלייכגילטיגען אויסדרוק, וועלכער האט זיך איין זיי געוועהנליך געוויזען, ווען די גאלאנטעריע־סור־ביעקטען פלעגען צו איהר צושטעהן. זי האט זיך רוהיג בעפרייט פון ריעגעל'ס הענד און איז, נישט קוקענדיג אויף איהם, ארויס־געגאנגען פון צימער.

ריעגעל האט אהיר נאכגעקוקט ווי א פערלוירענער...

גוטעפריינד.

גוטעפריינד.

אויסגעשטאנען איז לייפציגער שפעט, א זיינער עלף, אבער אין בעסטען הומאר. נעכטען האט ער נישט געגעסען דעם גאנצען טאג, אויך אין בעט איז ער געגאנגען אהן וועטשערע, און לאנג האט דער הונגער איהם נישט געלאזט שלאפען. איצט האט איהם דער הונגער אבגעלאזט, און, אראבשפרינגענדיג פון בעט, האט ער זיך דערפיהלט זעהר לייכט, לופטיג, האלב רוחניות. א בארוועסער אין אונטערשטען וועש, מיט א צעקנייטשט פנים און צעשויבערטע האר, איז ער צוגעשפרונגען צו'ם פענסטער—און האט אויסגעשריען פאר פרייד: איינער פון די שעהנסטע פריהלינגסטעג האט איינגעהילט די וועלט אין א מאנטעל פון לייכטען, דורכזיכטיגען גאלדענעם שפינוועבס, א גאנצע מחנה דעכער זענען זיך צונויפגעלאפען דארט אונטען, אויפ'ן פלאץ,—העכערע,ניעדריגערע, שווארצע, גרינע רויטע און גאר אהן א בעשטימטער פארב, און פון איין דאך אויף דאס צווייטע האבען געטאנצט די שטראהלען פון דער זון, וועלכע האט פרעהליך געלאכט, קוקענדיג פון דער הויך אויף איהרע פערשייטע קינדער. אויפ'ן בלאס-גרינליכען הימעל זענען געהאנגען עטליכע שניי־ווייסע, אנגעבלאזענע, כמעט קיילעכדיגע וואלקענדלעך. עפעס א פויגעל איז געפלויגען פון איין עק וועלט צו דעם צווייטען, געפלויגען גלייך, ווי א פייל, נישט בעוועגענדיג דערביי מיט די פליגעל. און ווען לייפציגער האט אויפגעריסען דאס פענסטער, האט איהם ארומגעהאפט און אנגעהויבען קושען זיין האלז און פנים אזא יונגס, אזא לעבעדיג־שטירמיש ווינטעלע, אז דער יונגערמאן האט זיך פלוצים איבערגעדרעהט אויף איין פוס און כמעט זיך צעלאכט.

ער האט דערהערט א שארך הינטער זיך און האט אומגע־

קעהרט דאס פנים צו'ם צימער, האט אבער קיינעם נישט געזעהען. דערנאך האט ער געווארפען א בליק אויף די פאדלאגע — און האט פערוואונדערט אויפגעהויבען די ברעמען: פון הינטער'ן אייזערנעם אייוועלע, וואס איז געשטאנען אין א ווינקעל, האט ארויסגעקוקט א קליין מייזעלע מיט פלינקע, שווארצע אייגעלעך... לייפציגער האט אויפגעהויבען די האנד און האט זיך געשטעלט אין א טעאטראלישע פאזע.

— א־א, סידו!... — האט ער אויסגעצויגען מיט א קאמי־שער מינע. — דאס האסטו דו, חברה'מאן, געגראבעלט אט דארט, ביינאכט, ווען איך האב נישט געקאנט שלאפען?... זעהר שען, אנגענעהם זיך צו בעקענען!...

דאס מייזעל האט רוהיג געקוקט אויפ'ן יונגענמאן און זיך, קענטיג, צוגעהערט צו זיינע רעד.

— אזוי, דו האסט גאר קיין מורא נישט פאר קיין מענשען?!...

— האט לייפציגער צענומען די הענד. — ביזט נאך גאר א שנעק, וויזט־אויס, קענסט נישט די וועלט... זאג מיר אבער, דו פקח, האסט טאקי קיין בעסערע וואוינונג נישט געקאנט געפינען?... ביי מיר קאנסטו טעגוויין נישט אנקוקען אפילו קיין ברעקעל חמץ אין דיינע עהרליכע און נארישע אויגען! אט, למשל, נעכטיגען טאג האב איך געפאסט א תענית, פשוט נישט געגעסען, הייסט עס... דו ווייסט מסתמא גאנץ גוט, וואס הייסט — נישט געגע־סען, דען איך דערקען אן דיר, אז דו מוזט אודאי אויך זיין עפעס א לעהרער אדער א שרייבער ביי דיינע געעהרטע ברידער... וואס שווייגסטו, עס האט דיר אבגענומען דאס לשון?!... עט, ביזט נאך גאר א שוטה, ווי איך זעה!...

דאס מייזעל האט גענומען זיך ארומדרעהען איבער'ן צימער, זוכענדיג אין אלע ווינקעלעך, דרעהענדיג גראציעז מיט'ן לאנגען, דינעם עקעל. לייפציגער האט געקוקט אויף די בעשעפעניש מיט ענטציקונג.

— נו, אדרבא, בעוויז א בריה'שאפט — געפין עפעס, וועלען מיר ביידע איבערבייסען... אז איידעם אויף קעסט!... מיט וואס,

א שטייגער זאָל איך דיך מכבד זיין?... — האָט ער ווייטער גע־רעדט, זוכענדיג אין קליינעם הילצערנעם שענקעל. — גאָרנישט, אפילו א ברעקעל נישט... געמיין... שאַ, וואָס איז דאָס?... — הורא, מיר מאַכען באַלד אַ באַל: אַ ציגעלע צוקער, אַ גאַנץ צי־געלע, ווי איך בין אַן אביון! אפילו אביסעל פערשמירט, נאָר אי ע־רע לייט, אויף ווייפיעל איך ווייס, זענען נישט פון די גרויסע אי־בערקלייבער, און אפילו איך אַליין, במחילת כבודי, וועל זיך אויך נישט לאָזען בעטען און וועל אויסטרינקען אַ ביסעל וואַסער׳מיט אַ שטיקעל צוקער... אַלזאָ — חי געלעבט!

ער איז אַרוים אַ האַלב־נאַקעטער אין קאָרידאָר.

— נו, וואו ביזטו? — האָט ער געפרעגט, אריינקומענדיג צו־ריק מיט אַ גלאָז וואַסער אין האַנד. — מיר׳ן זיך צעטיילען מיט די מטעמים. נאַ, אָט האָסטו דיר שוין אַ שטיקעל... אהאַ! דו קנאַקסט דאָך עפּעס מיט די צייהנדלעך גאָר קונציג!... נאָר ווילסטו?... נאַ, זולל וסובא, פרעס, גאָר מעהר קריגסטו נישט, זאָלסט זיך גאָר נישט איינשמועסען. מיינסט — נאָר מיוז האָבען אַ מאַגען?... אויב אַזוי, שטעהט אייער וויסענשאַפט אויף זעהר אַ ניעדריגען שטאַנד... מיר מענשען, ווייסען וועגען ז׳ייך שוין פיעל מעהר... נו, אַבגעגעסען — גענוג! לערן זיך זיין צופריע־דען דערפון, וואָס דו האָסט נישט... דאָס איז איינע פון די פיע־לע מענשליכע חכמות... איצט וועלען מיר זעהן, צי דו האָסט פאַר מיר מאַקע גאָר קיין מורא נישט? קום צו מיר אַ ביסעל...

און ווען לייפּציגער האָט אוועקגעלעגט זיין האַנד אויף די פּאָדלאָגע נעבען מייזעל, האָט עס אין אנהויב געוועזן זיך אַבגע־רוקט פון איהם, נאָכדעם האָט עס אַרויפגעשטעלט אויף די האַנד איין פיסעל. די האַנד איז געווען ווייך און וואַרם, און דאָס מיי־זעל האָט ענדליך זיך אַרויפגעקליבען אינגאַנצען אויף איהר, האָט אונטערגעבויגען די פיסלעך, זיך בעקוועם אַניעדערגעזעצט און גענומען וואַרפען מיט אייגלעך אין אַלע זייטען. לייפּציגער איז געוואָרען ענטציקט.

— זעה נאָר, וואָס פאַר אַ מזיק דאָס איז!... — האָט ער

אויסגעשריגען, אויפהייבענדיג זיך פארזיכטיג פון דער ערד. — זאג מיר אבער, גוטער ברודער, וואס טהוסטו, ווען איך לאז אריין אהער א קאץ, הא? ... ווייסט, וואס א קאץ איז אזוינס? — דאס איז דיין מזל! דו ביזט בעשאפען געווארען דערויף, די פרומע קאץ זאל איבער דיר א ברכה מאכען... בלייבט עס אזוי: מיר שליסען פריינדשאפט ביז'ן טויט,און אויב איך וועל שטארבען פריהער, — און ווי דער חשבון ווייזט, איז עס גאנץ מעגליך, — זאג איך דיר אב מיין גוף, זאלט זיך פון איהם ערנעהרען דיין גאנץ לעבען און אין איין וועגס זיך נעהנטער בעקענען מיט דער אנאטאמיע פון מענשליכען קערפער... א נפש, מ'שטיינסגעזאגט! די גרויס, ווי א קליין היגערש איי, און אן עק — לענגער פאר איהם אינגאנצען! פון דעסטוועגען פערשטעה איך נישט, פאר וואס אייערע לייט דערוועקען אין מענשען א געפיהל פון עקעל, — ביי מיר אין די אויגען האסטו דעם זיעבעטען חן און אלענפאלס ביזטו פיעל שע־נער פון מיר... נו, קום צום פענסטער, וועלען מיר א ביסעל בע־טראכטען די וועלט.

פארזיכטיג האט ער אראבגעלאזט דאס מייזעל אויפ'ן טיש, וואס איז געשטאנען ביי'ם פענסטער. די העלע שיין האט געצוואונ־גען די קליינע בעשעפעניש צוצומאכען די אייגלעך; נאכדעם האט זי זיך אנגעהויבען צו דרעהען אויפ'ן טיש, אונטערשטעלענדיג איהר קליין קערפערל פון אלע זייטען געגען די ווארעמע שטראהלען פון דער זון. ענדליך האט זי זיך בערוהיגט, קוקענדיג מיט ערשטוינען אויף די גרויסע ליכטיגע וועלט. לייפציגער האט די גאנצע צייט געקוקט אויף דאס מייזעל מיט א קאמישער מינע און מיט אזא צערטליכקייט, וועלכע ער האט נאך קיינמאל צו קיין לעבעדיגער בעשעפעניש ניט געפיהלט. ער האט צונויפגעלעגט די הענד און זיך אנגעשפארט מיט זיי אן טיש.

— צוריק שמועסענדיג, — האט ער ווידער אנגעהויבען, — איז די וועלט גאר נישט אזוי שלעכט, הא, ווי מיינסטו? ... אט האסטו א זון, וואס גיסט גאנצע ימים גאלד אויף דער וועלט. אי וואס, מ'קאן דאס גאלד נישט אויסבייטען אויף קליינגעלד און קוי־

פען דערפאר צוקער אדער ברויט?... הערסט — אט דאס טאקע איז דער בעסטער סימן, אז עס איז אמת'דיג גאלד, ווארום אמת'דיג גאלד איז נאר דאס, וואס קאן בשום אופן נישט אויסגעטוישט ווערען אויף קליינגעלד... פערשטעהסט?... ע, וואס פרעג איך, — פערשטעהסט אודאי, מ'זעהט אין דיינע אויגען, אז דו פערשטעהסט און האלטסט מיט מיר... יא... איז איינמאל א גאנג. צווייטענס: ווי געפעלען דיר די וואלקענדלעך אנדארטען? איך וואלט געמענט שווערען, אז זיי זעהען אויס, ווי יענע מלאכים'לעך, וואס מען מאלט אויף די בילדער, — אזוינע פעטע, געפאקטע, קייר־לעכדינע... אזעלכע מלאכים'לעך עקזיסטירען אין דער ווירקליכ־קייט, כ'בין אבער מסופק, צי האבען זיי פליגעל... דארט, וויע־דער, ציהען זיך דעכער, דוכט זיך, ביז'ן עק וועלט. אונטער די אלע דעכער וואוינען אלץ אזעלכע חכמים, ווי איך, מיינע לייט. דאס זענען, פערשטעהסטו מיך, די קליגסטע, די העכסטע, די פיינסטע בעשעפענישען אויף דער וועלט. פרעג זיי, וועלען זיי דיר אליין זא־גען!... דערפאר אבער זענען זיי אויך די גליקליכסטע... בים־לעכווייז נעהמען זיי איין די גאנצע וועלט, און ביי יעדער נצחון גיסען זיי אב מיט בלוט... אבער — הויב איך אן פון זיי צו רעדען, פלאצט אין מיר די גאל, הערסט?!

ער האט פלוצים אבגעהאקט...

דער כמעט נאקעטער, אויסגעצעהרטער מענש, מיט'ן צעשוי־בערטען קאפ איז האלב געליגען אנגעשפארט אן טיש אויף זיינע צונויפגעלעגטע מאגערע און האריגע הענד, זיינע אויגען האבען גע־קוקט גלייך פאר זיך, אין די ווייטע וועלט אריין, און זיינע דינע, חייסליכע, עטוואס פערקרימטע ליפען האבען אויסגעדריקט טיעפען צער. נעבען איהם, אויפ'ן טיש איז געזעסען דאס קליינע מייזעלע, געזעסען רוהיג און אונבעזארגט, מיט האלב־פער־שלאסענע, דרימלענדע אייגלעך, גלעטענדיג צייטענווייז לאנגזאם און לייכט מיט'ן לאנגען עקעל דעם מענשענ'ס האנד...

פרינציפען.

פרינציפען.

די לבנה איז געשטאַנען איבער דער שטאָדט, צו מזרח־זייט, אַ ביסעל רויטליך און בעלעדיגט: גאַז און עלעקטריע האָבען בעהערשט די קאָכענדע גאַסען, האָבען פערזאָגט פון דאָרטען איהרע בלאַסע, סענטימענטאַלע שטראַהלען, און קיינער האָט זי נישט געמערקט אפילו. ווי אַ צויבער־רינג האָט די שטאָדט אַרומגעשלאָסען איהרע איינוואוינער, און זיי האָבען אַרומגעטאַנצט אין איהר און געזשומעט, ווי פליעגען אונטער אַן איבערגעקעהרטען גלאָז.

לייפציגער האָט לאַנגזאַם שפּאַצירט איבער דער גאַס און מיט לייכטער נייגעריגקייט צוגעקוקט דאָס לעבען אַרום. די כמעט שטענדיג וואַכענדע שלאַנגען און עקדישען האָבען איינגעדרימעלט ערגעץ אין אַ ווינקעל פון האַרצען און האָבען איהם אויף אַ ווײַלע געלאָזען צו־רוה. געהענדיג, האָט ער געקוקט און געשמייכעלט.

זיין וואַנדערנדער בליק האָט זיך פערטשעפּעט אָן אַ יונג מיידעל, וועלכע איז געשטאַנען נעבען פענסטער פון אַ וואורשט־האַנדעל, געקליידט קבצנ׳יש, נאָר מיט פּרעטענזיעס. אַ בלויזער קאָפּ, דאָס פּנים בלאַס, פערמאַטערט, און דאָך — קינדיש ווייך. און געקוקט האָט זי אויף דאָס געשמאַק־צוגעברוינטע פלייש פון יענערזייט שויב מיט אַזאַ ענגסטליכען אויסדרוק, דאָס לייפּציגער איז פּלוצים געבליבען שטעהן. די שלאַנגען און עקדישען האָבען זיך אַ רודער געטהון. קענטיג, זיך איבערגעקעהרט אויף די צווייטע זייט...

זי האָט אַ צאַפּעל געטהון און אומגעקעהרט איהר קאָפּ צו לייפּציגער׳ן. ער האָט געשווינד אַבגעווענדט די אויגען אָן אַ זייט און גענומען האַסטיג שפּרייזען אַוועק. געפיהלט האָט ער, ווי זי יאָגט איהם אָן, און אָט שפּאַנט זי שוין נעבען זיין לינקער האַנד, קוקט נישט אויף איהם און רעדט סתם אין די וועלט אַריין:

— איך וואוין אַט דאָ דערנעבען, נומער זיבעצן און צוואַנציג...
לייפּציגער שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף „ניין“. זי קוקט שוין איצט גלייך אויף איהם און ווייזט מיט דער האַנד:
— אַט דאָ באַלד איז עס. דאָס צווייטע הויז.
— איך געה נישט...
— קומט אַריין אויף אַ מינוט. וואָס קאָן עס אייך אַרען?...
— רעדט זי זיך איהרס און בעמיהט זיך צו שפּאַנען גלייך מיט איהם.
לייפּציגער'ן האָט בעשלאָגען אַ שוויס.
— איך... איך געה קיינמאָל נישט...
זי בלייבט שטעהן אַ ווײַלע ערשטוינט. מאַשינאַל שטעלט ער זיך אויך אָב. זי וואַרפט אויף איהם אַ מאָדנעם קוק, טהוט שפּאַ־טיש אַ פייף און קעהרט זיך גלייכגילטיג אָב אַן אַ זייט. ער איז אוועק מיט אַ פערלעגענעם שמייכעל.
מיט עטליכע טריט ווייטער האָבען זיך די שלאַנגען און עק־דישען ווידער אַ רודער געטהון. ער האָט זיך דערמאָנט אַן איהר קוקען דורך דאָס פענסטער פון וואורשט־האַנדעל — און האָט גע־מאַכט אַ פּאָר אונענטשלאָסענע טריט צוריק.
זי האָט עס בעמערקט און האָט געקוקט אויף איהם פערוואונ־דערט און איראָניש.
— פרייליין... איהר... איהר זענט... הונגעריג?...
איהר שמערן האָט זיך פערוואָלקענט.
— נו?... — האָט זי חמורנע און פיינדליך איבערגעפרעגט.
— זאָל זיך אייך דאכטען... פערשטעהט איהר מיך... עלע־היי איך בין געווען... — דאָ האָט איהר אויף וועטשערע! — האָט ער פּלוצים דערענדינגט, רוקענדיג איהר אין האַנד אַ זילבער־נע מטבע.
זי האָט זיך אָבגערוקט פון איהם, נישט נעהמענדיג דאָס געלד.
— קומט דאָך אַריין אויף אַ רגע! וואָס האָט איהר מורא?...
— אָבער איך געה קיינמאָל נישט, איהר פערשטעהט?...

— און איך נעהם קיין נדבות נישט! ... — איז זי פּלוצים אין כעס געווארען.

דאסמאל איז לייפּציגער געבליבען פערבליפט. א ווײלע האט ער געקוקט אויף איהר מיט ברייט־געעפענטע אויגען, דערנאך האט ער זיך פרעהליך צעלאכט און געזאגט גלייך איהר אין פנים אריין מיט א קאמיש־ערנסטער מינע:

— אזא פּרינציפּ ביי מיר...

— ווי? ... — האט זי דערשראקען געפרעגט.

ער האט פערשטאנען איהר שרעק און האט זיך ווידער פאר־נאנדערגעלאכט. דערנאך האט ער א ביסעל נאכגעדענקט און ארויס־געשטאמעלט אונענטשלאסען:

— נו, מילא, קומט, אה? ...

דער רב און די רביצין.

דער רב און די רביצין.

אמאל איז געווען א רב מיט א רבי'צין.

ווען דער רב האט תורה געלערנט, האט די רבי'צין געזאגט, אז זי הערט מלאכים שירה זינגען, און ווען די רבי'צין האט געקאכט פיש אויף שבת, האט דער רב פערזיכערט, אז ער שפירט די ריחות פון גן־עדן. דער רב און די רבי'צין זענען ביידע געווען גלייך גוט, פרום און קלוג. אויב זיי האבען זיך אין עפעס יא אונטערשיידט איינער פון צווייטען, איז עס דעריין, אז די רבי'צין האט כמעט „שאלות" גע'פסק'ענט, דער רב אבער האט אינ'ם ענין פון פיש־קאכען קיין שום ידיעה נישט געהאט.

און נאט האט פערהאלטען די טראכט פון דער רבי'צין, און זי האט קיין קינדער נישט געהאט. און דער רב איז געזעסען אין איין ווינקעלע, און די רבי'צין — אין צווייטען און זיי האבען גאט גע־בעטען אין דער שטיל:

— רבונו של עולם! הער־צו די תפלה פון פלוני בן פלוני דיין קנעכט און בענש מיך מיט א זוהן, איך זאל קאנען איהם לערנען דיין תורה און דיינע מצוות...

— רבונו של עולם, האר פון דער וועלט! פערנעהם די תפלה פון פלונית בת פלונית דיין דיענסט און בעגליק מיך מיט א קינד, איך זאל קאנען אין איהם גוטע מדות איינפלאנצען און איהם לער־נען צו טהון דיין רצון...

און דער רב האט זיך געזעצט געגענ'איבער דער רבי'צין און האט גערעדט:

— אז אונזער זוהן וועט אנהויבען צו רעדען, וועל איך אליין איהם אויסלערנען אלף־בית און עברי און פרוש המלות...

און די רבי'צין האט צוגעגעבען:

— אז אונזער קדיש וועט פון שלאף אויפשטעהן און שלאפען געהן, וועל איך מיט איהם ברכה זאגען און קריאת־שמע לייענען...

און אזוי זענען פיעלע יאהרען פערשוואומען, און די שטארט־לייט האבען אנגעהויבען צווישען זיך צו רעדען:

— אז אן אשה האט צעהן יאהר נאך דער חתונה קיין קינדער נישט, טאר דער מאן מיט איהר נישט וואוינען...

און זיי האבען עס דעם רב געזאגט, און דער רב האט זיי גע־ענטפערט:

— איך וועל מיין ווייב פון זיך נישט אוועקשיקען, און גאט וועט מיר געבען מיט איהר א זוהן...

און די שטאדט־לייט האבען זיך געבייזערט און זיי האבען געוואלט דעם רב פון דער שטעל מעביר זיין, נאר שפעטער האבען זיי זיך בעקלערט, אז אויב עס ארט איהם נישט, מעג עס זיי אודאי נישט ארען, — און אזוי זענען די יאהרען געגאנגען. און דער רב איז געזעסען געגענ׳איבער דער רבי׳צין און זיי האבען געשמועסט:

— אז אונזער קינד וועט אונטערוואקסען, וועל איך מיט איהם לערנען ש״ס און פוסקים און יורה־דעה מיט אלע מפרשים...

— אז אונזער זוהן וועט קומען פרייטאג פון באד, וועל איך איהם מיט פרישע פיש מכבד זיין, און ווען ער וועט שבת פון שול צוריקקעהרען, וועל איך איהם קדוש אונטערטראגען...

און די שטאדט־לייט האבען זיך אין א צייט ארום וויעדער אן זיי דערמאנט און האבען זיי אן עצה געגעבען:

— נעהמט אייך א פרעמד קינד און זייט עס מגדל, און זאל עס אין הונדערט יאהר ארום נאך אייך קדיש זאגען און משניות לערנען.

און דאס פאר־פאלק האט מיט די קעפ געשאקעלט און גע־ענטפערט:

— ווי וועל איך א פרעמד קינד תורה און מצוות לערנען, אז איך וועל פאר איהם קיין עונש נישט ליידען?...

— ווי וועל איך א פרעמד קינד ליעב האבען קאנען, אז איך האב אויף איהם קיין בלוט נישט פערגאסען?...

אוןביידע האבען צוגעגעבען:

— ניין, נאט וועט אונז מיט אן אייגען קינד בענשען! ...

און די שטאדט־לייט האבען זיך געבייזערט און זיי עקשנים גערופען און מיט דער צייט אן זיי ווייטער פערגעסען. און די צוויי אלטינקע לייט האבען בעשלאסען:

— אז אונזער תכשיט וועט אויסוואקסען, וועט ער שאלות פסק'ענען און ספרים שרייבען...

— אז אונזער נחת וועט אכטצעהן יאהרען אלט ווערען, וועלען מיר איהם צו דער חופה פיהרען...

איינס נאכ'ן צווייטען, פון אייביג צו אייביג, האבען די יאהרען געשוועבט און געשוועבט. און איינמאל פריהמארגען האט מען אונזערע לייט געפונען טויט. זיי זענען געזעסען אויף זייערע בעטען איינער געגען צווייטען, אין איינע העמדער, און האבען, ווי קינדער, זייערע קניע מיט די הענד ארומגעשלאסען. אויף זייערע פנים'ער האט א שמייכעל געשוועבט, און אין דער לופט פון אלטען הויז האבען ווי געקלונגען די ווערטער:

— אז אונזער זוהן וועט אויסוואקסען...

— אז אונזער קדיש וועט עלטער ווערען...

די פליגע.

די פליגעל.

מיין טאטע האט אויף יום טוב קיין סוכה נישט געבויט, און דאך האט אונז דער הייליגער יום־טוב געטראפען אין א סוכה, און גאר א שענער סוכה. א גאנץ יאהר איז עס געווען א קאמער, א פראסטע קאמער; דארט האט איהר געקאנט געפינען א זעקעל קארטאפעל, א קרענצעל ציבעלעס, א פעסעל בארשטש, א. ד. ג. אפילו קיין סימן פון הייליגקייט איז אויף די אלע זאכען נישט געליגען! און קיינעם איז גאר נישט איינגעפאלען, אז דאס איז א סוכה. ס'הייסט ווען עמיצער וואלט אויפגעהויבען דעם קאפ צום באלקען, וואלט ער אין דער קאמער דערזעהען א פעהיגקייט, א מעגליכקייט א סוכה צו זיין: דער באלקען איז בעשטאנען פון גראטקעלעך און קעסטעלעך... נאר ווער וועט עס אין מיטען יאהר פערייסען די אויגען ארויף?... — איז די קאמער ביי אלעמען אין די אויגען א קאמער געווען.

נאר ערב סוכות ביטאג איז פון דער קאמער א סוכה געווארען... מיין עלטערער ברודער איז ארויפגעקראכען אויפ'ן דאך. ער האט דארט עפעס אזוינס געטהון — און מיט אמאל האבען זיך איבער דער קאמער אויפגעהויבען צוויי גרויסע, שווארצע פליגעל... באלד האט מען די גראטקעלעך מיט גרינעם סכך בעדעקט, די קארטאפעל און ציבעלעס זענען פערשוואונדען געווארען, דעם בארשטש האט מען פערדראפירט מיט א ווייסען טישטוך; עס האבען זיך בעוויזען א טיש, בענקלעך און א קאנאפע: מיין טאטע פלעגט מקיים זיין מצות־סוכה ווי עס געהער צו זיין — מיט עסען, טרינקען און שלאפען. דאס גאנצע הויז וועלכע איז אין מיטען יאהר געווען העכער, איז יעצט געשטאנען ניעדריגער פון דער קאמער, וואס האט מיט גדלות געשפרייט איהרע פליגעל איבער'ן הויז, ווי זי

וואָלט זאָגען: „איך בין „אַ סוכה״! ״ — און האָט זיך, דוכט זיך, געקליבען אוועקצופליהען צום בלויען הימעל, אַהין, וואו עס ברענט די גאָלדענע זון.

דער ערשטער טאָג יום־טוב איז איבערגעגאַנגען גוט. די סוכה האָט זיך געפיהלט פּאָר אַ שטוב; מען האָט אין איהר געגעסען, געשלאָפען, — געלעבט; נאָר די הויפּטזאַך — זי האָט זוכה געווען אין איהרע ווענד תורה צו הערען, און טאַקע איבער זיך אַליין: מיין טאַטע מיט'ן ברודער האָבען איבערגעקייט הלכות־סוכה, ווי־פיעל די סוכה דאַרף זיין די הויך, מיט וואָס גערעקט, א. אז. וו. די סוכה האָט געהערט און ווי זיך געטראַכט: „איך לאָך אויס אייך! איך קאָן צופריעדען שטעלען דעם גרעסטען מחמיר״... — און איז געווען געערכט...

נאָר אויפ'ן צווייטען טאָג איז אַן אומגליק געשעהען. פון גאַנץ פריה אַן האָט זיך אָנגערוקט אַ וואָלקען און איז שווער און גיער־ריג געהאָנגען איבער דער סוכה, ווי ער וואָלט וועלען וועלען אויף איהר פאַלען און זי דערקוועטשען. דער ווינד האָט בעוועגט איהרע פליגעל, און זיי האָבען שטיל און קלאָגענדיג געסקריפּעט. אַלע אין שטוב זענען אַרומגעגאַנגען פערצאַרנט. דער טאַטע האָט חמורנע און אומרוהיג פערקוקט יעדעס מאָל אין אַ פענסטער און געשאָ־קעלט מיט'ן קאָפּ...

מיטאָג עסען האָט מען זיך פון דעסטוועגען געזעצט אין סוכה: מען האָט נאָך געהאַפט... נאָר אין מיטען עסען האָט זיך געלאָזט הערען אויפ'ן דאַך פון דער סוכה עפּעס אַ גערויש, ווי עפּעס אַ קליינע, לייכטע בעשעפעניש וואָלט אַרומלויפען איבער'ן סכך... אַלע האָבען אויפגעהויבען זייערע אויגען און נאָכדעם, שווייגענדיג, זיי ווידער אָנגעשטעלט אין די טעלער. מען האָט זיך געאיילט און געגעסען אין דער שטיל. אין אַ מינוט אַרום האָט עמיצער פון אונז אַ וויש געטאָן זיינע אַ באַק... באַלד האָט זיך עפּעס אַ קליינס און גלאַנצענדעס אָבגעריסען פון דער הויך און אַ פליוך גע־טהון אין שיסעל אַריין... נאָכדעם — אַ צווייטעס, אַ דריטעס.

דער טאַטע איז אויפגעשטאַנען פונ'ם אָרט.

— עס העלפט נישט! משה, לאז אראב די פליגעל...

מיין ברודער איז אויפגעשטאנען און האט אבגעבונדען דעם שטריק, וואס האט זיך געצויגען פונ'ם באלקען אראב. עפּעס אזוינס האט ארויסגעלאזען א קרעכץ און איז שווער געפאלען אין דער הויך, איבער אונזערע קעפּ, ווי אונטערגעהאקט.

א גרויער וואכעדיגער שאטען האט זיך פון ערגעץ שטיל אריינ־גע'גנב'עט, האט זיך אויסגעצויגען, זיך אויפגעבלאזען און האט פערנומען דעם גאנצען חלל אין דער סוכה. דאס שנייוויסע טיש־טוך, די זילבערנע לייכטער, אינגאנצען דער געגרייטער פערפוצ־טער טיש — האבען געקוקט עפּעס פרעמד און מאדנע, ווי א נייע זילבערנע עטרה אויף אן אלטען, ברודיגען טלית. אין א זייט, פון אונטער'ן ווייסען דעקטוך, האט א טייל פון פעסעל בארשטש ארויסגעקוקט גיפטיג און שפּאטיש, ווי א פערביסענער קנעכט אויף זיין ערניעדריגטען האר...

אין איילעניש און פערלעגענהייט, נים קוקענדיג איינער אויפ'ן צווייטען, האט דער עולם זיך ארויסגערוקט פון דער סוכה.

די סוכה איז א קאמער געווארען.

צווישען פעלדער.

צווישען פעלדער.

ביי'ם האריזאנט אין מזרח איז דער הימעל געווען טונקעל־רויט, ווי אן אנגעגליהט אייזען. ווען עס הויבט אן זיך צו לעשען: די לבנה האט געהאלטען ביי'ם אויפגעהן. הויך אין הימעל האט געברענט יופיטער; ניעדריגער, צו צפון־מערב, האט ברייט זיך צעווארפען די „עגלה" מיט איהר צערודערטען קוואדראט און לאנגען צעבראכענעם עק, ווי א רמז אויף כללים, וואס ווערען נישט אויסגעהאלטען... דער „מילך־וועג" האט זיך אויסגעצויגען איבער דער וועלט, ווי א לייכטער גאז־באנד, וועלכען א קאפריזנע האנד האט אוועקגעווארפען אהן אכט און ארדנונג. אין אלע זייטען האבען געפינקעלט שטערען.

אונטען דערוייל איז געווען פינסטער, בעסער געזאגט — טונקעל־גרוי, און אין דער גרויער פינסטערניש האט זיך א חאאס געשפירט: קיין בעשטימטע פארב, קיין איין גלייכע ליניע, קיין איינציג דייטליך פינטעלע. גע'חלום'ט האט זיך א פעלד, אדער סתם א פלאץ, נאר עטוואס ווייטער ארום און ארום האבען זיך געהויבען עפעס בערגלעך צי שאטענס — און אפשר גארנישט!...

אויף איין סעקונדע האט זיך יא געווען בעוויזען עטוואס גענוג דייטליכעס: א פייערדיג פינטעלע האט א פינקעל געטהון; עס האבען זיך אפילו ווי טריט געהערט... באלד איז דאס פייערל פערשוואונדען, האט א ביסעל ווייטער ווידער ארויסגעשפריצט אין דער פינסטערניש און איז ווידער אין איהר דערטרונקען געווארען. דערנאך איז די פינסטערניש אויפ'ן ארט, וואו דאס פלעמעל האט זיך צום ערשטען מאל בעוויזען, ווי געדיכטער געווארען... עפעס האט א קוויטש און צוזאמען א קלונג געטהון. א פיגור האט זיך מיט אמאל דייטליך אבגעצייכענט און איז גלייכצייטיג מיט א

טויבען קלאפּ ווי אין די ערד אריין... — און פּלוצים איז פון אונטער'ן רויכען האריזאנט א געלער, האלב־קיילעכדיגער ראנד ארויסגעשוואומען.

— — — — — — — — — — — —

עמיצער האט א שלעפּ געטהון די גרויע, דורכזיכטיגע דעק און האט זי אין איין מאמענט פון פעלד אראבגעצויגען. אין איהר בעוועגונג האט י זגעפלאטערט און זיך אין לאנגע פאלבען און קנייטשען געלעגט; נאך איהר זענען עפּעס גייסטער געלאפען איבער'ן פליין און פערשוואונדען אין מערב. אין מיטען פעלד האט ווי פון דער לופט זיך אראבגעלאזען און אין די ערד אריינגעשטעקט א אלטער, אויסגעקרימטער דעמב. ער האט בּרייט צענומען זיינע צווייגען־הענד און מיט גרויס ערשטוינען געקוקט אויפ'ן העלגעלען קרייז, וואס האט זיך דארט ווייט פון דער ערד אויפגעהויבען און מונטער זיך געלאזען איבער'ן הימעל. הינטער'ן דעמב האט זיך אויסגעצויגען א שווארצער, אונגעהייער לאנגער און ווילדפאנטאסטישער שאטען.

לאנגע ציילען זאנגען זענען געשטאנען נעגען דער לבנה, זענען געשטאנען און האבען געדרימעלט, און גע'חלום'ט, און צווייטענווייז אין שלאף מיט די קעפּלעך געשאקעלט. אפּטמאל איז צווישען זיי א בעוועגונג דורכגעלאפען, און עס האט זיך א שושקעריי געהערט. ווי מ'וואלט דארט עמיצען איינשטילען, ער זאל אנדערע לאזען שלאפען. די לבנה דערווייל איז געגאנגען העכער, איהר שיין איז געווארען בלאסער און האט ענדליך די גאנצע וועלט פערנאסען.

פון צפון, ערגעץ פון עק וועלט, האט זיך געצויגען צווישען די שלאפענדע פעלדער א ווייסליכער הויך־אנגעשאטענער וועג. ער איז געלאפען פארביי דעם דעמב און מיט א פערטעל מייל ווייטער, נעבען א וואכט־הייזעל, האט ער זיך פערדרעהט קיין מזרח און איז פערשוואונדען פון אויג: דער גרונט האט זיך דארט עטוואס געהויבען. בעשטעקט מיט די לעצטע בוימער פון וואלד, וואס האט אין דער ווייטען געטונקעלט. צוויי דינע און גלייכע ליניען

האבען קאלט געפינקעלט געגען דער לבנה און זענען געלאפען איבער'ן וועג אויף זיין גאנצער לענג. נאר אין איין ארט, נעבען דעמב, האט זיך די ליניע, וואס איז געליגען נעהענטער צו מזרח, אונערוווארטעט אבגעהאקט... מיט עטליכע טריט ווייטער האט זי זיך, נישט ווייניגער אונערוווארטעט, ווידער אנגעהויבען און איז געלאפען ווייטער. אין א צייט איז געליגען א שטיק רעלס, גע־ליגען רוהיג און קאלט, ווי עס וואלט זיך געפינען אויף זיין ארט...

עטליכע מינוטען זענען געבוירען געווארען אין דער שטיל און זענען — אהן קלאנגען, פארבען און געשעהענישען — געשטארבען: די פערגאנגענהייט איז נישט גרעסער געווארען, די צוקונפט האט זיך נישט פערקירצט. די צייט האט זיך פון אונענד אין אונענד געגאסען.

— — — — — — — — — — — —

א שטילער קלאנג האט א ציטער געטהון אין דער לופט — און איז פערלוירען געווארען. געדאכט האט זיך, א מאסקיטע איז דורכגעפלויגען און האט איהר דין געזאנג אין די שטילקייט ארייג־געשטאכען. אין א פאר סעקונדען ארום איז דאס געזאנג ווידער פון ערגעץ אנגעקומען: א לייכטער ציטער איז געגאנגען איבער די שטאהלענע ליניען, איבער דער גאנצער שטאנג געשוואומען ווייטער פארביי דעם בוים — און ביי'ם עק פון דער איבערגעריסענער זיך פלוצים אבגעהאקט און ווי אין די ערד ארייז...

עפטער און עפטער האבען די שטאנגען געציטערט. שארפער און דייטליכער האט זיך דאס געזאנג געלאזט הערען, און אלץ אויף איין שטאנג ווייטער געגאנגען, אויף דער צווייטער — זיך גע־האקט. א פאר זאנגען האבען אומרוהיג פון שלאף מיט די קעפלעך א שאקעל געטהון; א צווייג אויפ'ן דעמב האט זיך איינגעבויגען און ווידער זיך אויסגעגלייכט: איבער'ן פעלד האט זיך א ווינטעל געטראגען. אין דעם מאמענט האט דער וועג זיך א טרייסעל גע־טהון: טיעף אין דער ערד איז דורכגעגאנגען אונטער איהם א טוי־בער קלאפ...

א צווייטער, א דריטער... מעסיג און זיכער זענען געוואקסען

די קלעפ; שטארקער און שנעלער איז געלאפען דער ציטער איבער דער גאנצער שטאנג און שארפער זיך געשניטען — ביי דער אבגעהאקטער. ווייט, אין פינסטערן וואלד, איז געלאפען א מעכטיגע חיה, האט געוועקט דאס ווידער־קול צווישען די בוימער און גערייסעלט די לופט.

נעהענטער!... פון יענערזייט וואכט־הייזעל האט עפעס א פינקעל געטהון. א קורצער שניידענדער פייף, פול מיט קראפט און נצחון... א ברענענדיג אויג איז ארויסגעלאפען פון הינטער'ן הייזעל, האט זיך אויסגעדרעהט און באלד נעבען זיך א צווייטעס ארויסגעשטעלט. ארום דער רונדער ווענדונג פון וועג האט זיך גראציעז און קאקעטיש ארומגעוויקעלט א צייל וואגאנען און זיך באלד אויסגעגלייכט, ווי אן אנגעצויגענע שנור. די פייערדיגע אויגען זענען געוואקסען און האבען העליש געברענט; דער גאנצער וועג האט זיך געטרייסעלט, געווארפען, געעטהעמט און געקאכט, און איז זיבער־לוסטיג געלאפען צו'ם בוים, ציהענדיג נאך זיך רייגען און לאקען פון רויך און דאמף, ווי א פערשייט פערד זיינע לאנגע צעפלאסענע האר.

דאס פעלד האט ערוואכט פון שלאף: זאנגען האבען זיך בעוועגט און קאלירט געגען דער לבנה, וועלכע איז יעצט געווען בלאס, ווי דער טויט. דער אלטער, חמורנער דעמב האט נעשטרעקט זיינע צווייגען צו'ם וועג, זיי געהויבען אין דער הויך און ווידער קראפטלאז אראבגעלאזען. די לופט האט גערעדט און געציטערט...

איבער דער דורכגעריסענער רעלס זענען שוין יעצט קאנוואולסיעס נעגאנגען... פון עק האבען זיך געריסען הייזעריגע קלאנגען, ווי פערשטיקטע, פערצווייפעלטע קרעכצען — דורך פערביסענע ליפען... זיך געריסען — און באלד שטום אין די ערד געזונקען. געדאכט האט זיך — דאס אייזען וועט באלד פלאצען פון אנשטרענגונג; די פערשלאסענע, פערשאלטענע ליפען מ ו ז ע ן א געשריי ארויסלאזען! און דאס געשריי איז געשפרונגען פון עק, האט זיך נעריסען, ווי עטוואס כמעט צו'ם אנטאפען. און ווידער און ווידער האט עס די ערד געשלונגען און צו'ם טויט געשטיקט.

די מעכטיגע שטאהלענע ברוסט פון לאקאמאטיוו האט זיך אנגערוקט גאר נאהענט...

די אבגעשרויפטע שטאנג איז געליגען אין א זייט און האט אונשולדיג געבלאנקט געגען דער שיין פון דער לבנה...

מירטעלע

מירטעלע.

(פון א בריעף)

— — — און שטעל זיך פאר, אז דו ווייסט שוין — ווייסטו רען? —

אויף דיינע טויזענד שאלות, קאן איך דיר געבען צו טויזענד תשובות — אויף יעדע בעזונדער. יעדע וועט האבען אין זיך — ניין, יעדע וועט ז י י ן — א קורטוב של אמת, און דו וועסט שטעהן א צעטומעלטער אין מיטען דער דאזיגער רוישיגער מחנת פון אמת'ן, און — אך, אונזין! א י י ן תשובה מוז זיין, איין־איינציגע, אויב דו ווילסט באמת עפעס וויסען. איך זאג, זי מוז — דערין גלויב איך ווי אין גאט. נאר — וואס? ווי אזוי? איהר תוך? איהר פארם? — איך ווייס עס נישט. —

און נעה א ביסעל ווייטער, זעהסטו איין, אז די איינע תשובה קאן נישט קומען, אזוי לאנג די שאלה איז נאך נישט איין. און נאך א טראט ווייטער — ווערט דיר קלאר, אז די רעכט געשטעלטע שאלה, די „איינע", איז די, וואס טראגט שוין אין זיך גופא דעם ענטפער. נו, לאזען מיר עס.

א ווערכען עס איז ענטפער וועל איך זיך דאך בעמיהען צו געבען. נאר טאמער ווערסטו פון איהם נישט קליגער — האב קיין פעראיבעל נישט, ליעבער פריינד! —

אט האסטו, למשל, אזא מעשה.

מיין וועלט איז איצט מיין שרייבטיש. א טונקעל־גרין, מיושב'דיג געוואנד, אן אלומיניום־בעכער פאר פאפיראסען, א שטיינערן שרייבנעציינ, א העפטעל גלאט פאפיער, א לאמפ מיט א מאט־ווייסער שיין און א מירטענביימעל אין א טעפעל, — שוין.

נישט גרויס מיין וועלט, וועסטו זאָגן? — אפשר יאָ, אפשר נישט. איך וועל זיך מיט דיר נישט שפּאַרן.

גיך איבער נאָכאַמאָל די רשימה חפצים, ביז צו דער לאָמפּ, עד ועד בכלל. מיין שייכות צו אַט די אַלע זאַכן איז געגונג אייג־פּאָר: אייגנענטום און אייגנטימער. איך האָב פון זיי אַ טובת הנאה און קלער פון זיי נישט. אפילו די לאָמפּ — זי וואַרפט אויף ס׳פּאַפּיער, מוז איך דיר זאָגן, אַ זעהר פיינע, יום־טוב׳דיג־רוהיגע שיין — נישט אויסגענומען. נאָר דאָס מירטעלע — דאָ איז שוין גאָר עפּעס אַנדערש: רופן רוף איך עס נישט „דאָס מירטעלע״, נאָר „מירטעלע״. —

איך האָב זיך מיט איהר בעקענט — ניין, מיר האָבען זיך בעקענט איינער מיט׳ן צווייטען — פּאַראַיאָהרען זומער. מיט דער מראה וועט דיך דאָס ביימעל נישט איבערראַשען. אַ שלאַנקער שטאַם, אַ טרוקענע, לעהמיג־גרויע הויט, אַ נעץ צווייגלעך מיט קליינע אוואַלע בלעטלעך. פערהיל דיין פּנים אין דאָס שפּינוועבס פון צווייגלעך און בלעטלעך — קיין גערוך. איצט נעהם צעדריק אַ בלעטעלע — שטאַרק, אויף טויט — צווישען דיינע פינגער, הויבט עס אָן צו שמעקען, שאַרף, ווי סאָסנע־נאָדלען אָדער עפּעס אַזוינס. — קוק איך אויף מירטעלע׳ן און זעה בחוש דעם שאַרפען אַראָמאַט, וואָס ליגט פערבאָרגען אין יעדען בלעטעל איהרען, ווי דער אויפריים אינ׳ם פּולווער, און ענטפּלעקט זיך נישט — ביז ס׳קומט דער טויט.

„זי״ שטעהט אויף מיין טיש, דער טיש — ביי׳ם פענסטער, און דאָס פענסטער קוקט צו מערב־זייט.

פאַרנאַכט זעצט זיך די זון אוועק אויפ׳ן באַרג, פּונקט גע־גענ׳איבער מיין פענסטער. איצט שיסט זי נישט מיט גאָלדענע נאָדלען און פיילען: איהר ראַנד איז געצייכענט ריין און שאַרף, און פון דער פאַרב, וואָס שטעהט איהר אין פּנים, ציגדט זיך מיין צימער אָן צונטער־רויט ביז אין די פערבאָרגענסטע ווינקעלעך. די ווענד ווערען דורכזיכטיג. איז עס מעגליך, אַז דאָס רויטע גלאָה, וואָס שפּיעלט אויף זיי, איז נישט זייערס? וועט עס באמת אָב־

בלאקירען אין מינוטען ארום? און זעה: ביז צום לעצטען צוויי־געל, ביז צו'ם מינדעסטען בלעטעל האט זיך מירטעלע אבגעביל־דעט אויף דער וואנד! —

און פון שאטען אוועק ווענדט זיך דאס אויג צו'ם אפענעם פענסטער. —

שטיל, קיין איינציג בלעטעל ריהרט זיך נישט. דער שלאנקער שטאם, דער צווייגען־פלאנטער, די שארף־געצייכנעלטע בלעטלעך — אלעס ליעגט פלאך ווי געהאפטען אויפ'ן שיינענדען פנים פון דער זון. —

שטיל. דער בארג שטייגט לאנגזאם ארויף און שניידט שטרייף נאך שטרייף פונ'ם פייערינען דיסק, שניידט און שלינגט, שניידט און שלינגט. אט בלייבט נישט מעהר ווי א ברוכשטיק פון א גאל־דענעם רינג דערנאך — א לעצטער שפריץ פון גאלד־שטויב — און נישטא. —

שטיל. לאנג בלאסט דורך די צווייגלעך א פערלמוטער־גלאנץ. שאטענס, חיילות פון שאטענס, שטייגען פון טאל און ציהען דורך די לופט צו'ם הימעל. איך און מירטעלע קוקען און קוקען, ווי עס צינדען זיך אן וועלטען און וועלטען אין ווייטען הימעל. ווייטער און ווייטער אין די נאכט אריין. די שטילקייט ווערט טיעפער, ממשות'דיגער. די שטילקייט רעדט. הער, דו מענש! הער, דו מענש! הער, דו מענש! —

צום סוף זומער האט זיך מירטעלע בעזונדערס רייך צע־וואקסען.

— — — דערנאך איז געקומען דער הערבסט. די זון האט זיך איבערגערוקט אויף לינקס, און ביי'ם זעצען זיך האט זי שוין נישט געצונדען דאס גאנצע צימער און בלויז געשניטען פון איהם א קרומען ווינקעל, און דערפון האט וועה געטהון דאס הארץ. שפעטער האט זיך דער הימעל פערצויגען, די וועלט איז געווארען קלענער, און די נאכט האט גענומען אנקומען פריה און אהן יע־נעם פארבענשפיעל, ווי זי וואלט געבוירען ווערען גלייך פונ'ם פערוואלקטען טאג ארויס. עטליכע אונטערגענג פון י ע נ ע האַ־

בען זיך נאר אויסגעשטעלט אין א שיטערער רייהע, אבער — קאלט פייער, טרוקענער פארבענגליה אויף די באקען פון א שווינדזיכטיגען. ווייטער — גרויער — פייכטער — קעלטער... ע, מיין גאט — די לאמפ, די לאמפ אהער! —

און א מילד־מאטע שיין פערפלייצט די אונטערשטע העלפט פון מיין צימער, בעת העכער רוהען ראזע, ווארעמע שאטענס.

ערשט איצט האט דער זומער גענומען „ארויסגעהן" פון מיר, ווי א פראסט פון אן אבגעפרוירענעם גליעד — מיט וועהען און ערלייכטערונג, מיט אנגעשטרענגטער שלעפעריגקייט און חלומות אויף דער וואך. מיין קליין צימער — איך ווייס נישט ווען און ווי אזוי — איז פערפלייצט געווארען פון א גאנצער מחנה מאדנע ברואים, וואס האבען אנגעפיהרט ארום מיר א מין שטומע טאראראם, א לעבהאפטען, נאר קלאנגלאזען הארמידער. דאס איז געווען א לוסטיגע חברה, וואס האבען מיר געהאלפען רויכערן מיינע פאפיראסען, האבען געבלעטערט מיין העפטעל, שטום און לאכענדיג זיך איבערגעוואונקען מיט מיר און איינע מיט די אנדערע, צייטענוויז מיר עפעס געשעפטשעט אין אויער אריין — מיך געמיערט און געמונטערט צו גלייכער צייט. מיין העפטעל גלאט פאפיער איז געווארען וואס א מאל דינער און מאגערער, און אט דא דערנעבען איז געוואקסען א הויפען אנדערע בלעטלעך — מאדנע בלעטלעך, וואס אזוי שנעל ווי זיי האבען זיך בעדעקט מיט א שווארצער בליהונג פון שטעקעלעך און רינגעלעך, האבען זיי זיך ווי אבגעשיידט פון מיר, האבען בעקומען א זעלבשטענדיג אויסזעהן און זיך פערהאלטען צו מיר ווי גליכע צו זייער גלייכען. און נישט איינמאל האב איך זיי אנגעקוקט פערטראכט און א ביסעל פערוואונדערט. א ראד האט זיך געדרעהט ארום מיר — אין מיר — מיט מיר — דאס הארץ האט זיך געצאפעלט און דער אטהעם גע־האקט, ווי פון א ווינד אין פרייען ים.

נישט מעהר — א לייכטע אומרוהיגקייט האט זיך געוועבט אונטער דעם אלעם. נישט איינמאל האב איך זיך פלוצים גענומען ארומקוקען אין צימער, נישטערן אין די ווינקלען, אדער פיהרען

מיט דער נאז אין דער לופט — גארנישט. איך פערגעס, און חברה רינגעלט מיך ווידער ארום, די ווייסע שיין זיצט אויף אלעם, און פון אונטער דער גלאטקייט פון פאפיער קוקט ארויס אין וואסער־ליניע די שווארצע בליהונג, וואס ווערט זיך באלד זעצען אויף די בלעטלעך — און ווידער, און פלוצים, קעהר איך שנעל דעם קאפ צו דער טיר, און זוך אויף מיין אקסעל דעם פרעמדען שווערען בליק, וואס האט ערשט אויף איהם געדריקט — גארנישט, קיינערנישט. און איינמאל, אהן כונה, שטרעק איך אויס א האנד צו מירטעלע'ן צו נעהמען א בלעטעל. מיין פינגער בעריהרט אונגעשיקט א צווייגעל — און א מתנה בלעטעלעך, ווי א שארע דערשראקענע פייגעלעך, שיט זיך אראב פונ'ם צווייגעל און צעזעעט זיך איבער'ן גרינעם געוואנד. —

איך בין אויפגעשפרונגען פון שטוהל.

הא? — וואס? — ווי אזוי? —

איצט האב איך געוואוסט. פון א געווויסער צייט — פון ווען אן? — קוקט מירטעלע אויף מיר עפעס מאדנע פערראומערט און — און — צעשויבערט, יא — צעשויבערט. איהרע בלעטלעך זענען צעהלרייך און גרין ווי פריהער, נאר עפעס ווי אויפגעשפיצט, און די צווייגען קוקען דורך זיי מאגער און ברוין, ווי הארינגע דארע הענד, אויסגע'דבר'ט פון פיעבער און היץ. יא, אבער — פארוואס, פארוואס? . . .

מיין בליק גיט זיך האסטיג א שליידער איבער'ן טיש. די לאמפ! לאנג, שוין זעהר לאנג, שטעהט זי הארט נעבען מירטעלע'ן.

— איך בעריהר אן אנדער צווייגעל — און ווידער זעצט זיך א מתנה פייגעלעך אויפ'ן געוואנד מיט א טרוקענעם שארך. איך חאפ א בלעטעלע, צעדריק עס צווישען די פינגער — שטויב. איך טראג עס צו דער נאז — קיין גערוך — עפר ואפר. —

און מיט אונטערגעהאקטע פיס פאל איך צוריק אויף מיין שטוהל. —

— — — דעם גאנצען ווינטער האב איך זיך געראנגעלט גע־גען טוים.

איך האב נישט דעם מינדעסטען בעגריף, ווי אזוי מ'ציהט אויף פלאנצען. נאר — כ'האב זיך געוועהרט מיט אינסטינקט און פערצווייפלונג. צו'ם אלעם ערשטען האב איך פון מירטעלע'ן אראבגענומען ביז'ן לעצטען בלעטעל, און — פריינד, פריינד! — מיט הונדערט יאהר מעהר וועסטו לעבען, אז דו האסט נישט געזעהען די נאקעטע גליעדער און ביינער פונ'ם קראנקען ביימעל! איך האב געגאסען וואסער און וואסער, געפאקט יעדען קאלטען שטראהל פון דער קארגער ווינטער־זון און איהם געוויקעלט ארום מירטעלע'ן — געטהון וואס איך האב געוואוסט און נישט געוואוסט. —

די לאמפ האב איך פערהאסט. די חברה לצים איז פערשוואונדען פון מיין צימער, פערטריבען דורך מיין קאלטע האלטונג, און די פערשריעבענע בלעטער זענען מיר געווארען ווילד פרעמד.

דאס האט געדויערט לאנג. פערביסען, כמעט אהן האפנונג, האב איך געוואכט איבער מירטעלע'ן, ביז איך האב ענדליך זוכה געווען צו זעהן אזוינע קליינע קערנדלעך, ווי גריגער מאהן, צעזעעט איבער איהר שטאם און צווייגען. פרעהען זיך — דערצו האב איך קיין כח נישט געהאט, נאר א ווייכע רוה האט אנגעפילט מיין הארץ. אינגיכען האבען די קערנדלעך ארויסגעלאזען שארפע שפיצען — ווי דער שפראץ פון האר אויפ'ן אבגעשוירענעם קאפ פון א חולה בעת'ן גענעזען ווערען. דערצו איז אין קורצען אונטערגעקומען דער פריהלינג. — — —

— — — איצט קוק איך וויעדער אויף מירטעלע'ן, און מיין הארץ איז פול מיט האפנונג — ניין, אויב דו ווילסט — מיט זיכערהייט. און דאך —

א ניי צווייגעלע האט ארויסגעשפראצט פון שטאם אין דער ניעדער און געגומען וואקסען. תחלת האב איך געקוקט און נישט פערשטאנען, וואס דאס בעטייט. דאס נייע צווייגעל איז אויפגעוואקסען אונגעהייער שנעל, האט אריבערגעיאגט זיינע עלטערע און זיך אויסגעגלייכט מיט'ן שטאם אין דער הויך און דיק. צוויי שטאמען האט איצטער מירטעלע, און ביידע — א ביסעל אויס־

נעקרימט. אה, איך ווייס, אז דער טייל וואס אין בארען, הארט ביי די ווארצלען, איז איינער — און דאך.

רוהיג און מיט איינגעהאלטענעם שטאלץ שטייגען ארויף די צוויי שטאמען, בעזעצט מיט א גאנצען װאלד פון צווייגעלעך. די בלעטעלעך מעהרען זיך פון טאג צו טאג. איך נעהם איינס און צערייב עס — און א שארפער גערוך פערהאפט מיר דעם אטהעם און צינדט אן מיין בליק. מיר דאכט, צו'ן איהם איז צוגעקומען עפּעס אזוינס ווי דער ריח פון ביטערע מאנדלען.

און ווידער שטעהט דאס ביימעל פאר מיר שטום און גע־שפּאנט, ווי א געלאדענע ביקס. —

מירטעלע, מירטעלע — וואס וועט אונז זאגען דער אנטקעגע־דער זומער? — — —

מיער.

מיעד.

ליעגט שטיל אויף דער זאפע, איהר מעגט האלב פערמאכען די אויגען, עטהעמט פריי, און הערט.

דער צוג איז געלאפען איבער עפּעס א מאדנער סביבה, וועלכע איז פאר מיר געווען גאנץ ניי, אבער נאהענט צו'ם הארצען.

דאס איז געווען א שטיק אויבערלאנד, ערטערווייז געבראכען און געשניטען אין נישט טיעפע טאלען און אין נישט הויכע בערג, אבער געשפירט האט זיך, אז דאס אלעס צוזאמען: די טאלען, די בערג און די גאנצע געגענד — געפינט זיך ערגעץ אין דער הויך, און „די וועלט" ליעגט ווייט ארום און פיעל ניעדריגער. עס האבען זיך דורכגעווארפען בוימער, זאגאר וועלדלעך, אבער נישט צופיעל. עטליכע מאל האט דער צוג שטארק און ניעדריג, ווי אין א פאס, געדרעדערט איבער בריקלעך: דאס האבען קליינע און מיטעלמעסיגע טייכלעך געשניטען דאס לאנד, מאנכע האלב פערפרוירען, אנדערע — אינגאנצען פריי פון אייז. נישט צופיעל שניי, נישט צו קאלט — א מילדער, ליכטער ווינטער.

און דאן, די בעלייכטונג... עס איז געווען טאג; אבער נישט יענער שרייענדיגער טאג, וועלכען מיר אלע קענען און וועלכער מאכט אונז אזוי דול, אז מיר זענען נישט מיר; דער טאג, וועגען וועלכען איך דערצעהל אייך דא, איז געווען ווייכער און מיטערליכער פון דער שטילסטער האלב־פערוואלקענטער לבנה־נאכט. דער הימעל איז געווען גאנץ שווער פערוואלקענט, און דערצו אויף זיין גאנצען שטח, אבער די וואלקענס זענען געווען ווייס, בעסער — וויסליך, און נישט די זון האט געשיקט איהרע שטראהלען דורך זיי — דער געדאנק וועגען א זון איז ביי מיר דאן אינגאנצען פערשוואונדען — נאר אליין פון זיך האבען זיי, די וואלקענס, ארויס־

געגעבען א פּיינע, מאטע שיין, וואס האט שטיל געפּלאסען פון אלע זייטען און האט געווירקט אויף מיר, ווי דער גלאַסענער, בערר־היגענדער שימער פון א ברייטען שטיק אלומיניום.

אזא לאנד און אזעלכער אזא בעלייכטונג! שטעהענדיג אויף דער פּלאטפאָרם פון וואגאן, האב איך דערקענט דאס לאנד פון מיינע חלומות, און מיין הארץ איז פול געווארען מיט שטילער פרייד, געמישט מיט מורא, אז דאס איז פיליכט א חלום. און הגם דער צוג איז געווען אין פולען גאנג, האב איך זיך אראבגעלאזען ביז צו'ם לעצטען טרעפּעל פון'ם וואגאן, האב אנגענומען מיט דער האנד דעם מעשענעם האלטער ביי'ם אראבגאנג, האב זיך א ווײלע געוויעגט אויף מיינע פיס און דערנאך געטהון א לייכטען שפּרונג — א ביסעל ארויף און א ביסעל אהינטער.

און שוין... די זאך איז געווען פיעל לייכטער, ווי איך האב געדענקט. איך בין געבליבען שטעהן אויף מיינע פיס, און זעהר נאהענט פארביי מיר איז געפלויגען דער צוג, אנמאכענדיג א שטאר־קען ווינד מיר אין די אויגען אריין. אין א סעקונדע ארום האט זיך דער ווינד פלוצים איבערגעריסען, און דער צוג איז שוין גע־לאפען אין דער ווייטען. זיין גערויש איז שוואכער געווארען פון סעקונדע. פאר מיר איז קלאר געווארען, אז דאס אלעס איז טאקע אויף אן אמת, און איך האב זיך הויך פאנאנדערגעלאכט. איך האב א מאך געטהון מיט דער האנד צו'ם ווייטען צוג און איהם נאכ־געוואגט „יברכך":

— נעזונדערהייט, געזונדערהייט!... געה! — מיט דיין טור־מעל — מיט מיינע מיט־פּאסאזשירען, מיינע „ברידער" — און אפילו, און בעזונדערס — מיט מיין באגאזש, מיט מיין אייגענעם באגאזש!...

און ביי'ם געדאנק, אז מיין באגאזש איז אוועק, האט איך זיך ווידער הויך פאנאנדערגעלאכט און אויסגעגליכט מיינע גליעדער...

...איך וויל האפען, איהר זענט נאך נישט מיעד פון מיין ערצעהלונג. אבער — נישט זייט אויך פעראינטערעסירט: קיין שפּאנענדעס וועט אין איהר שפּעטער אויך נישט זיין. דא האט איהר

א גוטען ציגאר; צינדט איהם אן און ערלויבט איהם זיך אליין צו רויכערן; דער אראמאט אליין וועט זיין גענוג פאר אייך. און נאך עפּעס: האט איהר בעמערקט דעם אונטערשיעד צווישען א ציגאר, ווען ער ווערט גערויכערט פון עמיצען, און דעמזעלבען ציגאר, ווען ער ברענט פון זיך אליין ? . . . אין ערשטען פאל בעקומט איהר א סך רויך, די בעריהמטע דיקע „בייגעל“ און „קנוילען“, וואס האבען זיך שוין צוגעגעסען אפילו דעם שלימסטען טרוימער. אין צווייטען פאל — דאס דינע פייער־רינגעל רוקט זיך לאנגזאם, ווי דער מינוטען־ווייזער אויף א זייגער, איבער'ן ציגאר און ענדערט אונמערקבאר זיין ברוינע פארב אויף ווייסליך־גרוי. דערביי שטייגט פונ'ם פייער־רינגעל ארויף א דין שנירעלע רויך, ווי די האר פון א קארן־זאנג, און פערשווינדט אין דער לופט, איבערלאזענדיג נאך זיך א דינעם אראמאט, ווי עפּעס א מין ערינערונג אן א חלום... נו, הערט ווייטער...

דאס אלעס, וואס נאכדעם איז פארגעקומען, איז געווען אזוי איינפאך און אזוי פאנטאסטיש, ווי טאקי נאר א חלום אליין קאן זיין. איך האב גענומען געהן. דער שאסע מיט דער אייזענבאהן־ליניע זענען ערגעץ פערשוואונדען געווארען, און איך דערמאן מיר יעצט, אז איך האב באלד אן זיי פערגעסען, גלייך זיי וואלטען קיינמאל אויף דער וועלט נישט געווען און נישט פון דארט וואלט איך געקומען. אויף דער ערד איז נישט געווען צו בעמערקען קיין שפור פון מענשליכע הענד און מענשליכער ארבייט: בערגלעך, גריבלעך — נאטירליכע פאקען, געמאכט פון די רעגענס אויפ'ן געזיכט פון דער ערד. עס וואלט בעדארפט זיין שווער צו געהן, אבער עס איז נ י ש ט געווען. איך האב זיך אן איבריג מאל איבערצייגט, אז עס איז נישטא קיין שווערער און לייכטער וועג, עס עקזיסטירען בלויז שווערע און לייכטע פיס, ריכטיגער — שווערע און לייכטע הערצער. שטעלט אייך פאר: איך האב גענומען רעדען צו זיך אליין, רעדען און לאכען הויך, אויפ'ן קול, און מיין שטים האט אפילו אויף קיין האר נישט געשטערט די ארומיגע שטילקייט, ווי אייזען ווערט נישט ווייכער, ווען אייער האנד פרו־

בירט זיין האַרטקייט. אפילו קיין שוואַך ווידער־קול האָט נישט אָבגעהילכט צוריק. יעדער קלאַנג, וואָס איז אַרויס פון מיינע לונגען, האָט עקזיסטירט בלויז דעם אויגענבליק פון זיין געבוירען ווערען, און באַלד נאָכדעם איז ער נישט געוואָרען. דאָס איז נישט געווען וואָס מ׳רופט אַ טויטע שטילקייט. דאָס הייסט — אַ פערשטאַרבען גערויש.וואָס האָט זיך פערבאָרגען ערגעץ אָט דאָ דערנעבען, גרייט יעדע מינוט אַרויסצופּלאַצען פון דער שטילקייט, ווי אַ קרעכץ פון אַן איבערגעריסענער סטרונע. ניין, דאָ איז געווען שטיל מששת ימי בראשית, און קיין איבעררייס אין דער דאָזיגער שטילקייט האָט קיינער און קיין זאַך נישט געקאָנט מאַכען.

אַלזאָ, האָב איך געערדט און געלאַכט, הויך, אויפ׳ן קול. איהר ווילט וויסען, וואָס איך האָב געערדט און וועלכעס האָט מיך געמאַכט צו לאַכען? ... שווער צו זאָגען. איך גלויב, איך האָב גערעדט וועגען דער וויסער, שטילער שיין פון יענעם טאָג, אָדער עטוואָס עהנליכעס. איבריגענס, איז עס נישט וויכטיג, — וויכטיג איז: איך האָב גערעדט, וואָס איך האָב געוואָלט, און קיינער האָט זיך נישט אָבגערופען. קאָנט איהר פערשטעהן דעם תענוג פון רעדען, ווערהענד קיינער רופט זיך נישט אָב אויף אייערע רעד, נישט גוט, נישט שלעכט און — וואָס איז נאָך שלימער — נישט גלייכגילטיג? ... דאָס דאָזיגע פערגעניגען האָב איך נישט געהאַט, זינט איך בין געבוירען געוואָרען, ביז צו יענער מינוט, וועגען וועלכער איך רעד דאָ, און איך גלויב, אַז אויך נישט איהר און נישט קיינער פון אונז. מיין האַרץ האָט וועניג געליטען אַלע מיינע יאָהרען פון געפיהל פון קנאה, און דער איינציגער מענש, וועמען איך האָב יאָ מקנא געווען, שטענדיג און מיט׳ן גאַנצען האַרצען, האָט וואָהרשיינליך קיינמאָל נישט עקזיסטירט: דער דאָזיגער מענש איז ראָבינזאָן קרוזאָ.

און אַזוי בין איך מיר געגאַנגען, קענטיג — אַ לאַנגע צייט, דען די אַרומיגע רוה האָט ביסלעכווייז דורכגענומען אַלע מיינע גליעדער. מיט׳ן געדאַנק האָב איך נישט געוואוסט, וואוהין איך געה, אָבער איך בין יאָ „ערגעץ“ געגאַנגען און האָב דעם צוועק־פּונקט

געשפּירט מיט'ן גאַנצן קערפּער. און דערנאָך האָב איך שוין געוואוסט, אַז איך בין גאָהענט פון „דאָרטען“. די לאַנדשאַפט האָט זיך עטוואָס געענדערט. נישט פיעל, אין מאַנכע ערטער האָבען זיך בעוויזען גרעזלער פון צווישען דעם שיטערן שניי, און דאָס גרינס פון די ערשטע מיט'ן זילבער פונ'ם צווייטען האָבען געבילדעט אַ פיינע קאָמבינאַציע, ווי פיין עס איז געווען אַלעס אַרום. די בעלייכטונג האָט זיך אַ ביסעל געענדערט: די וואָלקענס אין איין פּלאַץ זענען געוואָרען העלער, און דאָס ליכט האָט יעצט נישט געפאַלען גלייכמעסיג פון אַלע זייטען, נאָר עס איז געגאַנגען אין אַ געוויסע ריכטונג, פון איין זייט וועלט צו דער צווייטער, און האָט זיך ווי אַנגעשפּאַרט מיט דער ברוסט אַן דעם ווייסען פּאַסאַר פונ'ם הייזעל, וועלכעס איך האָב ענדליך דערזעהען.

אַ מאָדנע געפיהל האָט מיך אַרומגענומען. איך האָב אַזאַ הייזעל אין מיין לעבען נישט געזעהען, און דאָך האָב איך עס „דערקענט“; איך האָב דערפיהלט, אַז אַט דאָס איז עס, אַז אַט אַזוינס דאַרף אַ הייזעל זיין. איז עס געווען שען? ... געוויס, אָבער דאָס איז ווייניג: דערין איז געווען נאָך עפּעס אַזוינס... אַזוינס... כ'ווייס נישט, ווי צו זאָגען. נישט געווען קיין „סטיל“, קיין בעשטימטער סטיל, ווי אויך קיין געמישעכץ פון סטילען, צו וואָס מ'געוועהנט אונז צו היינטיגע צייטען. עס זענען געווען איינפאַך־געשניצטע פענסטערלעך מיט ליכטיגע שויבען, ווי פייכטע אויגען, אַ ברייט דעכעל, פון פאָרענט עפּעס אַ מין קליינע, ביעדריגע וועראַנדע מיט הילצערנע זיילעכלעך און עפּעס נאָך קלייניגקייטען. אָבער דאָס אַלעס האָט נישט ערקלערט דאָס אַלגעמיינע אויסזעהן פונ'ם הייזעל, בעזונדערס דעם איינשטאַקיגען פּאַסאַד, וועלכער האָט געקוקט צו דער שיין ווי אַ אינטערעסאַנט־בלאַסעס געזיכט. אין גאַנצען האָט דאָס הייזעל נישט אויסגעזעהען צו זיין געבויט פון עמיצענ'ס האַנד, נאָר ווי עס וואָלט אויסגעוואַקסען פון דער ערד, ווי אַ בוים, אָהן סימעטריע, אָבער מיט אַ געוויסער אינערליכער פּראָפּאָרציע פון די טיילען. דאָס איז געווען אַ לעבעדיגע בעשעפעניש.

איך בין צונעגאנגען גלייך צו׳ם הייזעל, בין ארויף אויף דאס איינציגע טרעפעל פון דער וועראנדע און האב שטיל אנגעקלאפט אין טיר. באלד דערויף האב איך דערהערט לייכטע טריט פון אינ־ווייניג און דאס ווייכע גערויש פון זיידענס. מיין הארץ, וואס איז ביז יעצט געווען גאנץ רוהיג, האט אנגעהויבען צו קלאפען פון שטילער, אונערקלערבארער פרייד.

נישט קאנענדיג זעהן דורך די טיר, האב איך דאך קלאר גע־זעהען א שלאנקע פרויען־פיגור אין א שווארצען זיידענעם קלייד, מיט א בלאס־אינטערעסאנטען געזיכט, ווי דאס געזיכט פונ׳ם הייזעל, וואס זי האט בעוואוינט. איך האב די פרוי אין מיין לעבען נישט געזעהען, אבער מיט מיין גאנצען וועזען האב איך געוואוסט, אז דאס איז זי, ענדליך זי. איך האב נישט געקאנט זעהן, און האב דאך דייטליך געזעהען, ווי א מאט־ווייסע קליינע האנד האט זיך געלענגט פון יענערזייט אויף דאס הענטעל פון טיר, און די טיר האט זיך שטיל געעפענט...

...נאך האב איך געשפירט אין מיין הארצען דעם ציטער פון שטילער פרייד, און מיינע אויגען זענען געווען פייכט, אבער איך האב שוין געוואוסט, אז אונזער וועלט האט מיך ווידער ארייג־געחאפט אין איהרע הענד. איך האב שוין געוואוסט, אז איך ליעג ביי מיר אין צימער, ביי מיר אין בעט. דורך מיין פענסטער האט געקוקט אויף מיר דער טאג — נישט יענער טאג, אז אנדערער, — געקוקט א ביסעל שפאטיש, אבער אין גרונד גענומען גלייכגילטיג. ארום און ארום איז געווען אלץ דאסזעלבע, אלץ דאסזעלבע, דאס, וואס רינגעלט ארום מיך און אייך און אונז אלעמען, און פון וועל־כען קיינער פון אונז קאן זיך פאר קיין פאל נישט בעפרייען.